ROMANUL SECOLULUI XX

VALENTIN RASPUTIN

trăiește și ia aminte

UNIVERS

VALENTIN RASPUTIN

În românește de
NICOLAE GANE

Prefață de
TATIANA NICOLESCU

Trăiește și ia aminte

roman

Editura
UNIVERS
București ● 1979

ROMANUL SECOLULUI XX

După ediția :
ВАЛЕНТИН РАСПУТИН
Живи и помни
Издательство „Известия"
Москва, 1977

Toate drepturile asupra prezentei versiuni
sînt rezervate editurii UNIVERS

PREFAȚĂ

LA UN DECENIU DE ACTIVITATE LITERARĂ Valentin Rasputin este astăzi unul din fruntașii prozei sovietice. În spiritul unei binecunoscute tradiții a literaturii ruse clasice și în unison cu unele căutări ale prozei moderne, opera sa se înscrie sub semnul artei laconice ca expresie, dar dense în idei, sentimente, trăiri... Patru romane de dimensiuni restrînse — *Bani pentru Maria* (1966), *Sorocul cel de pe urmă* (1970), *Trăiește și ia aminte* (1974), *Despărțirea de Matiora* (1976) și puține schițe, iată un bilanț aparent destul de modest, care dovedește o dată mai mult că un scriitor se impune prin autenticitatea și vigoarea talentului și nu prin numărul de pagini publicate.

Numele lui Rasputin este în mod curent asociat celui al lui Feodor Abramov, Viktor Astafiev, Vasili Belov, Evgheni Nosov, Viktor Lihonosov etc., încadrîndu-se alături de ei în aceeași grupare de scriitori „țărani" (sau „nordici" sau „rurali", cum li se mai spune). Epitetele grăiesc limpede despre sfera de preocupări ca și despre situarea geografică, despre caracterul „centrifug" al grupării în raport cu capitala, despre așezarea „teritorială" mai curînd periferică, provincială (unii scriitori din acest grup locuiesc în Siberia, cum este cazul lui Rasputin, de pildă, alții ca Astafiev și Belov la Vologda, Abramov la Leningrad etc.).

Fenomenul în sine al „scriitorilor țărani" este neîndoielnic interesant. În primul rînd, pentru că este vorba de un grup, de o unitate constituită ca „școală", ceea ce reprezintă în contextul literaturii sovietice un moment insolit. În al doilea rînd, este neașteptată preocuparea tematică — exclusiv, subliniat „rurală". De unde într-o societate cu industrie dezvoltată, modernă, într-o epocă de revoluție tehnico-științifică, acest interes accentuat, programatic chiar, pentru sat, pentru viața omului de la țară ? Și cum se face că această literatură „țărănească" află audiență la contemporanii noștri, emoțio-

nează, are căutare mai multă chiar decît unele opere „ultra" actuale, glorificînd avîntul tehnic ? S-au iscat discuții aprinse care au încercat să aducă lămuriri, clarificări, să dea explicații. În cele din urmă, în fața incontestabilelor succese la public ale scriitorilor „țărani", chiar adversarii cei mai aprigi au cedat, recunoscînd prezența activă a grupării, de reală prestanță artistică, în fond dreptul ei la viață în contextul literaturii sovietice din zilele noastre.

Oricum însă, întrebările puse cer lămuriri. Și poate că cel mai bine au făcut-o scriitorii „rurali" ei înșiși, și în primul rînd Feodor Abramov, care-și asumă într-un fel rolul de „șef" al grupului și care în cîteva rînduri de la tribune de largă audiență publică a schițat ceea ce am putea numi programul grupării. Căutînd izvoare și antecedent, am putea invoca legătura cu o veche tradiție ; atracția spre național, concretizată în planul rural și patriarhal, a definit din totdeauna cultura și literatura rusă, de la Radișcev la Tolstoi și Bunin. Și nu numai literatura, dar deopotrivă și gîndirea rusă — filozofică, economică, sociologică — a simțit tentația apelării la rural, la tradiții patriarhale ca temelie pentru pledoaria în favoarea naționalului, a autenticului „rusesc". Înfruntarea polemică principală a sec. XIX, dacă ne amintim, s-a situat tocmai pe linia contrapunerii viziunii patriarhale, „slavofile", nu lipsite de iz conservator, ideilor progresiste, înnoitoare, democrate, cu orientare spre făgașul revoluționar. Instaurarea socialismului a pus însă în fața satului vechi alternativa transformării sale radicale sau a dispariției inevitabile. Literatura sovietică din anii 1920—1940 prin scrierile lui Leonid Leonov, A. Malîșkin, A. Neverov etc. a rostit un verdict de moarte lumii de altădată. Și iată că astăzi Feodor Abramov și Valentin Rasputin, Viktor Astafiev și Vasili Belov ne readuc într-un univers de credințe și datini, de obiceiuri vechi, de tradiții moștenite din moși-strămoși, își aleg drept eroi țărani bătrîni și mai ales țărănci bătrîne, ne îndeamnă să ascultăm graiul lor unic ca muzicalitate și poezie a expresiei, să pătrundem sensul vorbelor ce le rostesc, pline de miez și de înțelepciune.

Nu e vorba de o reconstituire arheologică sau de vreo idilizare retrogradă. Apusul inevitabil — și astăzi mai mult ca oricînd evident — al satului vechi îndeamnă pe scriitori la

meditația profundă asupra rolului pe care el l-a jucat de-a lungul veacurilor în făurirea culturii naționale ruse și în această lumină la scrutarea perspectivei de dispariție a unor comori de gîndire și expresie de mare bogăție și profunzime, de neasemuit farmec și frumusețe. Criteriul etic conjugat cu cel estetic definesc valoarea și semnificația experienței spirituale acumulate de veacuri de universul rural. Considerînd „satul ca fiind acea vatră părintească unde s-a format și modelat caracterul național al poporului rus", Feodor Abramov sublinia recent cît este de important pentru contemporanii noștri „să-și însușească bagajul spiritual acumulat de generațiile anterioare", toată bogăția de învățăminte și norme morale, toată moștenirea artistică, poetică, ce le vor înnobila fără doar și poate sufletul și mintea.

Explorarea universului rural întreprinsă de acești scriitori este multiplană și variată (apelarea la natură, cercetarea condițiilor și coordonatelor economice etc.), înclinînd cu preponderență spre zugrăvirea omului care trăiește și muncește la țară, spre cercetarea lumii spirituale, a resurselor spirituale ale acestuia, cu alte cuvinte spre relevarea a ceea ce constituie esența specificului național al oricărei culturi, spre ceea ce definește esența ființei naționale a unui popor de sorginte rurală. Tocmai prin acest fel de a aborda și de a privi lumea rurală scrierile lui Valentin Rasputin, Feodor Abramov, Vasili Belov etc. se deosebesc de literatura „narodnică" de la sfîrșitul veacului trecut mai curînd documentar-reportericească, și tocmai în acest plan se definește adevărata originalitate a scriitorilor sovietici amintiți, atît ca dezbatere de idei, cît și ca autenticitate de expresie artistică.

Conform unei tradiții preluate din folclor și întărite de literatura cultă (între alții de Nekrasov, A. Blok etc.) păstrătoarea tezaurului de spiritualitate, de norme și principii etice venind din depărtarea veacurilor și transmițînd din generație în generație mesajul unei profunde omenii și înțelepciuni este femeia. De aci locul central ocupat de personajele feminine și îndeosebi de cele bătrîne în operele scriitorilor amintiți. Ajunse la o vîrstă impunătoare, aceste țărănci ca Vasilissa Melentievna (din nuvela *Caii de lemn* de Feodor Abramov) sau Anna (*Sorocul cel de pe urmă* de V. Rasputin)

apar ca adevărate figuri simbolice, ca un fel de întrupare a tezaurului de spiritualitate, a acelui „izvor de apă vie" (după expresia Vasilissei Melentievna) fără de care nu poate dăinui nici un popor, nu poate trăi nici un individ. Valentin Rasputin îndeosebi manifestă un viu interes pentru asemenea personaje. Fiecare din romanele sale narează un caz din existența unei femei, sau un destin feminin (al Mariei din *Bani pentru Maria*, al Annei din *Sorocul cel de pe urmă*, al Nastionei din *Trăiește și ia aminte*, al Dariei, Katerinei din *Despărțirea de Matiora*) și fiecare din aceste cazuri sau destine este profund grăitor, de mare semnificație, parabolic, am putea spune. Situațiile existențiale prezentate și analizate de autor au un caracter „limită", sînt situații extreme. „Sorocul cel de pe urmă", hotarul ultim al existenței umane este frecvent prezent, ca parametru esențial — întocmai ca și la Tolstoi — al destinului eroilor în proza lui Rasputin. (Anna este în pragul morții, Nastiona se sinucide, pieirea insulei Matiora, cerută de construcția unei hidrocentrale, vine ca o sugerare simbolică pentru sfîrșitul apropiat al Dariei, Katerinei etc.) De aci fiorul tragic ce străbate proza lui Rasputin, amprenta ei profund tragică, ce cunoaște o manifestare culminantă, supremă în romanul *Trăiește și ia aminte.*

Judecînd după titlul cu formula lui imperativ-exortativă scrierea ar făgădui o dezbatere cu concluzii didacticist-moralizatoare. Titlul nu acoperă însă decît parțial mesajul romanului, care ne aduce aminte de inexorabilele și zguduitoarele adîncimi ale tragediilor antice. Implacabilul destin este înlocuit aici prin impasul total, definitiv. Pentru dezertorul Andrei Guskov nu există altă soluție, altă perspectivă decît dispariția. Întocmai ca și în tragedia antică vinovăția sa majoră, păcatul său îl pun în situația de înstrăinare totală față de colectivul nemijlocit din care face parte, față de neamul său, față de consăteni, de familie, de rude, de prieteni, care nu-l vor mai accepta, în mijlocul cărora nu se mai poate întoarce. După cum aceeași vină tragică o poartă Andrei Guskov față de toți oamenii ce au luat parte la război, fie că au căzut pe cîmpul de luptă, fie că i-au supraviețuit, deci față de o țară întreagă, față de un popor întreg, chiar față de atîtea popoare.

Ca și în tragediile antice, împrejurările devin atotdominante, totul pare a se coaliza împotriva lui Andrei Guskov. Eroului i-ar trebui o uriașă forță morală pentru a le birui, dar Guskov nu dispune de resursele spirituale necesare, nici de curajul de a accepta calvarul căinței. Această perspectivă i se pare terifiantă și el o exclude cu desăvîrșire, căutînd o soluție de supraviețuire. Dar aceasta nu poate fi decît a izolării totale de obște, a însingurării definitive. Refugiul în adîncul pădurii siberiene e doar un paleativ. De astă dată natura nu mai este prietenă omului ; dimpotrivă, devine adversara lui, în virtutea păcatului pe care el l-a săvîrșit și care atrage după sine și încălcări ale legilor nescrise ale firii (uciderea căprioarei, a vițelului). Ideea tolstoiană, dragă scriitorilor „țărani" și aceluiași Rasputin în alte scrieri ale sale (*Despărțirea de Matiora* în primul rînd) a comunicării și contopirii omului cu natura, capătă un revers dramatic, acel al excomunicării omului păcătos, care încalcă și legile sociale, și pe cele ale naturii. Scena cutremurătoare în care Andrei începe să urle ca lupii pentru a scăpa de prigoana fiarei capătă o profundă semnificație simbolică. Lui Guskov nu-i mai rămîne decît drumul lupilor. Oamenii nu-l vor mai accepta niciodată. Istoria lui Andrei Guskov, asemănătoare în acest punct cu cea a lui Grigori Melehov (de reținut comparația din final a eroului lui Șolohov cu un lup sur), confirmă o dată mai mult adevărul după care individul își poate făuri destinul și fericirea numai în unison cu interesele și aspirațiile colectivității din care face parte. Și nu împotriva acesteia.

Caracterul parabolic al întîmplării narate susține și intenția moralizatoare. Un caz ca cel al lui Andrei Guskov nu poate și nu trebuie uitat. Luată în sine, circumscrisă la propria ei sferă, întîmplarea ar avea o valoare educativă, exemplificatoare. Scriitorul a mers mai departe — pe o linie dostoievskiană — implicînd-o într-o dezbatere profundă de ordin moral și filozofic asupra vinei, a păcatului, a „crimei și pedepsei". Prin aceasta, un caz local — ca amplasare temporală și teritorială — capătă semnificație generalizatoare, sugestivă pentru condiția omului modern. Destinul lui Andrei Guskov se concretizează în toată amploarea și profunzimea sa tragică datorită înlănțuirii sale cu destinul Nastionei pe care o supune

aceleiași condamnări morale. În virtutea unor reguli obștești statornicite, femeia se face și ea vinovată ca și soțul ei. Poate că unii cititori s-au așteptat ca eroina să-și dea seama de impasul unde va ajunge și să săvîrșească actul civic, într-un fel firesc, să-și denunțe soțul dezertor. Rasputin a refuzat această soluție ușoară și nu a reeditat istoria Liubovei Iarovaia. Complicînd destinul eroinei sale, el a desfășurat o interesantă pledoarie psihologică pentru apărarea vinovatului fără vină, sau poate mai curînd a vinovatului din dragoste, a celui care păcătuiește față de mulți, pentru că nu vrea să părăsească, să trădeze pe unul, pe omul pe care îl iubește. Situația Nastionei este și ea profund tragică, de impas evident ca și cea a lui Andrei. Rasputin și-a înzestrat eroina cu toate acele calități pe care el le prețuiește la femeia rusă : devotament, spirit de sacrificiu, dăruire sufletească, iubire mergînd pînă la uitare de sine. În virtutea lor, Nastiona nu poate să-l lase pe Andrei în părăsire, fără ajutor, fără un reazim. Dar, în condițiile tragice date, integritatea sufletească a eroinei se întoarce împotriva ei. Și devine cauza tragicului ei sfîrșit. Nastiona nu reușește să-l convingă pe Andrei ca altădată Sonia Marmeladova pe Raskolnikov să urmeze drumul căinței. La aceasta se mai adaugă deosebirea de situație. Dacă Sonia se situează moralmente în afara crimei săvîrșite de Raskolnikov, Nastiona devine prin nedenunțare complicea lui Andrei și mai apoi victima lui. De aci zbaterea dureroasă a eroinei între dragostea pe care nu o poate trăda, o anume înțelegere a devotamentului, și sentimentul culpabilității, ca rezultat al participării sale la păcat, pe care romancierul o urmărește într-o traiectorie sinuoasă și profund veridică, de o mare acuitate a observației psihologice. Calvarul Nastionei izvorît dintr-un suprem sacrificiu omenesc, și în numele unei profunde înțelegeri a afecțiunii, întemeiate evident pe o logică subiectivă și infirmată de legile dreptății obștești, solicită compasiunea cititorilor și prin această participare accentuează și mai puternic vina lui Andrei și sălbăticirea sa.

Din momentul în care eroina își dă seama de păcatul său, ea acceptă cu resemnare, cu un fel de fatalism venind dintr-o concepție populară străveche, ideea pedepsei, a ispășirii crimei.

Dubla moarte, a eroinei și a copilului încă nenăscut, amplifică la dimensiuni dostoievskiene crima lui Guskov, venind ca

un semn al destinului implacabil, al justiției ce-și rostește verdictul necruțător și tragic. Titlul cărții răsună ca un memento înfricoșător, sublimînd laconic precum altădată în corul antic comentariul de milă și de jale, îndemnîndu-ne să nu uităm că mai grea decît moartea fizică este moartea sufletului, plecarea de viu din viață, din rîndurile semenilor.

Caz particular aducînd a parabolă, întîmplare excepțională îndemnînd la meditație de amplă cuprindere existențială și filozofică, poveste țesută din iubire și durere sugerînd gînduri de elevație morală, romanul lui Valentin Rasputin se înscrie prin creațiile literaturii sovietice contemporane de autentic talent și memorabil mesaj dramatic.

TATIANA NICOLESCU

1

IARNA LEATULUI 44—45, DIN ULTIMUL AN de război, se arătase în ţinuturile acestea destul de blîndă, deşi gerurile Bobotezei, precum e data, se înverşunară, totuşi, să-şi întețească năpada săltînd gradele pînă peste patruzeci. Plesnind şi scorojindu-se într-o săptămînă, poleiul scînteietor se desprinse de pe scoarţa copacilor şi pădurea amorţi cu desăvîrşire ; zăpada scîrţîia sub paşi fărîmiţîndu-se. Dimineaţa aerul tare şi rece tăia răsuflarea. Apoi gerul se mai potoli, slăbind strînsoarea, se muie o dată şi încă o dată, încît, pe locurile deschise, zăpada se umezi curînd, se îngreună şi se aşeză în strat învîrtoşat.

În răstimpul cît ţinură aceste geruri, din baia de aburi a gospodarului Guskov, zidită în fundul grădinii de jos, lîngă mal, aproape de apa Angarei, dispăru o secure. Bătrînul Miheici ţinea mult la această unealtă pentru că era de fabricaţie veche şi lesnicioasă la mînuit. De obicei, cînd trebuia ferit un lucru de ochi străini, îl doseau într-o tainiţă din spatele cuptorului, săpată sub scîndura podelei. Chiar în ajun bătrînul tocase cu acea secure nişte tulpini de tutun şi ţinea minte foarte bine că o vîrîse în ascunzătoare. A doua zi însă n-a mai găsit-o acolo. Căută zadarnic peste tot — parcă o înghiţise pămîntul. În schimb, mai descoperi, scotocind prin baie, că nu era singura lui pagubă. Cineva cotrobăise mai cu de-amănuntul, căci luase de pe raftul din tindă jumătate din rezerva lui de foi de tutun, iar din colţul de după uşă perechea de schiuri vechi cu care umbla el la vînătoare. De abia atunci şi-a dat seama bătrînul Guskov că hoţul venea de departe şi că securea e pierdută de tot, pentru că nimeni dintre consătenii lui nu s-ar fi lăcomit să fure nişte schiuri.

Nastiona află de pagubă seara, cînd se întoarse de la lucru. Miheici, cu toată bodogăneala de peste zi, nu contenea să se frămînte : unde mai găsești acum, în plin război, o asemenea secure ? Nu găseşti defel, darmite una aidoma : era ca o jucărie — uşoară, spornică la lucru, cu ascuţişul ca de brici. Nastiona asculta mormăitul socrului şi se gîndea obosită că nu făcea să se frămînte omul pentru atîta lucru, cînd de patru ani de zile toate le mergeau de-a-ndoaselea. Şi abia în aşternut, înainte de a aţipi, cînd trupul lăsat întins în voie începe să se liniştească, inima Nastionei tresări deodată la un gînd : cum să-i vină în cap unui străin să se uite sub scîndura din podea ? Acest gînd, iscat năzarnic, făcu să-i sară inima din loc ; simţea că se înăbuşă. Somnu-i pieri brusc, şi Nastiona rămase mult timp cu ochii larg deschişi în întuneric, fără a face o mişcare, de teamă ca nu cumva să dea în vileag cumplita-i bănuială, pe care ba o alunga din sufletul ei tulburat, ba o relua cu mintea înfrigurată, căutînd să apropie şi să înnoade capetele subţiri ale firului ei crîmpeiat.

Noaptea întreagă se perpeli între somn şi veghe, iar la revărsatul zorilor hotărî să treacă pe la baie, cu ochii ei să vadă ce-i şi cum. N-o mai luă pe lîngă staul, spre care ducea o cărăruie bătătorită în zăpadă, ci coborî direct spre rîu pe o trecere comună şi apoi coti la dreapta, de unde se zărea pe coama unui dîmb, dincolo de îngrăditură, acoperişul băii. Se opri un pic jos la poalele dîmbului, după care porni să urce cu băgare de seamă treptele îngheţate, sări peste gard, ca să nu se audă scîrţiitul vraniţei, zăbovi un timp în faţa intrării, temîndu-se să intre buzna şi abia după aceea trase încetişor spre dînsa uşiţa scundă. Cum uşa era înţepenită, a trebuit s-o smucească cu putere. Nu, nu era nimeni, vra să zică, şi nici n-avea cum să fie. În baie era întuneric. Singura ferestruică ce dădea spre apus către rîul Angara de-abia începuse a cerne înlăuntru o lumină slabă, leşietică. Nastiona se aşează pe banca de lîngă ferestruică şi adulmecă încordată, cum fac sălbăticiunile, aerul din baie, cercînd să descopere niscai

izuri noi, neobișnuite, cîndva bine cunoscute, dar nu desluși decît mirosul înțepător-amărui de abureală stătută. „Năzăreală neroadă, ce altceva să fie", își zise ea în gînd și se ridică, întrebîndu-se nedumerită de ce a venit și ce nădăjduia să găsească aici.

Ziua toată Nastiona a cărat la paie de pe arie în curtea colhozului și de fiecare dată, coborînd la vale, se zgîia ca într-o vrajă ce-i fura ochii spre baia lor de pe dîmbul cel înalt. Degeaba se înciuda căutînd să nu mai privească într-acolo, căci mereu și mereu se pomenea cu ochii ațintiți spre pătrățelul stingher și întunecos al băii. Paiele trebuia să le scoată de sub zăpadă cu furca, de-abia izbutind să smulgă și să arunce în sanie cîte un smoculeț, încît și cele trei transporturi numai au fost de ajuns ca să-i sleiască puterile, deși, voinică și răbdătoare cum era, făcea de obicei față la orice muncă, oricît de grea. Erau, desigur, și urmările nesomnului din noaptea trecută. Seara, doar cît apucă să îmbuce ceva, se prăbuși în pat moartă de oboseală. Fie că avusese un vis peste noapte pe care îl și uitase în somnu-i adînc, fie că un gînd anume străfulgerase acum în mintea-i limpezită, fapt e că, trezindu-se, ea știu prea bine ce are de făcut de aci încolo. Alese pîinea cea mai mare, o înveli într-un prosop curat, o duse pe ascuns și o lăsă pe raftul din tinda băii. Se așeză și rămase un timp pe gînduri, chibzuind dacă mai e teafără la minte ; părăsi apoi baia, trăgînd încetișor ușa după ea, doar cît să nu rămînă deschisă, și porni acasă cu un suspin de tăinuită rugă.

În următoarele două dimineți, Nastiona controlă dacă lucrurile din baie mai erau la locul lor — nimeni nu se atinsese de pîinea lăsată de ea. O luă și puse alta proaspătă, pe același loc văzut de la prima ochire. Nu mai spera în nimic, dar o neliniște neostoită o îndemna să caute urmarea poveștii cu securea. Care străin putea să-și închipuie că sub o anumită scîndură se află o mică ascunzătoare ? Uite-o, scîndura aceea, stă acolo bine potrivită alături de celelalte, fără să se miște sau să tresalte, chiar dacă țopăi deasupra ei. Să

fi urmărit cineva cum se umblă la ea ? Pîinea, pîinea va dovedi cine a fost ; e greu să reziști la ispita pîinii.

Peste alte două zile pîinea din baie dispăru. Nemaigăsind-o la locul unde o pusese, Nastiona se îngrozi. Puterile o părăsiră pe dată. Se lăsă gemînd pe laviță și clătinînd din cap : nu, nu se poate. Așa ceva e cu neputință ! O fi trecut pe aici careva din ai casei, soacra ori socrul, a văzut și a dus-o în casă. Asta era. Numai așa se explică. Și deodată Nastiona se lăsă în genunchi. Pe podea erau risipite firimituri. Nu, nici soacra, nici socrul, ci altcineva. În cenușa veche din vatră mai găsi înfundat un muc de țigară.

Din clipa aceea Nastiona părea că trăiește într-o înfrigurare continuă, cufundată în ea însăși, dar cu privirea neliniștită trădînd aceeași întrebare : și acum, ce avea să se mai întîmple oare ? Se îngrijea de treburile gospodăriei, își făcea muncile la colhoz rămînînd printre oameni neschimbată, așa cum o știau toți de ani de zile, și totuși mereu la pîndă, aruncînd mereu în jur priviri temătoare, tresărind la cel mai mic zgomot neobișnuit. Așteptarea aceasta la nesfîrșit, cînd de fapt nici nu știa prea bine ce anume așteaptă, deveni în cele din urmă de nesuportat, și Nastiona hotărî să pregătească sîmbătă o baie de abur pentru toți. Mama soacră o sfătui să renunțe la baie pe o așa vreme geroasă, dar Nastiona stărui : ea singură va căra apă, singură o va încălzi, lor nu le rămîne decît să se îmbăieze.

De fapt, pregătirile nu i-ar fi luat cine știe cît timp, dar ea nu se grăbi deloc, tărăgănînd parcă voit lucrul, altminteri lesnicios și prea obișnuit pentru ea. Despică pe îndelete peste brațul de lemne de molid, cam tot atîtea lemne de mesteacăn, care ard mai încet ; aprinse focul în cuptor mai tîrziu decît o făcea de obicei. Era o zi rece — gerul abia începuse a se ogoi — dar calmă și senină. Urcînd cu căldările pline dinspre Angara, se uita de fiecare dată cum iese fumul din coș — un fum negru, pe care îl scoate lemnul de mesteacăn — și cum se înalță în panaș drept, neclintit de

nici o adiere de vînt, încît putea fi văzut din depărtare. Turnase-n cazan mai multă apă, umplîndu-l pînă la buză, frecase şi spălase bine poliţa şi podeaua, apoi închise răsuflătoarea din horn şi abia pe înserat plecă să-i cheme pe bătrîni, amintindu-le să aducă şi petrol pentru lampă.

Umbla ca în vis. Se mişca aproape orbecăind, fără a simţi oboseala sau încordarea de pe urma alergăturii de peste zi, dar făcea totul întocmai cum îşi propusese. Aşteptă venirea bătrînilor, adună rufăria primenită, iar la întrebarea Simionovnei cine o va ajuta la îmbăiat, minţi că face baie cu Nadka. Obişnuia, dealtfel, să cheme cu ea la baie pe careva dintre vecine. Dar astăzi urma să se descurce de una singură. La căderea deplină a nopţii, cu întunecimea-i de nepătruns, se strecură în baie, acoperi gemuleţul cu o cîrpă şi se dezbrăcă în grabă, voind să se spele cît se poate de repede, întrucît ceasul cel sorocit de ea urma, se vede treaba, să sosească ceva mai tîrziu.

După ce se îmbăie, se întoarse acasă. Se pieptănă la lumina lămpii în faţa oglinzii şi spuse bătrînilor că se duce să tăifăsuiască puţin la Nadka, cu care, chipurile, făcuse baie. Şi, într-adevăr, trecu pe la Nadka, dar nu zăbovi la ea mult, să se ştie doar că a fost pe-acolo, căci se grăbea să se întoarcă mai iute din nou la baie. Tiptil, hoţeşte, se furişă pînă la uşă cu teama-n sîn de a fi întîrziat şi trase cu urechea, să se încredinţeze că nu e nimeni înlăuntru, după care intră cu multă băgare de seamă. Baia încă nu se răcise. Ca să nu asude, se aşeză lîngă uşă. Chiar dacă ar apărea cineva, ea tot ar fi avut timp să se ridice şi să se dea la o parte. Deocamdată însă nu-i rămînea decît să aştepte.

Dinspre sat răzbeau pînă aici ecourile stingerii: slabe voci răzleţe ale unor întîrziaţi şi lătratul surd şi lenevos al cîinilor neostoiţi. Apoi totul se linişti. Din cînd în cînd răsuna pe Angara trosnetul fugarnic al gheţii crăpate. Răsuflînd molcom se răcea baia. Nastiona şedea în întuneric, cu greu izbutind să ghicească

locul ferestruicii şi, în starea de amorţeală în care se afla, se simţea o biată lighioană, un fel de duh al casei, care presimte primejdia. Ce ar putea să caute aicea în puterea nopţii un om ? Încerca să se gîndească la ceva, să-şi aducă aminte de unele lucruri şi nu izbutea : ceea ce era atît de simplu printre oameni, aici se dovedea a-i fi cu neputinţă.

Mai tîrziu, simţind că suflă de la uşă, se mută pe bancă.

Şi totuşi se lăsase pesemne furată de somn, de vreme ce nu auzise apropiindu-se nişte paşi. Căci uşa se deschise brusc şi o matahală atingînd-o cu ceva foşnitor pătrunse în baie. Nastiona sări în picioare.

— Dumnezeule ! Cine eşti, cine ? strigă ea cu inima îngheţată de frică.

Matahala cu chip de om se opri un pic nemişcată în uşă, apoi se repezi spre dînsa :

— Taci, Nastiona ! Eu sînt. Taci !

În sat se stîrni deodată şi tot aşa de repede se potoli lătrat de cîini.

2

SATUL ATAMANOVKA, AŞEZAT PE MALUL drept al rîului Angara, număra în total treizeci de gospodării — de fapt, nu era decît un cătun. În pofida numelui său răsunător, un nume de faimă haiducească [1], era o aşezare singuratică, care în izolarea ei începuse treptat să decadă încă înainte de război : cinci case, şi încă nu dintre cele mai sărăcăcioase, ci case durate temeinic, destul de arătoase, fuseseră demult părăsite de stăpînii lor şi stăteau pustii cu ferestrele oarbe, astupată pe dinafară cu scînduri bătute în cuie. Că satele se depopulau în timpul războiului era lesne de înţeles,

[1] *Atamanovka* — sediul sau centrul unei oşti căzăceşti condusă de un „ataman" ; bază de operaţii sau cuib de ceată haiducească sub şefia unui „ataman".

cauza era una şi aceeaşi pentru toate. Dar din Atamanovka oamenii începuseră să plece cu mult înainte, mai ales cei tineri, care nu apucaseră încă să-şi încropească o gospodărie proprie. Aceştia erau atraşi de aşezări mai mari, cu o viaţă mai zgomotoasă şi cu mai largi deschideri spre viitor. Or, Atamanovka nu le oferea nici un fel de perspective. Fusese cîndva clădită într-un loc mărginaş : satul cel mai apropiat Karda — centrul administrativ de care ţinea — se afla la o distanţă de peste douăzeci de verste.

E adevărat, satul Rîbnaia de pe malul celălalt era mai aproape, dar cei de acolo ţineau legătură cu vecinii lor de mai la vale ; în acele părţi se aflau şi sovietul sătesc, şi magazinele, şi autorităţile raionale unde îşi întocmeau toate treburile. Pe la Atamanovka rar se abătea careva traversînd rîul cu barca. Pe lîngă Atamanovka, sub ochii locuitorilor ei, lunecau vapoare, transportînd tot felul de noutăţi, dar cele mai multe treceau ocolind-o, aşa cum era cocoţată sus pe malul abrupt al marelui rîu : singuratică, cenuşie. Pînă şi vestea izbucnirii războiului ajunsese aici abia a doua zi.

Trebuie spus, totuşi, că destinul acestei localităţi n-a fost dintotdeauna atît de şters. Numele de Atamanovka îl preluase de la un alt nume — şi mai răsunător, şi mai spăimos, — anume — Razboinikovo [1]. Pe vremuri, ţăranii localnici nu se dădeau în lături de la o îndeletnicire ascunsă şi mănoasă : „vămuirea" căutătorilor de aur ce veneau din zonele aurifere situate de-a lungul malurilor Lenei. Poziţia satului în această privinţă era deosebit de prielnică : lanţul muntos se întinde pînă la rîul Angara, încît nu există altă cale de a ieşi la artera principală decît trecînd prin sat. Tîlharii se postau la pîndă în locul cel mai îngust, între munte şi malul apei, şi-i jefuiau pe căutătorii de aur ce se întorceau acasă. Reputaţia aceasta pe seama satului se încetăţenise temeinic. De la versiunea ei orală, faima de sat al tîlharilor pătrunsese pînă şi în scriptele ofi-

[1] Derivat de la *razboinik* — tîlhar (în l. rusă).

ciale sub denumirea „Razboinikovo". Înainte încă de instaurarea puterii sovietice, careva din administrația volostei a găsit că numele acesta sună cam necuviincios și, în consecință, a fost înlocuit prin altul — „Atamanovka", încît sensul inițial părea că se păstrează în miezul lui originar, dar în același timp dispărea acea nuanță supărătoare pentru urechi. E de menționat totuși că localnicii, nu se știe de ce, n-au adoptat această schimbare. Pînă și în zilele noastre, după atîția ani, bătrînii din Karda, din Rîbnaia, precum și din alte sate, ca și cum s-ar fi înțeles, susțin cu toții morțiș :

— Tot satul tîlhărea pe vremuri ; acum s-au găsit să dea vina pe un ataman oarecare. Degeaba, nu se prinde.

Nastiona nimeri la Atamanovka smulsă de soartă de prin părțile de sus ale Angarei. În anul de foamete cumplită una mie nouă sute treizeci și trei, după ce-și înmormîntă mama în satul ei de baștină, nu departe de Irkutsk, Nastiona, la vîrsta de șaisprezece ani, luă de mînă pe surioara sa Katia, de opt anișori, și, ca să scape de o moarte sigură, porni, cu o bocceluță în spinare, de-a lungul apei, în jos, la vale, unde auzise că oamenii o duceau mai puțin greu. Tatăl ei fusese ucis încă în primul an de colectivizare printr-o întîmplare nefericită. Spuneau oamenii că cel ce a tras nimerise în el din greșeală, căci țintise de fapt în altcineva. Și astfel, fetițele rămaseră orfane, singure pe lume. Toată vara Nastiona și Katka au pribegit din sat în sat, hrănindu-se cu ce căpătau pentru diferite munci prin curțile oamenilor, sau cu ce li se dădea de pomană, de milă pentru surioara ei cea mică și tare drăgălașă. Fără Katka, Nastiona ar fi pierit desigur. Căci ajunsese într-un asemenea hal, încît semăna cu o umbră : deșirată, numai piele și oase, brațele, picioarele și capul atîrnîndu-i neputincios, fără vlagă, cu o expresie încremenită de suferință în ochi și pe obraz. Numai existența micuței Katka, pentru care ținea loc de mamă, o făcea să se miște, să ceară de lucru, să cerșească un codru de pîine.

Spre toamnă surorile ajunseră cu greu în satul Riutino, unde locuia, după cum ținea minte Nastiona, o mă-

tușă din partea tatălui. Mătușa bodogăni cît bodogăni, dar în cele din urmă le primi totuși. Revenindu-și puțin, Nastiona s-a dus să lucreze la colhoz, Katka a fost primită la școală. Între timp, se mai îmbunătăți situația și în privința hranei : prinseră a-și arăta rodul grădinile proprii, se copseseră grînele. Foamea dacă ai cu ce s-o oblojești, nu e greu s-o lecuiești ; către iarnă Nastiona începu cu încetul să se întremeze. Iar în anul următor recolta se dovedi atît de bogată, încît ar fi fost o rușine să nu mănînce omul pe săturatele. Treptat, de pe fața Nastionei dispărură ridurile timpurii, trupul i se mai împlini, obrajii se rumeniră, privirea deveni mai sigură. Sperietoarea de anul trecut se transformase într-o mîndruță taman bună de măritat. Acolo, la Riutino, după vreo doi ani a dat ochii cu Andrei Guskov, un flăcău străin de sat, dar harnic și dezghețat, care transporta cu plutele în butoaie-cisterne combustibil lichid de la un depozit aflat pe undeva prin apropiere. S-au înțeles repede, întrucît și Nastiona se săturase să slugărească la mătușa ei și să-și frîngă oasele pentru familia acesteia. Predînd S.M.T.-ului butoaiele, Andrei, fără nici o zăbavă, s-a întors cu vaporul înapoi și a luat-o pe Nastiona la el acasă, în satul Atamanovka.

Nastiona se avîntă în căsnicie ca într-o vîltoare — fără să stea prea mult pe gînduri : tot trebuia să se mărite odată și-odată ; aproape toate fetele se mărită — ce s-o mai lungească așa ? Ce anume o aștepta în noua ei familie și într-un sat străin nu-și închipuia prea bine. În realitate, s-a dovedit că din lucrătoare a ajuns tot lucrătoare, numai că ograda era alta și gospodăria mai cuprinsă, dar și rînduiala mai închingată. Familia soțului ținea două vaci, oi, porci, păsări și stăteau într-o casă mare numai trei persoane. Nastiona urma să fie a patra. Și tot greul acestei gospodării căzu pe umerii ei. Semionovna, soacra ei, își aștepta demult o noră ca să-i ușureze munca, și, îndată după venirea acesteia, o năpădiră bolești ; i se umflară picioarele, se mișca încet, legănîndu-se greoi de pe un picior pe celălalt ca o rață. Stăpînă peste tot rămînea însă

tot ea : o viaţă întreagă învîrtise roata aceasta şi acum, cînd o preluară alte mîini, i se părea că mîinile acestea sînt neîndemînatice, ba şi leneşe — numai pentru că nu erau ale ei. La fire se dovedea a fi pidosnică rău ; ba bodogănea întruna, nerăbdînd nici un cuvînt de neascultare sau dezvinovăţire, ba se bosumfla de ciudă şi nu scotea nici o vorbă. Trebuia să aibă omul răbdarea de cremene a Nastionăi, ca să nu se ia la harţă cu bătrîna. Nastiona rămînea de obicei tăcută, lăsînd-o să bodogănească, şi nu se încontra cu ea. Deprinsese acest fel de a se apăra încă din vara aceea chinuită, cînd bătuse împreună cu Katka pe la porţile oamenilor din satele angariene şi cînd oricine, dacă nu-i era lene, putea nitam-nisam s-o bestelească pentru te miri ce. Bineînţeles, dacă ar fi fost şi ea de prin partea locului, chiar din Atamanovka, şi dacă ar fi avut aici neamuri, care la nevoie ar fi sărit în apărarea ei şi n-ar fi îngăduit să fie nedreptăţită, atunci, firește, şi purtarea faţă de ea a celor din casă ar fi fost alta. Dar aşa — ce era ea ? — o nenorocită de orfană, pripăşită nu se ştie de unde, fără nici o zestre, numai cu o rochiţă de stambă pe dînsa, încît şi straiele cu care să poată apărea în faţa lumii trebui să şi le încropească aici. Tocmai asta nu i-a convenit mamei-soacre. Din asta se trăgea pornirea Semionovnei împotriva nurorii sale, încît răbufnea ori de cîte ori o apucau hachiţele.

Dealtfel, cu trecerea anilor, Semionovna se obişnuise cu Nastiona şi bombănea din ce în ce mai rar, recunoscînd că a avut parte, totuşi, de o noră şi supusă, şi harnică. Nastiona izbutea să-şi facă munca şi la colhoz şi aproape de una singură purta pe umerii săi toată povara treburilor de acasă. Bărbaţii aveau numai grija aprovizionării cu lemne sau căpiţării fînului. Şi, bineînţeles, dacă s-ar fi întîmplat să se prăbuşească acoperişul casei, ei l-ar fi reclădit, dar ca să aducă, să zicem, apă de la rîu, ori să cureţe acareturile — nici vorbă de aşa ceva : era o treabă nepotrivită pentru un bărbat, ba chiar şi nedemnă. Semionovna, în cîrjele ei, se de-

plasa greu și numai în jurul casei, peste tot robotea Nastiona, fără ea toată treaba ar fi stat pe loc, și faptul acesta o făcea pe bătrînă să fie mai îngăduitoare. Un singur lucru nu putea să-i ierte însă — Nastiona n-a căzut niciodată grea, ca să-i dăruiască nepoței. Nu-i făcuse din asta nici o vină și nici nu-și mărturisise păsul ; ca femeie, știa prea bine că pentru orice muiere nevenirea unui copil este lucrul cel mai dureros, dar în adîncul inimii acest nenoroc o rîcîia întruna, dat fiind că și din căsnicia ei nu-l avea în viață decît pe Andrei, deoarece primii doi copii născuți — două fetițe — nu supraviețuiseră.

Lipsa de copii, mai ales, o făcea pe Nastiona să rabde totul. De mică auzise că o femeie stearpă, fără copii, nu mai e femeie decît pe jumătate. Nici n-ar fi bănuit că ar avea acest cusur și s-a măritat cu inima ușoară, știind dinainte soarta hărăzită femeii, bucurîndu-se de această schimbare, cea mai mare în viața ei, și de abia mai tîrziu, cum se întîmplă de obicei, regretă că se cam pripise cu măritișul, în loc să se mai bucure cîțiva ani de libertatea și binele fetiei. Andrei se purta cu ea frumos, îi spunea „suflețelul meu". La început, nici nu-și puneau problema copiilor, pur și simplu trăiau unul lîngă altul și atît. Venirea unui copil ar fi putut chiar să le tulbure fericirea. Mai tîrziu însă, pe nesimțite, de undeva din străfundul inimii, și numai pentru că s-a ivit primejdia încălcării unei rînduieli adînc înrădăcinate în alcătuirea căsniciei, s-a iscat un fel de neliniște ; ceea ce ocoliseră la început cu teamă și fereală, acum se învedera ca ceva dorit, mult așteptat : va veni sau nu va veni ? Treceau lunile una după alta, fără să aducă vreo schimbare și atunci așteptarea se transformă în nerăbdare, după aceea în teamă. Apoi, într-un singur an, purtarea lui Andrei față de dînsa se schimbă cu totul : a devenit arțăgos, brutal, înjurînd-o fără nici un motiv ; ba de la o vreme dădea chiar să sară la ea cu pumnii. Nastiona tăcea și răbda : e în firea muierii ruse să-și tocmească o singură data viața și apoi să

rabde tot ce i-a fost hărăzit în ea. Dealtfel, întreaga vină pentru ceea ce i se întîmplă, după socotința Nastionei, o purta ea însăși. Și numai o dată, cînd Andrei, învinuind-o, i-a spus niște vorbe de-a dreptul de neîngăduit, ea s-a oțărît plină de necaz și de amărăciune, spunînd că încă nu se știe din cauza cui se-ntîmplă așa, poate că el e de vină, deoarece cu alți bărbați ea n-a avut de-a face. Drept urmare, a trebuit să îndure o bătaie soră cu moartea.

Ce-i drept, în ultimul an dinainte de război au dus-o mai lesnicios, începînd parcă din nou a se obișnui să stea împreună. Acum știau prea bine la ce se pot aștepta unul de la celălalt, urmînd rînduiala bătrînească : odată însoțiți, trebuie să se țină pînă la capăt împreună. Ca și înainte, Andrei n-o prea răsfăța cu cine știe ce semne de gingășie, dar nici n-o bruftuluia. Se mulțumea Nastiona și cu atîta : erau încă tineri, cu timpul nepotrivirile se vor netezi de la sine. Și dacă nu ar fi izbucnit războiul, poate că tocmai așa s-ar fi întîmplat. Dar a venit războiul și a zădărnicit totul, spulberîndu-i așteptările, odată cu atîtea alte speranțe și nu numai ca ale ei.

Andrei a fost mobilizat chiar din primele zile. Nastiona a bocit cît a bocit și s-a ostoit. Nu era singura ea lovită de această nenorocire ; atîtea alte neveste cu copii lîngă poală și în brațe se pomeniră într-o situație mult mai grea. Pentru prima oară în anii căsniciei, faptul de a nu fi adus pe lume nici un copil o făcea să-și revină în fire și să-și recapete încrederea în ceea ce putea să-i aducă viitorul. Degeaba își căinase soarta care abia acum se dovedea că a fost înțeleaptă ; căci întrevăzuse cu mult înainte ce năpastă avea să se abată asupra oamenilor și potrivise viața ei în așa fel încît ea să poată birui greul de una singură. Mai încolo, în vremuri mai bune, or să vină și copiii, nu-i încă tîrziu. Numai de s-ar întoarce Andrei. Cu gîndul acesta trăise ea tot timpul războiului. Cu speranța asta se ținu în anii aceia cumpliți.

Vreme îndelungată, luptînd pe front, Andrei răzbi cu bine prin focul bătăliilor, dar în vara lui 44 i se pierdu urma, nu mai dădu celor de acasă nici un semn de viaţă. Abia peste două luni primiră o scrisoare din Novosibirsk. Internat într-un spital, el vestea că e rănit şi că după ce se însănătoşeşte va fi lăsat pentru cîteva zile acasă. Făgăduinţa aceasta o făcu pe Nastiona să nu mai plece la Novosibirsk, deşi primul ei gînd a fost să pornească imediat la drum, ca să-şi vadă acolo bărbatul. Dacă e vorba însă că tot capătă o permisie, mai bine să se întîlnească acasă — aşa îşi făcură ei socoteală. Dar speranţa lui Andrei nu se adeveri. Toamna tîrziu, el a scris în cîteva rînduri tare necăjit că socoteala lor a dat greş, deoarece de la spital este trimis înapoi, direct pe front.

Şi iar i se pierdu urma.

În ajunul crăciunului au apărut la Atamanovka preşedintele sovietului sătesc din Karda — Konovalov, şi pistruiatul miliţian sectorist — Burdak, poreclit de gurile rele Bardak. De la şleahul Angarei, ei cotiră drept spre casa gospodarului Guskov. Nastiona lipsea de acasă.

— Ce veşti aveţi de la fecior ? întrebă Burdak pe Miheici, cu voce severă ca la interogatoriu.

I-au arătat ultimele scrisori de la Andrei. Burdak le citi, dădu să le citească şi lui Konovalov, după care le vîrî în buzunar.

— Altceva nu v-a mai scris ?

— Nu, răspunse Miheici şi, venindu-şi în fire din zăpăceală, întrebă. Dar ce-i cu el ? Unde se află ?

— Păi, tocmai asta vrem să ştim şi noi — unde se află ? S-a rătăcit pe undeva Andrei Guskov al vostru. Dacă vă scrie ceva — ne daţi de ştire. S-a înţeles ?

— Am înţeles.

De fapt, Miheici nu înţelesese nimic ; nici el, nici Semionovna, nici Nastiona.

Iar în timpul gerurilor de bobotează, din ascunzătoarea de sub podeaua băii lor, dispăru securea.

3

— TACI, NASTIONA ! EU SÎNT. TACI !

Braţe vînjoase, aspre, o apucară de umeri, ţintuind-o pe bancă. De durere şi de frică Nastiona gemu. Glasul omului era răguşit, ruginit parcă, dar felul lui de a-i vorbi rămăsese neschimbat şi Nastiona îl recunoscu.

— Tu eşti, Andrei ? Dumnezeule ! De unde ai apărut ? !

— De acolo. Taci. Ai spus cuiva că sînt aici ?

— La nimeni. Nici eu n-am ştiut.

În întuneric nu-i deslușea chipul ; doar că în faţa ei stătea o matahală neagră, mițoasă, profilîndu-se vag în slabele răsfrîngeri de lumină ce veneau din colţurile ferestruicii acoperite. Respira şuierat şi greu, ca după un urcuş în mare fugă. Nastiona simţi că şi ea se înăbuşe, atît de neaşteptat — oricît de intens i-ar fi şoptit glasul inimii — s-a produs această întîlnire şi într-atît de furişă, înfricoşătoare s-a dovedit ea chiar din primele clipe, chiar de la primele vorbe rostite.

În sfîrşit, el îşi retrase mîinile şi făcu un pas înapoi. Cu o voce tot nesigură încă şi spartă întrebă :

— M-au căutat ?

— Dăunăzi a venit miliţianul împreună cu Konovalov din Karda. Au vorbit cu tata.

— Tata şi mama bănuiesc ceva ?

— Nu. Tata crede că un străin i-a luat securea.

— Tu ai ghicit, vra să zică ?

Ea nu apucă să răspundă.

— Pîinea tu ai adus-o ?

— Eu.

După o scurtă tăcere, el reluă :

— Uite că ne revedem, Nastiona. Ne revedem, zic — repetă el repezit, ca şi cum ar fi aşteptat, în zadar, ce va spune ea. Nici nu-mi vine a crede că mă aflu alături de nevasta mea dragă. N-ar fi trebuit să dau ochi cu tine şi nici cu nimeni altul aici, dar aşa singur n-aş putea s-o scot la capăt şi să ies teafăr din iarnă. M-ai ispitit cu pîinea pe care mi-ai lăsat-o. Şi iarăşi

i-a strîns umerii pînă la durere. Înțelegi cel puțin cum și de ce am apărut eu aici ? Înțelegi sau nu ?

— Înțeleg.

— Și ce zici ?

— Nu știu ce să zic. Nastiona clătină din cap, pierită. Nu știu, Andrei, nu mă întreba.

— Nu mă întreba... — Respirația i se înteți iarăși înecîndu-i glasul. Uite ce vreau să-ți spun, Nastiona, din capul locului. Nici un cîine măcar nu trebuie să afle că eu sînt aici. Dacă scapi o vorbă, te omor. Te omor — nu mai am ce pierde. Să-ți intre în cap asta. Te găsesc oriunde te-ai duce. Am o mînă oțelită acum. Nu va da greș.

— Dumnezeule mare ! Ce tot vorbești ? !

— Nu vreau să te sperii, dar ține minte ce ți-am spus, nu mai repet. De aici n-am încotro să mă duc deocamdată. Va trebui să mă aciuiesc într-un loc ascuns dincolo de Angara, ca să fiu în preajma ta. De aceea m-am și tras încoace. Nu la părinți — la tine. Și nimeni — nici tata, nici mama — nu trebuie s-o știe. Oricine ar întreba — n-am fost pe aici și nici nu sînt. Am dispărut, și gata. Iar dacă nu vrei să-ți mînjești mîinile cu treaba asta — spune-o fără ocol.

— De ce mă chinuiești ? ! gemu ea. Îmi vorbești așa, de parcă nu ți-aș fi nevastă. Cu ce ți-am greșit ? !

Nastiona aproape că nu-și mai dădea seama ce se-ntîmplă cu ea. Tot ce spunea acum, ce vedea și auzea, se petrecea într-o adîncă și surdă toropeală, cînd amuțesc și amorțesc toate simțămintele și cînd omul parcă nu-și mai trăiește propria viață, ci doar ființează într-un fel de simulacru diform al acesteia, alipit oarecum din afară. În asemenea cazuri, frica, durerea, mirarea survin ulterior. Pînă atunci, pînă ce omul își vine în fire, rămîne în el de veghe, ca un serviciu de pază, doar un mecanism sec, lucid, rezistent, aproape insensibil. Nastiona răspundea, dar memoria ei sleită, detașată, retrasă în tainițe lăuntrice, n-o ajuta să înțeleagă cum poate ea să se mulțumească a rosti numai aceste cuvinte întîmplătoare, serbede, care nu spun nimic. Și

aceasta, după o despărţire de trei ani şi jumătate — cînd orice zi ameninţa să fie ultima şi mai cu seamă după ceea ce s-a abătut acum asupra lor, retezînd curgerea firească a acestui răstimp de despărţire ? ! Nu înţelegea de ce stă acum nemişcată, cînd ar fi trebuit, desigur, să facă ceva — măcar să-şi îmbrăţişeze soţul, spunîndu-i cuvinte calde de bun venit, exprimîndu-şi bucuria pentru această întîlnire pe care o visa aproape noapte de noapte. Ar fi trebuit... Dar ea continua să rămînă neclintită pe loc, ca într-un vis, cînd te vezi de la distanţă, oarecum lăturalnic, şi nu eşti în stare să schiţezi un singur gest măcar, ci aştepţi neputincios ceea ce va urma. Chiar şi întîlnirea aceasta — în mare taină la baie, pe furiş, noaptea tîrziu, fără pic de lumină, încît nici nu-şi desluşeau chipurile, ci doar ca nişte orbi, încordaţi şi temători, căutau să se recunoască după şoapte poticnite, pline de fereală şi de amărăciune — însăşi întîlnirea aceasta părea cu totul neverosimilă, nevolnică, o năzăreală bolnăvicioasă în somn zbuciumat ce urma să se destrame odată cu prima mijire a zorilor.

Cu mîna lui grea, nehotărîtă, Andrei o mîngîie pe cap. Prima atingere drăgăstoasă din partea lui. Nastiona tresări şi se ghemui neştiind nici acum ce să facă, ce să spună. El îşi retrase mîna.

— Şi voi aici cum aţi dus-o ?

— Te aşteptam mereu, să te întorci.

— Uite că m-am întors. Şi ce întoarcere. S-a întors eroul de la război, bucură-te, nevastă, ai cu ce să te făleşti, pofteşte musafiri.

Dar la ce bun toate astea. Mai avea oare rost să continuie o asemenea discuţie ? Atîtea belele se abătură peste ei ; o sumedenie de lucruri grave, încîlcite, tulburi, se învălmăşiră în faţa lor dintr-o dată, încît numai gîndul de a încerca să le lămurească şi să le descurce îi umplea pe amîndoi de groază. Rămaseră în tăcere vreme îndelungată, pînă cînd Nastiona, aducîndu-şi aminte, îi propuse :

— Poate vrei să te îmbăiezi ?

— Că bine zici, ar fi grozav, se învoi el pe loc, grăbit parcă şi bucuros. M-am dumerit eu că pentru mine ai făcut focul la baie. Pentru mine, nu-i aşa ?

— Pentru tine.

— Nici nu mai ţin minte de cînd nu m-am îmbăiat. El se apropie de cazan şi încercă apa.

— S-o fi răcit, te pomeneşti ? întrebă ea într-o doară.

— Merge.

Nastiona îl auzi cum pipăie în locul cunoscut cuierul de lemn de lîngă uşă, atîrnîndu-şi scurta, cum îşi scoate pe prag pîslarii şi îşi leapădă rufăria. Silueta lui colţuroasă abia deslușită se apropie de ea.

— Să ştii, Nastiona, că singur n-o să pot să mă spăl cum trebuie. Scoală-te şi vino să mă freci pe spate.

Şi o răsturnă pe podea. Barba lui ţepoasă care-i atingea obrazul mirosea parcă a cojoc de oaie şi o făcea să-şi întoarcă mereu faţa într-o parte. Totul se petrecu atît de repede, încît Nastiona nici nu apucă să-şi dea seama cum s-a pomenit, zăpăcită şi cu părul răvăşit, iarăşi pe laviţa de sub ferestruica astupată, iar pe cealaltă se clătea fornăind încetişor acest om aproape necunoscut, care-i devenise iarăşi soţ. Şi nimic, nici urmă de bucurie sau amărăciune n-a simţit ea, ci doar o uşoară mirare şi o vagă, inexplicabilă ruşine.

Andrei isprăvi îmbăiatul şi începu să se îmbrace.

— Trebuie să-ţi aduc un schimb de rufe, zise Nastiona, silindu-se mereu să nu pară o străină şi să spună măcar cîte ceva.

— Dă-le încolo de rufe. Îţi spun eu îndată ce anume o să-mi trebuiască în primul rînd. Mîine odihneşte-te, trage un somn bun. Iar poimîine adu-mi aici puşca, să mă apăr de fiare. E în bună stare ?

— Aşa cum ai lăsat-o.

— Asta negreşit. Apoi — chibrituri, sare ; un vas, acolo, pentru gătit. Ştii tu cam ce mi-ar prinde bine. Ceva praf de puşcă de la tata şi ce mai trebuie pentru cartuşe, dar vezi nu cumva să bage de seamă.

— Şi ce-i spun cînd o vedea că lipseşte puşca ?

— Nu știu. Spune-i ce crezi, te descurci tu. N-are să te omoare pentru asta. Și încă o dată — să-ți intre bine în cap : nimeni, dar absolut nimeni nu trebuie nici măcar să bănuiască ceva despre mine. Nu s-a întors și pace. Numai tu știi. Va trebui deocamdată să-mi aduci și cîte ceva de-ale gurii. Nu mult. Dacă-mi aduci pușca, îmi fac eu rost de carne, dar pîine n-am de unde să capăt. Iar poimîine tot așa să vii mai pe înnoptat. Ziua să nu pornești, ca să nu prindă careva de veste. Acum, cînd umbli, să fii mereu cu ochii în patru.

Vorbea calm, reținut ; la căldură vocea lui se mai muiase și totuși trăda o oarecare nerăbdare, o neliniște încordată, străină firii sale de odinioară.

— Am mai stat la căldurică, m-am îmbăiat, ba mi-a surîs norocul să am parte și de puțin răsfăț din partea soțioarei mele. E timpul să plec.

— Unde te duci ? întrebă Nastiona.

Andrei tuși înghițind un nod.

— La frățîne-meu bun, lupul cel sur... Unde... Unde s-o nimeri. Așadar, nu uita, poimîine.

— N-am să uit.

— Așteaptă-mă aici, ca să ne înțelegem ce facem de-acu încolo. Ei, am plecat. Tu mai zăbovește pe aici puțin, nu porni chiar îndată.

Își îmbrăcă scurta în tăcere.

— Te bucuri măcar cît de cît că m-am întors teafăr ? întrebă el brusc din prag.

— Mă bucur.

— N-ai uitat, vra să zică, cine sînt pentru tine ?

— Nu.

— Cine ?

— Omul meu.

— Așa : omul tău — întări el grav și plecă.

Trezindu-se parcă din vis, ea se pomeni punîndu-și întrebarea : e adevărat ? Chiar omul ei a fost ? Nu cumva a stat aici cu diavolul ? Ce poți ști într-un asemenea întuneric. Se zice că ei pot să se prefacă atît de bine, încît nici ziua-n amiaza mare nu-l deosebești de cel adevărat. Cum nu se pricepea să facă bine semnul

crucii, schiță cu mîna la-ntîmplare mișcarea presupusă și rosti în șoaptă niște cuvinte de rugăciune rămase în memorie încă din copilărie. Și se surprinse ispitită de un gînd viclean : și n-ar fi fost mai bine, oare, ca musafirul acesta noptatic să fi fost cu adevărat necuratul în piele și oase ?

4

ANDREI GUSKOV ÎȘI DĂDEA PREA BINE seama : soarta îl împinsese într-un impas fără ieșire. Mergînd înainte, ar mai avea ceva drum de parcurs, foarte scurt, probabil, pînă ce se va izbi de un zid ; iar ca să se răzgîndească și să facă drum întors — nu se mai poate. Nici vorbă. Nu i-ar folosi la nimic. Și faptul că pentru el nu există o cale de întoarcere îl scutea de frămîntări inutile. Nu-i rămînea acum decît să trăiască, lăsîndu-se în voia întîmplării : fie ce o fi.

În aceste cîteva zile, de cînd abia se pripășise și rătăcea în preajma locurilor natale, îl năpădiră mai ales amintirile plecării lui pe front, cu trei ani și jumătate în urmă. Tot ce s-a petrecut în decursul celor două săptămîni, de la prima știre despre izbucnirea războiului și pînă la sosirea lui la Irkutsk, unde se forma divizia, i se înfățișa atît de viu și precis, încît prospețimea acestor amintiri — de parcă totul s-ar fi întîmplat acum de curînd, ca ieri — îi răscolea sufletul. Se păstraseră în memorie pînă și stările sufletești prin care trecuse și care acum păreau că se repetă : aceeași buimăceală și incapacitate de a-și da seama ce va fi mai departe, aceeași nesiguranță în privința celor ce se-ntîmplă cu el, aceeași teamă sumbră și obsesivă, dătătoare de fiori reci. Totul, pînă la unele sentimente și dispoziții trecătoare, era la fel, cu o singură imensă deosebire : toate aceste trăiri păreau că se desfășoară acum de-a-ndoaselea, într-o imagine răsturnată, inversă celei de atunci, și noile împrejurări o confirmau. Iată-l pe locul de unde a pornit

începînd campania, dar nu pe malul drept, ci pe cel stîng al Angarei. Pe atunci era vară, acum e iarnă în toi. Atunci pleca la război, acum se întoarce. A plecat împreună cu mulți alții, s-a întors înapoi singur, pe cărăruia lui proprie. Jucîndu-i un renghi uluitor, soarta îl readuse pe locul vechi, dar ca și atunci, de foarte aproape, îl pîndea moartea, care de data aceasta, pentru mai multă siguranță, se postase în spatele lui, ca el să nu-i mai scape. Și, în general, viața pe care o ducea el acum se dovedea cu totul pidosnică, apucînd un curs aiurit, pe care este imposibil să-ți dai seama încotro mergi, unde te va duce pasul următor. După o asemenea viață, s-ar părea, nu rămîne loc pentru nici un fel de amintiri.

Cei șapte bărbați chemați la prima mobilizare, printre care și Guskov, plecau din sat în cinci căruțe : însoțitorii erau cam tot atîția la număr. Andrei însă își luă rămas bun de la ai săi acasă : n-avea nici un rost să lungească bocetele și lacrimile și să-și amărască degeaba sufletul. Cînd nevoia te silește să curmi ceva, e bine s-o faci dintr-o dată. Își îmbrățișă mama, tatăl și pe Nastiona la poartă, sări în căruță, apucă hățurile și îndemnă calul, iar depărtîndu-se de casă, se stăpîni să nu se mai uite înapoi ; abia după ce trecu de ocolul de vite și Atamanovka nu se mai văzu, trase de hățuri și opri calul, ca să-i aștepte pe ceilalți și să meargă în convoi.

La Karda se îmbarcară pe vaporul ce-i aștepta și coborîră pe Angara pînă la centrul raional ; iar a doua zi același vapor, făcînd calea-întoarsă, transporta spre Irkutsk întregul lot de mobilizați, ce se adunaseră aici din tot raionul. La revărsatul zorilor, vaporul ajunse în dreptul satului Atamanovka. Pîndind această clipă, localnicii se apucară a striga care mai de care, fără să-și dea seama ce anume și, mai cu seamă, pentru ce strigă ; numai Andrei privea tăcut, cu un fel de pică, gata parcă, așa din senin, să-și țină vinovat satul din pricina că e nevoit să-l părăsească, și nu războiul. Oricum, cei ce stîrniră larma, și-au atins țelul : pe mal alergară

în fugă mare o mulțime de consăteni din Atamanovka, strigînd și ei, în semn de răspuns, cît îi ținea gura ; se vedeau fluturînd basmale, șepci ; cum însă vaporul plutea cam departe de mal, nu era chip să desluşeşti nici feţele şi nici vorbele lor. Lui Andrei i se păru că o vede, printre ceilalți, pe Nastiona ; nu era sigur de asta şi, totuşi, se înciudă : la ce toată hărmălaia asta ? Ne-am luat rămas bun, am schimbat vorbele ce erau de spus — şi gata, războiul e război. N-avea cum să ştie că silueta pe care o zărise socotind că e Nastiona, era chiar Nastiona ; poate că s-ar fi simțit mai ușurat la suflet, căci supărarea lui venea tocmai din faptul că nu era încredințat de acest lucru. Îl rîcîia o pornire de neînțeles împotriva a tot ce lasă în urmă, de care era smuls şi pentru care trebuia să lupte : din această pornire izvorîse acea făgăduială pe care şi-o făcuse atunci, pe care a ținut-o bine minte în toți anii aceştia şi care acum, de voie-de nevoie, o împlinise. Nu de dragul acestui legămînt se-ntorsese el, nu, firește ; dar şi făgăduiala aceasta, împlinită chiar de la început, acum nu părea lipsită de tîlc. Dimpotrivă, în ea se cuibărise parcă o forță atrăgătoare şi netăgăduită, care se prindea să-l ajute pe Guskov întru împlinirea ursitei sale.

Vaporul a mers opintit împotriva curentului trei zile şi trei nopți. Toți, adunați de-a valma, se întreceau într-o pălăvrăgeală zgomotoasă. cuprinşi de o veselie amarnică : ştiau doar că-s ultimele lor zile libere, scutite de primejdii. Andrei se ținea deoparte ; nu era iubitor de votcă. Ore întregi stătea pe punte cu ochii ațintiți în depărtare. Vara era în toi ; soarele, făcîndu-şi crugul, strălucea în cer senin ; Angara îşi rostogolea apele în zvon necontenit ; lunecau la vale, perindîndu-se, maluri, sate, ostroave cunoscute, lunecau dispărînd în urmă. Numai la gîndul că toate astea le vede pentru ultima oară, Guskov simțea cum i se strînge inima. Era mai bine, poate, să fi coborît jos în sală lîngă ceilalți consăteni ai săi — că doar nu era el singurul amărît dintre ei ; ori să tragă un somn zdravăn, vîrîndu-şi sacul sub cap ; să nu mai ştie de nimic, pierdut într-o uitare

totală, pînă îl va trezi ordinul de sculare. Nu se urnea însă din loc, ci, cu sufletul sfîşiat de amărăciune şi dor, se măcina şi îşi plîngea de milă, rămînînd mereu cu ochii larg deschişi, ros de gînduri şi de cumplită suferinţă. Şi cu cît privea mai mult, cu atît mai limpede şi învederat observa : cum apele Angarei curgeau cu o linişte nepăsătoare faţă de el ; cum lunecau netulburate, fără a-l lua în seamă, malurile pe care şi-a petrecut toţi anii vieţii — lunecau spre o altă viaţă, spre alţi oameni, spre ceea ce va veni în locul lui. Se simţi umilit : chiar aşa de repede să se şteargă totul ? Nici n-apucase bine să plece, să se rupă de ai săi, ca totul să fie dat uitării, să fie înmormîntat tot ceea ce reprezenta el şi ce năzuia să devină : cum s-ar spune, tu du-te şi mori, pentru noi eşti un om sfîrşit. Să fie el într-adevăr un om sfîrşit ? Respingînd cu îndîrjire răutăcioasă acest gînd viclean, Andrei răspică înverşunat o făgăduinţă :

— Pe dracu : scap eu cu viaţă. Vă cam grăbiţi să mă băgaţi în mormînt. O să vedeţi — scap negreşit. Pe voi nu vă paşte nici o primejdie — o să vedeţi.

Pe front îşi cam pierduse speranţa să scape cu viaţă. Chiar în primele lupte a fost rănit, din fericire destul de uşor, glontele îi străpunsese muşchiul piciorului stîng şi după o lună, şchiopătînd uşor, el se întoarse la unitate. Gîndul la supravieţuire părea în acea vreme cu totul absurd şi nu era el singurul om care îl împinsese atît de departe, în străfundurile fiinţei sale, încît rareori i se întîmpla să se întrebe dacă îl mai nutreşte sau nu : ca să-l ferească, să nu-l scoată la lumină în bătaia gloanţelor. Atîţia morţi văzuse în jurul său, încît şi a lui părea absolut inevitabilă. Dacă nu azi, cu siguranţă mîine, dacă nu mîine cu siguranţă poimîine, cînd îi vine rîndul. Aici, în război, viaţa paşnică, cine avea parte de ea, i se arăta veşnică şi părea ciudat să şi-o închipuie ţinînd ani întregi, zeci de ani, ca la copaci sau la pietre ; timpul căpăta aici alte dimensiuni.

După prima rănire, Andrei Guskov a avut multă vreme norocul să rămînă teafăr. Dar într-o zi, în timpul unui bombardament, n-a reuşit să se ferească şi suflul unei explozii l-a asurzit de tot. Preţ de o săptămînă n-a putut să perceapă nici un sunet, apoi, cu încetul, şi-a recăpătat din nou auzul. De la această contuzie i-a rămas o amintire hazlie şi nu tocmai plăcută : la spital, în perioada surzeniei, îl apucase o poftă nesăţioasă de mîncare. Dorinţa de a mînca îl chinuia necontenit. În căutare de ale gurii, se pomenea mereu în tot felul de situaţii caraghioase. Lipsit de capacitatea de a se auzi pe sine însuşi, îşi închipuia că nici ceilalţi nu-l aud şi, fără să-şi dea seama — în expediţiile lui furişe la bucătărie — zgomotele pe care le făcea îl trădau imediat. Iar cînd încerca să obţină porţii suplimentare, i se putea răspunde orice, el se holba fără să înţeleagă, spre hazul celorlalţi.

În cei trei ani, Guskov a luat parte la lupte, pe rînd, şi într-un batalion de schiori, şi într-o companie de recunoaşteri, şi într-o baterie de artilerie grea ; trecu prin toate încercările : şi atacuri de blindate, şi raiduri nocturne pe schiuri, şi expediţii îndelungi, îndîrjite şi istovitoare pentru capturarea vreunei „limbi". El nu reuşea şi nici n-ar fi putut să se obişnuiască cu războiul, îi invidia pe aceia care porneau la luptă calm şi simplu, de parcă ar fi mers la muncă ; dar, neavînd încotro, căuta pe cît se pricepea, să se adapteze. Nu se băga înaintea celorlalţi, dar nici nu se ascundea în spatele altora, căci fîrtaţii tăi, ostaşii, bagă de seamă numaidecît şi ţi-o şi spun pe şleau. În „recunoaşteri", cînd grupul în acţiune de cinci-şase oameni se aruncă în tranşeea duşmanului, nici vorbă nu poate fi despre asemenea şiretlicuri — aici ştiut este : ori îl răpui tu pe duşman, ori te răpune el pe tine ; cea mai mică zăbavă ori şovăială înseamnă pieirea ta şi a celorlalţi. Printre cercetaşi Guskov era socotit un tovarăş de nădejde ; îl luau cu ei în acţiuni, ca pereche sigură, cei mai curajoşi băieţi. Lupta ca toţi ceilalţi — nici mai bine şi nici mai rău. Ostaşii îl preţuiau pentru forţa

lui ; îndesat la trup, spătos, vînjos, el sălta pe umăr pe prizonierul buimăcit şi-l purta în cîrcă pînă în tranşeele unităţii sale. În batalionul de schiori Guskov a luptat în faţa Moscovei ; apoi, în primăvară, fusese repartizat ca cercetaş în regiunea Smolenskului, iar la artilerie — a fost trimis pe frontul de la Stalingrad, după contuzie. Acolo, la bateria de artilerie grea, cînd trecură la contraofensivă, îi veni ceva mai uşor.

Spre iarna anului patruzeci şi trei începu să se întrevadă cu limpezime sfîrşitul războiului. Şi, cu cît lucrurile se precipitau, apropiindu-se de acest sfîrşit, cu atît creştea speranţa de a scăpa cu viaţă. Nu mai era acea speranţă sfioasă, ascunsă, ci una făţişă şi zbuciumată. Suportase şi îndurase atîtea, încît se considera îndreptăţit să creadă că soarta i-a hărăzit un locşor printre supravieţuitori, şi moartea trebuia să-l ocolească, de vreme ce el a putut pînă acum să scape de ghearele ei. Şi aici, în plin război, mereu îl ducea gîndul la un anumit termen de încercare, pentru el salvator : ai scăpat cu viaţă — ţi-e dat să trăieşti. Uneori, în clipele molcome de răgaz, speranţa aceasta se transforma într-o fericită convingere că nimic rău nu i se mai poate întîmpla ; că, la fel ca în clipa de faţă, încetinel şi fără grabă, fără să-şi risipească forţele, va apuca şi el ultima zi, cînd va fi anunţată victoria şi vor fi trimişi cu toţii acasă. Dar momentele acestea luminoase, însorite, treceau şi, pe nesimţite, i se strecura în suflet teama : mii şi mii de oameni piereau sub ochii lui şi vor mai pieri astfel, îşi dădea prea bine seama, pînă la ceasul cel din urmă. Pe ce să se bizuie ? Şi, pradă fricii, neîntrezărind, în ce-l priveşte, o baftă tot atît de mare şi de aci încolo, Guskov începu să caute prudent ocazia să se aleagă cu o rană, mai uşoară, desigur, nu atît de grea, încît să-l lase schilod — ca în felul acesta să mai cîştige timp.

Dar în vara lui patruzeci şi patru, cînd drept în faţa bateriei lor cu învelitorile puse şi gata să-şi schimbe locul răsăriră tancurile nemţeşti, Guskov a fost rănit destul de grav. Mult timp a zăcut fără cunoştinţă, iar

cînd şi-a revenit şi i s-a spus că se va face bine şi va trăi, se linişti : gata, pentru el războiul se terminase. De aci încolo să mai lupte şi alţii. El şi-a dat obolul. Partea lui de încercări a suportat-o din plin. Vindecarea va dura, iar cînd se va pune pe picioare, îi vor da drumul acasă. Gata — rău sau bine, dar a rămas teafăr.

Aproape trei luni a zăcut Andrei Guskov la spitalul din Novosibirsk. Toracele, din care i-au scos în două operaţii schije, se vindeca anevoie. De acasă a primit de două ori colete. Nastiona i-a scris că ar vrea să vină să-l vadă, dar el hotărî că n-are rost să cheltuiască bani cu drumul. Curînd o să vină el acasă. Soldaţii din acelaşi salon, vecini cu paturile, îi întăreau această convingere ; răniţii ştiau dinainte care dintre ei, la ieşirea din spital, urmează să plece acasă definitiv, care în permisie şi care va fi retrimis pe front. „Vreo zece zile capeţi — pronosticară ei lui Guskov — pe puţin." Aşteptaţi-mă. Aşteptaţi-mă, Nastiona. Nici nu-şi putea închipui cum de a putut s-o bruftuluiască de atîtea ori pentru nişte fleacuri : nicăieri în lume nu exista pentru el o femeie mai bună decît Nastiona. Las-că se întoarce acum acasă şi vor duce o altă viaţă — nici nu bănuie nimeni ce viaţă or să ducă ei de aci încolo. După război se va aşeza o altă lume şi o altă pace pentru toţi ; pentru toţi, dar mai ales pentru ei. Pînă la război au trăit ca nişte nerozi, fără preţuire, fără dragoste reciprocă — cum de a fost cu putinţă aşa ceva ? !

În noiembrie a sosit momentul ieşirii din spital. Cînd i s-a înmînat însă buletinul respectiv, a rămas trăsnit : îl trimiteau la unitate. Nu acasă, ci înapoi la unitate. Era atît de sigur că va pleca acasă, încît mult timp n-a fost în stare să înţeleagă ce se-ntîmplă. Crezînd că s-a produs o greşeală, a alergat pe la medici demonstrînd şi indignîndu-se. N-a vrut nimeni să-l asculte. Eşti apt de luptă — şi gata. Ia-o din loc, Andrei Guskov, ajunge din urmă şi prezintă-te la bateria ta, războiul nu s-a terminat.

Războiul continua.

Se temea de front, dar, dincolo de această teamă, se făceau simțite obida și mînia împotriva a tot ce îl readucea pe front, fără a-l lăsa să treacă pe-acasă. Se pregătise cu toate fibrele ființei sale, pînă la ultima celulă și pînă la ultima zvîcnire de cuget, pentru întîlnirea cu ai săi — tată, mamă, soție ; cu gîndul acesta trăise, se însănătoșise, respirase, numai asta știa el. Nu se poate să faci din goana mare o întoarcere bruscă îndărăt — te frîngi. Nu poți sări peste propria ta ființă. Cum să te întorci din nou sub șuierul gloanțelor, sub coasa morții, cînd ești de-acum în Siberia, pe meleagurile tale de baștină, aproape de casa părintească ? E drept să fie așa ? nu-i o nedreptate ? O singură zi, una singură i-ar trebui să treacă pe acasă, să-și potolească dorul — și apoi e gata iarăși să meargă oriunde.

Și pe nevastă-sa a oprit-o să vină — de prost ce a fost ! Dacă ar fi știut mai din timp, ar fi chemat-o ; dacă ar fi revăzut-o, i-ar fi venit mult mai ușor să plece. Îl și petrecea, iar cînd ești condus la un drum lung — te simți parcă mai sigur. Există ceva în destinul omului, ceva ce stăruie doar în privirea ochilor ; ochii care observă și reține în memorie plecările — dacă au la cine să se întoarcă sau nu. Și uite că totul, ca un făcut, se întoarce a pagubă. Dacă și de aici încolo o să-i meargă tot așa, nu mai există întoarcere pentru el. Va fi omorît în cea dîntîi luptă.

Administrația spitalului îi apărea acum ca o voință crudă de pe alte tărîmuri, pe care nici o forță omenească n-ar fi în stare s-o schimbe, așa cum n-ar fi cu putință, bunăoară, să pui stavilă grindinei, ori să oprești furtuna dezlănțuită. Unul, cel mai mare dintre zei, a hotărît să fie așa cum i-a tunat în cap și toți ceilalți trebuiră să se învoiască. Dar eu sînt om, un om viu, de ce n-au ținut deloc seamă de mine ? E drept că nimeni nu-i făgăduise nimic, el singur și-a făurit această convingere, amăgindu-se pe sine însuși. Totuși, pe alții i-au lăsat să treacă pe acasă, cunoaște cazuri,

ştia că se acordă permisii — cum să nu fi nutrit şi el o asemenea speranţă ? !

Şi cum adică să plece de aici aşa, direct pe front ? Păi satul lui e colea, aproape de tot. Ce ar fi să dea naibii totul şi să treacă pe acasă ; să-şi ia singur ceea ce i s-a răpit pe nedrept. Au mai făcut-o şi alţii, auzise el. Şi le-a mers, n-au păţit nimic. Dar dacă i se înfundă tocmai lui ? Şi de ce, mă rog ? Că doar nu-i de fier : mai bine de trei ani ţine acest război — cît poate să îndure un om ?

La gară a lăsat să treacă o garnitură, şi încă una... Gîndurile i se încîlceau, se pierdeau ; nu ştia ce să facă. Şi faptul că nu era în stare să se hotărască, pierzînd vremea degeaba, îl înfuria şi mai mult. Stînd la rînd în faţa ghişeului unde se eliberau bonuri de hrană, intră în vorbă cu un tanchist mărunţel, vioi şi vesel, în cîrje, cu piciorul drept îndoit, gros bandajat. Tanchistul avea drum spre răsărit, la Cita.

— Iar tu, încotro ? îl întrebă el pe Guskov. În neştire acesta răspunse :

— La Irkutsk.

— Avem acelaşi drum, se bucură tanchistul. Astfel, chiar în ultima clipă, ajutîndu-şi noul tovarăş să urce în vagon, Guskov sări şi el după dînsul în trenul care mergea spre răsărit. Fie ce o fi. Dacă pun mîna pe el, va spune că a avut treabă la Krasnoiarsk, apoi — la Irkutsk, să-şi vadă părinţii, nu pierde decît două-trei zile, nu-i chiar aşa de mare abatere, se descurcă el. Uneori, gîndindu-se la această trăsnaie a sa, Guskov ar fi vrut chiar să fie prins şi întors din drum. Dar în asemenea cazuri îţi merge : nu l-a oprit nimeni. Trenurile erau ca de obicei ticsite de călători, în imensa lor majoritate — militari. O speţă de oameni dîrji şi băţoşi, cu care nu-i aşa de simplu să ai de-a face.

Văzînd că i-au trebuit mai mult de trei zile ca să ajungă numai la Irkutsk, Guskov intră la mare grijă. Dacă îşi continuă drumul — mai pierde o zi. Ba poate nu-i ajung nici două — e vreme de iarnă. Să se întoarcă de la jumătatea drumului — atunci de ce a mai pornit

tărăşenia asta toată cu asemenea risc, chin şi îndîrjire ? Cui şi ce a vrut să demonstreze cu asta ? Pe de altă parte, mai poate el acum să se întoarcă la unitate cu atîta întîrziere ? Îşi aduse aminte de execuţia demonstrativă la care i-a fost dat să asiste în primăvara anului patruzeci şi doi, cînd tocmai fusese repartizat la secţia de recunoaşteri. Pe o poiană mare ca un cîmp au aliniat tot regimentul şi au adus sub escortă doi inşi. Unul, pentru automutilare, cu mîna bandajată, susţinută de o faşă atîrnată după gît — ţăran în vîrstă de vreo patruzeci de ani, iar al doilea — tînăr de tot, un flăcăiaş. Acesta a vrut cică şi el să tragă o fugă pînă acasă în sat, la vreo cincizeci de verste distanţă. Numai cincizeci de verste. Pe cînd el, Guskov, tocmai de unde a şters-o, de la ce depărtare ! Nu, n-au să-l ierte ; nici măcar de trimiterea la un batalion disciplinar nu poate fi vorba. Nu-i un flăcăiaş, trebuia să-şi dea seama ce face.

Îşi mai aduse aminte cu ce ură şi cît dispreţ se uitau ostaşii la cel automutilat. De flăcăiaş le-a fost milă ; de celălalt — nu. „Lichea" — ziceau ei. „Măi, ce lichea ! A vrut să-i ducă de nas pe toţi."

Dar el, Guskov, cu ce e mai breaz decît ceilalţi ? De ce ei trebuie să lupte, iar el să se plimbe încoloîncoace cu trenul. Aşa vor judeca ei, de asta s-a făcut el vinovat. La război omul n-are voie să dispună cum vrea de persoana sa, iar el a dispus ; şi pentru aşa ceva nimeni n-o să-l mîngîie pe cap.

La Irkutsk, rătăcind descumpănit prin gară, s-a ciocnit din nebăgare de seamă de o muieruşcă ochioasă şi înfigăreaţă, care se învoi să-i dea adăpost peste noapte şi l-a dus la ea acasă într-o suburbie destul de depărtată de oraş. Ghicind, fără să fi aflat ceva de la el, că soldăţelul acesta e fără căpătîi, şi nu-şi găseşte rostul, îl pasă a doua zi unei femei nu tocmai tinere, pe nume Tania, care era mută, dar curăţică şi plinuţă. A stat la Tania, nemişcat şi plin de spaimă, toată ziua aceea, mereu cu gîndul să se ridice şi s-o ia din loc încotrova, într-o direcţie oarecare ; a stat aşa şi ziua

următoare, apoi a rămas de tot, zicîndu-şi că e mai bine să aştepte aici pînă cînd îi vor pierde urma definitiv şi cei de acasă, şi cei de pe front.

Muta avea la marginea suburbiei o căsuţă. Lucra ca femeie de serviciu la spital ; se ducea acolo de două ori pe zi — dis-de-dimineaţă şi seara — şi aducea la întoarcere felii de pîine înfăşurate într-o cîrpuliţă şi caşă ori supă într-un borcănaş. Era bine cel puţin că nu trebuia să-i explice nimic şi, în general, nu era nevoit să vorbească deloc : nici că se puteau potrivi lucrurile mai bine, ba chiar surprinzător de bine, în situaţia lui, prin faptul că nimerise la o gazdă bună, grijulie, căreia Dumnezeu i-a refuzat darul vorbirii. El, unul, n-avea ce să-şi spună nici sieşi. Uneori, într-o uitare de sine, nici nu înţelegea cum şi de ce s-a pomenit aici, ce caută el aici, ca să înceapă apoi să-şi amintească fiecare pas pe drumul spre gară şi fiecare oră trăită în tren cu atîta limpezime, încît simţea cum i se sfîşie inima. Încă nu era în stare să-şi revină în fire complet de pe urma celor întîmplate ; ba rămînea nemişcat îndelung, cu faţa imobilă şi privirea aţintită în gol, ba sărea din loc şi pornea să se preumble prin cameră, încercînd să-şi potolească durerea copleşitoare din suflet. Căsuţa se cutremura de apăsarea grea a paşilor săi, dar el continua să se zbuciume astfel, neizbutind să-şi afle liniştea. I se făcu deodată silă de cele făcute, se înverşună aprig împotriva lui însuşi, dîndu-şi seama prea bine că în situaţia în care s-a pus va avea de îndurat multe necazuri.

Şi sentimentul acesta, mai bine zis, starea aceasta sufletească, atitudinea lui faţă de el însuşi îl stăpîni multă vreme.

Tania era o femeie de rară blîndeţe, inimoasă şi grijulie. Muţenia nu-i stîlcise firea : n-o făcuse să sufere, să se înrăiască şi să fugă de oameni. Cît a stat la ea, n-a văzut-o niciodată posomorîtă sau nemulţumită. Fără să pară veselă, faţa ei era senină, plină de bunătate, gata oricînd pentru un zîmbet blînd. Părea că muţenia nu-i fusese dată ca o pedeapsă, ci ca să-i

ușureze existența. Dintru început, Guskov avu senzația stăruitoare că ea știe totul despre dînsul. Știe și-l compătimește. Îl muncea întruna gîndul că s-a pomenit la Tania nu din propria lui voință, ci adus aici de o mînă nevăzută, călăuzitoare, poruncitoare. Și pentru ce anume ? Ca să-l ajute ori să-l ducă la pierzare, încetul cu-ncetul, pe nesimțite ?

Întorcîndu-se de la lucru, Tania scotea pachețelele și borcănașele ei și, așezîndu-se în fața lui, se uita curioasă și cu plăcere cum mănîncă. După ce se sătura, el îi mulțumea bătînd-o ușurel pe umăr, ca pe un bărbat. Fericită și tulburată de acest gest cam grosolan de atenție, îi prindea mîna și o lipea apăsat de obrazul ei, apoi se apuca să-i arate ceva pe degete, dar el nu înțelegea. Înfierbîntîndu-se, femeia își manevra degetele tot mai repede, mai grăbită. El însă clătina din cap și-și întorcea privirea în altă parte. Atunci, ca să-l împace, renunța la încercarea de a-l face s-o înțeleagă și, cu o expresie de vinovăție, întindea spre el mîinile.

Cu timpul, Tania izbuti totuși să-l învețe să înțeleagă o seamă din semnele ei. I le repeta, explicînd prin gesturi, cu aceeași dragoste și răbdare cu care sînt învățați să vorbească copiii. Pentru el însă acest alfabet mutesc era profund neplăcut și căuta să-l evite pe cît se putea. Nu avea de gînd să zăbovească prea mult aici. Noaptea, cînd Tania se lipea de el, Guskov avea impresia că aude aievea șoapta ei pierdută și atîtătoare — aceleași cuvinte pe care le scapă în asemenea cazuri orice femeie. Rămînea nemișcat, atent și pînditor și, cu toate că era convins că se înșală, nu reușea totuși să scape de acel resentiment surd, care îl făcea să bănuie că Tania, de fapt, nu este ceea ce vrea să pară.

Dar și el însuși, și el era acum nu se știe cine. Sufletul îi era răvășit. Totul în ființa lui lăuntrică era răvășit și parcă atîrna în gol. Pornise pentru un timp scurt și se împotmolise de-a binelea ; era cu gîndul la Nastiona și se pomeni la Tania. Cît despre toate celelalte împrejurări de-a dreptul înfricoșătoare, nici nu

se încumeta să cugete la ele. E o vorbă din bătrîni : ce-şi face omul cu mîna lui, nici dracul nu desface. Şi-apoi, alta cu tîlc : Geaba-ncerci a te căi, orişicît te-ai strădui, că de cînd lumea şi pămîntul, păcătoşenia greu se lasă lecuită, chiar şi dacă-i pocăită.

Trecu o lună şi rămînerea acolo, pe loc, deveni pentru el de nesuportat. Chiar dacă l-ar fi aşteptat moartea în faţă, el trebuia să plece numaidecît... Seara tîrziu, cînd Tania robotea încă la spital, el fugi de la ea. Drum înapoi, de aci încolo, n-avea. Un singur drum i se arăta — acasă.

Părăsind Irkutskul, a trebuit să fie mereu cu ochii în patru. Hotărîse cu străşnicie să nu apară la lumina zilei prin sate : nici nu ştii cine poate să-ţi iasă în cale ! Se ascundea prin văgăuni, adăposturi şi bordeie iernatice, sub stoguri de fîn ; stînd la pîndă, iscodea cu teamă ivirea oricărei fiinţe omeneşti ; înjura cu glas sugrumat şi îşi blestema zilele tremurînd de frig. Iar noaptea, cînd viaţa se potolea, pornea grăbit la drum cu pasul întins. Din fericire, zilele erau scurte şi neguroase.

În sfîrşit, într-un miez de noapte din săptămîna bobotezei, a ajuns la Atamanovka. Se opri la marginea ei de sus şi, cu o privire obosită de fulguirea zăpezii, cuprinse acoperişurile albe ale caselor înşirate la dreapta şi la stînga sa. Nu-l tulbură nici un sentiment la întîlnirea aceasta cu satul natal — nu era în stare să-l simtă. Zăbovind un timp, coborî spre malul Angarei, o luă la vale pe marginea rîului îngheţat şi, ascuns dinspre sat de malul înalt, ajunse în dreptul băii lor ; aburcă malul, intră în baie apucînd doar să tragă cu greu uşa după el şi se prăbuşi cît era de lung pe podea. Zăcu astfel, cu faţa în sus, îndelung, nemişcat ca un buştean.

Spre ziuă, abia tîrîndu-şi picioarele, porni să treacă rîul pe gheaţă spre celălalt mal. Pe umăr purta schiurile, sub centură avea atîrnată securea.

Andrei Guskov şi-a găsit refugiu pe plaiurile din Andreevskoe, într-un vechi adăpost iernatic, pe malul

unui pîrăiaș. A încins focul în sobița de mult timp neîncălzită, și-a fiert în gamelă ceai și, pentru prima oară în atîtea zile de viață de cîine hăituit, și-a încălzit mădularele. După o jumătate de oră se pomeni că-l scutură frigurile — fie că trupul lipsit îndelung de căldură acumulase dintr-o dată prea multă, fie din cauza încordării nervoase excesive în așteptarea continuă a clipei acesteia cînd, în sfîrșit, putea să-și destindă mușchii și nervii, să nu-și ascută mereu auzul și văzul, să-și lase trupul să se odihnească în voie.

Chiar înainte de a pleca din Irkutsk, gîndindu-se unde ar fi mai bine să se aciuieze în apropiere de Atamanovka, alesese tocmai acest adăpost. Era așezat cît se poate de nimerit pentru el : într-un fund de vîlcea adîncă, cotită după un deal, încît fumul de la horn nu se vedea de departe și se putea face foc tot timpul ; la doi pași curgea un pîrîu cu apă limpede de munte, al cărui făgaș putea sluji la vremea înghețului ca drum de acces pe care nu rămîneau urme.

Ce era să facă în situația lui : trebuia să se gîndească în primul rînd la acest lucru. Avea și avantajul că locul, aflîndu-se dincolo de Angara, era rareori călcat de picior de om chiar și înainte vreme, iar acum, cu atît mai puțin l-ar fi putut împinge nevoia pe cineva să umble prin pustietatea asta. Pînă și podarul de mai jos de ostrov n-avea de lucru : vapoarele treceau pe brațul drept, care era mai larg.

Ogoarele și terenurile împădurite ale oamenilor din Atamanovka se întindeau încă din vechime pe celălalt mal, în continuarea vetrei satului ; oamenii aveau pămînt berechet chiar acolo în imediata apropiere. Tot în partea aceea, spre rîul Lena, aveau destule locuri bune și pentru pescuit, și pentru vînătoare, pentru nuci și poame pădureț e, încît rar se-ntîmpla să traverseze Angara. Doar cît să ajungă pe insula din dreptul satului, unde coseau fînul și culegeau totodată și poame. De aci i se trage din bătrîni și numele insulei — „Pokosnîi“ [1].

[1] Fîneață.

Încă înainte de războiul ruso-japonez a venit la Atamanovka, din „Rusia", strămutatul Andrei Sivîi cu cei doi feciori ai săi. A văzut locurile, a chibzuit cît a chibzuit şi, spre mirarea ţăranilor localnici, şi-a ales loc pentru gospodărie dincolo de Angara. Casa şi-a făcut-o ca toţi oamenii — în sat, dar pămîntul de plugărit şi l-a desţelenit pe malul opus. Ce-i drept, n-a avut prea multă bătaie de cap cu defrişatul : se găseau destule poieni şi luminişuri bune de arat. Şi-a clădit acolo două adăposturi : unul lîngă pîrîu, mai aproape de ogoare ; al doilea mai sus, la vreo doi kilometri de primul, sub coama unui deal în pantă dulce. Şi astfel şi-a tocmit o gospodărie, şi încă ce gospodărie !

De atunci partea asta de peste Angara a fost denumită Andreevskoe, după numele lui Andrei Sivîi.

Între timp, gospodarul Sivîi muri la începutul colectivizării. Unul din feciorii săi nu s-a mai întors din războiul cu germanii, al doilea, în anul treizeci, a fost deschiaburit şi strămutat împreună cu întreaga-i familie. Aşa se face că Andrei Sivîi n-a prins rădăcini trainice pe locul nou.

Ogoarele lui, cum era şi de aşteptat, colhozul le-a lăsat în părăginire. Nu renta să trimiţi acolo, peste apa Angarei, la dracu în praznic, oameni, maşini şi inventar în fiecare primăvară, vară şi toamnă doar pentru cîteva hectare de pămînt. Să mai instalezi şi un pod plutitor numai pentru asta ? Merita oare ?

Şi iată-l acum pe Andrei Guskov binecuvîntînd iniţiativa strămutatului Andrei Sivîi, datorită căruia avea un refugiu sigur şi convenabil.

Dacă şederea lui aici se prelungeşte, adăpostul de jos e bun numai pînă-n vară, cînd va trebui să se mute în cel de sus sau în alt loc, în cazul cînd s-ar ivi prin preajmă vreun pescar ori cine ştie ce alt suflet mînat de neastîmpăr.

Şi hotărî să se ducă chiar a doua zi la adăpostul din deal, să vadă în ce stare se află. Schiuri avea. Va urca pe albia pîrăului pînă în dreptul adăpostului, îl va depăşi făcînd un ocol şi va ajunge acolo din partea

opusă. Trebuie să te descurci cumva dacă vrei să trăieşti. Să-ţi faci cît de cît o mică socoteală : ce ai, cu ce începi noua ta viaţă. Ar avea nevoie de o puşcă. N-are încotro, trebuie să ia legătura cu Nastiona. Cu nimeni altul. De unul singur — piere sigur. Gîndindu-se anevoie la toate astea şi scăpînd întrucîtva de fiorii ce-l scuturau, Andrei mai vîrî lemne în sobiţă, se trînti sleit pe prici şi dormi astfel fără să se trezească pînă a doua zi dimineaţă.

5

SEARA, CA NICIODATĂ ATÎT DE TIMPURIU, s-au făcut subscripţiile la împrumutul din acel an. Nastiona a cerut să fie trecută cu două mii. Un singur om din tot satul, contabilul Innokenti Ivanovîci se întinsese pînă la o asemenea sumă. Dar el, o ştia toată lumea, era plin de bani. Îi stîlciseră şi numele în acest sens : Innokenti Karmanovici [1]. Cum, din ce venituri spera Nastiona să se achite, nici ea nu ştia să-şi explice. Bătrînul Miheici nu se simţea bine în ziua aceea sau numai pretextă că e bolnav, oricum, la adunare s-a dus Nastiona ; despre ce era vorba, ce probleme urmau să se discute, nu se anunţase în prealabil. Şi poftim ce a ieşit. Împuternicitul o lăudă, consătenii se minunară, cît despre Nastiona — se sperie singură apoi de cutezanţa ei ; dar, vorba ceea, a luat-o gura pe dinainte. Nu mai putea da înapoi. Un glas înţelegător lăuntric însă avu darul s-o liniştească : a procedat bine. Dacă a lăsat să-i scape asemenea vorbă, înseamnă că ceva-ceva a îmboldit-o s-o rostească, doar nu i-a venit aşa, nitam-nisam, din senin. Poate că prin aceste obligaţii de stat a vrut să răscumpere datoria bărbatului ei. Deşi chiar la el anume ea nu se gîndise în acel moment ; s-o fi gîndit poate altcineva pentru dînsa.

[1] Derivat de la *karman* — buzunar (în l. rusă).

Cînd s-a întors acasă şi a pomenit despre împrumut, Miheici a întrebat-o imediat :

— Şi cu cît te-ai înscris ?

— Cu două mii.

El sălţă capul de la reparaţia la care lucra pe laviţă, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— Ce vorbeşti, fată, îţi arde de şagă ?

— Nici o şagă...

— Ce, ai căpiat ? Sau poate că ai pe undeva ascunse aste două miare ?

— Aş !

— Atunci, unde ţi-a fost capul ? Cum faci rost de atîta bănet ? Vrei cumva să ne scoţi pe mine sau pe dînsa — arătă el din cap spre cuptor, unde zăcea Semionovna — la mezat ? Păi, pe noi nu dă nimeni nici o para chioară, nu ne ia nici pe degeaba.

— Au spus că-i pentru ultima dată. Pentru victorie.

— Pentru victorie.

De după cuptor se auzi mişcîndu-se Semionovna, care întrebă scoţînd capul :

— Te, ţe ziţe ea ?

— Păi zice că am ajuns prea bogaţi. Că am adunat atîţia bani, că nici n-avem unde să-i ţinem.

Nastiona trecu în jumătatea ei de încăpere, despărţită cu o perdea de stambă, unde dormea înainte cu Andrei şi unde se afla şi acum patul ei. Ştia că Miheici va fierbe de necaz cîtva timp şi se va potoli ; dar soacră-sa, cînd va pricepe despre ce este vorba, se va aprinde pentru multă vreme. După cum îi ştie năravul, o s-o ţină în cîrîială şi o lună întreagă, dacă nu şi mai mult. La naiba ! Achită ea cumva suma, găseşte ea mai pe urmă o cale să facă rost de banii ăştia. În schimb, prin această subscripţie, şi-a cîştigat dreptul de a merge mîine la Karda şi cele două mii se dovedeau pentru ea de mare folos ; altminteri, firește, n-ar fi reuşit nimic.

Socoteala ei se dovedi bună. După şedinţa adunării, văzînd că Nestor, preşedintele colhozului, e mulţumit de rezultatul subscripţiei — cifra propusă nu numai

că n-a scăzut, dar a fost și depășită — Nastiona cu un zîmbet sărbătoresc pe față, se dădu pe lîngă dînsul :

— Nestor Ilici — îl și măguli astfel, ca să-l ia cu binișorul — cine îl duce mîine pe tovarășul împuternicit ?

Nestor o privi cu ochii mijiți șiret și strigă :

— Tovarășe împuternicit, auzi, tovarășe împuternicit ! Fruntașa noastră de azi se arată doritoare să facă mîine o plimbare cu dumneata pînă la Karda. Ce zici, te învoiești ?

Împuternicitul, un țărăntoc boțit, uzat, cu smocuri de păr în cap, se apropie și gînguri scrutînd ochii Nastionei :

— Care bărbat nu s-ar învoi ? Nici n-aș fi visat așa însoțitor.

Nestor îl bătu prietenește pe umăr :

— Vezi, să-i dai drumul pe urmă să se întoarcă înapoi. Și făcu Nastionei cu ochiul. Să nu zăbovești prea mult, că și așa nu prea avem aici mînă de lucru.

Așadar, mîine va pleca la Karda. Trebuia să-i comunice vestea aceasta lui Miheici, dar o va face abia mîine dimineață ; pentru azi îi ajunge și hapul cu cele două mii. Doamne, ce viață o așteaptă de aci încolo ? ! Ce se va întîmpla cu ei ? Ce ? !

...Potrivit înțelegerii de la prima întîlnire, în noaptea aceea Nastiona i-a dus lui Andrei pușca. A găsit și cartușe, dar de încărcătură Miheici nu avea mai nimic ; ceea ce sclipuise putea să ajungă doar pentru două-trei cartușe. Era prea puțin. Andrei îi atrăsese atenția anume în privința încărcăturii : ca să încerce să adune însă de prin sat era periculos. Ar putea ajunge imediat la urechea socrului și s-ar isca mare tărăboi. Satul e mic, se află tot : care de la cine a împrumutat sare ori un codru de pîine — află toată lumea. Și-apoi, Nastiona luase doar în ascuns pușca atîrnată pe un perete al hambarului și acoperită cu niște haine vechi. Dacă se descoperă lipsa, cine știe ce se mai întîmplă. Nici nu-i venea să se gîndească la asta.

De data asta, la baie, Andrei i se înfăţişă cu totul altfel. N-o mai sperie, nu tresărea la orice sunet de afară, ci şedea tăcut, pierdut, distrus : nu era în stare să scoată o vorbă măcar. De mila lui, aşa cum arăta acum, Nastiona se stăpîni cu greu să nu izbucnească în hohote de plîns. La plecare, el îi mărturisi taina sa.

— Cînd prinzi un răgaz, dă fuga pînă la mine, la Andreievskoe, la adăpostul de jos, acolo m-am aciuiat. Şi apoi, cu voce tremurată, se rugă : Vino, Nastiona. Te voi aştepta. Dar să nu te simtă nici cîinii.

De hatîrul împuternicitului, i s-a dat calul cel mai bun, Karika, pe care-l ţinea Nestor pentru deplasările sale ca preşedinte al colhozului. Nastiona îl înhămă la sania cu coş de nuiele, folosită în asemenea împrejurări, mai adăugă un braţ de fîn şi trase în faţa izbei lui Nestor, unde înnoptase împuternicitul. Văzind că aceştia tocmai se aşezau la ceai, Nastiona hotărî, în răstimp, să se repeadă cu calul pînă acasă după cele trebuitoare ei, ca să nu mai fie nevoie, odată pornită la drum, să se abată şi pe acolo.

În dimineaţa aceea, Miheici se arătase bucuros parcă de faptul că Nastiona urma să facă acest drum. Li se terminase gazul de lampă şi a fost nevoit de vreo două ori pînă acum să aducă pe furiş, într-o sticlă, din grajdul lui, iar o dată chiar şi Nastiona a trebuit să alerge cu lampa în mînă, ca să se împrumute de la Nadka. Erau pe isprăvite şi chibriturile, şi sarea. Tot trăgeau nădejdea să capete şi ceva săpun, dar slabă nădejde, săpun nu se mai distribuise demult, aşa că spălau cu leşie. La Atamanovka, începînd din anul douăzeci, cînd partizanul Gavrila Afanasievici a înecat-o într-un ochi în gheaţa rîului pe prăvăliaşa Sima, care ţinea o dugheană, n-aveai unde să cumperi un cui măcar şi, pentru orice fleac, trebuia să baţi drumul pînă la Karda.

Dar ceea ce s-a potrivit de minune cu socotelile ascunse ale Nastionei a fost chiar rugămintea lui Miheici :

— Şi vezi, fată dragă, pe la prăvălia vînătorilor, de n-au cumva praf de puşcă şi alice. N-am mai tras eu

de multişor, dar nu strică să avem ceva de rezervă. Mai ştii, la primăvară, s-ar putea să nimerească în grădină vreo căprioară...

Scoase din cămară un bidon de tablă pentru petrol şi aruncă la picioarele Nastionei cojocul său de blană de cîine.

— Te întorci acasă tot azi, să te aşteptăm ori nu ?

— Ştiu eu cum oi dovedi cu tîrguielile...

— Bine, bine. Nu isprăveşti azi, vii mîine. Şi nu-l răbdă inima să n-o dojenească. Cum de nu ţi-a trecut prin cap ieri s-o ştergi undeva de dimineaţă. Nu mi-ai fi atîrnat de gît aceste două miare. Ce, e glumă ? Taci, ai ? Mai bine tăceai din gură ieri, sau îţi scurtai limba, ca să mai fi putut sta azi de vorbă. În sfîrşit, dă-i drumul, domnul să te aibă în paza lui. Şi nu uita să treci pe la sfat ; poate au ceva veşti despre Andrei. Treci şi pe la poştă. O fi zăcînd pe acolo vreo scrisoare sau hîrtie oficială.

De pe cuptor, Semionovna bombăni pentru a nu ştiu cîta oară :

— În ruptul capului n-aş fi plecat şingură cu un străin. Unde s-a mai pomenit aşa ţeva. Şi încă în vremurile aştea. O, Doamne ! Şînt gata şă şe arunţe de gîtul primului venit. O parte din litere în rostirea ei se pierdeau. Şe ştie doar că n-o şă alerje el pe joş tot drumul în urma şaniei. Se aşajă alături de dînşa.

— Ia mai las-o cu născocirile tale, muiere, o potolea Miheici. Stai acolo după sobă şi vezi-ţi de boleşniţele tale ; nu mai trăncăni ce nu se cade. Ţi-ai găsit pentru cine să-ţi fie teamă — pentru Nastiona !

Ce suflet simţit şi bun avea socrul ei, Miheici. De nu era el, Nastiona ar fi dus-o tare greu în aceşti ani. Semionovna ar fi gata s-o ţină legată de o funie : de la munca cîmpului şi de la treburile gospodăriei n-ar lăsa-o nici la un pas să se depărteze. Şi după cine, mă rog, să ţi se scurgă ochii aici, cînd în tot satul nu-i decît un singur bărbat şi acela e epileptic — Nestor, pe care din cauza beteşugului nici la război nu l-au luat şi pe care îl păzeşte cu ochii în patru şi-l ţine cu

şase braţe propria lui muiere. De multe ori singur Miheici o îndemna pe Nastiona să iasă din casă, zicîndu-i : du-te, fato, du-te la şezătoare cu femeile, mai stai de vorbă, mai rîzi cu ele, eşti tînără, ce să tot stai cu noi, bătrînii, să ţi se acrească sufletul.

Om de omenie socrul ei. Se pare însă că şi cu el se va strica buna înţelegere foarte curînd. Bagă el de seamă într-o zi că lipseşte puşca, apoi că mai lipseşte una, alta — ce să răspundă ea ? N-are ce. Nu poţi da vina pe hoţi : se iscă zarvă, îşi dau cu presupusul, încep să scormonească, să cumpănească şi dintr-una într-alta îi trece cuiva prin cap să se întrebe : de ce, adică, se fură numai la alde Guskov ? Nu cumva umblă pe de lături cineva de-al casei şi foloseşte bunul lui, ştiind locul unde se află ? Andrei i-a interzis să-i spună bătrînului ceva despre el, n-a lăsat-o nici măcar să-i dea cumva a înţelege pe ocolite, mai pe departe. Poftim de te descurcă. Mai deunăzi Semionovna a şi dat de lipsa unei pîini pe care Nastiona o dusese lui Andrei la a doua întîlnire. A trebuit să ticluiască pe loc minciuna, că i-a dat-o Nadkăi cu împrumut. Dar ce va face mai departe ?

De aceea avea acum nevoie să meargă neapărat la Karda. Luase cu ea într-o legăturică o jachetă de lînă tricotată şi, pentru cazul că jacheta n-ar avea căutare, un şal gri frumos şi scump de Orenburg, pe care i-l dăruise Andrei încă în primul an de căsnicie. Se ducea la tîrg, ca să ia în schimb făină. Cartofi, cam o căldare, i-a dus lui Andrei, dar făină s-a temut să ia din ladă, că nu mai rămăsese la fund decît pentru vreo două cuptoare. Îi va fi mai uşor dacă îi duce şi făină : îşi face turtişoare pentru gustare. Schimbul acestor lucruri îl va face, chipurile, pentru Marusia cea evacuată : Karda e sat mare, şi o treabă ca asta, nu se află cu una, cu două. Dealtfel, mica ei minciună putea trece uşor drept adevăr, pentru că jacheta o căpătase chiar de la Marusia, făcînd un schimb asemănător iarna trecută. Toată Karda ştie că, de cînd a venit ca eva-

cuată de război, Marusia şi-a ţinut copiii numai schimbînd lucruri de îmbrăcăminte pe hrană.

Plecară destul de tîrziu, cînd soarele fără strălucire, ca o tipsie de argint, se înălţase pe cerul senin. Gerul, după viscolirile bobotezii, se mai potolise ; aerul dimineţii era rece, dar se simţea că îşi pierde din tărie şi că peste zi vremea se va muia şi mai mult. Karka o luase din loc la trap vioi şi o ţinea aşa întruna. Sania luneca pe drum bătătorit ca pe gheaţă cu scîrţîit vesel sub tălpi. Deasupra ogoarelor acoperite de zăpadă stăruiau aburii sinilii. În văzduh, în zarea depărtată, se înălţau părelnice dungi albicioase. Pe crengile desfrunzite ale mestecenilor şedeau ciori tăcute şi, aidoma găinilor, îşi resfirau aripile, curăţindu-le. Totul împrejur, simţind căldura, respira lacom, în voie. Pînă la venirea primăverii mai erau încă multe zile, dar sosirea ei se simţea şi se anunţa de pe acum.

Nastiona aruncă haina peste picioarele împuternicitului şi se ridică în genunchi, cu faţa înainte, în capul saniei. De la potcoavele calului sărea zăpadă împroşcîndu-i obrajii. Mijind ochii, ea nu-şi ferea faţa. Această cursă în viteza calului, cu unde reci despicate mîngîindu-i obrazul, această zi cu iz de primăvară strecurată prea de timpuriu, parcă anume pentru ea, stîrni în Nastiona un neastîmpăr aprig, o dorinţă nerăbdătoare de a săvîrşi ceva în pofida tuturor, chiar şi împotriva ei însăşi. Ajunge cît a stat ca o curcă în coteţ. E timpul să-şi ia avînt. Nu-ţi fie teamă, Nastiona, dă-i drumul ! Bucuria ta de acum trebuie să fie o bucurie deosebită, tristeţea ta trebuie să rămînă departe de toţi. Nu-ţi fie teamă : mînă, aleargă, nu te mai uita înapoi.

Împuternicitul avea chef de vorbă — ea răspundea în silă. Sînt şi asemenea bărbaţi pe lume : s-ar părea că toate-s bune şi la locul lor, dar dacă stai şi te uiţi mai bine, îţi dai seama că-i bărbat doar cu numele. Uite-l şi pe ăsta — e bun numai ca să înscrie muierile la obligaţii. Vorba lui e un fel de scîncet cu sughiţuri, iar faţa — parcă năclăită : oricît şi-o fi spălat-o la

viața lui, totul se cunoaște pe ea, ca pe o rufă izinită, gata-gata să se ciuruiască.

Lăsară ogoarele în urmă ; traversară pîrîul și de ambele părți ale drumului se înălța acum pădurea de brazi seculari. Aici domnea liniștea și tăcerea adîncă : nici o adiere de vînt, nici un sunet sau glas de pădure, doar tropotul surd al copitelor calului. Și numai cînd și cînd cîte o creangă îngreuiată lăsa, fumegînd, să cadă un vraf de caiere de zăpadă, ori sus de tot tresărea ușurel vîrfurile ascuțite ale arborilor cu ramurile întinse deasupra drumului — la atîta se reducea viața în aceste locuri.

Pe neașteptate, împuternicitul prinse curaj. Cum stătuse liniștit tot timpul, se repezi deodată, o cuprinse pe Nastiona pe la spate și o trase peste el grohăind. Nastiona izbuti repede să-i scape — nici n-ar fi crezut că o va face cu atîta dibăcie — și îl îmbrînci din sanie în zăpadă. Calul, speriat, se smuci din loc și o luă la goană. Nastiona nu-l struni : las' să mai ostenească nițel tovarășul împuternicit, să-și mai înfierbînte sîngele trudindu-și picioarele. A stat ea singură trei ani și jumătate, ca o scîndură, dar la unul ca ăsta nici că ar fi jinduit. Acum ea are bărbat și nu-i un prăpădit ca ăsta. Are cine s-o aline.

Împuternicitul a ajuns-o din urmă gîfîind, fără să fi înțeles însă tîlcul opririi ei și, socotind că e vorba de o joacă, dădu iar s-o îmbrățișeze. A trebuit atunci să-l pună la locul lui așa cum merita. El clipi des din ochi și se astîmpără. Iar peste o jumătate de oră, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, începu să-și laude nevasta și copiii. Liniștindu-se, Nastiona zori calul.

Ajunseră la Karda încă la lumina zilei. Magazinul, spre norocul ei, era deschis. Și tot spre norocul ei găsi să cumpere și sare, și gaz, și cele necesare pentru cartușe — lucrul cel mai important, care-i va sluji drept acoperire în fața lui Miheici. Avea, deci, posibilitatea de a justifica reîntoarcerea acasă abia a doua zi. În prima zi, adică, n-a găsit petrol, urma să fie adus cu un transport aflat deja pe drum. A trebuit să aștepte

sosirea transportului. Ce se putea spune la asemenea motivare ? Săpun, bineînțeles, n-a găsit, dar chibrituri și sare a cumpărat. Zărind niscai lumînări, a cumpărat cinci bucăți — de unde, din ce biserică au fost aduse aici, e greu de spus. De cînd se știe n-a văzut ca magazinele sătești să vîndă lumînări, dar aici, parcă pe ea o așteptau — neavînd nici o căutare, zăceau triste, vechi, înnegrite, strîmbe. Trei o să ducă acasă, celelalte două o să le păstreze pentru Andrei — să aibă la nevoie cu ce să-și lumineze bîrlogul, să și-l mai înveselească din cînd în cînd.

Nu degeaba se spune că dacă ți-a reușit de la început un lucru, apăi îți merge în plin la toate, pînă la capăt. Seara a izbutit fără prea multă bătaie de cap să schimbe jacheta pe o jumătate de pud de făină ; șalul nici n-a fost nevoie să-l arate. De bucurie că totul a mers ca pe roate, îi cășunase să pornească la drum înapoi chiar în noaptea aceea, dar, slavă Domnului, se răzgîndi la timp ; deși somnul ei n-a mai fost somn. Auzea prin perete cum Karka rontăie fînul, cum se scutura de frig și tropăie din picioare. S-a tot chinuit așa o bucată de vreme și la un moment dat s-a sculat încetișor, l-a înhămat pe Karka și, fără a o mai trezi pe gazdă, o cunoștință mai veche al cărei soț era mobilizat, aruncă în sanie fîn atît cît să-i ajungă calului pentru o zi și plecă. Nici un cîine nu lătră în urma lor, nici un sunet nu se desprinse din satul cufundat în somn adînc.

După ce trecu și de ultima izbă, Nastiona trase de hățuri ca să cîrmească la dreapta spre Angara. Calul se opri nedumerit : drumul acasă ducea drept înainte. Furioasă, Nastiona îl plesni o dată cu hățurile. Nerăbdarea din ajun puse iar stăpînire pe ea, făcînd-o să tremure ca de friguri : îi venea să sară din sanie și să alerge înaintea calului. Mai repede, mai repede ! Trebuia să traverseze fluviul. Știa că e primejdios să mîi calul pe gheață — putea nimeri într-o crăpătură, să-și rupă piciorul — și totuși l-a mînat. Se grăbea să treacă de Rîbnaia cît mai era întuneric, ca să nu fie văzută. Inima-i zvîcnea să-i spargă pieptul. Lăsîndu-se în voia

ei, Nastiona se răsucea, se sălta pe blana așternută deasupra fînului, învîrtea deasupra capului hățurile și striga cuvinte nedeslușite, de nepotolită înverșunare. Mai repede, mai repede. Să meargă mai repede totul — ce există în prezent și ce va veni în viitor !

Și abia după ce Rîbnaia rămase mult în urmă, ea mai domoli fuga calului și lăsă să atîrne liber hățurile. Nu mai avea mult de mers. Toată înfierbîntarea i se slei dintr-o dată, sufletul i se prăvăli în gol. Undeva în piept simți o amăreală, de parcă ar fi înghițit fum. Din ce pricină — Nastiona n-ar fi știut să spună.

După cum începu ușor să pălească noaptea, înțelese că în curînd se va lumina de ziuă.

Înaintînd astfel cu sania, se gîndea : iată, așadar, Nastiona, că ai învățat să minți, ai învățat și să furi. Și doar nu e decît începutul — ce te așteaptă, Nastiona, de aci încolo ? Nu se simțea cu nimic vinovată, nu recunoștea așa ceva ; ar fi vrut să arunce doar o privire înainte, măcar cu coada ochiului să zărească cum se vor termina toate astea.

Se făcuse ziuă cînd opri calul ; îl apucă de frîu și porni pe o vîlcioară cu firul apei înghețat ce se deschidea pornind de la mal și urca în pantă lină între două dealuri.

6

— BINE TE-AM GĂSIT, BUCUROS DE OASPEȚI ? zise Nastiona cu un zîmbet nehotărît.

Îl luase prin surprindere. Nu auzise cum trăsese ea sania aproape, cum legase calul cu hățurile, lăsîndu-l lîngă pîrîu, și cum se apropiase încetișor de adăpost. El dormea cu scurta trasă peste cap. Și doar cînd Nastiona întredeschise încet ușa, el sări de pe prici, ca aruncat de suflul unei bombe, încît abia reuși să se țină pe picioare. Și acum, cu părul vîlvoi, stătea năucit în fața Nastionei, nefiind în stare încă să-și creadă

ochilor că este ea cu adevărat și încercînd un simțămînt supărător de necaz și dezgust că s-a arătat atît de speriat în fața ei.

Astfel, în sfîrșit, reuși să-l vadă Nastiona cum arată la lumina zilei : același trup îndesat, ușor înclinat spre dreapta și aceeași față de tip asiatic, lată și turtită, cu nasul cîrn, iar acum și cu o barbă neagră în smocuri. Ochii adînciți în orbite priveau ascuțit, sfidător ; pe gît se agita fără astîmpăr, într-un du-te-vino ca de suveică, nodul prea ieșit al beregatei. Slab, tras la față, împuținat oarecum, dar nu frînt — se vedea că puterea și tăria nu-l părăsiseră ; odată atins, ar țîșni din el forța reținută, zvîcnind în zvon de arc destins la orice lovitură. El — atît de cunoscut, apropiat și drag ei și totuși atît de străin și de neînțeles acum, deosebit de acela căruia știa ce să-i spună și cum să-l întrebe, pe care îl petrecuse cu trei ani și jumătate în urmă.

— Ce să fac, zise ea cu un zîmbet vinovat, rupînd tăcerea apăsătoare. Am venit să văd cum te descurci pe aici. Nu m-a văzut nimeni, să știi. Vin direct din Karda, bănuiam că te găsesc dormind încă. Ți-am adus cîte ceva, să ai pentru vreo zi mai neagră.

— Toate zilele mele sînt acum negre, prinse și el glas, în sfîrșit.

Avea pe dînsul pantaloni vătuiți și ciorapi de lînă. Abia acum văzu Nastiona pe unul din obrajii lui o pată întunecoasă — urme de degerătură. Treptat el își veni în fire : vîrî picioarele în pîslari și se apucă să încingă focul în sobiță. Nastiona dădu să iasă, dar el o opri :

— Ce vrei să faci ?

— Păi, să aduc ce am în sanie, e un ger cumplit afară.

— Așteaptă, mergem împreună.

Au lăsat în sanie numai bidonul cu petrol, tot restul au adus la căldură. Au tras apoi sania în sus de-a lungul pîrîului pînă după cotitură, l-au deshămat pe Karka și l-au legat de sania plină cu fîn. Făceau totul în tăcere, ca niște străini, schimbînd doar vorbele strict necesare ; cum ar fi : „dă-mi", „pune mîna". Nastiona tot nu se dumirea încă ce și cum să facă, cum să-l ia, ce cuvinte

să-i spună ca să şi-l apropie, iar el fie că nu izbutea încă să-şi învingă zăpăceala şi de aceea se înciuda, fie că nu se încumeta să reînnoade dintr-o dată legăturile care îi uneau altcîndva, dar care nu se ştie dacă în anii din urmă s-au mai păstrat aceleaşi.

Între timp adăpostul se încălzi şi Nastiona a trebuit să se dezbrace. Se aşează pe priciul acoperit cu rămurele tinere de brad şi aproape imediat sări în picioare — trebuia să întreprindă ceva, ceva care să-i aducă linişte şi ei, şi lui, un lucru mărunt, o nimica toată, dar care să aştearnă între ei acea punte ce-i lega odinioară. Se duse la uşă unde zăceau grămadă lucrurile luate din sanie, scoase de sub blană săculeţul cu făină şi se lăudă :

— Poftim, am făcut rost la Karada de puţină făină pentru tine. Îţi faci turtişoare.

El dădu din cap.

— D-apoi cum vine asta ? se necăji Nastiona. De ce te porţi aşa cu mine ? Nu scoţi nici o vorbă. Alerg la tine în goana mare în miez de noapte, crezînd că ai să te bucuri, iar tu... după cum văd, e mai bine să plec de aici, chiar acum !

— Nu te las !

După glasul hotărît şi siguranţa făţiş răutăcioasă cu care răspunsese, Nastiona înţelese : n-o lasă să plece, n-o lasă în ruptul capului. Se apropie de el şi, cu mîna întinsă înainte, nesigură, pipăitoare ca la orbi, îi atinse capul.

El îşi întoarse spre dînsa faţa lovită brusc de paloare :

— Îţi închipui cumva că nu sînt bucuros de venirea ta ? Sînt bucuros, Nastiona, şi încă ce bucuros ! Numai că bucuria mea, o vezi şi tu cum e ; are nevoie să ştie : e dorită sau nu, trebuie să se arate sau nu ?

Nastiona îşi lipi capul de pieptul lui.

— Dumnezeule ! Cum poţi vorbi astfel ? Doar nu-ţi sînt o străină. Patru ani am trăit împreună, e puţin lucru ?

El o mai ţinu puţin de mîini şi, fără a răspunde, îi dădu drumul. Dar ea înţelese că îndurerarea ei a învins, că el cedează — uite, şi capul, nemairezistînd, şi-l

apleacă pe umărul ei — semn sigur, numai de ea ştiut, că s-a rupt gheaţa. Era semnul după care îşi dădea seama altădată în ce ape se scaldă el : cînd ţine capul înclinat, poţi să-i spui ce vrei, să rîzi, să glumeşti — iartă totul, şi te urmează, se ia şi el după tine la joacă, ba îl vezi şi cum se aprinde mai tare ca tine şi atunci cu greu se potoleşte. Vra să zică, a mai rămas, totuşi, în el ceva din Andrei de altădată. Îl privi în ochi cu un zîmbet reţinut, sfios, care părea că cere încurajare şi reciprocitate :

— De fapt, abia astăzi te văd cum arăţi cu adevărat. Eşti nostim cu barba asta.

— În ce fel nostim ?

— Păi, cum să-ţi spun... izbucni ea în rîs, pe care însă îl stăpîni şi îl sugrumă pe loc Parcă ai fi un strigoi pădurean. La baie mi se năzărea tot timpul că nu eşti tu, ci un duh al pădurii. Şi mă gîndeam : m-am păstrat atîta vreme pentru omul meu, ca să mă încurc acum cu necuratul.

— Ei, şi cum a fost cu necuratul ?

— Nimic de zis. Dar cu omul meu e mai bine.

— Hoţomano. N-ai jignit pe nici unul. Ia să-mi aduci data viitoare briciul, să dau jos flocăraia asta de pe obraz.

— Pentru ce ?

— Ca să nu mai semăn cu un strigoi. A spus-o şi pe loc s-a răzgîndit. Ba nu, n-o rad. Să rămînă aşa. Ca să nu semăn cu mine însumi. Mai bine să fiu luat drept strigoi.

— Aracan de mine ! Am uitat să-mi hrănesc bărbatul se agită Nastiona. Am venit aici la trăncăneală. În zăpăceala clipei, uitase că nu schimbaseră între timp decît aceste cîteva vorbe. Proasta de mine ! Ce-nseamnă cînd muierea n-are frică de bătaie.

El o privi scrutător şi pufni înveselit.

— Şi zici că nu te-a mai scărmănat nimeni ?

— Ei şi... ce-i cu asta ?

— Te pomeneşti că-ţi arde de aşa ceva ?

— Aş ! Să zicem atunci altfel, că n-a fost cine să mă povăţuiască. Bine, aşază-te, pregătesc îndată.

— Ar trebui să punem de ceai, îşi aduse aminte el.

— Pune, ce aştepţi ; stai ca o buturugă. Te pomeneşti că n-ai apă în casă ?

O încînta să se simtă gospodină, fie chiar şi un timp cît de scurt, şi să-l comande, cum rar se întîmpla înainte. Îl puse să încingă foc mai mare în sobiţă, să aducă apă de la pîrîu ; dezlegă apoi sub privirea lui bocceluţa, dînd la iveală o pîine mare de secară şi o bucată zdravănă de slănină. Slănina o pusese deoparte Semionovna încă din toamnă, tot pentru el, cînd îl aşteptau să vină în permisie. Cu permisia s-au înşelat — el n-a mai venit ; dar în puterea unei superstiţii vechi cele pregătite pentru acea întîlnire rămîneau neatinse : odată puse la bătaie — s-a zis şi cu întîlnirea, zadarnică va fi aşteptarea. Acum o lună Nastiona dăduse întîmplător peste ea, înfăşurată într-o cîrpă şi vîrîtă într-un colţ al poliţei din magazie ; ieri, înainte de a pleca, tăiase cam jumătate din bucată şi o luase cu ea. Pentru cine se pregăteşte — la acela nimereşte. Tot aşa, pe undeva se află la loc ferit şi o damigeană prăfuită de trăscău, care aşteaptă şi ea să păşească Andrei peste pragul părintesc şi să-i vină sorocul mult amînat, cînd vor fi ridicate paharele pline în sănătatea lui.

Odată, încă înainte de război, a văzut Nastiona la cinema (dealtfel, numai de trei ori i s-a întîmplat să vadă minunăţia asta), cum o femeie orăşancă, nemaiştiind în ce fel să-i intre în voie bărbatului său, pe care-l iubea la nebunie, s-a apucat să-l hrănească din mînă, ca pe un copil. Aducîndu-şi acum aminte de asta, Nastiona se apucă dintr-o trăsnaie, ca niciodată pînă atunci, să-i ducă la gură felioare de slănină, dar Andrei se împotrivi. Ruşinată oarecum pentru gestul ei, simţi în acelaşi timp şi o mulţumire neaşteptată, care o înveseli pe loc, ca şi cum ar fi trecut prin aceasta peste opreliştea ruşinii mărunte şi acum putea merge mai departe. Ceaiul însă a trebuit să-l bea din acelaşi vas — din căpăcelul bidonului ostăşesc, trecîndu-l din mînă

în mînă ; şi faptul că Nastiona lua acest căpăcel din mîna lui Andrei, după care i-l dădea iarăşi, nu se ştie de ce, o tulbura nespus.

Dealtfel, aici totul o tulbura, dar o şi speria în acelaşi timp : şi adăpostul acesta dărăpănat şi părăsit demult, cu blăni groase de lemn aşternute la nimereală în loc de podea, cu o scîndură curbată în tavan, cu pereţii înnegriţi din bîrne cioplite şi legate grosolan ; şi, dincolo de fereastră, zăpada coborîtă de sus în val imens, strălucind la soare, neatinsă de nici o urmă ; şi Andrei cel de alături, recunoscut acum de ea la lumina zilei, dar care prin aceasta tot nu-i devenise mai de înţeles ; precum şi ea însăşi, nu se ştie cum şi de ce nimerită în acest colţ îndepărtat şi pustiu. Desprinsă uneori pentru o clipă şi dusă cu gîndul, revenindu-şi ca de fiecare dată, ea părea uimită că-l vede în faţă şi avea nevoie de o sforţare deloc uşoară, ca să-şi aducă aminte cum se face că el se află aici. Abia după aceea toate se aşezau la locul lor, aşa cum erau în realitate, deşi stăteau nesigur, şubrede, încît situaţia aceasta se cerea mereu susţinută, ca să nu se destrame iarăşi şi să nu dispară undeva — într-atît totul i se părea neadevărat, rod al închipuirii sau al unui vis.

Ca şi cum s-ar fi jucat de-a v-aţi ascunselea cu ea însăşi, Nastiona ba era convinsă că toate astea, cu timpul, se vor termina cu bine — n-avea decît să aştepte răbdătoare ; ba i se înfăţişau petrecîndu-se într-o prăpastie ameţitoare, încît i se tăia răsuflarea de frică. Dar nu-şi trăda frica şi se prefăcea veselă. Nu se ştie ce va fi mîine ; ziua de azi însă îi aparţine ; de-a lungul atîtor ani ziua aceasta se va dovedi a fi pentru ea unica zi de odihnă adevărată, în care îşi vor afla răgaz liber de a se descătuşa în voie atîtea doruri tăinuite în străfundurile fiinţei sale.

A îmbucat foarte puţin din cele aduse, ca să-i lase cît mai mult lui Andrei. Moleşită de căldură, se întinse şi căscă :

— Ai noştri mă ştiu la Karda, cînd colo, eu am ajuns aici, la tine. De-ar şti ei.

Andrei nu-i răspunse.

Ea aşternu pe prici blana, lepădă din picioare pîslarii şi se lungi cu braţele larg răsfirate. Andrei o învălui într-o căutătură piezişă ; ca să-l zădărască, ea închise ochii şi tăcu prefăcîndu-se că doarme. Dar în clipa cînd el, ridicîndu-se de la masă, se apropie, ea sări brusc în genunchi, se aplecă puţin înainte şi turui voioasă ca fetişcanele :

— Piei din ochii mei, nu te apropia ; cine sînt nu vei afla.

— Cum ? Cum ai spus ?

— Piei din ochii mei, nu te apropia ; cine sînt nu vei afla.

— Ian te uită !...

Atras în joacă, el se luă după dînsa, dar o scăpă din mîini ; se stîrni o adevărată hîrjoană, ca altădată, demult de tot, în primul an al căsniciei lor. Năzbîtioşi mai erau — făceau o hărmălaie nemaipomenită. Nastiona era voinicuţă şi nu se lăsa uşor învinsă ; se-ntîmpla să-l treacă prin şapte sudori pînă să ceară cruţare. Acum însă, nu se ştie de ce, nu-i venea să-i încerce puterile şi lăsă să-i cadă braţele fără împotrivire. El înţelese în felul său această resemnare şi se grăbi, se pripi ca un băieţandru. Ca să-l mai domolească, grijulie — să nu se simtă el jignit — ea îl reţinu :

— Mai încet, Andrei, nu zori, nu-i nevoie. De atîta timp dragostea mea se ţine fără hrană, a trăit ca o mîrţoagă înfometată. Să n-o vatămi, n-o biciui.

El se supuse şi, ca niciodată înainte, pentru prima oară de cînd îl cunoştea, se purtă cu ea grijuliu şi drăgăstos, potrivindu-se vrerilor ei şi ghicindu-i micile dorinţe.

Prinsă de toropeală, Nastiona încercă un sentiment stînjenitor, dar hazliu, că nu cu bărbatul ei legitim s-a aflat împreună, ci cu unul străin, asupra căruia n-avea nici un drept. Curînd însă acest sentiment dispăru. Aţipise la un moment dat, cînd într-o frîntură de clipă i se păru că atunci chiar, printr-o minune, reuşi să se vadă în timp cu mult mai depărtat de ziua prezentă : era

acolo ceva diferit decît aici, dar şi acolo, în imaginea aceea fugară, ea nu era singură, deşi ochii, nu se ştie cum, nu reţinuseră chipul celuilalt şi ea nu ştia dacă era Andrei sau altcineva. Era Andrei, fireşte ; la nimeni altul ea nu se gîndise vreodată.

Simţi dorinţa de a-i spune ceva cald, din toată inima, dar, negăsind cu ce să înceapă, întrebă :

— Arată-mi, unde ai fost rănit...

El îşi descheie cămaşa şi arătă pe piept nişte cicatrice roşietice, Nastiona mîngîie uşurel locul cu degetele.

— Sărmanul... au vrut să te omoare... S-a vindecat, nu te mai doare ?

— Acum mi-e mai bine ; numai cînd se schimbă timpul, înainte de a începe să vremuiască simt un fel de strînsoare dureroasă. Altcum — doar o stînjeneală uşoară. Nu m-am obişnuit încă.

Nu mai mult decît cu un ceas în urmă ea nu izbutise să înţeleagă cum şi pentru ce a ajuns aici, iar acum totul i se înfăţişa ca şi cum n-ar cunoaşte altceva, că dintotdeauna stătuse între aceşti pereţi. Orice aducere-aminte dintr-o altă viaţă se arăta înceţoşată, undeva în trecut, în chip de frînturi fără şir ale unor visuri risipite. Aerul în adăpost avea iz amărui. O linişte densă, nepămîntească legăna, ferea de orice griji şi necazuri, îmbia la o existenţă liberă în singurătate. Trupul potolit se întinsese în voie, zăcea tăcut, într-o uitare de sine, neamintind de prezenţa sa prin nici o dorinţă.

— Nu te superi dacă adorm ? întrebă ea cu vocea slabă, fericită.

— Dormi, dormi.

El se ridică puţin sprijinit pe un cot, ca s-o vadă ; somnul o şi cuprinsese — dormea dusă. Faţa ei rotundă, înroşită uşor de gerurile şi vînturile aspre de iarnă, se destinsese luminată prin somn de un surîs nestînjenit. În anii aceştia, chipul i se cam înăsprise, trăsăturile pierduseră mult din gingăşia lor de odinioară şi deveniseră mai severe ; dispăruseră de tot — iar dispariţia aceasta începuse încă de pe vremea cînd el era acasă — nerăbdarea şi mirarea feciorelnică, ce stăruiau veşnic

pe chipul ei : vai, ce interesant ! şi mai departe ? Curînd însă povestea se isprăvi, toate misterele fură dezlegate, iar dacă mai apărea uneori şi ceva ce ar mai fi stîrnit mirare venea oarecum s-o ajungă din urmă, din trecut, ceva ce în grabă îi scăpase pe drum.

Nastiona îşi odihnea mîinile pe locul unde i se descheiase bluza şi ele se mişcau ritmic pe piept odată cu răsuflarea, tresărindu-i uşor cîte un deget. Andrei observă că şi mîinile i se înăspriseră şi se îngreunaseră, de muncă, firește. Din respiraţia ei profundă şi egală se degaja o mireasmă caldă şi plăcută de prospeţime trupească.

El se apropie, se lipi de ea, o îmbrăţişă uşurel şi ascultă cum îi bate inima. Cu fiecare pulsaţie, bătăile ei clare şi atît de apropiate îi umpleau sufletul de o neliniște tulbure, dureroasă. Neliniștea aceasta creştea şi creştea şi, întrucît el nu ştia de unde provine şi ce prevesteşte, devenea tot mai apăsătoare. Nu mai putea sta culcat. Se ridică în capul oaselor şi coborî încetişor de pe prici. Pe furiş, întorcînd doar capul, se uită la Nastiona cum doarme. „Dormi, dormi", se surprinse el şoptind, deşi cel mai mult ar fi dorit ca ea să se trezească ; căci să fie alături de ea şi să n-o audă vorbind, să piardă tot ce ar fi putut ea să spună şi să facă — devenea acum un chin pentru el ; îşi simţi pieptul pustiu şi rece, tînjind după mişcare şi căldură.

Ieşi la aer şi clipi des din ochi — atît de neaşteptată, strălucitoare şi violentă era lumina de afară. Părea că tot soarele, ce tocmai se înălţase deasupra muntelui, se rostogolea acum spre dînsul. Zăpada asuda, sclipea, iar umbrele aburite răsfrîngeau licăriri sinilii. Adierile uşoare ale vremii în încălzire purtau iz de primăvară. Într-un colţ din acoperişul adăpostului se formau ţurţuri ; pe locurile mai ridicate ale poieniţelor cu mai puţină zăpadă porniră a miji ici-colo ghioceii.

Aerul tare de afară părea că-i îneacă răsuflarea. Se duse să adape calul, apoi coborî spre Angara, să vadă dacă nu s-au ivit nişte semne ce ar da de bănuit. Dar neliniştea tot nu-l slăbea. Avea sentimentul că tocmai

acum, exact în aceste minute, pierde prostește ceva important, absolut necesar lui, ceva ce mai pe urmă n-ar mai putea regăsi.

Se întoarse în adăpost. Nastiona dormea încă. Nefiind în stare să-și afle locul, se lungi iarăși alături de ea și-și lipi fața de pieptul ei. Simțind că se sufocă, se depărtă ușor ; prin somn, Nastiona îi dibui cu mîna capul și îl mîngîie. Atingerea aceasta îi făcu bine. Închise ochii, simțind pe umăr mîna ei salvatoare ; își închipui apoi că se prăvale, rotindu-se încet într-un gol nemărginit și moale — ceea ce îl ajuta de obicei să adoarmă — și aţipi.

Se treziră amîndoi în același timp. Nastiona deschise ochii, îl privi, și el, tresărind făcu ochi mari. Întîlni zîmbetul ei.

Fîșia albicioasă de soare ce pătrundea prin geamul împîclit alunecase mai către ușă : ziua mergea spre scădere.

— Am dormit atît de bine, zise Nastiona. Nici nu mai ţin minte să fi avut un somn atît de dulce și încă ziua-n amiaza mare. Numai fiindcă sînt alături de tine. Mă uit și nu-mi vine a crede că ești tu. În somn însă, ca să vezi, am crezut și m-am topit pînă la ultima picătură. Eram cu totul sigură și liniștită.

După somn păreau că se reîntîlnesc abia acum și se priveau cu mirare și plini de așteptare. Nastiona dădu să se scoale, dar el o reţinu și ea rîse fericită.

Amînau mereu discuţia necesară, cu toate că își dădeau seama prea bine că este inevitabilă.

7

— DACĂ MĂ ÎNTORCEAM ACOLO, ACOLO RĂmîneam mai mult ca sigur. Atîta timp am rezistat ; și am luptat, nu glumă ; nu m-am fofilat, n-am umblat cu șoalda, și uite că m-a apucat așa deodată. M-a prins, m-a învîrtejit — fără a mă lăsa să mă dumiresc. Mai știi, o fi avînd și asta un rost oarecare. Cu rost, fără

rost — am făcut-o ; nimic nu se mai poate îndrepta, oricît aș vrea — e prea tîrziu.

Stătea întins, cu ochii închiși — mai ușor îi venea să vorbească ; și vorbea cu acea înverșunare clocotitoare, răbufnitoare, care se iscă atunci cînd n-ai împotriva cui s-o îndrepți.

— Dar cum de ai îndrăznit s-o faci ? lăsă Nastiona să-i scape. Doar nu-i o treabă de glumă. Cum de ai putut face un asemenea pas ?

— Nu știu, răspunse el într-un tîrziu și Nastiona simți că nu se preface, că spune drept, nu se ascunde. Mi-a fost peste putere să mă stăpînesc. Mi se tăia răsuflarea la gîndul că sînt așa de aproape și nu pot da ochii cu voi. De acolo, de pe front, firește, n-aș fi fugit. Dar așa, mi se părea că-i foarte aproape. Cînd colo... am mers, am mers, mult mai repede aș fi ajuns pe front. Nici prin gînd nu-mi trecea să nu mă întorc. Pe urmă abia mi-am dat seama ce mă așteaptă acolo. Moarte sigură. Mai bine să mor aici. Ce să mai vorbim acum ! Porcul își găsește oricînd o groapă cu noroi.

— Cînd se termină războiul, poate că te iartă, încercă Nastiona o încurajare sfioasă.

— Nu, așa ceva nu se iartă. Pentru așa ceva, dacă ar fi cu putință, după ce te-au executat o dată, te-ar mai ridica din nou să te mai împuște o dată și încă o dată — de trei ori. Ca să ia aminte toți ceilalți. Soarta mea e lămurită și n-are nici un rost să nutrim vreo nădejde în privința asta. Mergeam încoace și mă gîndeam : vin, o văd pe Nastiona, îi cer iertare pentru că i-am stricat viața, pentru că i-am făcut zile fripte fără nici o pricină și m-am grozăvit, cînd puteam trăi omenește. Și într-adevăr, ce ne lipsea ? Tineri, sănătoși, potriviți cît se poate de bine, parcă eram făcuți unul pentru celălalt. N-aveam decît să trăim și să fim fericiți. Eu — nu, trebuia să fac musai pe nebunul, să-mi dovedesc autoritatea de soț. Ce dobitoc ! Îmi dădeam seama foarte bine că e o prostie, doar nu sînt un neghiob, măcar atîta lucru sînt în stare să înțeleg și eu, dar nu mai puteam să mă opresc. Tot mi se părea că am timp destul înainte

şi pentru un trai în bună înţelegere, şi pentru dragoste ; că, de ! lung e veleatul. Şi uite cu ce m-am ales. Pe drum îmi făcusem în gînd şi socoteala toată : vin, mă înfăţişez Nastionei, îmi descarc sufletul plin de căinţă, ca să nu rămîn în amintirea ei drept o fiară ; îi văd cumva dintr-un ascunziş pe tata, pe mama şi apoi mă afund cu capul într-un nămete. Jivinele pădurii îşi vor face datoria să nu lase din mine nici o urmă. Dar ca să am răgaz să stau cu tine, uite aşa, ca acum, nici nu-mi făcusem vreo speranţă, n-aş fi cutezat. Şi acum mă întreb nedumerit : pentru ce oare mi-a fost dat, totuşi, să am parte de acest noroc nesperat ? Chiar şi numai pentru asta, pentru acest crîmpei de fericire, de ar fi să mai trăiesc pe apucate, şi tot ar trebui să te port în braţe.

— Ei, lasă, lasă, nu... încercă să-l potolească Nastiona, dar el o întrerupse :

— Dă-mi voie. Am început, lasă-mă să termin. S-ar putea să nu mai avem alt prilej. Acum eu n-am la ce să tăinuiesc toate astea, ce gîndesc — dau totul la iveală. Aşa să ştii. Am ajuns aici şi mi-am zis : numai pentru un timp cît mai scurt — pînă capăt iertarea — şi îmi iau rămas bun. Dar acum văd că mă trage inima s-o mai lungesc pînă-n vară. Să văd cum va fi această ultimă vară a mea. E o dorinţă atît de arzătoare — să mori, nu alta. Unde mai pui că şi tu m-ai învăluit astăzi cu atîta căldură, încît ar trebui să mă gudur la picioarele tale de bucurie. El se înecă, înghiţi un nod ce i se puse în gît şi tăcu un timp. Nu-ţi cer prea mult, Nastiona, şi aşa ai făcut destul pentru mine. Mai rabdă şi aceste cîteva luni, nu te trăda ; apoi vine sorocul şi voi dispare. Dar mai rabdă. Ai avut de îndurat atîtea din partea mea, mai rabdă-mi-o şi pe asta.

Nastiona se gîndi că ar fi cazul să se supere, să sară în sus, dar nu se ştie de ce nu-i venea deloc să se mişte ; cuvintele lui, nici unul din ele nu se desprindeau din simţirea unei poveri apăsătoare imense, şi de aceea îl lăsă să-şi spună păsul mai departe. El zăbovi puţin în aşteptare şi continuă :

— În văzul lumii nu mai putem fi împreună. Nici o singură zi măcar. Cînd o să vrei, cînd ţi-o fi milă de mine, vino. Iar eu am să înalţ rugăciuni ca să vii. N-am voie să apar în faţa oamenilor ; chiar şi în ceasul morţii, cînd va bate ; nu-mi este îngăduit să mă arăt. În această privinţă, întîmple-se orice, dar ceea ce mi-am pus în gînd să fac încă de la început, o să caut cu orice preţ să duc la capăt. Nu vreau ca pe urmă tu, tata şi mama să fiţi arătaţi cu degetul ; ca lumea să dea cu presupusul cum am stat ascuns ; să-mi adulmece urmele. Andrei se ridică în capul oaselor pe prici ; faţa i se ascuţise şi pălise. Dar tu, auzi, Nastiona, tu să nu spui nimănui, niciodată : nici acum, nici după aceea, niciodată să nu mă trădezi că am fost pe aici. Nimănui. Altmintrelea, şi mort fiind, voi şti să-ţi smulg limba.

— Ce tot vorbeşti, Andrei ? Ce-i cu tine ? ! se sperie Nastiona şi se ridică la rîndu-i pe prici. Acum şedeau alături, unul lîngă altul, atingîndu-se cu coatele şi ea îi auzea răsuflarea grea, înfundată.

— Nu vreau să te sperii. Tocmai pe tine, Nastiona ? ! Pentru mine, tu eşti ca o lumină într-o fereastră. Dar ţine minte bine, totdeauna să ţii minte, fie că sînt viu, fie că sînt mort, ce anume mă încălzeşte şi ce mă îngheaţă. Mai pe urmă, cînd toate acestea se vor termina, îţi vei reface viaţa. Trebuie s-o refaci, ai timp destul. S-ar putea să ai parte cîndva de atîta bine, încît să vrei, pentru fericirea ta, să te eliberezi cu desăvîrşire, să spui totul, tot ce tăinuieşti în suflet. De asta însă nu te atinge. Eşti singura care ştii adevărul despre mine, ceilalţi gîndească ce vor. N-ai de ce să-i ajuţi în această privinţă.

— Dar cu ce ţi-am greşit, Andrei, că-mi vorbeşti în felul ăsta ? gemu Nastiona. Se zăpăcise de tot şi nu ştia ce să spună. Această întrebare, foarte agitată, pur femeiască, menită să exprime mai mult rugă decît supărare, îi scăpă cu totul pe negîndite şi sună implorător, dar Andrei păru chiar bucuros s-o audă, ca, la adăpostul reproşului plin de blîndeţe pe care-l conţinea, să se liniştească întru totul.

— N-ai greşit cu nimic. Nu te necăji, nu trebuie. Sînt sigur că ai să înţelegi bine tîlcul spuselor mele. În alte împrejurări, nu ţi-aş fi spus poate asemenea vorbe, dar acum era nevoie. Acum nici eu nu mai ştiu ce fac, pentru ce fac. Parcă n-aş fi eu însumi, ci altcineva, strein, s-a vîrît în pielea mea şi mă mînă. Eu aş merge la dreapta, dar el nu — mă trage la stînga ! Nu-i nimic, puţin a mai rămas.

— Mă-nspăimînt cînd te aud vorbind aşa...

— Să nu-ţi fie frică. Nu pe tine te sperii, ci pe mine însumi. Deşi, în ce mă priveşte, n-ar avea nici un rost : mai cumplit decît este, n-are cum să mai fie. Alături de tine m-au răzbit slăbiciunile. În schimb, am spus tot ce trebuia spus ; te-am prevenit de ceea ce ar putea să se întîmple. Cu asta mi s-a luat o piatră de pe inimă. Acum vorbeşte tu.

— Ce să-ţi spun...

— Ce mai face mama, umblă ?

— De un an încoace aproape că nu se mai dă jos de pe cuptor. Doar cînd are ceva de gătit pentru dînsa. Şi aluatul pentru pîine îl face singură, nu mă lasă pe mine. Se vede că am să rămîn nepricepută la copt pîine.

— Tata tot la grajduri lucrează ?

— Tot. Dacă nu era el, demult piereau toţi caii. Singur el mai are grijă de ei. L-au cam lăsat puterile de cînd nu l-ai mai văzut. Geme la orice sforţare. Oboseşte repede. Am mai făcut şi eu alaltăieri o trăsnaie, de l-am năucit aproape.

— Cum aşa ?

— Se făceau înscrieri la împrumut. În prostia mea am strigat : două mii. Dar cum şi de unde, nu m-am gîndit. El nu s-a aşteptat la una ca asta, dar m-a lăudat.

Nastiona chicoti şi îl privi cu ochi vinovaţi.

— Deocamdată ai grijă de bătrîni, nu-i părăsi, zise el dus pe gînduri, cu chipul întunecat. Mama, pasămite, nu mai ţine mult. Trebuie cumva feriţi, îngrijiţi.

— Şi ce o să fie mai departe, Andrei ? rosti Nastiona sfios, speriindu-se singură de această întrebare. Ei tot

te așteaptă, nădăjduiesc să primească o veste de la tine, să știe unde te afli. Se termină războiul — ce vor crede ? Toată speranța lor e în tine.

— Speranță, speranță... Andrei sări în picioare și începu să umble prin încăpere. N-au nici o speranță. Asta-i tot. N-au. Chiar acum am vorbit despre asta. Cît privește întrebarea : unde mă aflu eu ? — am să-ți spun una și bună. La noi în spital zăcea un căpitan. L-au doftoricit cît l-au doftoricit, apoi i-au înmînat actele — tot așa, să se întoarcă la unitate. A doua zi, actele lui au fost găsite într-o cutie de scrisori, vîrîte de cineva. Cît despre căpitan — ia-l de unde nu-i. Ce i s-o fi întîmplat ? Nici domnul Dumnezeu nu știe unde-o fi și ce-i cu el. Ori că s-a lăcomit la bani careva, ori la rația lui de hrană, ori că a vrut să pună mîna pe uniforma lui și pentru asta l-a răpus, sau, poate, chiar el a dat bir cu fugiții. Fapt e că i s-a pierdut urma. Cui să ceri socoteală ? Și crezi că-i singurul caz ? Mii de oameni nu pot fi găsiți. Care o fi în aer, care — în pămînt, care rătăcește prin lumea largă, care se ascunde, care nu mai știe cine e și ce-i cu el — totul s-a învălmășit, s-a făcut talmeș-balmeș ; n-ai cum să prinzi un fir. La fel e și cu mine : sînt, nu sînt ? Cum vrei — așa o iei. Bătrînii mei nu prea au zile multe de așteptat. Ne vom întîlni acolo și vom sta de vorbă. Poate că acolo nu există războaie. Iar aici, și cel neputincios, și cel puternic n-au decît o singură speranță : fiecare să se bizuie pe el însuși, pe nimeni altul.

Nastiona nu cuteza să-l contrazică, iar el, după o scurtă tăcere, reluă mai calm :

— Cine ar putea spune cum e mai bine : să știi precis că fiul tău, ori bărbatul tău zace ucis, sau să nu știi nimic ? O soție, firește, trebuie să știe, ca să-și tocmească viața mai departe. Aici totul e limpede și ușor de înțeles : nu ți-a fost dat să supraviețuiești, las-o pe ea să-și trăiască viața. N-o împiedica. Dar pentru o mamă ? Cîte din aceste mame nu se vor învoi să se împace cu asemenea neștiință, să trăiască cu ochii legați ! Chiar dacă primește o înștiințare oficială — tot nu-i vine

să creadă. Chiar dacă i se spune şi locul unde e îngropat ; un tovarăş de unitate, care l-a îngropat, de-i scrie — nu-i de ajuns ca ea să creadă cu adevărat. Atunci, de ce şi pentru bătrînii mei să nu licărească o asemenea flăcăruie, fie ea cît de slabă şi zadarnică. De vreme ce eu nu pot să le ofer nimic altceva. El se răsuci spre Nastiona şi zise răspicat : să lăsăm, ajunge despre asta. Dă-te jos să bem ceai. Curînd va trebui să pleci. Pleci sau poate mai rămîi ?

— Cum aş putea să rămîn ?

— Mai vii ?

— Acum cunosc bine drumul.

— Dacă nu te va îndemna inima — nu veni. Să n-o faci împotriva vrerii tale. Eu rezist. Ziua de azi îmi va ţine de urît mult timp de aci încolo.

Nastiona îşi aduse aminte :

— Vai de mine, păi eu ţi-am adus ceva muniţii. Cît pe-aci să le car înapoi. Sări sprintenă de pe prici şi scoase dintre lucrurile îngrămădite într-un colţ două săculeţe de pînză — cu pulbere şi cu alice. Jumătate îţi opreşti ţie, iar restul să fie pentru tata, a cerut să-i fac rost.

— Mi-ajunge şi jumătate numai, se agită el fericit deasupra săculeţelor. Aşa mai zic şi eu. Acum nu mi-e frică nici de dracu. Straşnic dar. M-ai miluit cu de toate. Eşti grozavă, Nastiona, minunata mea nevestică ! O cuprinse în braţe săltînd-o în sus. Ea ţipă fericită, zbătîndu-se să scape, dar el o lăsă jos uşurel şi, cu un sentiment de dureroasă milă faţă de sine, îşi vărsă imensa amărăciune : cu aşa nevastă s-ar cuveni ca omul să trăiască în văzul lumii şi nu să se ascundă prin bîrloguri.

— Fir-ai să fii ! îl dojeni ea tulburată. Aproape să-mi sară inima din loc — aşa m-am speriat. M-am dezobişnuit să fiu astfel înhăţată.

— Vino mai des, te fac eu să te deprinzi iar.

— Păi, aş veni eu zilnic, dacă ar fi după vrerea mea.

— Şi ce te împiedică ?

Era timpul să pună capăt acestei întîlniri lungi de o zi întreagă şi totuşi alcătuită din frînturi. Se însera ; dinspre unghere se făcu simţit mai tare izul de putreziciune. Mai aproape şi mai primejdios atîrna deasupra capului scîndura curbată din tavan. Şubrezit, alunecos şi nesigur deveni totul împrejur. Vorba lor lîncezea.

Băură în grabă ceaiul. Andrei o sili să îmbuce ceva şi ea mîncă fără poftă o felioară de slănină pe pîine. Era gata îmbrăcată, cînd el îi întinse în tăcere un obiect rotund şi strălucitor, cu punctuleţe luminoase ca nişte ochişori. Nastiona se minună surprinsă, lăsînd să-i scape cu glasul scăzut :

— Tii ! Ce-i minunăţia asta ?

— Ia-l, Nastiona. E un ceas. L-am scos chiar eu de pe mîna unui ofiţer german. Unul viu, nu mort. Nu mai am ce face cu el, iar ţie îţi va fi de folos. Dacă ai să vrei să-l vinzi, nu te lăsa păcălită : e un ceas foarte bun, elveţian. Cu mai puţin de două mii să nu-l dai ; de fapt, preţul lui e mult mai mare.

— Dumnezeule, parcă ţi-e frică să-l iei în mînă.

— Ia-l. Altceva n-am ce să-ţi dau.

Andrei o conduse pînă la drumul de peste Angara, o îmbrăţişă în sanie, o ţinu astfel nemişcat cîteva clipe, apoi îl îndemnă pe Karka cu biciul şi sări în zăpadă. Mult timp după aceea, cît se mai vedea depărtîndu-se pata cea neagră a saniei în mişcare, stătu el stană de piatră, cu faţa încremenită şi cu gîndul întrerupt : aşa, vra să zică...

Drumul de întoarcere acasă a fost de astă dată un drum de lacrimi amare pentru Nastiona, într-atît îşi simţi ea sufletul îndurerat, năpădit de o greutate apăsătoare ; dar de unde venea această apăsare nu-şi putea da seama deocamdată. Nici o durere anume nu răzbise desluşit, ca să poată şti ce are ea de făcut pentru a-i pune capăt. Totul în el părea răvăşit, învăluit de o nelinişte scormonitoare. Amestecaţi într-un pahar de ceai în cantităţi egale zahăr şi sare şi daţi-l de duşcă —

la fel veți simți înlăuntru răceală și apăsare : pentru tot ce-i dulce există acolo anumiți pori, pentru ce-i sărat — alții. Picul de dulce absorbit este tăiat imediat de unul sărat și prin tot corpul se strecoară o nesfîrșită amăreală, pătrunzînd pînă la oase.

De atîția ani era Nastiona legată de acest sat, de casă, de munca ei, își cunoștea locul și rostul, avea grijă de felul cum trebuie să se poarte, pentru că și prin existența ei se întărea ceva, se închega într-un tot întreg. Și deodată legăturile slăbiră, nu se desprinseră de tot, dar slăbiră. Fă, pe cît îți îngăduie libertatea și puterile, ce vrei, pleacă încotro știi. Dar ce să faci ? Unde să pleci ? Se obișnuise cu viața de aici, se acomodase ; chiar dacă se hotăra să plece — tot nu ajungea prea departe. Și încotro s-o apuce ? ! Cum să nu te zăpăcești ? E limpede, ce mai : n-ai cum să lepezi hamul în care te-ai băgat, trebuie să tragi înainte și să aștepți ce va urma. De soartă n-ai cum să fugi. De aci încolo, chiar dacă bați pasul, trebuie s-o faci pe același cerc, dar cumva pe de lături. Să tragi cu ochiul la traiul celorlalți, dar tu să trăiești în felul tău ascuns. Să fii cu ochii în patru și să vorbești cu gura pe jumătate. Să lucrezi îndoit mai mult și să dormi îndoit mai puțin. Să știi să te descurci în orice împrejurare, să fii șiret, să minți, ba să prevezi dinainte și cum se va sfîrși.

Și asta pentru că omul tău, pînă una-alta, a scăpat teafăr.

Omul trebuie să fie cu păcat, altfel nu e om. Chiar și cu un asemenea păcat ? Nu va suporta Andrei povara acestei vinovății ; e limpede că nu va suporta. Nici cu timpul nu scapă de ea, oricîte zile ar avea. E peste puterile lui. Cum adică ? Să se lepede acum de dînsul ? Să-l dea naibii ? Dar poate că și ea e vinovată de faptul că el e aici — fără vreo vină, dar vinovată. Din cauza cui a trecut el peste orice opreliști ca să vină acasă, nu din cauza ei în primul rînd ? Nu de teamă că n-are s-o mai vadă niciodată, că nu va mai apuca să schimbe cu ea ultimele lor cuvinte ? Părinților săi, tatălui și mamei, nici nu s-a înfățișat ; pe ea a

căutat-o şi i-a mărturisit totul. Poate că şi moartea şi-a amînat-o numai ca s-o vadă pe ea. Ar mai putea oare să se lepede de el acum ? Asta ar însemna să fii cu totul lipsit de inimă. Să ai în loc de inimă o cumpănă care să cîntărească ce ţi-e de folos şi ce nu-ţi este. Chiar de unul străin, fie el de trei ori ticălos, nu te lepezi cu una, cu două, darminte de omul tău drag. Iar pe ei, dacă nu Dumnezeu, viaţa însăşi i-a unit să se ţină unul de celălalt, orice s-ar întîmpla, orice năpastă i-ar lovi.

Cei vii se află acolo, el e aici. Învaţă-mă, Doamne, ce să fac !

O zăpăceală grea şi tulbure bîntuia sufletul Nastionei, dar în acelaşi timp el părea că devine mai liber şi mai încăpător, ca o casă golită de lucruri. Acum se putea hotărî mai uşor într-un fel sau altul. Iar spaţiul rămas liber, cu toate colţurile ieşite la iveală, în care fiece gînd se răsfrîngea într-un ecou puternic, întrebător, o înfiora, o ispitea şi o atrăgea totodată.

8

ZIUA ANDREI GUSKOV AVEA GRIJĂ SĂ NU rămînă în adăpost. Ştia prea bine că nimeni n-ar avea ce căuta prin această pustietate. Şi totuşi, era decis să fie cît se poate de prudent. Îşi înghesuia sub prici bruma de avut, aduna într-o grămăjoară ramurile de brad aşternute pe culcuş, ştergea după el orice urmă, îşi atîrna peste umăr puşca şi pornea pe schiuri în susul pîrîului îngheţat. Locurile din dreapta, mai apropiate de Rîbnaia, de obicei le evita şi o lua spre stînga, unde pe o distanţă de peste treizeci de verste nu exista nici un colţişor locuit.

În pădure n-avea cum să alerge prea iute — zăpada nu ţinea bine ; dar prin poieni şi luminişuri schiurile lunecau pe pojghiţa groasă şi întărită ca pe gheaţă. Aici el se avînta în voie, bucurîndu-se din plin de

mișcarea nestînjenită în viteză, cu salturi înaripate deasupra pămîntului, care-i dădeau iluzia unei plăcute și vesele amăgiri : înainte, înainte spre larg și libertate, spre acele depărtări, unde n-ai de ce să te temi și să te ascunzi, unde tot ce are un chip propriu trăiește în văzul tuturor pe măsura acestui chip.

Taigaua dormita în zăpada groasă, îndesată de propria-i povară, presărată cu ace de cetini, înflorată de caiere căzute din ramuri. Nu se trezise încă, stătea copleșită de-o tulbure îngîndurare, dar pinii prinseră a-și îndrepta în sus ramurile aplecate ; se muiase, răspunzînd privirii, goliciunea mestecenilor și răzbea de dedesubtul coajei mirosul strepezitor de smoală. Puternic bătătoare la ochi în timpul iernii, ca și cum n-ar exista decît ele, culorile albă și neagră — cînd și bradul, și plopul par la fel de negri — își dădură în vileag, într-o singură săptămînă numai de timp frumos, înfățișarea lor firească, separîndu-se, și orice noduleț sau crăpătură se vedeau cu toată limpezimea. Rafalele de vînt nu mai stîrneau învolburări fumegînde nici sus, nici jos — zăpada se așezase temeinic pe pămînt, acolo unde avea să și dispară. I se va mai adăuga din cer și alta, desigur, și nu o dată sau de două ori, dar asta mai mult ca să nu se retragă fără a se mai grozăvi puțin, căci și cea proaspăt căzută se va lipi la fel de temeinic de stratul mai vechi. Pe coastele buștenilor dezveliți se și prelingeau picușuri de zăpadă topită.

Pe panta versantului păduros, Guskov făcea în suiș un marș destul de lung pînă la curmătura următoare și de acolo își dădea drumul la vale pînă la Angara. Rîul cotea aici la dreapta și malul nisipos crescut an de an prin aluviuni se transformase într-o luncă întinsă. Era un mal fertil, cu rod bogat de poame, iarbă, ciuperci. Se spune că pe vremuri se afla aici o așezare tătărască, dar încă demult, nu se știe de ce, tătarii se ridicară de pe locul îndrăgit pe malul rîului străin, dădură foc caselor și plecară. Cît de adevărată este povestea asta — nu se știe, dar faptul că în vechime

a trudit aici mîna omenească îl adeveresc tăierile şi defrişările din păduri, ogoarele şi fineţele rămase.

Ajuns pe mal, el pornea mai departe lunecînd uşor pe zăpada întărită, în sus, pe cursul Angarei.

Şi aici trebuia să fie cu ochii în patru, dar cu mai puţină teamă : era teritoriul nimănui. Un raion se termina, altul nu începea încă. Oamenii din rarele localităţi aparţinînd unor centre administrative învecinate nu prea se cunoşteau între ei. O împuşcătură auzită din direcţii diferite era pusă pe seama unor localităţi diferite : cei din Verhovka puteau să creadă că trag cei din Nizovka, iar cei din Nizovka — dimpotrivă, că trag cei din Verhovka. Aici, numai în aceste locuri îşi impusese Guskov să vîneze.

Două zile a stat el la pîndă pe mal şi de două ori a văzut cum caprele traversau Angara prin ostrovul Kamennîi. La a treia ieşire trecu pe ostrov, tocmindu-şi un ascunziş pe o limbă de nisip în pantă lină. Pe-aici se strecurau caprele spre celălalt mal, iar din locul de pîndă era larg deschisă vederea înspre ambele maluri : cel stîng mai apropiat, cel din dreapta mai depărtat. Loc potrivit pentru ţiitori, dar prea expus bătăii vîntului din jos, care se făcea aici simţit destul de tare. Pentru a nu sta tot timpul în bătaia acestui vînt aspru, Guskov hotărî să se retragă în dosul stîncilor grămădite în mijlocul insulei ca o imensă movilă mormîntală şi, pe neaşteptate, dădu, în prelungirea unui intrînd printre pietroaie, peste o spintecătură îngustă, care, după ce cotea lateral, ducea într-o adîncitură mare ca o peşteră, în care se vedeau urmele unui vechi locşor de foc. Cercetînd mai bine cu privirea această hrubă, Guskov clătină surprins din cap şi izbucni într-un rîs mulţumit : nici nu visase la un asemenea noroc. Neştiind încă pentru ce şi cum îi va folosi neaşteptata descoperire, era convins de pe acum că bîrlogul îi va fi de mare trebuinţă.

Aprinse un foc ca să se mai încălzească. Iar după ce se mai dezmorţi, luă hotărîrea ca în caz de nereuşită să nu se mai întoarcă azi în adăpost, ci să rămînă peste

noapte aici. De ce să facă degeaba drumul dus-întors, care era destul de lung ! De vreme ce are un loc ferit de refugiu şi aici, pe insulă, şi încă ce loc ! Noaptea îi va fi cam frig, e adevărat, dar cu foc bine întreţinut nu-i chiar de speriat. Cineva, cine ştie cînd, îşi aflase aici o ascunzătoare pe timp de vreme rea sau poate de urgia oamenilor. Mai de crezut era că se ascundea de oameni : ce nevoie l-ar fi mînat, ce naiba ar fi putut căuta aici ? Uite cîtă cenuşă s-a îngrămădit, înnegrită şi împietrită — n-a fost un popas de o noapte sau două. Omul a zăbovit aici îndelung. Şi demult, tare demult. Pasămite, mult a ţinut în ce-l priveşte acea vreme rea — vreme de restrişte pentru el.

Şi cum se face că el, Andrei, băştinaş fiind, n-a pus piciorul niciodată pe acest ostrov ? E atît de aproape de satul lui şi uite i-a scăpat. De cîte ori n-a trecut cu barca prin preajmă, căscînd ochii la stînci, dar nu s-a gîndit niciodată să coboare şi să-l cunoască mai de aproape. Ia acolo, o insulă golaşă, neîmbietoare, cu maluri povîrnite, numai stînci şi pietre şi ceva arboret de foioase. Tot aşa li se arată, de bună seamă, şi celorlalţi.

Andrei rămase pe insulă peste noapte, încercînd un fel de plăcere răutăcioasă la gîndul că stă culcat în linişte într-o peşteră ascunsă chiar în adîncul, în inima stîncii unde nimeni nu poate da de el. A aprins de cu seară nişte uscături, şi-a încălzit locul de culcuş şi a dormit pe cald, fără obişnuita-i fereală, fără acea încordare necontenită, care acum nu-l părăsea nici în somn.

În dimineaţa aceea, ieşi pe limba de nisip cu destulă zăbavă : pînă şi-a fiert ceaiul pe care îl bău din gamelă, frigîndu-şi buzele, pînă se hotărî în cele din urmă să se ridice şi să răzbească afară, la frig... Între timp, vîntul de jos se domolise, în schimb dinspre miază-noapte se pornea pe nesimţite să tragă la vale un vînt rece şi aspru, căruia prin partea locului i se zice „hius". Era o dimineaţă cam mohorîtă, chioampă, îndemnînd parcă la fereală şi omul, şi sălbăticiunile.

Părea îndoielnic ca, pe o vreme ca asta, caprele să pornească la un drum atît de lung cum era trecerea peste rîu spre terenurile de dincolo, mult depărtate. Guskov se şi vedea nevoit s-o ia încetişor de-a lungul lanţului muntos, înapoi spre adăpost ; s-ar putea să aibă norocul să-i iasă în cale, pe undeva pe-acolo, măcar o veveriţă.

Chibzuind astfel, cu socotinţă, ce anume avea de făcut, întoarse privirea spre malul stîng, încotro urma s-o apuce, şi zări deodată cum, de pe ponorul de acolo, îndoind picioarele dinainte, se rostogolesc spre mal trei capre. Iată-le, iată-le, drăguţele. Se retrase după tufiş şi luă de pe umăr puşca. În salturi grele, smucite, înfundînd picioarele în zăpada întărită, caprele traversau braţul mînînd drept spre dînsul. Oare ce le făcea să se abată încoace ? Poate dorinţa de a se ascunde măcar pentru un moment între copacii de aici, să-şi astîmpere puţin frica înainte de a ieşi din nou în spaţiul acela primejdios, descoperit din toate părţile ?

Se apropiau ţinîndu-se una după alta. La urechea lui Guskov începu să ajungă sunetul gîfîit al răsuflării lor, asemănător cu icneala de splină. Pînă la capul nisipos al insulei le mai rămăsese cam o sută de metri, nu mai mult, cînd ceva le făcu să ciulească urechile, şi cea din faţă, care tăia urmă, întoarse pe loc şi o luă la vale. Andrei trase după ele din ambele ţevi şi căprita codaşă se frînse, zvîcni printr-un salt aprig sus în aer, dar nu înainte, ci cumva într-o parte şi se prăbuşi.

Guskov se repezi în fuga mare ; cînd ajunse acolo, căprioara încă trăia. Horcăind şi zbătîndu-se, frămînta cu picioarele zgîrcite zăpada, trăgînd-o sub burtă : avea ochii însîngeraţi, capu-i sălta şi recădea. Guskov nu-i dădu lovitura cea de pe urmă, cum se obişnuieşte, ci rămase neclintit, cu privirea aţintită, căutînd să nu-i scape nici o mişcare : cum se chinuie un animal pe moarte, cum se sting şi iar revin chircirile ca nişte coarde smucite, cum se zbuciumă în zăpadă capul. Iar înaintea momentului de ultimă suflare îl săltă puţin şi privi drept în ochii animalului ; răspunzîndu-i parcă,

aceştia se lărgiră şi el văzu în adîncul plutitor al celor două pupile dilatate două mutrişoare drăceşti, zbîrlite şi sinistre, ce semănau cu el. Aşteptă şi ultima mişcare finală, ca să reţină în memorie cum se va reflecta ea în ochi, dar aceasta îi scăpă. I se păru doar că în acel moment văzul căprioarei era îndreptat spre lăuntrul ei.

Uneori pleca şi zăbovea la adăpostul de sus. Era mai bine tocmit şi mai încăpător decît cel de jos. Legat din bîrne de molid şi aşezat pe culmea dealului, părea durat pe vecie. Ogoarele din jurul lui se sălbăticiseră demult, năpădite de tot felul de tufe şi ierburi ; dar în faţă, după o rarişte subţire de plopi aliniaţi, se întindea roată o poiană luminoasă, veselă. Într-o zi, rămas pe gînduri, Guskov se pomeni simţind dorinţa să fie înmormîntat aici pe hotarul dintre rarişte a de plopi şi poiană. Loc uscat, îmbietor, copacii vor lăsa să cadă peste mormîntul lui frunze, florile vor atrage păsări cîntătoare, iar adăpostul va ţine la depărtare fiarele.

În adăpost nu exista sobiţă. Cineva, cine ştie cînd, o luase de aici, fără să-i fie lesne s-o care pînă la apă. Dealtfel, era mai bine aşa : s-ar fi lăsat ispitit să facă foc, iar locul fiind înalt, fumul putea fi văzut din Atamanovka. Cînd se va încălzi vremea şi el se va muta aici, n-o să mai fie nevoie de sobă. Deocamdată nu venea decît pentru o zi şi, cum simţea frigul, se încălzea mişcîndu-se. Se nimerea să fie şi zile atît de călduroase, încît scurta devenea de prisos.

Curînd vor răsuna glasurile firii peste tot, vor porni şi apele, iar el nu are nici cizme, nici flanelă.

Andrei băgă de seamă că aici o cam ia razna ; se simte cu totul altfel decît în vale. Acolo era mai calm, mai potolit, mai aşezat, nu-şi ieşea din piele, vieţuia şi cugeta, tocmindu-şi traiul în răboaje obişnuite : ce va face, încotro va merge mîine, cum să-şi facă rost de una-alta, cu ce să-şi potolească foamea. Nu încerca să-şi scruteze viitorul prea depărtat şi căuta să nu-şi amintească lucruri din trecutul rămas în urmă, ţinînd minte doar ceea ce îşi avea un început în prezentul

de aici. Şi această viaţă trunchiată, de acum, mărginită doar la cerinţele cele mai simple de vieţuire, îl mulţumea. Pe cînd aici sus el se deşuruba, se lăbărţa, îl răzbeau slăbiciunile ; se descumpănea, îl cercau gînduri netrebuincioase, pe care n-avea cum să le închege şi nici să scape de ele — oricît le-ar prefira ; îl mai ispitea şi glasul întîrziat al căinţei neroade, pusă sub obroc şi ferecată sub zece lacăte.

Ce rost mai are să gîndeşti, să chibzuieşti, să-ţi frămînţi creierul degeaba ? E aproape cotul, dar nu-l poţi muşca.

Amintindu-şi într-o zi de zicala aceasta, îşi prinse cotul cu cealaltă mînă, încercînd în toate felurile să şi-l muşte — poate reuşeşte ? dar neizbutind să-l ajungă, cu toate că îşi răsucea gîtul pînă la durere, izbucni în rîs satisfăcut : e adevărat, aşa este. Înseamnă că au încercat şi alţii s-o facă, dar n-a fost chip nicicum, vra să zică.

Aici, el se înverşuna împotriva sa însuşi, simţea cum se teme şi se dispreţuieşte deopotrivă, nemaiştiind cum să se mustre cît mai usturător, ce să mai facă pentru ca să-i fie şi mai dureros. Şi tot aşa, torturîndu-şi sufletul, ajungea pînă la ameninţări : aşteaptă numai, vine el curînd timpul, va bate ceasul ! Ca să se întoarcă apoi iar la gîndul înfricoşător că într-adevăr va veni şi timpul, va bate şi ceasul ! O să bată şi încă cum o să bată ! Nici n-apuci să prinzi de veste, nici să te dumireşti.

Care era însă cauza unei asemenea sminteli, nici el nu-şi dădea seama. Poate adăpostul acesta durat pentru o viaţă temeinică, îndelungată sau locul neumblat, tineresc şi vesel din jurul său şi de unde printre copaci se vedea patul răvăşit, grunzuros al Angarei încleştate de geruri şi se zărea mai departe, pe celălalt mal marginea satului Atamanovka, sau şi altceva poate — n-ar fi ştiut să spună. Fapt este că starea aceasta punea stăpînire, îl învăluia fără ca el să poată să se desprindă de strînsoarea ei.

Tocmai asta îl atrăgea în acest loc — ca pentru un păcat dulce, ispititor.

La o săptămînă după prima căprioară, mai doborî una pe același ostrov, o tîrî pe schiuri pînă la adăpostul de jos, o jupui în semiîntunericul nopții și atîrnă carnea în pod sub acoperiș.

Dis-de-dimineață, dînd să iasă, deschise ușa și înlemni pe loc : de la ușă, dintr-un singur salt, sări cît colo un cîine mare, cenușiu, care rînji fioros cu ochii ațintiți în ochii lui. Guskov nu și-a dat seama dintru început că e un lup. Slab, lung, cu blana în smocuri zbîrlite ca în perioada năpîrlirii, lupul se uită la el cu o ferocitate care îl făcu pe Guskov să pună mîna pe pușcă. Se răzgîndi însă și nu trase. Lupul se dovedi a fi bătrîn, cu anumită experiență : sări la o parte din dreptul țevii și se repezi la deal spre pădure ; neauzind însă împușcătură, se opri din nou și mîrîi.

De atunci lupul începu noapte de noapte să dea tîrcoale adăpostului. Și îl învăță pe Guskov să urle ca lupii.

Fiara se oprea la oarecare distanță în spatele adăpostului și pornea să-și reverse urletul ascuțit, prelung și înfiorător, dintr-o singură răsuflare. Totul pe lume pălea în fața lui, într-atît de sfîșietor și tăios, cu sclipiri de lamă în întuneric, țîșnea acest glas din gîtlejul său. Furios că nu poate speria fiara cu nici un chip, Guskov întredeschise ușa într-o noapte și, imitînd-o, îi răspunse tot printr-un urlet. A răspuns și a rămas uluit : într-atît glasul lui s-a potrivit cu urletul lupului. Iată, așadar, că se adeverea în fapt și o altă veche zicală cu tîlc : între lupi să urli ca lupii. „Îmi va folosi poate să bag în sperieți pe «oamenii de treabă»", se gîndi el cu trufie răutăcioasă, răzbunătoare.

Ciulea urechea atent la lup și, cu un fel de bucurie frenetică, nerăbdătoare, se angaja în urlet, provocînd fiara. După care lupul îl corecta unde era cazul. Treptat, noapte de noapte, Guskov, dumirindu-se că trebuie să-și apese gîtlejul într-un anumit fel și să-și dea capul cît mai pe spate, a eliminat din glasul său șuierul de prisos

şi s-a deprins să-l menţină pe ton înalt şi curat, înălţîndu-l spre cer, în spirală înşurubată.

În cele din urmă, lupul n-a mai putut rezista şi s-a retras, dispărînd din preajma adăpostului. Dar acum Andrei nu mai avea nevoie de el ; se descurca şi singur. Cînd i se ura de tot, deschidea uşa, apoi, glumind parcă, slobozea peste taiga un urlet de fiară prelung şi poruncitor. Şi asculta cum totul în jurul său amuţeşte şi îngheaţă pînă hăt departe.

9

PE LA MIJLOCUL LUI MARTIE S-A ÎNTORS LA Atamanovka primul ostaş de pe front — Maxim Vologjin. Deşi, dacă ne amintim de Piotr Lukovnikov, nu era chiar primul : Piotr fusese eliberat încă în al doilea an de război, doar ca să moară acasă. Două luni de zile a zăcut la pat, aproape fără să se arate în stradă şi scurt timp după pocroave, cînd se isprăviră muncile cîmpului prin ogoare şi prin grădini, se stinse pe nesimţite. Bine cel puţin că a fost înmormîntat în satul său şi nu cine ştie pe unde, în locuri străine.

Iar Maxim, deşi rănit, a fost reformat şi lăsat la vatră ; s-a reîntors ca să-şi trăiască viaţa mai departe. În tot satul se stîrni o mare fierbere. Păi, asta înseamnă că războiul e pe sfîrşite cu adevărat, dacă răniţii sînt trimişi pe la casele lor ; înseamnă că după cel sosit astăzi urmează să vină şi alţii. Lucrul cel mai de seamă e că s-a croit urma pe care vor veni şi ceilalţi. Ce-i drept, cam puţini la număr ar putea să se mai întoarcă. Innokenti Ivanovici, cum era el meticulos în toate, dar mai cu seamă în socoteli, a pus îndată pe hîrtie situaţia efectivului de bărbaţi din Atamanovka : doi inşi au pierit în cel cu finlandezii, au plecat pe front optsprezece inşi. Pe ziua de azi numai unul singur (Maxim Vologjin) se ştie sigur că este în viaţă ; unul (Piotr Lukovnikov) se ştie sigur că este mort, zace în mormîntul său, la cimi-

tirul satului ; zece înștiințări se află în mîinile nevestelor rămase văduve, ceilalți luptă pe front. Socoteală simplă ; satul e mic, îi numeri pe degete.

În ziua aceea Nastiona, Nadka și Liza lui Vologjin lucrau la magazii, dînd prin vînturătoare orzul de sămînță. Soarele trecuse de amiază cînd sosi în goana mare Nestor călare pe Karka și, oprind calul din viteză, încît îl făcu să se ridice pe picioarele dinapoi, strigă :

— Sai, Lizaveto, pe hărmăsarul meu și repede — acasă. Tu n-auzi ce-ți spun ! S-a întors Maxim.

Liza se dădu înapoi, păli și, dumirindu-se deodată, izbucni în hohote de plîns și o rupse la fugă spre sat urlînd ca apucată. Atamanovka, între timp, tresărise zguduită. De pe dealul unde se aflau magaziile se vedeau alergînd spre marginea de sus, la casa Vologjinilor, copii și cîini ; bătrîni schimbînd vorbe înviorate se îndreptau zoriți tot într-acolo. Nestor galopa acum pe stradă în sens invers, trăgînd din mers cu puşca, întețind astfel și mai mult vîlva stîrnită în sat. Lumea sărea la o parte din drumul lui. Speriat de împuşcături, Karka sărea și sforăia, dar pe Nestor nimic nu-l mai putea opri acum : trăgea și trăgea gonind de la un capăt al străzii la celălalt și înapoi.

— Face și el războiul în felul său, voinicosul ! se înciudă Nadka. Se crede mare general.

Se așează pe un sac plin cu orz și, cu aceeași pornire ajunsă la marginea disperării, se căină :

— Nu se putea ca și al meu să rămînă în viață ?... Ce te holbezi așa la mine ? se răsti ea la Nastiona, care o privea mirată. M-a încărcat cu trei plozi și s-a dus să moară ca un viteaz ; și la ce-mi folosește moartea lui de viteaz ? Să-i hrănesc pe ei ? Nadka făcu din cap spre casă, unde o așteptau cei trei copii și izbucni în plîns, ștergîndu-și lacrimile pe fața prăfuită. Cine mă ia cu asemenea șatră ? Și n-am decît douăzeci și șapte de ani. Douăzeci și șapte anișori și — gata, mi-am trăit traiul. Naiba să mă ia !

Orice lucru în ziua aceea încetă. Adunară la repezeală orzul vînturat şi porniră spre casele lor, anunţînd pe drum magazionera să încuie hambarele.

Acasă, pînă şi Semionovna coborîse de pe cuptor şi, mai oftînd, mai şchiopătînd îşi plimba picioarele umflate. Agitat şi buimăcit, Miheici bătea pasul pe loc alături de ea. O întîmpină pe Nastiona cu bucurie :

— Ai auzit ? s-a întors Maxim Vologjin.

— Am auzit.

— Ai trecut pe la ei ?

— Nu.

— Ar trebui să te duci... Poate că ştie ceva despre Andrei.

— Mai bine te-ai duţe tu şingur, gemu Semionovna. E mai şigur. Ea nu ştie niţi şă întrebe ca lumea.

— Ce să-l mai întrebi ? Dacă ştie ceva, spune el.

— Ei, faţeţi cum ştiţi.

Nastiona observase că în ultima vreme, de cînd nu se mai ştie nimic despre Andrei, Miheici se cam ferea să dea ochi cu lumea. La grajduri, bineînţeles, n-avea cum să se ascundă de oameni, dar odată ajuns acasă, rămînea tăcut şi tot mai rar ieşea din curte să mai stea de vorbă cu bătrînii la o ţigară. Nici dacă se-ntîmpla să vină la el cineva nu se arăta mai vorbăreţ, dînd numai din cap, ca şi cum era de acord cu ceea ce se spunea, dar mai curînd ca să nu fie nevoit să vorbească şi el. Deşi din cap se întîmpla să dea şi cînd era singur : cuprins de gînduri, se uita cu ochii aţintiţi în gol şi era greu de spus cu ce îşi bătea capul, ce anume îl frămînta în asemenea momente ; dealtfel, nici chiar el, probabil, n-ar fi ştiut s-o spună. Se putea crede însă că în mintea lui nedumerită îşi făcea loc bănuiala asupra unor lucruri prea confuze deocamdată, dar al căror tîlc dureros părea că-l întrezăreşte într-un viitor apropiat şi aştepta răbdător să i se dezvăluie în lumina lui adevărată.

Anul acesta tocmai depăşise prima jumătate din deceniul al şaptelea de viaţă, avea şaizeci şi cinci de ani împliniţi. Mustăţile răsucite vitejeşte în sus, înainte de a începe războiul, acum îi atîrnau în jos, sleite de culoare

pînă la un galben ruginiu. Dealtfel, toată înfăţişarea lui Miheici era chinuită, lipsită de orice vlagă, cînd nu-l mai înviorează pe om nici somnul, nici odihna. În mers se ţinea încă drept, cu capul dat puţin înapoi ; de un an încoace însă începuse să-şi tragă mai anevoie piciorul rănit în primul război cu germanii ; cum se aşeza, lăsa imediat capul în piept, închidea ochii şi izbucnea într-o tuse răvăşitoare, care-i răscolea pînă-n străfunduri bojocii tăbăciţi de fum de ţigară. Semionovna, nemaiputînd suporta, striga de pe cuptor să înceteze, dar tusea nu-l slăbea, silindu-l să iasă din casă şi abia în curte, cînd se apuca de vreo treabă, izbutea treptat să se liniştească, deşi mult timp după aceea avea respiraţia grea, şuierată. De cele mai multe ori, însă, încerca să înăbuşe tusea tot cu tutun, după tipicul spolocaniei sau dresului care duc la îmbătarea permanentă, sau potrivit zicalei cui pe cui se scoate ; şi o făcea cu atît mai înverşunat şi nerăbdător, cu cît tusea îi dădea ghes mai tare. Glasu-i devenea mai surd, mai sugrumat ; ochii — mijiţi, chirciţi parcă sub o povară ; faţa osoasă — şi mai ascuţită. Atît de mult cedase Miheici într-un singur an, încît pe Nastiona o cuprindea jalea cînd se gîndea la ceea ce ar putea să urmeze.

— Du-te, fată, du-te, o îndemnă el. Eu mai am treabă la grajduri.

Ca să nu meargă singură la Vologjini, Nastiona trecu pe la Nadka. Ca de obicei, aceasta îşi descărca nădufurile pe copiii săi. Aşezată jos pe podea, după palmele încasate chiar atunci, zbiera ca din gură de şarpe micuţa Lidka, fetiţă născută după plecarea tatălui pe front ; se smiorcăia lîngă pat şi Petka, ştergîndu-şi lacrimile ; stătea încruntat, cu capul întors spre fereastră, băiatul cel mare, Rodka. Nadka manevra zgomotos cratiţele în mica lor bucătărie şi, din cînd în cînd, se stropşea la copii să tacă.

— Socotisem să ne ajungă pîinea încă pe două zile, da cînd mă întorc, ia-o de unde nu-i, au halit-o toată, se plînse ea Nastionei. Ei, spune şi tu dacă nu-s ăştia sac fără fund, spune şi tu. Au cotrobăit şi au găsit-o

gămanii. Au înghiţit-o ; nu li s-a oprit în gît. Să vedem acum ce o să mîncaţi. Trei zile nu căpătaţi nici o fărîmă de pîine. Dar încetează odată, am zis ! ţipă ea la Lidka iarăşi. Mă scoţi din sărite şi cine ştie ce mai păţeşti. S-a-ndopat de-i crapă burta şi tot ea plînge, eu sînt cea vinovată. Of-of-of ! Cum o scot eu la capăt cu voi, naiba să mă ia ? ! Cu ce să vă hrănesc eu de aici încolo, cu ce ? Nu mai am făină decît pentru o singură dată şi atît. Pe urmă nu ne rămîne decît să ne aruncăm în Angara, legaţi cu toţii într-un singur sac. De două ori pînă acum am cerşit făină ; am plîns, m-am milogit şi cu greu am căpătat, n-are cine să-mi mai dea. Ar trebui să înţeleagă asta cît de cît. Măcar ăsta, coşcogea găligan — Nadka arătă cu mîna spre Rodka — ar trebui să-şi dea puţintel seama de asta. Ţi-ai găsit. Atîta ştie : să înfulece pe dată, s-o înşele pe maică-sa. Ce, crezi că pentru mine am ascuns-o, pentru mine o păstrez ? Tot pentru voi, paraziţi nesăţioşi ce sînteţi, ca să aveţi ce mesteca mîine ; ca să nu crăpaţi de foame. Acum, dacă-i pe aşa, n-aveţi decît să crăpaţi. Mi-e totuna.

— Curînd se porneşte Angara, am să prind peşte, mormăi de la fereastră Rodka.

— Mai tacă-ţi gura : dumnealui o să prindă peşte. Anul trecut nu pridideam să-ţi mîncăm peştele, vom avea şi acum pe săturatelea. Mă gîndesc numai ce ne facem cu mormanul de oase adunate ; unde depozităm atîtea oase de peşte ? Mai bine taci să nu-ţi aud glasul. Pescar — nevoie-mare, nici că s-a pomenit altul mai grozav. În cămară ştiu că pescuieşti bine. Dar pe Angara... Nastiona cu greu izbuti s-o întrerupă.

— Să mergem, Nadka, să-l vedem pe Maxim. Să ne uităm numai cum arată acum bărbaţii — şi — înapoi.

— Ce să mă uit la el ? Ca să mi se amărască şi mai mult sufletul ? Fericirea altora nu ţine de cald.

— Nu vrei să mergi ?

— Mai aşteaptă un pic, merg. Numai să fac puţină rînduială, ca să pot să-i las aici. Şi nu mai sta acolo ca o momîie ! strigă ea la Rodka. Adu nişte lemne şi încinge focul în sobă. Şi nici să nu te gîndeşti s-o ştergi

de acasă. Te-ai întristat, te pomenești, muncit de gîndul încotro s-o porneşti cu schiurile. Ba ai să stai toată ziua acasă, aşa să ştii. Nimeni să nu-şi scoată nici nasul din casă.

Lidka se dumiri că maică-sa vrea să plece în sat şi începu să scîncească :

— Vreau să merg cu tine. Ia-mă, ia-mă cu tine !

Maică-sa o ameninţă din bucătărie cu tigaia şi fetiţa se potoli pe loc deplin lămurită.

— Ai văzut ? Uite aşa. Unde stai, acolo să rămîi. Pune-ţi pofta în cui. Vrea şi dumneaei să meargă cu mine. Atît îmi lipsea : să mă fac cu voi de rîs în faţa oamenilor din sat. Toţi ceilalţi copii sînt ca nişte copii, iar ăştia parcă ar fi nişte împieliţaţi ; curată pedeapsă de la Dumnezeu. Of-of-of, ce se va alege din ei, ce se va alege — cine ar putea să-mi spună ?

Nastiona o ridică pe Lidka de jos şi nici nu-i simţi greutatea. O culcă pe pat. Acolo fetiţa se strînse ghem motoc, smiorcăindu-se şi tresărind din tot trupşorul, închise ochii, înţelegînd prea bine că nici un fel de bucurie de nicăieri pe ziua de azi n-o aşteaptă, că cel mai bine-i pentru ea să adoarmă şi să nu se mai trezească pînă a doua zi. Nastiona o mîngîie pe cap, dar la aceste mîngîieri Lidka tresărea mai tare şi Nastiona se depărtă.

Nu erau deloc spre lauda Nadkăi toate astea, dar şi s-o condamne pentru gura ei mare i-ar veni peste mînă oricui. Şi înainte de război era ea o muieruşcă gălăgioasă, încît nu e de mirare faptul că nu s-a înţeles cu soacră-sa, care nu voia să se împace cu firea ei arţăgoasă şi îndărătnică. De aceea, foarte curînd, tinerii căsătoriţi, Nadka şi Vitea, au fost nevoiţi să plece din casa bătrînilor şi să-şi întemeieze o gospodărie a lor. Rudele Nadkăi trăiau undeva departe în regiunea fluviului Lena, iar aici ea era socotită venetică, străină. Avusese noroc însă de bărbat : Vitea era harnic, muncitor, liniştit şi blînd : îşi lăsa moţul bălai să cadă pe frunte şi zîmbea oricît tărăboi ar fi făcut ea în faţa lui. Cînd i se făcea lehamite de atîta gură, îi cuprindea cu braţul stîng mijlocul, o sălta în sus şi-i trăgea cu dreapta, lată

cît o lopată, cîteva zdravene la fund şi Nadka se potolea mulţumită. Dealtfel, nici nu era o scandalagioaică, ci doar o femeie plină de viaţă şi foarte zgomotoasă. Cum apărea Nadka undeva, se stîrnea acolo neapărat mare larmă : haz şi gălăgie, rîsete, ciondăneli glumeţe, din care cea mai păţită se pomenea tot ea, Nadka, fără de care toate astea nici nu s-ar fi iscat. Şi dacă nu venea războiul, s-ar mai fi potolit, de bună seamă, şi ea lîngă copilaşii ei şi lîngă Vitea al ei ; într-acolo şi mergeau lucrurile în ultimul timp ; dar războiul şi moartea soţului în aceeaşi iarnă, au năucit-o şi au încrîncenat-o. Ţipetele şi bocetele ei de jale după Vitea făceau să îngheţe sîngele în vine celor ce o auzeau. Tocmai atunci născuse, şi vecinele reuşeau cu greu s-o bage în casă ca să-şi alăpteze fetiţa. Mereu fugea de acasă rătăcind prin pădure sau pe malul apei, încît oamenii din sat începură chiar să se teamă ca nu cumva să-şi pună capăt zilelor. Dar timpul i-a mai potolit treptat focul mistuitor din suflet şi Nadka s-a apucat iar de lucru, muncind din răsputeri ca să-şi hrănească copilaşii de una singură. N-avea pe cine să se mai bizuie. Soacră-sa, din cauză că n-o suferea pe Nadka, nu-i prea ocrotea nici pe nepoţeii de la dînsa. Oricît se zbătea Nadka, tot nu izbutea s-o scoată la capăt. Raţia suplimentară de pîine, cuvenită familiei ostaşului căzut pe front, o prelua toată încă în lunile de iarnă, iar mai departe se ţinea la întîmplare cu ce încropea de pe o zi pe alta : orice ar fi făcut, oricît s-ar fi zbătut — nu se ajungea nici cu hrana, nici cu îmbrăcămintea. Copiii — tustrei — semănau leit cu Vitea : bălăiori, tăcuţi ; iar războiul şi firea repezită a mamei lor îi făcură şi mai sfioşi, mai tăcuţi. Părea că nici ei înşişi nu credeau că vor supravieţui. Ieşeau tustrei la poartă în aşteptarea mamei şi se uitau trişti în lungul uliţei ; arătau atît de nenorociţi, sărmani şi părăsiţi, încît oricare om de inimă, zărindu-i astfel, s-ar fi umplut de milă pentru ei. Vedeai pe cîte unul cum îl strigă pe Rodka, îl ia cu el şi dă să-i bage cîte ceva în mînă, iar băiatul se mai şi codeşte să primească. Nastiona aducea şi ea cît putea copiilor Nadkăi, o răs-

fața mai ales pe fetiță. În ultimele săptămîni însă, copleșită de propria-i nenorocire, aproape că uitase de ei și acum, ridicînd-o în pat pe Lidka, se simți vinovată față de ființa aceasta mică și oropsită, care plîngea.

Pînă cînd Nadka fu gata, în sfîrșit, să meargă, se înserase. Zăpada, topită puțin la căldura de peste zi, prinse a se întări iar și scîrțîia plăcut sub pașii lor. Toată marginea de jos a satului părea adormită, nu se auzeau nici glasuri, nici zgomote, ci doar în cîteva izbe licărea ici-colo cîte o luminiță bătrînicoasă. Pînă și cîinii fugiseră spre casa Vologjinilor, de unde se auzea lătratul lor vesel odată cu strigătele și larma iscată de zbenguiala copiilor. Nastiona și Nadka mergeau în tăcere, pătrunse de însemnătatea clipei, întinzînd fără să vrea pasul, mînate și ele de suflul emoției obștești. Pentru prima oară venea de acolo, de la război, din încleștarea cea pe viață și pe moarte, un om care avea să rămînă cu ei împreună ca un trimis al celorlalți de pe front și să le vestească : curînd, foarte curînd, nevestelor ; puțin a mai rămas. Curînd lucrurile se vor limpezi deplin : unii vor plînge, pierzînd și ultima lor speranță, alții se vor bucura, iar cu toții laolaltă vor porni să-și tocmească o viață nouă.

Casa Vologjinilor era plină de lume și de glasuri însuflețite. Două lămpi de gaz mari, cu sticle de zece focuri, atîrnau de tavan, luminînd masa întinsă în odaia mare din față. În capul mesei ședea el — Maxim — subțiat, cu fața trasă, înnegrită, cu capul tuns chilug ca la arestați, cu ochii mari, topindu-se de fericire. Brațul drept, bandajat, îi atîrna într-o legătură trecută după gît ; cu brațul stîng o ținea pe genunchi pe Verka, fetița lor cea mică de șase ani, care se juca cu medaliile prinse pe bluza tăticului ei. Nadka se apropie prima, dădu mîna cu Maxim și zise :

— Bun venit !

Și Nastiona repetă după ea :

— Bun venit !

Pe lavițele din jurul celor două mese puse cap în cap ședeau bătrînii, femeile ; în dreapta lui Maxim, cam

înghesuindu-l pe moş Efim, pe Vologjin bătrînul, se instalase în chip de mare prieten şi fîrtat Nestor, care apucase, se vede treaba, să se afume binişor ; locul din stînga fusese lăsat liber pentru Liza, care însă nu prididea cu alergatul la bucătărie şi înapoi. Liza radia de fericire ; faţa ei, de obicei palidă şi abătută, se luminase toată ; ochii rîdeau plini de bucurie, pieptu-i rotunjit îi tresălta sub bluza albastră — întreaga ei făptură radia de fericire. Aşeză pe Nastiona şi pe Nadka la masă şi, nemaiputîndu-se stăpîni, le îmbrăţişă bîiguind :

— Dimineaţă încă nu ştiam nimic. Vînturam împreună la orz. La orz... o podidiră lacrimile, apoi rîse şi fugi.

Maxim le privea cu zîmbetul pe buze : Nastiona şi Nadka şedeau în dreptul lui, la celălalt capăt al mesei. Nastiona coborî privirea şi auzi întrebarea lui Maxim :

— Ce zici, Nastiona, cînd crezi să-l întîmpini pe al tău ?

Nastiona se ghemui şi roşi ; pe cît se putea mai calmă, ridicînd capul cu puţină zăbavă, răspunse :

— Nici nu-mi mai vine a crede că o să am parte să-l întîmpin. A dispărut pe undeva al meu...

— Cine, Andrei a dispărut ?

— A zăcut rănit la spital. Apoi l-au trimis înapoi pe front. Vorbind, Nastiona simţea mai ales privirea atentă, iscoditoare a lui Innokenti Ivanovici aţintită asupra ei. De atunci nici o veste. Nu ştiu. Nu ştiu ce să spun.

— Lasă că se înfăţişează el.

— Pe cît se pare... a dispărut cu adevărat, se apucă să explice Innokenti Ivanovici, repezind priviri fugare spre Nastiona. Au venit pe aici să cerceteze, să întrebe de el. Nicăieri nu-l găsesc trecut în evidenţă.

— O fi pus mîna pe el în drum vreo altă unitate. Se întîmplă cazuri de astea cîte vrei, şi scrisorile nu ajung toate la destinaţie, lămuri pe un ton sigur Maxim. Şi această siguranţă din glasul lui avu darul în mod ciudat s-o mai liniştească pe Nastiona, ca şi cum ea n-ar fi ştiut cu adevărat ce-i cu Andrei.

De unde şi cum de s-au găsit la Liza atîtea bunătăţi ! ? Parcă nu spera şi nu se aştepta deloc : şi uite că masa era plină. Găinile, să zicem, au fost tăiate astăzi, dar sărătura de peşte — a păstrat-o, de bună seamă, din vară, anume pentru asemenea ocazie ; ca şi trăscăul, dealtfel, pe care l-o fi avînd pus deoparte de un an sau chiar de doi. La fel fac şi celelalte femei, care au pe cineva pe front : sînt gata mai curînd să îndure foamea, să-şi mai lase din timp în timp copiii nemîncaţi, dar o anumită rezervă de provizie pentru mult aşteptata reîntîlnire tot pun deoparte. Cîte din ele nu s-au văzut pînă acum nevoite s-o scoată la iveală cu lacrimi în ochi !... Toamna trecută, Agafia Somova, după ce a primit înştiinţarea despre fiul ei căzut în lupte şi a bocit cîteva zile, a adunat la ea femeile, a pregătit blinele, kisel şi tot felul de gustări, a scos din camară spirtul de care uitaseră în cursul războiului şi a făcut o masă de pomenire pentru fiul răposat. Şi nu doar cu Agafia s-a întîmplat aşa, mai erau atîtea case îndoliate la fel şi încă nu se ştie pe cine mai aşteaptă aceeaşi soartă. Deocamdată numai Liza nu se înşelase în speranţele ei.

Liza umplea mereu paharele golite şi curînd masa deveni zgomotoasă. Nestor încercă de cîteva ori să înceapă un cîntec, dar nimeni nu-l susţinu şi, în general, cei de faţă nu-l luau deloc în seamă. Unii dintre bătrîni se şi ridicaseră de la masă şi, aşezîndu-se cinchiţi de-a lungul peretelui, îşi aprinseră ţigările ; tot acolo primeau ei din mîna Lizei şi ciocneau paharele cu băutură. Innokenţi Ivanovici începu cu Maxim o discuţie serioasă despre America — voia să ştie cum luptă ea şi cînd e vorba să se facă revoluţie. Maxim răspundea fără nici un chef. Se vedea, dealtfel, că Innokenti Ivanovici ştie mai mult decît el în privinţa asta şi mai cu seamă despre revoluţie. Verka aţipi pe genunchii tatălui său. Liza a vrut s-o ia şi s-o culce, dar fetiţa se agăţă de taică-său şi se împotrivi ţipînd ; a trebuit s-o lase în pace. Cineva l-a întrebat şi Maxim începu, cine ştie pentru a cîta oară, să povestească

cum la spital au vrut să-i taie brațul, dar el nu s-a învoit — dacă ar fi fost vorba de cel stîng, treacă-meargă dar așa, chiar brațul drept, cel de bază, fără el rămînea schilod de-a binelea ; e drept că mai are cu el de furcă și o să mai aibă o vreme. După ce dăduse dușcă un pahar de trăscău, Nadka voi să afle :

— Dar așa cum e, poți să-l dai la o parte ?

— Cum la o parte ? De ce, adică ?

— Păi, n-o să te încurce noaptea ?

Maxim rîse :

— Dacă încurcă, Liza mi-l retează.

— Pentru astfel de întrebări, Nadka, te dau afară din colhoz, amenință Nestor mucalit.

— Uşurel, uşurel, generale. Ia seama să nu te dea afară pe tine alții, se aprinse Nadka, dar fără răutate, ci doar ca să nu rămînă datoare cu vorba. Parcă văd cum te dezumfli cînd se vor întoarce bărbații. Ajunge cît ne-ai mustruluit pe noi, muierile. Învățul are și dezvăț.

— V-am mustruluit eu ? se bosumflă Nestor. Auziți, nevestelor ? V-am mustruluit ?

Femeile tăceau.

— Ia n-o mai asculta ce trăncănește, luă apărarea lui Nestor o femeie grasă otova, cu mișcări domoale, cu vocea groasă ca de bas, care nu slăbise cîtuși de puțin nici în timpurile astea de război. Era Vasilisa Rogova, poreclită în sat Vasillisa Preaînțeleapta.

— De ce adică să nu asculte ? De ce ? Vrei să spui că nu-i adevărat ?

— Nu tot ce-ți vine pe limbă, Nadejda, se poate vorbi în fața lumii, o povățui cu aer grav Vasilisa Preaînțeleapta. Omul s-a întors acasă de pe front, abia a apucat să păşească pragul casei sale, iar tu nu-i dai pace și-i vorbești cu subînțelesuri.

— Care subînțelesuri ? Crezi cumva că el n-are altceva mai bun de făcut decît să asculte toată noaptea trăncăneala noastră, iar pe Liza s-o uite de tot ? Că doar numai la braț e vătămat, toate celelalte le are tefere.

Maxim a rîs şi la asta, iar după el gîgîiră, înecîndu-i tusa, şi bătrînii.

— Ştiu eu, nu se lăsa Nadka, ţi-e frică de mine, Vasiliso. Păi, să-ţi fie, să-ţi fie : cum se întoarce Gavrilă al tău, îl şi înhaţ repegior. Sînt mai tînără, nu te poţi măsura cu mine.

— În privinţa lui Gavrilă, eu sînt liniştită, surîse ironică Vasilisa.

— Şi de ce eşti, mă rog, aşa de liniştită ? E sfînt, cumva ?

— Sfînt, nesfînt, dar cu tine nu-şi va pierde el timpul. Ce nevoie are să schimbe o pasăre bună, pe o caragaţă zbîrlită ? Ce altceva eşti decît o caragaţă ; trăncăneala ţi-e singura scofală.

— Ian te uită, ce potrivire a găsit dumneaei ! turui fericită Nadka. Să zicem — eu sînt caragaţă, dar tu ce pasăre grozavă-mi eşti ? Nu cumva din alea, zi-i pe nume, zboară neagră-tuciurie şi numai o vorbă ştie ? Cîr-cîr !

— Eu zic să te laşi păgubaşă, Nadejda, interveni Innokenti Ivanovici, zîmbind şiret în barba-i roşcovană. Pe Vasilisa n-ai cum s-o surpi, ziditura ei stă pe temelii adînci. Cui trimite colete Gavrila de pe front ? Ei, nu ţie. Cîte ? Vreo cinci ai primit anul ăsta, nu-i aşa ? se întoarse el către Vasilisa. Sau mai multe ?

Vasilisa se codi :

— N-am numărat.

— Nici nu le-a desfăcut, o înţepă Nadka. Le ţine în loc de taburete.

— Ce treabă ai tu să ştii cum le ţin ?

Dar Nadka se dezlănţuise ; şi nu era uşor s-o potolească.

— Ian ascultă, Liza, cîte colete ai primit de la ostaşul tău ?

— N-am primit nici un colet.

— Eu, una, dacă eram în locul tău, nici nu-l lăsam să-mi calce pragul. Păi, cum aşa ? Şi tu, ca pasărea aia prăpădită, nu înţelegi cum vine treaba asta ? Ba te mai şi bucuri încă.

— Aşa o fi, dar să ştii că eu n-am nevoie de nici un fel de colete, rîse Liza fericită. Uite chiar azi am zis să punem la bătaie văcuţa. Tata-i aici, de faţă, nu m-ar lăsa să mint : să tăiem vaca, zic, ca să-l primim cum se cuvine. Dar ei nu s-au învoit. Tăiaţi atunci toate găinile pînă la una, zic, să nu le mai văd prin ogradă. Dar au cruţat şi o parte din găini. Cu ajutorul Celui-de-sus ne chivernisim cumva, numai să fim împreună. De una singură m-aş prăpădi de mîhnire, ori mi-aş face seama.

— Te-ai prăpădi, va să zică ? o iscodi Nadka, tărăgănat, reluîndu-i cu înţeles vorbele :

— M-aş prăpădi, m-aş prăpădi.

— Ori ţi-ai face seama ?

— Îhî.

— De ce te prefaci, Liza ? începu Nadka cu o blîndeţe amăgitoare, dar neizbutind să se mai stăpînească, vocea-i tremură de obidă şi se slobozi apoi din plin. Vra să zică, eu şi, uite, Katerina, Vera, Kapitolina — noi toate trebuie să ne facem seama ? Aşa iese, nu ? Crezi cumva că tu ţi-ai iubit şi ţi-ai aşteptat omul mai mult decît noi celelalte ? Crezi cumva că noi ne-am pierdut soţii, fiindcă aşa am vrut noi ? Tu n-ai fost în pielea noastră, de aceea nu se cuvine să vorbeşti aşa. Eu una n-aş fi stat mult pe gînduri să-mi curm zilele, dar cui să las copiii ? De la el atîta a rămas pe lumea asta — cei trei copii ; cum să-i las de izbelişte, la voia întîmplării ? Tu nu ştii cum e cînd totul în piept ţi-a fost pîrjolit, prefăcut în tăciuni. N-are ce să mai doară, dar ce e ars pe jarişte a dinlăuntru tot se surpă şi se surpă... Tu ai să-ţi duci viaţa de-acu încolo ca femeie, ca nevastă, îmbrăţişată, mîngîiată. Nimic din toate astea eu n-o să am. N-o să mai fiu decît un cal de povară, umplutură la orice spărtură, singura aducătoare în familie. Dar pentru mine una totul s-a sfîrşit. Dacă ştiam că aşa va fi, aş fi trăit cel puţin înainte după voia inimii, ca să am ce să-mi amintesc. Dar tot am lăsat pentru mai tîrziu şi am tot amînat să trăiesc şi pentru mine. Şi uite cu ce m-am ales. Acum toate amintirile mele sînt legate

de război, amintirea lui nu se va şterge nicicînd, în rest, totul a şi fost spălat şi uscat de apele şi focurile vremii — nu mai există.

Liza se simţi pe undeva vinovată :

— Să nu mă judecaţi rău, suratelor ; mi-au scăpat, se pare, nişte vorbe necugetate.

— Ce să te mai judecăm ? Bucură-te de viaţă pentru noi toate, de vreme ce eşti aşa de norocoasă. Dar, ia seamă : dacă nu vei trăi cu bărbatul tău în bună înţelegere — să te fereşti. Nu te-om cruţa, ţi-o spun pe şleau. Şi cea dintîi voi începe eu să te sap. Noi n-avem nici o vină că bărbaţii noştri au pierit acolo. Aşa este, Maximuşka, avem noi vreo vină de asta ? Spune şi tu.

— N-aveţi nici o vină.

— Aşa să se ştie. Noi avem de ce să ne căinăm soarta. Îi vom purta pică pînă la moarte. Dar tu, Liza, n-ai de ce. Voi n-aveţi decît să trăiţi şi să vă bucuraţi, totul atîrnă numai de voi. Şi dacă ceva nu va fi în regulă, să ştii că de aci încolo ai să ne fii mereu înaintea ochilor ; şi mie, şi lor putea să li se întîmple la fel. Iar noi nu vrem să vedem una ca asta, nici nu vrem să ştim de aşa ceva — ai înţeles ?

Se deschise cu zgomot uşa şi în casă năvăliră puştii. Liza se repezi să-i scoată afară, dar ei strigară într-un glas :

— El n-a căpătat — ăsta, ăsta.

— Abia acum a venit.

— Nenea Maxim, el n-a căpătat.

Puştii l-au împins în faţa mesei pe Rodka. Văzîndu-l, Nadka, zbieră ca apucată :

— Tu ce cauţi aici ? Ce ţi-am poruncit ? Ce ţi-am spus ? Ia marş afară !

Rodka, fără să mişte, se uita cu ochii larg deschişi la Maxim. Întîlnind privirea lui, înfrigurată şi chinuită, Maxim lăsă încet, grijuliu, fetiţa jos şi se ridică :

— Tu eşti Rodion, se pare ? întrebă el cu voce surdă, sugrumată.

Rodka dădu din cap repede-repede de cîteva ori.

— Ei, hai noroc, atunci. Maxim se apropie de băiat şi-i întinse mîna sănătoasă. Ia te uită ce ai mai crescut, coşcogea bărbat. Bravo ţie. De ce vii aşa tîrziu ? Luă de pe poliţă o turtă dulce rotundă, înflorată, de care dăduse tuturor copiilor, şi o întinse lui Rodka. Acesta o luă. Atîta-i tot darul, altceva n-am. Îndulceşte-ţi, frăţioare, gura. Iar mîine, dacă ai timp, vino să mai stăm de vorbă. Astăzi, vezi şi tu, nu pot. Vii mîine ?

Rodka dădu iarăşi din cap şi se trase spre uşă. Puştimea îl înconjură, zumzui şi se buluci afară.

— Ca să vezi, ce a crescut ! repetă Maxim cu o mirare tristă, aşezîndu-se la loc.

— Ei cresc văzînd cu ochii, prinse vorba din zbor Nestor, care ardea de nerăbdare, ca de obicei, să preia discuţia. Chiar şi pe vreme de război cresc.

— Cînd se mai termină războiul ăsta ? întrebă deodată Liza. Tu, Maximuşka, vii de acolo, spune-ne : mult mai ţine ?

— Pentru tine el s-a terminat, lăsă Nadka să-i scape pe jumătate glas, dar Liza auzi şi se simţi jignită.

— Cum adică, vine asta, că pentru mine s-a terminat ? Crezi că dacă el e aici, nu-mi pasă de nimic altceva ? Vorbeşti şi tu ! Oi fi eu cum oi fi, dar o nesimţită nu sînt : adicătelea, dacă mie mi-e bine, să nu-mi mai pese de alţii deloc ? Nu trăiesc în pustietăţi ca să nu văd decît ce-i sub ochii mei, printre oameni trăiesc.

— Curînd, nevestelor, curînd, răspunse Maxim. Ştiţi doar şi voi că ai noştri au ajuns chiar pe pămîntul Germaniei. Foarte curînd o să le vină de hac.

— Dar nu se va mai întoarce frontul iar ? Neamţul ajunsese şi el pînă la Moscova şi a fost alungat.

— Să se întoarcă, zici ? Maxim îşi îngustă ochii şi-şi încordă trupul puţin aplecat înainte, ca şi cum ar fi scrutat nişte zări depărtate, numai de el ştiute. Faţa i se contractă într-o schimă abia desluşită. Nu, nu se mai întoarce, Liza. Eu şi fără o mînă cum sînt m-aş duce înapoi pe front ; schilozii, ologii se vor porni iarăşi

să lupte, dar frontul nu se va întoarce. Ajunge. E cu neputinţă să se întoarcă, n-o să îngăduim una ca asta. Cu alde noi nu le merge.

— Patru ani, nu-i lucru de glumă ! Dădu din cap Vasilisa Preaînţeleapta. Pînă şi noi aici ne-am cam sleit de puteri.

Nadka nu lăsă să-i scape ocazia :

— După cum arăţi, nu s-ar zice că eşti la capătul puterilor.

— Vai, Nadejda... Nu se va găsi oare cineva care să-ţi mai scurteze limba ? E vorba aici de treburi serioase, iar tu cauţi tot timpul prilej de împunsături.

— Am avut şi noi de tras destule, reluă Liza. Spuneţi şi voi, suratelor, dreptu-i ce spun ? Mi-e şi silă să-mi aduc aminte. La colhoz — mă rog, e munca noastră. Dar nici n-apucam să sfîrşim bine cu strînsul bucatelor, că venea iarna şi începea zorul la exploatările forestiere. Cît voi trăi n-am să uit exploatările alea forestiere. Drumuri ioc, caii istoviţi, nu trag. Ca să refuzi, nu se poate : frontul muncii — în ajutorul bărbaţilor noştri. În primii ani, chiar dacă aveai copii mici, tot plecai... Iar cele care n-aveau copii ori îi aveau mai mărişori ajungeau de dîrvală, le mînau fără răgaz, dă-i şi dă-i. Nastiona, de pildă, nici o iarnă n-a răsuflat. Chiar şi eu am fost scoasă de două ori la pădure ; am lăsat copiii în seama lui tata. Încarci stivele alea, sterii — cum li se zice — în sanie şi înfigi steagul între lemne. Fără steag, nici un pas. Ba aluneci într-un nămete, ba altceva se-ntîmplă — descurcă-te, muiere, opinteşte-te. Uneori izbuteşti, alteori nu. Nastiona, uite e aici, ştie ce mi s-a întîmplat o dată : anţărţ iarnă, pe un povîrniş, căluţul meu s-a lăsat împins la vale, dar la cotitură n-a întors bine şi sania s-a răsturnat în zăpadă, puţin a rămas să nu doboare şi calul. M-am zbătut cît m-am zbătut, era peste puterile mele. M-am aşezat în mijlocul drumului şi ţine-te plîns. M-a ajuns din urmă Nastiona, eu hohoteam de atîta amar. Ochii Lizei pe loc se umplură de lacrimi. Nastiona m-a ajutat

şi am pornit împreună, dar eu tot n-am putut să mă liniştesc, boceam şi boceam. Cotropită de amintiri, Liza plîngea cu suspine. — Boceam şi boceam, nu puteam să mă stăpînesc deloc, nu puteam.

— Liza, Liza ! o strigă Maxim, ca s-o potolească.

— N-am să mai plîng, Maximuşka, nu mai plîng. Proasta de mine. Vorbiţi între voi mai departe ; nu mă luaţi în seamă. Trecu repede în bucătărie, dar se întoarse imediat şi se aşeză pe acelaşi loc în colţul mesei. Dar obligaţiile ? Amintirile răscolite o dată nu mai voiră să se oprească. Ultimele rezerve de cartofi le-am cărat primăvara la Karda, să-i vindem acolo celor de la întreprinderea forestieră, să ne împlinim astfel datoria subscrisă şi să ajutăm frontul. Ne gîndeam mereu că tot le va fi ceva mai uşor. Iar noi aici ne descurcăm cumva, aici nimeni nu trage în noi, nu ne omoară. Afurisitul de friţ ! Să n-aibă parte de linişte nici pe lumea cealaltă ! Să răspundă pentru tot, pentru toate suferinţele noastre !

— Nu înţeleg, care dintre noi două îşi revede azi soţul, eu sau tu ? întrebă Nadka întorcîndu-se spre Liza.

— Eu, Nadka, eu. Nu mai spun nimic.

— La noi, zău, totul e pe dos, mormăi necăjit Nestor. Ce oameni ! Am petrecut pe cei ce plecau la război cu cîntece, iar cînd să-l întîmpinăm pe cel întors de pe front, sîntem ca la înmormîntare. Am ascultat-o destul pe Nadka, mai bine să-i zicem un cîntec.

Nadka dădu să spună ceva, dar nu apucă să deschidă gura. În spatele Nastionei, Liza, cu voce plină, uşor tremurătoare de emoţie şi lacrimi porni cîntecul „Katiuşa". Imediat i se alăturară şi alţii. Innokenti Ivanovici printre primii. Numai bătrînii, cinchiţi pe lîngă perete, vorbeau între ei cu glasul scăzut. Cînta Vasilisa Preaînţeleapta, cînta Maxim, dădea din mîini Nestor. Apoi se alătură şi Nadka, dar glasul ei se frînse brusc, îşi lipi capul de masă şi izbucni, tresărind, în plîns. Liza o îmbrăţişă din spate, cuprinzîndu-i

umerii, şi ridică tonul „Katiuşei". Cîntecul nu se poticni nicicînd după Nadka izbucni în plîns disperat şi Vera Orlova. Nadka îşi dezlipi capul de pe masă, luă paharul plin cu trascău din faţa Nastionei, îl dădu pe gît dintr-o răsuflare şi, fără a-şi mai şterge lacrimile, reintră în cîntec.

Nastiona rămase tăcută. Nu putea nici să vorbească, nici să plîngă, nici să cînte împreună cu ceilalţi. Abia acum, aici, ea înţelese că nimic din toate astea nu-i sînt îngăduite : nu avea dreptul la ele. Orice ar face ea, va fi înşelăciune, prefăcătorie. Nu-i rămînea decît să asculte şi să urmărească cu mare grijă ce fac şi ce spun ceilalţi ; fără să se trădeze şi fără să atragă asupra sa atenţia cuiva. Începuse să regrete că n-a rămas acasă, dar nici să plece nu-i venea la îndemînă. Erau cu toţi aici, în văzul lumii, ca în palmă : şi Liza cea norocoasă şi fericită, şi Maxim ameţit de vederea pereţilor casei părinteşti şi orbit de chipurile celor dragi, şi Nestor, buimac şi dezumflat într-o singură zi, şi isteţul socotitor-grămătic, contabilul colhozului Innokenti Ivanovici, care izbutea să afle despre orice se întîmpla înaintea tuturor celorlalţi ; şi Vasilisa Preaînţeleapta, sigură de ea, care îşi urma ferm şi calm drumul vieţii, şi Nadka, aşa cum era cam repezită şi gureşă — toţi se ţineau deschis, fără ascunzişuri, şi chiar dacă tăinuiau cîte ceva în sinea lor — fără asta nu poate trăi omul — acel ceva era strict personal, nu prezenta nici o importanţă pentru ceilalţi şi o făceau de nevoie. Pe cînd Nastiona tăinuia ceva ce era împotriva tuturor — şi împotriva Nadkăi, şi împotriva Vasilisei Preaînţeleapta, şi chiar împotriva Lizei. Taina aceasta le unea pe toate între ele şi o separa de ele pe Nastiona ; în puterea obişnuinţei ea trecea încă drept de-a lor, de fapt însă le era străină, ieşită din lumea lor, neîndrăznind să împărtăşească durerile şi bucuriile lor şi să participe la discuţiile şi cîntecele lor.

Degeaba spune Nadka despre Vitea al ei că nu este ea aceea care l-a pierdut, că el a fost răpus de gloan-

ţele duşmanului. Dacă ar fi aşa cum spune, de ce ar mai vorbi, s-ar îndoi şi s-ar întreba de acest lucru ? Păi, tocmai pentru că îşi simte partea ei de vină. Atîta doar că nu ştie precis în ce anume constă această vină, nu-şi dă seama exact cum ar fi putut ea să-l ajute pe Vitea, dar o simte şi se chinuieşte. Poate că s-a rugat mai puţin decît trebuie, ori a suferit mai puţin, s-a gîndit prea puţin la el ? De ce aşteptarea Lizei s-a împlinit şi a ei nu ? De ce Vasilisa Preaînţeleapta nu se îndoieşte că Gavrila al ei se va întoarce teafăr şi nevătămat, deşi războiul încă nu s-a isprăvit ? Şi se va întoarce, bineînţeles ; oamenii ca Vasilisa şi Gavrila nu păţesc nimic ; chiar dacă toţi ceilalţi vor fi răpuşi, toţi vor muri, ei doi rămîn şi vor trăi liniştiţi mai departe. De ce se-ntîmplă aşa ? Nu-nu ; trebuie că există într-astea un ce care depinde în parte şi de muiere. De cînd îi este datul, se pare, femeia s-a tot muncit să dezlege această enigmă, să descopere taina aceasta şi să nu se lase la voia întîmplării, numai cu speranţa în noroc ; veac de veac s-a bizuit ea pe simţul ei propriu, pe descîntecele ei oarbe, nesigure, dar pătimaşe, iar dacă nici asta nu-i ajută, se lasă pradă sentimentului propriei sale vinovăţii.

Tot astfel credea şi Nastiona că în felul cum s-a ales soarta lui Andrei, de cînd a plecat de acasă, pe undeva şi întrucîtva e amestecată şi ea. Purta această credinţă în adîncul inimii şi se întreba mereu cu teamă dacă nu cumva a trăit tot timpul numai pentru sine, gîndindu-se numai la ea însăşi, aşteptîndu-l numai pentru ea. Şi uite că aşteptarea ei s-a împlinit : poftim, Nastiona, ia-ţi-l şi nu-l arăta nimănui. Eşti singură-singurică între oameni ; n-ai nici cum să te destăinui cuiva, nici să te plîngi ; totul trebuie să ţii numai pentru tine. Dar mai departe ? Ce va face de-aci încolo ? Cum să-l scoată din beleaua asta, cum să trăiască şi, fără a greşi, fără a se încurca, să-l ajute ? Orice i s-ar întîmpla acum, ea e răspunzătoare.

Se ridică încetişor de la masă, se trase pînă la uşă neobservată şi se strecură afară pe uliţă. Ora era tîrzie ; puştimea se împrăştiase pe la case ; la fel şi cîinii. Partea de jos a satului era învăluită în tăcere şi întuneric. Nastiona mai zăbovi un timp în dreptul ferestrelor luminate ale Vologjinilor prin care răzbea pînă afară un cîntec, apoi porni, cotind pe ulicioară, spre Angara. Fără oameni în jurul ei se simţi mai bine, dar şi clătină din cap mustrîndu-se în gînd : rău a ajuns, dacă a început să fugă de lume, de unde înainte numai printre oameni îşi căuta liniştea. Durerea din suflet se mai tocise, dar respiraţia o avea tot sugrumată, cu geamăt de amărăciune. Răsuflînd adînc din tot pieptul, îşi înăbuşi geamătul nevoit şi porni hotărîtă de-a lungul malului la vale, ocolind cu grijă copcile de pe gheaţă. Se tot uita spre malul opus, scrutînd acel unghi mort din dreptul ostrovului, unde se ascundea Andrei, nevenindu-i să creadă şi crezînd totuşi că el se află în preajmă, aproape de dînsa ; la un moment dat, într-o clipită ce scăpase de sub controlul cugetului, i se năzări că toate acestea — şi reîntoarcerea lui Maxim, şi apariţia furişă a lui Andrei — sînt simple născociri de-ale ei ; şi-a închipuit doar cu o clipă înainte cum s-ar fi putut întîmpla toate astea, ca apoi să creadă că întocmai aşa s-au şi întîmplat. De s-ar duce acum la Andreevskoe, n-ar găsi, desigur, pe nimeni acolo. Dar năzăreala îi trecu tot aşa de repede, lăsînd în urmă-i doar o ciudă amară şi făcînd să apară mai necruţător, în toată goliciunea lui, crudul adevăr — nu-i vorba de nici o născocire : toate aceste lucruri s-au petrecut cu adevărat.

Ajungînd în dreptul gospodăriei lor, Nastiona urcă pe malul povîrnit, aruncă o ultimă privire spre Andreevskoe şi se îndreptă cu paşi greoi spre casă — urma să-i aducă la cunoştinţă lui Miheici că Maxim nu ştie nimic despre Andrei. Nimeni nu ştia nimic, afară de dînsa, dar despre asta ea n-avea voie să pomenească nici dacă şi-ar pierde cunoştinţa.

10

ÎN ZIUA ACEEA NASTIONA N-AVEA DE GÎND să plece de acasă nicăieri. Dar către prînz începu să viscolească. Amintindu-şi că în cadă rămăsese prea puţină apă, puse mîna pe căldări şi se repezi să aducă apă de la rîu cît timp vremea nu se stricase de tot. Pe Angara vîntul de sus sufla dezlănţuit, purtînd necontenit spulbere învîrtejite de zăpadă moale, lipicioasă. Uitîndu-se din obişnuinţă spre celălalt mal, ascuns acum ochilor de pînza deasă a viscolirii, Nastiona se gîndi că ar putea să treacă chiar în clipa asta dincolo, nevăzută de nimeni. Gîndul fugar o ispitise într-o doară, dar inima-i stîrnită de dor se agăţă de această nadă întîmplătoare, zvîcni nebună : ce ar fi să dea o fugă pînă acolo ? Să lase totul baltă şi s-o ia din loc ? Cînd mai prinde ea un asemenea prilej ? Porni în grabă cu căldările pline înapoi, stăpînindu-şi nerăbdarea ; ştia prea bine că aşa va face. Hotărîrea aceasta luată fără multă chibzuială o umplu de o neastîmpărată bucurie şi îndîrjire ; părea că oricine şi oricîţi ar fi încercat acum s-o reţină, i-ar fi dus de nas pe toţi, dar gîndul tot şi l-ar fi împlinit.

De reţinut însă n-avea cine s-o reţină : Miheici îşi făcea serviciul la grajduri, iar soacră-sa, ca de obicei, picotea după sobă. Nastiona scoase în grabă din pivnicioară o căldare de cartofi, răsturnă din ea o parte în ceaunaş, ca să fie la îndemîna bătrînilor dacă vor avea nevoie să-şi fiarbă deseară, iar restul — într-o traistă groasă din pînză de prelată. Dădu o fugă pînă la magazie şi luă de acolo un săculeţ cu mazăre pregătit dinainte, apoi tăie jumătate dintr-o pîine. Pîinea era gălbuie, făina fiind măcinată cu un amestec de mazăre uscată. De la o vreme tot satul trăia sub zodia lui mazăre-împărat : de curînd, colhozul, într-o pornire generoasă, distribui lucrătorilor o cantitate de zece chintale de mazăre, încît toată lumea mînca acum caşă

de mazăre cu pîine din făină de mazăre, iar ca adaos mai aparte mîncărică de mazăre.

Nastiona se îmbrăcă de drum la repezeală ; schimbînd ghetele cu pîslarii, scurteica vătuită — cu jacheta de catifea şi, în treacăt, se privi ruşinată în oglindă. Scurteica ar fi fost mai potrivită pentru traversarea Angarei, dar voia să apară în faţa omului ei mai bine îmbrăcată. Poate că el nici n-o să observe acest lucru, că doar n-are cu cine s-o compare acolo, dar ea însăşi se simţea aşa mai îngrijită, gătită mai sărbătoreşte ; odată cu îmbrăcămintea de lucru părea că se eliberează de o încărcătură de povară, de strînsoarea unui harnaşament impus de munca de fiece zi, cînd nu mai ştii dacă eşti femeie sau nu, pe ce lume trăieşti şi ce se petrece în sufletul tău, cînd nu ştii decît una şi bună : dă-i zor şi dă-i, din opinteală în opinteală. Poate de aceea îi plăcea ei pe înserat, după ce isprăvea toate treburile, să-şi pună veşminte curate, fie chiar şi pentru scurt timp, căci atunci, fără să se gîndească, îşi recăpăta sentimentul tinereţii şi frumuseţii, al acelei avuţii capricioase pe care, cu cît o ascunzi mai mult, cu cît mai puţin ţii la ea, cu atît mai repede se risipeşte. Pe cînd aşa, cu veşminte primenite, se simţea mai înseninată : mersul devenea mai sprinten, călcătura paşilor mai uşoară, ca şi cum se ferea să vatăme ceva dinlăuntrul ei ; zîmbetul — mai blînd şi mai cald, ocrotind parcă o taină numai a ei şi pentru destăinuirea căreia nu sosise încă timpul. În asemenea clipe, înfruntînd apăsarea războiului, greutăţile şi mizeriile vieţii de toate zilele, spaimele singurătăţii, ea lupta ca să-şi păstreze fiinţa nealterată, pregătind-o pentru o viaţă fericită pe care o aştepta cu încredere nezdruncinată. Căci Nastiona ştia : îmbătrînirea trupească vine cu timpul, cu scurgerea anilor, dar mult mai timpuriu poate surveni sleirea sufletească şi tocmai de asta se temea cel mai mult.

Pregătirile Nastionei nu ţinură decît vreo zece minute, dar ei i se păru că i-au luat o oră întreagă, atît de nerăbdătoare era să pornească mai repede. Înşfăcînd în cele din urmă traista burduşită, străbătu în grabă

curtea, dar, închizînd portița după ea, rămase un timp pe loc. Cu o privire furișă scrută drumul în dreapta și în stînga și adulmecă bătaia vîntului. Paza bună trece primejdia rea, de aceea își făcu drum pe ocolite, apucînd prin oborul viteilor ; chiar dacă o vede cineva întîmplător, nu-i va fi greu să-și închipuie că are de trebăluit prin baie, cu tot viscolul de afară. Aici, lîngă baia lor, vifornița era atît de îndrăcită, încît și casele cele mai apropiate abia se zăreau prin desimea fulgilor învîrtejiți. Nemaiavînd acum nici o frică, Nastiona se lăsă să lunece pînă la gheața fluviului și apucă la dreapta într-acolo unde drumul din sat cotea de-a lungul malului. Abia acum îi veni în cap că acest drum ar putea fi troienit și că va trebui să meargă pe ghicite — lucru primejdios, deoarece pe o vreme ca asta nu-i greu să pierzi din ochi malul și să te rătăcești : viscolul dezlănțuit, gata să te doboare în orice clipă, te abate treptat de la direcția spre care ai pornit, încît te pomenești purtat de el cine știe încotro. Din fericire, drumul era încă vizibil, deși troienit pe alocuri în porțiunile grunzuroase, iar vîntul mătura de pe el zăpada, spulberînd-o.

Nastiona înainta încet, nevoită să se aplece mult în față, ferindu-și obrazul ca să nu i se taie respirația sub năvala continuă a șfichiuitorilor fulgi de zăpadă umedă. Vîntul bătea aici pe albia rîului cu tărie neschimbată, fără rafale, într-un iureș turbat. Vuietul lui puternic răsuna prelung ca într-un horn imens, dar și prin acest vuiet asurzitor se făcea auzit ca o voce secundă sîsîitul necontenit al zăpezii măturate. La distanță de trei pași nu se mai vedea nimic, deși totul împrejur părea scăldat de o lumină încețoșată, unduioasă și sclipitoare. Sloiurile de gheață răscolită, sfărîmată și prinsă iarăși de ger în grămădiri înțepenite sunau din colții lor ascuțiți, pînza de zăpadă izbindu-se de ele se desfăcea sfîșiată, reintrînd apoi din zbor pe făgașul teribilei goane.

De unde și pînă unde această dezlănțuire ? Pe cît își aducea aminte Nastiona, nicicînd nu s-a pomenit în acest

timp un asemenea viscol. Ce mai primăvară — s-a făcut de rîs luna martie.

Începuse să piardă drumul ; deocamdată însă îl regăsea repede şi mereu la stînga ei. Oricît se străduia să se împotrivească, să nu se lase abătută din mers, vîntul tot reuşea s-o împingă mai la vale, făcînd-o să înainteze pieziş. Îşi putea deci închipui unde, la dracu în praznic, ar fi ajuns ea pînă acum de n-ar fi fost drumul acesta. Dar şi şleaul bătătorit de sănii devenise din ce în ce mai greu de recunoscut. Crestele grunzurilor dispăreau sub zăpadă, se contopeau. Nastiona se orienta acum după smocurile de fîn îngheţat, risipite pe marginile drumului, după acele căciuliţe formate la dezgheţ pe băligarul cailor rămas de la căratul fînului de pe ostrov : singurele semne după care se ţinea acum. O răzbise oboseala. În nesăbuinţa ei, se zorise prea tare din capul locului şi acum simţea cum o lasă puterile. Traista doldora îi rupea mîinile ; vîntul îi tăia răsuflarea ; picioarele se afundau în nămeţi ; pîslarii se îngreuiau de zăpadă lipicioasă ; şalul şi jacheta erau ude. Vîntul, ce-i drept, nu era rece, bătea dinspre sud, şi tocmai de aceea era zloată ; în asemenea împrejurări nici nu mai ştii cum e bine să fie vîntul : rece sau călduţ.

Cu privirea aţintită în stînga, Nastiona căuta insula. Să ajungă ea pînă acolo, că mai departe o să-i vină mai lesne : braţul e îngust, poate să-l treacă de-a curmezişul. N-avea teamă că nu va ajunge — ajunge ea, nu i se întîmplă nimic. Vroia totuşi să iasă pe mal cît mai aproape de vîlcea, ca să nu bîjbîie pe urmă în dreapta şi în stînga în căutarea ei. Nici de faptul că a pornit pe o vreme aşa de păcătoasă nu-i părea rău deloc : trebuia să meargă ; poate că tot rostul acestei vremuieli era să-i înlesnească ei trecerea peste Angara ziua în amiaza mare, ferind-o de ochi străini. Nu-i venea să creadă însă un lucru : că se mai află pe undeva şi un locşor cu căldură uscată, că va sosi un moment cînd se va descălţa de pîslari, va întinde picioarele chinuite de atîta trudă

şi va închide pleoapele de plăcere — aşa ceva i se părea cu totul depărtat, ca în basme.

În cele din urmă, pierdu drumul de tot, căci nu mai regăsi nici un semn : totul în jur se contopi într-un cumplit vălmăşag. Hotărî atunci să meargă pieziş, la nimereală, dar cu faţa mereu contra vîntului, încît, după ce va răzbi la mal, să fie sigură cel puţin că undeva la dreapta ei va da de vîlceaua rîvnită. Şi totuşi, faptul de a fi pierdut drumul o necăji amarnic ; nu de teamă, ci mai mult de obidă şi de oboseală, Nastiona izbucni în plîns şi, fără să-şi dea seama, se pomeni strigîndu-l pe Andrei. Era o prostie să creadă că cineva ar putea s-o audă — strigătul ei fu pe loc înşfăcat, mototolit şi aruncat la pămînt.

A mers aşa încă multă vreme abia mai ţinînd minte încotro o poartă paşii. La un moment dat însă, ridicînd capul, îşi dădu seama că nu simte nevoia să şi-l ascundă imediat. Suflul părea să se mai fi domolit. Se opri şi privi în jurul său : în urmă viscolul bîntuia cu aceeaşi putere nestăvilită, dar locul pe care se afla ea era ferit de un obstacol, pe care vîntul îl ocolea. Înaintînd mai în voie, Nastiona zări foarte curînd malul. Dar nu era ostrovul, pe lîngă care trecuse, fără să-l observe, ci malul celălalt al fluviului. Slavă Domnului, traversase Angara. Acum trebuia să caute Andreevskoe. După linia curbată a malului, îşi dădu seama că dealul înalt, păduros, pe care îl vedea din sat dincolo de ostrov, rămăsese la stînga ei ; de el se izbise pesemne vîntul, ocolindu-l. Aşadar, socoteala ei se adeverea : trebuia să coboare la vale de-a lungul malului. Acum era sigură că ajunsese la ţintă, locul nu era departe. Dinspre munţi răsuna desluşit glasul adînc al pădurii de molid. Pe lunca malului, nu prea lată aici, ce se întindea în linie dreaptă, îşi clătinau în vînt rămurişul desfrunzit nişte pîlcuri de mesteceni şi plopi. Spre dreapta Nastiona se ferea să privească ; acolo domnea acelaşi dezmăţ al stihiei. Vîntul o împingea din spate şi ea, neizbutind să păşească mai repede, se poticnea, ba o dată şi căzu ; din traistă se rostogoliră în zăpadă doi cartofi, pe care

însă, cu un năduf neașteptat, nu-i mai ridică, lăsîndu-i să înghețe acolo.

Zorită astfel, era cît pe-aci să treacă de vîlcea, dar băgă de seamă la timp că în acest loc zăpada se abătea la dreapta, atrasă de un gol, și se dumeri. Altminteri s-ar fi dus așa purtată pînă la Rîbnaia. Nu știa ce să creadă : are sau n-are noroc astăzi. S-ar părea că i-a mers bine cu traversarea : nu s-a rătăcit, nu a nimerit în vreo copcă și nici n-a bîjbîit prea mult prin viforniță asta împăienjenitoare. Oricare alta s-ar fi bucurat de așa noroc ; pe cînd ei i se părea că toate îi merg de-a-ndoaselea, cu totul anapoda, altfel de cum trebuia. Și nu numai oboseala era cauza acestei stări sufletești, ci mai era și altceva la mijloc, o greutate care înainte de orice o apăsa pe inimă ; se temea să creadă că acest „altceva" poate fi o presimțire rea și neînșelătoare.

În scurt timp sui panta și ajunse la adăpost.

Andrei se afla acolo : pe acoperiș, din horn, vîntul răzlețea și strivea pale de fum. Asta ar mai fi lipsit, ca după toată strădania și zbuciumul ei să găsească adăpostul pustiu. Amintindu-și cum îl speriase data trecută dînd buzna înlăuntru, Nastiona se opri la cîțiva pași de ușă, își șterse cu palma fața udă și abia după aceea bătu ușor în ferestruică :

— Andrei ! Sînt eu, Andrei !

El o auzi, sări afară, o cuprinse de umeri spunîndu-i ceva și trăgînd-o ușor spre ușă, dar ea nu înțelegea nimic ; brusc, într-o clipită, o copleșise toată oboseala acestei zile trudnice, încît nu se mai simțea în stare să se urnească din loc. Pășind peste prag, se poticni — cît pe-aci să cadă. Asta puse capac la toate : ajunsă în ultimul hal de disperare, cu ochii aproape plini de lacrimi, nemaiputînd să se stăpînească, ea izbucni în plîns. Andrei se zăpăci cu totul ; se învîrtea în jurul ei, neștiind ce să facă și cum s-o liniștească. Dealtfel, părea că tot nu-i vine să-și creadă ochilor că este ea cu adevărat.

— Puteai să-mi ieși în cale ; să mă întîmpini, striga ea printre lacrimi, cu năduf, pusă pe ceartă. Credeam

că nu mai ajung, credeam că mă prăbuşesc ; iar el nici nu se mişcă din loc, stă aici şi puţin îi pasă.

— Păi, de unde să ştiu că vii astăzi ?

— De unde ! Trebuia să ştii ! De unde !

El se dumiri, în sfîrşit, să-i scoată şalul şi jacheta. Pîslarii grei, îmbibaţi de apa zăpezii topite, ea şi-i lepădă cu scîrbă singură. El îi ridică de jos, cumpăni în mînă, clătinînd din cap mirat, şi-i puse la uscat lîngă sobă. Focul ardea molcom ; în adăpostul bine încălzit era o linişte îmbietoare ; în sobă lemnele sporovăiau gospodăreşte ; din cînd în cînd mai dădea glas şuşuit geamul ferestruicii — singurul semn al vremuirii de afară.

Andrei se aşeză lîngă Nastiona şi o întrebă îngrijorat :

— Pentru ce era nevoie să porneşti pe o aşa vreme. S-a întîmplat ceva de rău ?

— Pentru ce era nevoie ? se oţărî ea, îngînîndu-l iar. Ca să vin la tine, iată pentru ce ! Şi cu altă voce, potolită, adăugă : Nu s-a întîmplat nimic.

— Eşti grozavă, zău. N-am ştiut că poţi fi atît de curajoasă. Pe o vreme ca asta nici fiarele nu-şi părăsesc văgăunile, iar tu ai cutezat.

— Păi, tu şi alte cele nu ştii şi n-ai ştiut. Trăieşti ca o cîrtiţă, în întuneric, nici nevasta nu ţi-o recunoşti.

— Ca o cîrtiţă, adevărat, conveni el, dar nu se lăsă scos din starea de bucurie copleşitoare care-l cuprinsese şi întrebă : Ţi-o fi foame ? Prînzim ? Sau e timpul să cinăm, nici nu mai ştiu.

— Şi, mă rog, cu ce ai de gînd să mă ospătezi ? Din clipa în care el aduse vorba de mîncare, Nastiona simţi că e tare flămîndă. De dimineaţă nu pusese în gură nici măcar o fărîmă de pîine, iar acum ziua era pe sfîrşite. N-avea cum să refuze şi pentru că observase dorinţa lui de a o servi cu ceva, de a-i face o surpriză, de a se arăta un gospodar priceput.

— O ciorbă de peşte aş putea să-ţi fac. M-am apucat aici să pescuiesc cîte puţin.

— Să ştii însă că nu mai ies afară în ruptul capului.

— Nici nu-i nevoie. Mă descurc și singur.

Deschise ușa și chiar din prag luă de undeva de sus un pește înghețat, un lin de vreo trei kilograme și-l trînti cu zgomot sec pe masă.

— După cum văd, tu o duci aici mai bine decît noi cei din sat, se miră Nastiona.

— Chiar ieri am avut norocul să-l prind. Parcă anume pentru tine. Înseamnă că ești norocoasă.

— Cum de nu, grozav de norocoasă, zise ea pe un ton reținut și cam în doi peri.

El nu i-a mai destăinuit cum a dibăcit aici pescuitul. Așa ceva nu putea să-i spună. Pînă nu demult, nici n-ar fi admis gîndul că ar putea să pună mîna pe un bun al altuia. Și uite că a ajuns în halul de a face și așa ceva. Careva din Rîbnaia pusese niște undițe lîngă insula lor de sus, cea mai depărtată, de partea brațului îngust, în apropierea malului lin, nămolos. Într-o noapte el dădu peste ele întîmplător și nu rezistă ispitei. Știa că nimeni n-ar cără zilnic ranga în sat și înapoi. Și într-adevăr o găsi între tufișuri ; tot acolo era ascunsă o mică lopată-căuș, cu mînerul scurt — omul era pescar, fără doar și poate, priceput și meticulos. Undițele sînt controlate, de obicei, dimineața, dar Guskov se apucă să le controleze seara în semiîntuneric, ca peste noapte copcile să prindă iarăși gheață. În felul acesta își procurase pînă acum patru pești. Lucra curat și cu grijă, fără să lase vreo urmă ; cu greu ar fi putut intra stăpînul la bănuială, mai ales că îi revenea recolta de peste noapte mult mai norocoasă, desigur.

Auzi, cică „lucra". Păi, acest fel de „a lucra" chiar el, Andrei, și încă nu prea demult, îl socotea drept mîrșăvie.

Și nici măcar nu era vorba de acea mare nevoie care îl strînge pe om de gît și-l silește a se deda la asemenea îndeletnicire murdară. Mai avea ceva carne, mereu îi aducea cîte ceva de-ale gurii și Nastiona. O rezervă, se știe, nu strică niciodată. Pe Guskov însă îl rîcîia la inimă și-l îmboldea mai mult un fel de obidă ascunsă, ranchiunoasă pentru tot ce avea de pătimit, stîrnind în

el o dorință la fel de bine ascunsă, nemărturisită, de a-i stînjeni puțintel pe aceia care, spre deosebire de el, umblă deschis și fără frică ; măcar cu ceva să le facă în necaz, numai așa, de-a dracului, să simtă și el că e oarecum părtaș la soarta lor — vorba ceea : altfel o duceau ei în lipsa lui, și altfel o duc acum, cînd el e aici. Și chiar dacă nimeni nu-l vede, nu-l aude, nu știe de prezența lui, el există totuși și existența lui trebuie, într-un fel sau altul, să se răsfrîngă asupra semenilor ; altminteri, el e un mort, o umbră, e nimic. Nu-i făcea nici o plăcere îndeletnicirea asta ; pentru a simți plăcere trebuie, împăcat în cuget, să recunoști ceea ce faci. Oarecare mulțumire însă tot îi aducea, în măsura în care îi gîdila și hrănea un sentiment mărunt, dacă nu chiar meschin și netrebnic. Nu căuta să afle ce fel de sentiment anume era. Nu-i neapărat nevoie să știi cum și de unde îți vine ușurarea, e de ajuns să te simți ușurat.

Ciorba pescărească clocoti pe sobă foarte repede și cei doi se așezară la masă ; pentru Nastiona s-a găsit chiar și o lingură de lemn, pe care Andrei o meșterise între timp, anume pentru asemenea cazuri sărbătorești. Treptat își înjgheba gospodăria : mîncarea n-o mai fierbea în mica gamelă, ci într-o oală de trei litri adusă de Nastiona săptămîna trecută la baie împreună cu flanela.

Se întîlniseră atunci, dar, ca de obicei, la baie, orbecăind pe întuneric. De pe urma acestor întîlniri Nastiona se alegea cu un sentiment de silă față de ea însăși, avînd senzația neplăcută a propriei sale necurățenii. Ca și înainte i se năzărea mereu că e păcălită printr-o substituire înșelătoare și, cu toate că își dădea bine seama de netemeinicia unei asemenea bănuieli, nu izbutea să se obișnuiască și să-și recapete liniștea ; asculta încordată modulările din glasul lui Andrei — o fi el oare ? — căuta și găsea, bineînțeles, în apucăturile lui lucruri pe care altădată nu le observase, speriindu-se și încurcîndu-se în gînduri fără nici un rost. Dar cel mai neplăcut pentru dînsa era să se culce pe priciul înalt, rece și alunecos, mirosind a frunză putrezită, mucedă, pe care trebuia să urce în patru labe ; avea senzația atunci că

se acoperă acolo cu o blană dezgustătoare de sălbăticiune şi că ar putea să şi urle ca o fiară.

Aici era cu totul altfel. Puteau să se privească în ochi ; după faţă îi ghicea gîndurile ; aici apropierea dintre ei era îndreptăţită prin căsnicia lor dinainte, iar faptul că această apropiere se petrecea în împrejurări atît de potrivnice, atît de puţin obişnuite, trezea în Nastiona un fior necunoscut — un fel de tulburare nu lipsită de teamă, şi totuşi dorită. O tulburare care trecea dincolo de emoţia firească în asemenea cazuri, — depăşind simţămîntul obişnuinţei. Obida amară pentru situaţia lor de soţ şi soţie, nevoiţi să se vadă pe apucate şi-n mare taină, îşi cerea o anume răsplată tocmai în aceste ocazii. Iată de ce Nastiona ar fi dorit ca în fiecare întîlnire a lor să se adune ani şi ani de viaţă, ca de fiecare dată apropierea dintre ei să capete un înţeles deosebit, o negrăită forţă şi duioşie totodată. Cum anume să-şi găsească împlinire această dorinţă a ei, Nastiona nu-şi putea închipui, firește. Cu inima sfîşiată de îndoieli, de teama zilei de mîine, năzuia la acea bucurie a împlinirii depline pentru care se simţea pregătită, deşi nu înţelegea prea bine în ce consta această împlinire ; spera totuşi că ar şti să fie la înălţimea ei.

O singură dată, parcă, se întîmplase ceva asemănător, dar cînd anume, la ce întîlnire a lor, nu mai ştia ; iar acest gînd o chinuia şi nu-i dădea pace : cum a putut să-i scape o asemenea clipă ? Să fie oare lipsită de simţire, cu totul împietrită ? Ce-i drept, nu era pe deplin încredinţată că a trăit cu adevărat acea clipă mult visată — şi asta era încă o pricină a tulburării şi a descumpănirii ei de astăzi.

Nastiona se ridică de la masă şi, cumpănindu-se greoi pe picioarele-i şovăitoare, năpădite de oboseală, se mută pe prici şi se culcă. Acum putea să-i spună cu ce scop venise.

— Ştii ceva, Andrei ?

— Spune.

— Lasă. Mai pe urmă, se răzgîndi ea.

Hotărî să aştepte pînă vine el lîngă dînsa. Andrei nu se grăbea să se scoale de la masă. Mînca încet, deprins probabil în ultima vreme să nu se grăbească nicăieri. În cele din urmă, se ridică, dar, încălzit se vede de mîncare, dădu să se răcorească şi deschise uşa. Un suflu de aer rece năvăli peste Nastiona.

— Închide mai repede uşa, strigă ea.

— Închid, închid. Vîntul parcă s-a mai domolit puţin.

— Aha, s-a domolit.

El se apropie şi se aşeză lîngă ea.

— Tot nu te-ai încălzit încă ?

— M-am încălzit eu, dar cînd mă gîndesc că va trebui curînd să pornesc înapoi, mă trec fiorii. Am obosit la culme pînă să ajung aici.

— Mai stai niţel şi te odihneşte. Nu te las singură, merg cu tine pînă acolo.

— Nu pot zăbovi mai mult, Andrei. Am plecat aşa dintr-o dată, fără să las cuiva o vorbuliţă măcar. Te pomeneşti că mă şi caută. Dacă mă întorc în miez de noapte, crezi că mi se trece cu vederea ? Şi aşa am cam luat-o razna, umblînd noaptea. Halal noră, o să zică... Închipuindu-şi cum va bate la uşa zăvorîtă, Nastiona închise ochii.

— Tata nu te-a întrebat nimic în privinţa asta ?

— Deocamdată nu. Tace. Şi cum de n-a băgat de seamă pînă acum lipsa puştii, nu înţeleg. Curînd-curînd toate astea se vor înnoda între ele.

— Te-ai gîndit măcar ce-i spui cînd o să întrebe de puşcă ?

— De gîndit, m-am gîndit eu... şi Nastiona se încruntă.

— Şi la ce te-ai gîndit ?

— Ce rost mai are să-ţi spun minciunile pe care am să le îndrug ? Nu vreau. Mă descurc eu cumva, de una singură.

El o mîngîie cu stîngăcie pe cap :

— Ţi-e greu aşa, Nastiona ?

— Nu-i vorbă de asta. Deschise ochii şi zîmbi. Faţa ei bătută de vînt se aprinsese la căldură şi vădea toată o roşeaţă zmeurie, dar surîsul ce o lumină era cam palid. De tine mi se rupe inima. Nu-i venea să dezvăluie tot ce simte, şi nu i-a mai spus nimic. Cît despre mine... Sînt destul de voinică, rezist cît va fi nevoie.

— Poate că ar fi mai bine să nu ne vedem un timp, ca să te mai odihneşti puţin ? Am aici de toate, mă descurc.

— Ce vorbă-i asta ? Să mă odihnesc zici ? Dar nu mă întrebi dacă-mi arde mie de odihnă ? Şi aşa Angara are să se lăbărţeze curînd, apoi, pînă trece viitura şi pînă se aşază iar în făgaş — vom avea timp destul să ne odihnim. Nu pricepi nimic. Nastiona tăcu un timp, suspină adînc şi, hotărîndu-se în cele din urmă, rosti rar, tărăgănat, cumpănindu-şi parcă vorbele cu cea mai mare grijă :

— Cred că am rămas grea, Andrei.

— Cum ? ! Dar cuvîntul acesta răsună în gura lui ca un oftat. Zvîcni din loc. Adevărat... e adevărat ce spui ?

— Chiar sigură de tot nu sînt încă. Dar niciodată nu mi s-a întîmplat ca acum. S-ar putea să fie adevărat. Răspundea tot aşa cum începuse : prudentă, tărăgănînd şi cumpănindu-şi cuvintele, ca şi cum voia să întîrzie clipa cînd va şti cu ce inimă primeşte el această veste.

— Păi, de ce ai tăcut pînă acum ? începu el cu vocea nesigură şi, în timp ce rostea aceste cuvinte, primele care-i veniră pe buze, pătrunse întregul tîlc al destăinuirii, simţind cum îl străbate din creştet pînă-n tălpi dogoarea lui. Nas-tio-na ! articulă el încet, ca într-o rugă exaltată şi, sleit de puteri, se aşeză şi o apucă de mînă. Asta da ! Aşa mai zic şi eu, naiba să mă ia ! Îţi dai tu seama, Nastiona, ce înseamnă asta ? Îţi dai seama ce se-ntîmplă ? Păi, asta... Ştiu acum, Nastiona, acum ştiu că nu degeaba m-a tras aţa încoace, nu degeaba. E voia soartei... Ea m-a mînat, ea a hotărît. Ştiam eu, ştiam — mă înţelegi ? Simţeam că aşa trebuie. Mare neghiob am fost că m-am lăsat pradă fricii. Păi,

pentru așa ceva... El nu striga, ci slobozea cuvintele cu vocea încîinsă, seacă, tușind și rîzînd totodată, ochii ardeau ațintiți undeva departe, străpungînd parcă pereții ; adresîndu-se Nastionei, părea că nici n-o vede, nici n-o ia în seamă : vorbea pentru sine și căuta să se convingă pe el însuși. Asta-i totul, nu-i nevoie de nici o justificare, e mai mult decît o justificare. De aci încolo — fie ce o fi, chiar mîine poate să mă înghită pămîntul ; numai să fie adevărat, numai să rămînă el după mine. E doar sîngele meu care dăinuie în urma mea. Nu a secat, nu s-a sleit, nu a pierit. Mă frămînta mereu gîndul : cu mine se stinge neamul, gata, sînt ultimul, am prăpădit stirpea. Acum însă știu, el prinde viață, o să tragă firul mai departe. Ca să vezi ce-ntorsătură ! Ce întorsătură, așa-i ? Nastiona ! Precista mea ! Se aruncă pe prici, se lipi de Nastiona, o îmbrățișă șoptind mereu ceva și scuturîndu-și capul rotund și zbîrlit.

Fericită la început de bucuria lui, Nastiona, tot ascultîndu-l, simți cum i se strecoară în suflet neliniștea și obida : cum vine asta, numai el și el ? Altcineva nu mai e părtaș la asta ? Dar ea ? Ce loc rămîne pentru dînsa în gîndurile și simțirea lui ? Și unde o fi acel loc ?

Neliniștea și obida se vădiră la ea atît de repede, pentru că le și purta în suflet. Cu o săptămînă în urmă, cînd bănui pentru prima oară în trupul său zămislirea unei vieți noi, era aproape să se înăbușe de năvala unor sentimente demult respinse, umilite, ascunse și, iată, acum eliberate și adeverite : Dumnezeule, o fi și ea în stare, ca orice muiere sănătoasă să devină mamă ? S-o fi îndurat poate Cel-de-sus dăruindu-i această fericire ! E cu putință oare, după atîția ani de conviețuire după atîtea așteptări zadarnice, după atîtea strădu ințe și rugăciuni, cînd părea pierdută orice speranță, să fi rămas totuși, ca printr-o minune, însărcinată ? Ce se-ntîmplase de fapt ? Tocmai se pregătea de culcare în noaptea aceea și stinsese lampa cînd se pomeni zguduită de acest „e cu putință oare" ; uluită, se așeză pe marginea patului ei lat, de lemn, răsuflă puțin, apoi întinse mai bine perdeluța de la ușă și se dezbrăcă,

rămînînd goală cum o născuse maică-sa ; se duse la fereastră în bătaia lunii aflată parcă anume jos de tot, rotundă, plină, luminoasă, şi se apucă să-şi cerceteze trupul cu multă atenţie şi lăcomie, nerăbdătoare, căutînd să prindă cu ochii vreo schimbare oarecare. Trupul ei voinic, împlinit, de o plinătate cărnoasă firească, deloc prisoselnică, de o albeaţă caldă, sănătoasă se înfiora de emoţie şi încordare, dar nu-i dezvălui nimic ; observînd la piept umbra ramei de la fereastră ce semăna cu o cruce mare şi sumbră, Nastiona se sperie şi se depărtă. Se culcă, dar peste plapumă, cu mîinile întinse de-a lungul corpului şi rămase aşa, cu ochii închişi, cu răsuflarea reţinută, ca să nu existe nici o piedică, şi ascultă, concentrîndu-şi simţirea asupra unui singur punct, ascuns undeva adînc, şi-l dibui ; îl dibui, îl separă de restul ţesuturilor şi punctul îi răspunse slab, abia perceptibil, dar cu un „prezent". Cel puţin aşa a simţit ea, aşa i s-a părut. Şi de atunci trupul ei se umplu de aşteptare : e însărcinată cu adevărat ? nu cumva se înşală. Şi dacă-i adevărat, ce-i de făcut mai departe ?

Într-adevăr, ce vor face ei de aci încolo ? Norocul e noroc, şi ce noroc ! Dar ce te faci cu el, dacă a picat la o vreme aşa de nepotrivită ? Unde a fost el, mult aşteptatul şi răsaşteptatul noroc pînă acum, de ce nu s-a arătat ceva mai devreme ? Căci ce este ea acum ? Nici văduvă, nici nevastă cu bărbat în lege, nu se ştie ce-i astăzi şi nu se ştie ce va deveni mîine. Totul s-a încîlcit în capul Nastionei, toate s-au urnit din rosturile lor şi s-au aşezat de-a-ndoaselea. Cine să ştie mai bine decît dînsa că niciodată, cu nimeni nu s-a drăgostit afară de bărbatul ei, dar satul ştie altfel : satul ştie că de aproape patru ani ea nu l-a văzut la faţă. De unde i-a picat atunci asemenea noroc, că doar nu l-a prins din vînt ? N-ar fi rău să dea vina pe vînt, dar nu merge ; trebuie căutată o fiinţă vie. Şi pentru ce s-o caute, de ce să încarce cu păcat un om fără vină, de vreme ce n-a existat un asemenea om ? Iar pe cel cu pricina nu avea cum să-l arate.

Totul s-a învălmăşit, s-a amestecat ; iar mai tîrziu lucrurile se vor încîlci şi mai mult.

Dar poate că nici nu-i însărcinată ; poate că se frămîntă degeaba, se perpeleşte fără temei ? Cîte nu se-ntîmplă cu muierile ; lucrurile astea nu se potrivesc, vorba ceea, aidoma la toate. Atunci, de ce atîta panică la ea ? Poate că-şi face griji degeaba. Cum n-a fost — nu este nici acum. Şi nici nu va fi.

Şi ce e mai bine : să vină acum ori să nu mai vină deloc ? Dacă ar fi să aleagă — cum e, de fapt, mai bine ? Să rămînă însărcinată sau să nu mai rîvnească niciodată la aşa ceva ?

De aceea şi alergase la Andrei, ca împreună să limpezească toate astea, să ia o hotărîre, să se liniştească într-un fel. Şi pînă în ultima clipă nu ştiu ce să facă : să i se destăinuie ori să mai aştepte pînă va fi sigură de tot, mulţumindu-se deocamdată să se ştie învăluită de căldura prezenţei şi mîngîierilor lui, căpătînd astfel puteri noi de a răbda şi aştepta. Că doar nu cere prea mult — atîta numai : să ştie că se află lîngă omul cu care şi-a împărtăşit soarta, omul care, se vede treaba, o depărtează tot mai mult de lume, ca s-o păstreze numai şi numai pentru el. Lîngă cine altul să se aciuieze, la cine să caute tihna şi mulţumirea, dacă nu alături de dînsul ?

Şi uite că îi dezvălui totul. Iar ascultînd acum şoapta lui grăbită, fără şir, pe alocuri sugrumată de bucurie, ea începu să regrete : nu trebuia să-i spună. El dădea acestui fapt un înţeles la care ea nu se gîndise.

— Dar eu ? întrebă Nastiona săltîndu-se pe prici în coate. Eu ce mă fac ? Trăiesc doar între oameni, nu ? Ori ai uitat asta ? Aş vrea să ştiu şi eu ce spun oamenilor ? Ce-i spun mamei tale, tatălui tău ? Lămureşte-mă, te rog. Căci vor întreba, negreşit. Se vor arăta poate dornici să afle şi ei cum vine asta, nu crezi ?

Atît de firească, imediată şi inevitabilă era această întrebare, care se impunea aproape de la sine, şi totuşi el părea că nu se aşteptase s-o audă. Se ridică drept în picioare şi iar se aşeză, uitîndu-se la ea mirat, zăpăcit.

— Nu știu, strînse el din umeri. Puțin să ne pese.

— Sigur, ție-ți vine ușor să dai din umeri în singurătatea asta.

— Ce tot spui, Nastiona ? Dar tu, tu, una, nu ești bucuroasă ?

— Mă bucur eu, dar ce mă fac acum ? Unde să mă ascund ? Că doar, foarte curînd, o să sară în ochi, are să se arate în văzul tuturor.

— Ții minte cît l-am așteptat, cît am nădăjduit ? glasul lui trădă obidă ; el continua să rămînă neînțelegător față de zbuciumul ei.

— Țin minte... cum să nu țin. Ce-i cu tine, Andrei ? Vrei să mă convingi pe mine ? Nu sînt eu cea care mă tot rugam nopți de-a rîndul să am parte de un copilaș de la tine ? Nu-mi trebuia altceva nimic, numai să nasc. Nu sînt eu cea care trăiam o frică de moarte să nu rămîn stearpă ? Păcatul cădea pe mine doar, nu pe altcineva. Chiar și tu aruncai vina pe mine. Mie mi-a fost mult mai greu decît ție. Era ca și cum te-aș fi înșelat. Apăream în ochii tuturor ca un fel de hoață. Tata și mama s-au bizuit pe mine cînd m-am născut, m-au adus pe lume ca și eu la rîndu-mi să nasc, tu la fel te-ai bizuit pe mine cînd m-ai luat de nevastă, iar eu, poftim, ce mai pasăre cu moț m-am dovedit, priviți și minunați-vă. Ca și cum aș fi luat locul altcuiva, răpind fericirea ce nu mi se cuvenea. De o mie de ori m-am blestemat — tu n-ai de unde să știi, firește. Dacă puteam, demult îmi luam lumea în cap, fără să știe nimeni, să mi se piardă urma ; sau mă aruncam în Angara, ca să te eliberez. Tu nu m-ai lăsat. Apoi a venit războiul ăsta. Iar tu mă întrebi dacă țin minte. Păi cine altul să țină minte dacă nu eu ? Cine să se bucure acum, să cînte, să joace de fericire ? Parcă m-aș fi născut acum pentru a doua oară. Dumnezeule ! Dar tu nu exiști. Tu nu exiști, Andrei, nu exiști ! gemu Nastiona și dădu din mînă, alungînd parcă din fața ei o arătare mătăhăloasă. Mi-ai poruncit să nu spun nimănui că te afli aici. Nu ești aici — nu ești ; tac și am să tac. Înțeleg. Dar atunci înseamnă că și copilul, dacă vine, nu e al tău.

De la oricine altul pot să-l am, dar nu de la tine. Tu lipseşti şi nu se ştie dacă eşti în viaţă sau nu. Crezi că maică-ta şi taică-tău îmi vor mulţumi cînd, în lipsa ta, îl voi aduce plocon în casa lor, drept urmaş ? Crezi că se vor găsi oameni miloşi la care să mă aciuiez ? Mă rog, dacă s-ar şti că nu mai eşti în viaţă, careva poate m-ar înţelege şi nu m-ar osîndi pe loc, fără nici o şovăială. Dar aşa, cînd în orice clipă e cu putinţă ca tu să vii acasă. Cînd colo, eu ce fac, cum te aştept ? Şi cel mai netrebnic dintre netrebnici poate să mă împroaşte cu noroi ; şi pe bună dreptate : ia seama, adică, ce faci. Îmi va fi greu cu povara pe care o port, Andrei, să mă apăr singură de gura lumii.

El tăcea, apăsat, cu privirea aţintită undeva în colţ. Tăcu astfel îndelung, încît Nastiona se simţi mai întîi stînjenită, apoi înspăimîntată de vorbele ei. Se putea crede că se leapădă de copil. Nu cumva acum e tocmai timpul acelei stări gingaşe, cînd, abia zămislit, el poate să prindă viaţă, dar şi să se înăbuşe ? Dacă se leapădă, nu mai vine şi — gata. Totul depinde de dînsa. Vine — e rău ; nu vine — tot rău. Ea însă nu voia să renunţe la copil, nu. Gîndul de a renunţa la propriile ei rugi şi speranţe i se părea îngrozitor, arunca pe umerii ei o povară peste măsură de grea. Ar fi vrut ca nimic să nu mai depindă de ea, ca nimic din ce era acum să nu poată fi schimbat de aci încolo.

— Nu ştiu, Andrei, adăugă ea cu aer vinovat, căutînd la el un sprijin. Nu ştiu ce să fac. M-am zăpăcit de tot.

— De soartă nu te poţi ascunde : ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus, rosti el în cele din urmă. Orice ai face, oricît te-ai împotrivi, se va întîmpla taman aşa cum a hotărît ea. Surîse trist, dînd din cap de cîteva ori, ca unul care ar şti despre asta mai mult decît oricine altul. Tăcu un timp, ciupindu-şi barba, apoi continuă pe un ton mai sigur, mai pornit : — Ea este aceea care m-a scos din focul războiului şi m-a mînat încoace. Ea, soarta. Poate chiar împotriva vrerii mele, numai să apuce a ne reuni înainte ca eu să fi murit. Crezi că-mi vine uşor să mă ascund aici, ca o fiară sălbatică, ai ? Crezi

că mi-e ușor ? În timp ce ei toți luptă acolo, unde s-ar cuveni și sînt dator să fiu și eu ? Am învățat aici să urlu ca lupii — vrei să-ți dovedesc ? — Fără să aștepte învoirea ei, se ridică, se duse cu pași grei la ușă, o deschise larg și, aplecat înainte, cu capul dat pe ceafă, porni la început un fel de schelălăit, dibuind parcă glasul trebuincios pe care apoi îl ascuți și slobozi din plin un urlet prelung, tînguios și pătrunzător ca un tăiș prin carne vie, de-a dreptul înfiorător. De groază, Nastiona sări în genunchi, strîngîndu-și mîinile la piept. Andrei curmă brusc acest glas ce n-avea în el nimic omenesc, închise ușa și reveni, dregîndu-și vocea printr-o tuse seacă. Seamănă ? întrebă el și tot el își răspunse : Seamănă. Cînd auzi așa ceva, să știi că urlu eu. Cu urletul ăsta am speriat și am alungat demult toți lupii de pe aici, s-or fi mutat pe malul vostru. Ai văzut ce distracție mi-am găsit ? Crezi că din lipsă de ocupație ? Nu, Nastiona, nu pentru că n-am ce face, alta e cauza. Viața veselă, fără de griji, pe care o duc. Iar tu vrei să mă lipsești și de ultima mea nădejde, că am venit încoace cu un rost anume ? Că nu fără temei am luat asupra mea o asemenea rușine ? Mi-ai mărturisit, m-ai întărîtat și acum dai înapoi. O să-mi fie și mai silă de-acu încolo de toate. Dacă vine însă copilul, dacă naști, voi avea și eu o îndreptățire ; pentru mine e ultima șansă. Ce zic eu, șansă ; e totul, tot rostul meu în viață. Lasă oamenii să nu știe, dar sîngele meu va ști că el e al meu ; căci pe noi, în cele din urmă, dacă dăinuim întrucîtva, numai cît memoria sîngelui ne păstrează.

— Dar poate că el nici nu vine, murmură nehotărîtă Nastiona. Ți-am spus doar că nu sînt sigură. Trebuie să mai așteptăm.

— Dacă nu, n-ai ce face. Dar dacă se arată — lasă-l, nu-l pierde. Mîntuiește-mi sufletul. În ce mă privește, pot să pier chiar mîine și să nu te mai tulbur cu nimic ; în rest, fă ce vrei și cum vrei.

— Dar eu nu vreau defel ca tu să pieri ! Ce vorbă-i asta ? !

— Patru ani am trăit împreună. Bine, rău, dar împreună. Alți patru ani a ținut războiul. Cu același fir am fost legați, deși la mii de kilometri depărtare. Să fi fost oare totul zadarnic, fără nici un rost ? Chiar așa, nimic de pe urma noastră să nu rămînă ? Tu ai să-ți trăiești viața mai departe : ești încă tînără, frumoasă. Dar toți anii ăștia în care am fost împreună n-ai cum să-i prinzi din urmă ca să-i ștergi din viață. Au fost și au trecut. Oricum s-ar orîndui viața ta de aci încolo, am existat și eu în ea, nu ? Cîte muieri n-au rămas din pricina războiului cu o droaie de copii — și-i cresc. Iar tu nu vrei să-ți îngădui nici unul. Ce te făceai dacă el venea mai din timp, înainte de război ?

— Păi ce-ți închipui tu, Andrei, că eu nu mi-l doresc ? Parcă eu nu-l doresc ? Ba îl doresc. De ce mă socoți atît de haină ? De ce mă judeci așa de rău ?

— Tu nu te-ai lepădat de mine cînd ai văzut că mă întorc de la război pe căi ascunse. Știai cu ce povară te încarci, și cu toate astea ți-ai luat-o pe umeri, nu ți-a fost teamă. Cine s-ar fi gîndit că acum, cînd nu mai sîntem o familie... — ce fel de familie poate fi asta... așa, două jumătăți dintr-o familie — că tocmai acum îmi va fi dat o singură dată în viață să-mi împlinesc datoria de bărbat. O dată în viață, poate pentru îndreptățirea acestei vieți, ca o dovadă că n-am trăit chiar zădarnic pe lume. Ce să mai vorbim ? ! Pentru tine, pînă acum, nu era decît o singură parte — oamenii de acolo, de pe malul drept al Angarei. Iar acum sînt două : oamenii de acolo și eu. Și, se vede treaba, nu e cu putință să fie adunate laolaltă. Doar dacă ar seca apa Angarei. Firește, mie îmi vine ușor să-ți spun toate astea, căci nu eu voi umbla borțos. Eu stau aici, în ascunziș, și așa rămîn pînă mi-o suna ceasul.

— Încetează, Andrei ! Ajunge, nu se cade să-mi vorbești în felul ăsta.

Andrei își vărsase năduful. Se lăsă pe prici și se întinse pe spate, stăpînindu-și răsuflarea aprinsă. Dar nu spusese totul și, după o scurtă tăcere, împins de

amărăciunea răscolită, vorbi iarăşi, mai liniştit şi mai cu blîndeţe, ştiind că principalul fusese spus.

— Te temi de gura lumii... Ce-ţi pasă ! Oamenii sînt ca şi cîinii : cum simt o mişcare mai neobişnuită, pornesc larma. Latră cît latră şi tot atît de repede se potolesc, şi iarăşi aşteaptă ca cineva să se dea de gol cu te miri ce. Bineînţeles, se vor năpusti şi împotriva ta, fără doar şi poate. Au să-şi ascută limbile, cu rîvna cea mai mare. Au să uite şi de hrana zilnică, numai şi numai de grija burţii tale. Lasă-i să bîrfească, să-şi stîmpere mîncărimea de limbă, că doar mîncărimea asta-i face, zor-nevoie, să foarfece din gură, să clevetească pe cineva. Nu pot trăi fără asta. Tu vezi-ţi de treaba ta. Taci şi nu-i stîrni — se potolesc ei în cele din urmă. Că după tine vine rîndul altcuiva şi atunci te vor socoti de partea lor. Parcă e prima oară că se întîmplă aşa ? Pentru ce te-au forfecat mai ieri, mîine vor începe să te laude. Aşa-s oamenii... De-ar fi să se-ntîmple cu ei ceva asemănător, nu se ştie cum s-ar purta. Să nu-ţi pleci urechea la spusele lor, ascultă de glasul inimii tale. Tu doar ştii cum a fost. Nu eşti vinovată cu nimic în faţa nimănui. Ştii că e copilul tău şi al tatălui său bun, deopotrivă. Cu asta să te ocroteşti, cu asta să te aperi, cu asta. E drept că n-o să-ţi fie uşor. Dar parcă acum îţi este ?

— Eu nu mă plîng.

— Ce să te mai plîngi ; parcă nu se vede ? !

Nici nu băgară de seamă cum încetară să bată în geam fulgii grei, apoşi, cum adăpostul se mai lumină întîi, apoi coborî înserarea lină. Vîntul se potolise şi doar nişte rafale răzleţe se năpusteau din cînd în cînd de-a surda şi se prăbuşeau sleite ba lîngă un perete, ba lîngă celălalt. Soba de fier, cu focul stins, se înnegrise.

Andrei se sculă, închise astupătoarea de la burlanul sobiţei, ca să nu iasă afară căldura din adăpost şi se uită pe ferestruică. Chiar şi dinspre munte, vîntul îngrămădise un nămete pînă aproape de geam ; zăpada umedă oblojise trunchiurile copacilor ; pe cerul coborît al înserării mai alergau încă pale cenuşii de nori sfîşiaţi.

Întorcînd capul, Nastiona îi urmărea mişcările. Andrei se înapoie şi se întinse iarăşi lîngă dînsa. Nimic deosebit nu intervenise, dar faptul că el se ridicase din pat, fără să fi fost neapărat nevoie, însemna pentru ei amîndoi că nu era cazul să mai adauge acum nimic la cele ce vorbiseră. Tot ce trebuia, Andrei spusese, Nastiona ascultase cu luare-aminte — şi era de ajuns. Nu aveau decît să aştepte : curînd se vor limpezi toate definitiv.

Nastiona răsuflă uşurată şi, cu multă fereală, ca numai pentru sine, se întinse, risipind prin tot corpul ghemotoacele acelea puhave. Cam aşa i se întîmpla mereu : la cea mai mică tulburare ori supărare porneau dinlăuntru răzbătînd pînă aproape de piele nişte furnicături, care se adunau în ghemotoace sensibile şi dureroase şi care cu greu dispăreau apoi de la sine.

Rămînea însă încordată, de teamă ca nu cumva, din nesocotinţă, într-o uitare, el să frîngă înţelegerea lor tăcută şi tocmai de aceea prea firavă, nesigură.

Îl simţi mişcîndu-se şi asta o făcu să-şi ţină răsuflarea.

— Demult, anţărţ, vara, am avut un vis în care te-ai arătat tu, începu el pe neaşteptate şi zăbovi, dîndu-i răgaz parcă să intre şi ea pe făgaşul atît de schimbat al discuţiei lor. Totul de jur împrejur se vădea ca aievea : şi locul unde ne aflam, şi oamenii care luptau alături de mine. Tot ce stăruia în preajma mea la culcare mi se arăta întocmai şi în vis. Se făcea că stau culcat, iar dinspre pîlcul de mesteceni din apropierea noastră se îndreaptă spre mine o fetiţă. Îmi părea cu totul necunoscută. Era într-o rochiţă zdrenţuită ; sleită de puteri, desculţă — nici o asemănare cu tine, dar nu ştiu de ce eram sigur că eşti tu.

— Păi chiar eu eram, consimţi mirată Nastiona. Înainte de a ne cunoaşte noi. Şi părul-l aveam tuns băieţeşte ?

— Şi părul tuns băieţeşte.

— Eu eram.

— Dar cum aşa, de vreme ce nici nu te văzusem niciodată astfel, cum mi-ai apărut în vis, leit după spusa ta ?

— Nu ştiu. Poate ţi-am povestit vreodată. Dar sînt sigură că eram eu.

— Păi, eu ce spun, nu-mi dădeam seama cum se face, dar ştiam că eşti tu. Se apropie şi mă întreabă : „De ce ai zăbovit atîta pe aici ? Eu mă zbat acolo cu plozii, iar ţie nici că-ţi pasă." — „Ce fel de plozi — întreb eu — de unde şi pînă unde ? Ce tot vorbeşti ? Du-te înapoi şi uită-te bine, ai sau n-ai plozi ?" Şi a plecat.

— A plecat ?

— Parcă aşa a fost : m-a ascultat şi a plecat. Şi iar apare, ca şi prima dată cu aceeaşi aiureală ; eu, zice, mă zbat acolo cu plozii... Am luat-o atunci cu mai multă asprime : „Ia pleacă şi nu mă mai bate la cap, n-ai nici un fel de plozi". Părea să fi înţeles ; rămîne puţin îngîndurată şi pleacă iar. Şi visul era parcă un vis limpede de tot : se făcea că şi în vis îmi este somn. Dar nu izbuteam să adorm. Închid ochii şi totuşi văd : se întoarce iar, tot din pîlcul acela de mesteceni. Şi tot aşa mereu : venea şi pleca, şi iar venea, şi iar pleca. Toată noaptea m-a chinuit aşa.

Ceva-ceva miji deodată în memoria Nastionei, o aducere-aminte. Ridicîndu-se în capul oaselor şi, neînţelegînd încă ce anume o face să vorbească astfel, întrebă repede, înfrigurată :

— Şi la urmă ? Ce i-ai spus la urmă de tot ? Ultima dată ?

— Nu ţin minte. Acelaşi lucru pesemne. Ce altceva aş fi putut să-i spun ?

— Puteai să-i spui o vorbă de mîngîiere, să n-o încontrezi, răspunse ea cu vocea stinsă brusc, lipsită de orice vlagă.

— De ce ?

— De aia. S-a rugat doar de tine atîta. Nastiona îşi aţinti privirea în ceva ce se afla parcă înaintea ochilor ei şi vorbi ca pe văzute. Aveaţi acolo şi tunuri. Iar

mai jos, pe poiana de unde urcam spre tine, stăteau camioanele. Niște camioane mari, verzi. Dormeai pe pătură, învelit peste manta cu o prelată. Erai culcat la margine, iar alături de tine mai dormeau trei sau patru tovarăși de ai tăi. Iar eu mă apropiam chiar dinspre partea în care te aflai tu...

El se ridică sprijinit în coate și o privi uimit :

— De unde știi toate astea ?

— Și eu am avut acest vis. Dar priveam dinspre partea mea, de acolo de unde mă aflam. Ca să vezi ? ! Nastiona se opri uimită și, cu răsuflarea tăiată, ascultă : poate un glas lăuntric îi va șopti dacă se poate sau nu se poate vorbi despre acest lucru cu voce tare. Unul și același vis văzut aidoma de doi oameni în același timp nu se mai pomenise ; de cînd e ea, nu mai auzise una ca asta. Așadar, același vis — și nu ca oricare altul, ci unul prevestitor. Un asemenea vis nici nu se cere tălmăcit, e limpede ca ziua. Gata în orice moment să tacă, ea începu, cu multă grijă, să spună ce-și amintea : M-a povățuit o bătrînă. Care anume ? Nu mai țin minte. Du-te la el, zice, și spune-i despre copii. Dacă recunoaște, încuviințează — așa va fi, se va adeveri. Altminteri, dacă tăgăduiește — veți rămîne așa cum sînteți. Și m-am dus. Tu nu ți-ai vădit nicicum vrerea, nici într-un fel. Eu plec și iar mă întorc, plec și mă întorc, dar tu nu pricepi, nu te dumirești : nu și nu. Vreau să te fac cumva să înțelegi și nu pot. Tu te superi, mă alungi. Cum a fost însă ultima oară, nu mai țin minte. Doar atîta mi-amintesc că de data aceea m-am înfățișat așa cum eram și nu ca o fetiță, ca să te urnesc din necredința ta. Am venit la tine așa cum sînt de adevăratelea ?

— Ai venit.

— Și ce mi-ai spus ?

— Nu știu. Nu-mi amintesc.

— Ceva tot ar fi trebuit să-mi spui ?

— Așa cred, ar fi trebuit.

— Ca să vezi ! Taman ce era mai de seamă pentru noi n-am aflat. Pe Nastiona n-o răbdă inima și-i găsi

pricină : Şi ce era dacă te învoiai sau, în cazul cel mai rău, treceai sub tăcere ? Acum totul s-ar fi orînduit într-altfel.

— Asta ne mai lipsea, să credem în tot felul de vise, se împotrivi el şovăielnic.

— Dar vezi bine ce vis am avut ! Un vis care ne pune pe amîndoi faţă-n faţă. Culmea ! În aceeaşi noapte să avem amîndoi acelaşi vis. Poate că sufletul meu a trecut pe la tine. De aceea se şi potrivesc toate cap în cap. Tot mai nădăjduind ceva, Nastiona continua să-l iscodească : Şi niciodată, niciodată după aceea nu m-ai văzut cu un copilaş în braţe ? Aminteşte-ţi mai bine.

— Nu, niciodată.

— Ai uitat poate ? Ţi-a frînt firul amintirii... războiul ăsta afurisit... care îneacă şi striveşte totul.

— Nu, aşa ceva eu n-aş fi uitat niciodată. Atîta ţin minte că ai venit la mine acolo. Doi ani sînt de atunci.

— Dar sfîrşitul ţi-a scăpat, totuşi. Cum am putea să-l ghicim ?

— Înseamnă că nici n-a avut un sfîrşit. Soarta anume n-a vrut să ni-l dea. Ca să ni-l arate aievea, în viaţă, şi nu în somn. Să ni-l înfăţişeze doar : încolo n-ai decît să-l urmezi sau să nu-l urmezi. Cum ţi-e voia.

— Cam des ai început să vorbeşti despre soartă. Înainte vreme nu prea te auzeam pomenind de ea.

— Uite că ajunge omul să şi vorbească... El surîse întărindu-şi din cap spusa. Ai şi găsit pentru ce să mă dojeneşti. Cum să nu vorbeşti de soartă cînd o vezi uite colo, lîngă tine, cuibărită la picioarele tale. Şi nu te lasă un pas să faci fără voia ei, să te depărtezi cît de cît măcar de dînsa, te ţine din scurt. Ca pe iubitul ei. Face din tine ce vrea.

— Nici gînd n-am avut să te dojenesc. Mi-a venit pe limbă nu ştiu cum, de la sine.

Şi totuşi, ea aruncă o privire spre vîrful picioarelor, unde arătase Andrei dînd din cap.

— Acum ea te-a prins și pe tine la hamul meu — o preveni mai cu milă, mai cu amenințare Andrei. Să te văd cum ai să te desprinzi tu de el.

— Ce nevoie am eu să mă desprind ? Doar sînt cu tine. La o adică, vom fi împreună.

11

ȘI TOTUȘI NASTIONA SE SIMȚI MAI LINIȘTITĂ. Răsufla mai în voie. Povara nu pierise, dimpotrivă, apăsarea ei devenea și mai grea, nici nu putea fi vorba să scape cu totul, dar imaginea acesteia se mai limpezise : ca și cum, rătăcindu-se în pădure, sleită de puteri, Nastiona și-ar fi dat seama deodată cam pe unde se afla, cu mult mai departe decît crezuse, știind în schimb precis încotro trebuia să apuce ca să-și regăsească drumul. Întrebarea era dacă va avea destulă putere să răzbească pînă acolo, să treacă prin toate încercările care o mai așteptau ; dar în ce direcție urma să meargă, pe ce parte s-o țină cu pasul era acum un lucru deplin lămurit.

Asta însemna să se împace cu toate, așa cum se orînduiseră ele, și să nu se împotrivească destinului. De acum încolo, fie ce-o fi. Nu era încă întru totul convinsă de înțelepciunea acestei hotărîri, dar își dădea seama că altă cale nu are și că va trebui oricum să se țină de ea. Paharul amărăciunii, așadar, urma să-l bea pînă la fund. O retragere acum era imposibilă. Dealtfel, nici nu voia să dea înapoi : pentru dînsa asta ar fi fost egal cu a renunța la propria ei ființă. Iar atunci cînd îl contrazicea pe Andrei o făcea doar cu scopul de a găsi în cuvintele lui un sprijin anume în această privință. Unde în altă parte l-ar fi putut găsi ? N-a fost ea aceea care a stîrnit în sufletul lui speranța, de care el s-a agățat cu toate fibrele ființei sale și care acum îi este necesară ca aerul ? Nu era greu de ghicit dinainte ce va spune el.

Înseamnă dar că, odată pornit, ghemul trebuie lăsat să se rostogolească pînă cînd o fi să fie oprit. Şi care fi-va oare cîntecelul pe care ea — Nastiona — îl va cînta ? Cum s-o fi învălătucit ghemul ? de unde o fi pornit şi unde a poposit ? Dar toate astea se vor vedea, mai încolo... cînd le va veni rîndul şi toate s-or aduna în cîntecul ei—cîntecel.

Limpezirea aceasta risipi norii grei din sufletu-i zbuciumat : cînd nenorocirile se ţin lanţ, pătimirea-i una singură. Prea departe ajunsese Nastiona în hău, prea multe primejdii o împresuraseră, încît ce altceva îi rămînea de făcut decît să nu se mai teamă de nimic şi să meargă, fără ocol, pe drumul ce i se arăta înainte ? Aşa i-o fi fost hărăzit de soartă sau de acel ceva mai presus de înţelegerea ei ; părea însă neîndoielnic că i-a fost dat din naştere să nu fie deopotrivă cu ceilalţi oameni — altminteri nu ar fi căşunat pe capul ei dintr-o dată atîtea belele. Pentru asta trebuia să rămînă în ochii lumii. Atunci îi vine greu, firește. Dar cu cît ar fi mai bine să tot facă umbră pămîntului, cum a făcut-o pînă acum, bătînd mereu aceeaşi cărăruie scurtă, care nu duce nicăieri şi nu făgăduieşte măcar un pic de speranţă ? Poate n-or s-o lase chiar fără nici un sprijin ; se vor milostivi poate şi-i vor sări în ajutor la nevoie, ba îi vor aduce poate şi laude pentru suferinţele ei — nimic nu vine pe degeaba. Va îndura tot ce îi va fi dat să îndure, dar n-o să-şi îngăduie în ruptul capului să mai facă umbră pămîntului ca o muiere lipsită de orice menire — decît aşa, mai bine să nu mai trăiască.

Ca orice fiinţă omenească, visa şi ea, din fragedă tinereţe, la propria-i fericire, pe care în curgerea anilor şi-o închipuia înveşmîntată în culori mereu înnoite, potrivit vîrstei schimbătoare. În timpul fetiei se plimba şi fericirea ei, sprintenă şi neîngrădită, putea să dea buzna în orice moment de pretutindeni, căci toate cele patru zări îi erau larg deschise. Aşa i se arăta şi în clipele de visare : Nastiona stă la mijloc, dreaptă, voioasă, într-o aşteptare tulburătoare, iar fericirea jucăuşă îi dă tîrcoale ba din stînga, ba din dreapta, o întărîtă, o

gîdilă prin atingeri mîngîioase fugare, o îmbie s-o urmeze, pentru ca pînă una-alta, lăsîndu-i doar o făgăduinţă, să se depărteze. Era atît de îmbelşugată, lăsa să se întrevadă atîta frumuseţe, atîtea bucurii neîncercate, atîta dragoste şi plăcere, încît îi stîrnea o dorinţă nestăpînită de a se afunda într-însa şi de a se scălda, de a se scălda, cheltuind din ea fără măsură, fără socoteală în fiecare zi şi în fiecare ceas, ca să nu-i rămînă fericirea orfană după ce ea, Nastiona, nu va mai fi. În acelaşi timp, dintr-o plăcută, voluptoasă aşteptare, ar fi vrut să amîne mereu clipa întîlnirii depline, atotcuprinzătoare cu ea, întrucît întîlnirea aceasta părea oricum în pragul împlinirii. Şi în momentul măritişului Nastiona n-a încercat nici un pic de teamă că de aici încolo, dintre toate drumurile deschise, lasă pentru fericire numai unul singur — pe care îl alesese chiar ea — drum larg şi încăpător deocamdată, pe care binele şi răul aveau loc destul ca să treacă unul pe lîngă altul, fără a se ciocni. Viaţa conjugală i se arăta spornică gospodăreşte, deşi trudnică, iar în relaţiile cu bărbatul ei — veselă şi uşoară, încît şi zilele de lucru să pară mai scurte şi cele de sărbătoare mai frumoase. De bună seamă, se pot ivi uneori, ici-colo, poticneli sau neînţelegeri, nu se poate chiar totul să meargă strună ; dar şi acestea negreşit şi foarte repede pot să treacă fără urmă, iar relaţiile lor să reintre apoi pe făgaşul dragostei şi înţelegerii ; dealtfel, în privinţa dragostei şi înţelegerii, Nastiona visa chiar de la început să dea mai mult decît s-ar fi cuvenit să primească ; fiindcă şi în asta constă unul din rosturile femeii — să îndulcească şi să netezească momentele de asprime din viaţa de familie ; de aceea i-a şi fost hărăzită această minunată putere, care se dovedeşte cu atît mai uimitoare, mai tandră şi mai fecundă, cu cît e mai des folosită. Nastiona era ferm convinsă că şi în căsnicia ei se va bucura de binefacerile acestui har şi se pare că numai în această privinţă nu greşise deloc. Cît priveşte fericirea... fericirea, care-i surîse la început, încărcîndu-i sufletul de speranţe, se depărtase apoi, fără de rod, pe dru-

mul unui viitor nedesluşit, unde urma s-o reîntîlnească ; dar acum făgaşul pe care ar fi putut să se regăsească devenise îndoit mai îngust, semănînd mai curînd cu o cărăruie, destul de limpede încă desluşită.

Nastiona n-a simţit niciodată nevoia de a se uita înapoi ; nu regreta cele făcute, nu se pomenea tresărind la gîndul că undeva, la un moment dat, ar fi trebuit să cotească în cu totul altă direcţie decît cea pe care mersese. Viaţa nu-i ca o haină pe care poţi s-o probezi şi de zece ori. Ceea ce ai — îţi aparţine întru totul şi nu se cade să te lepezi de nimic, fie chiar şi de ceva rău de tot. I se întîmpla uneori să aibă şi zile grele cu Andrei ; dar nici prin gînd nu-i trecea să schimbe drumul sorţii ; acolo unde se putea, căuta să mai îndrepte lucrurile dinainte, dar lucrul gata făcut nu încerca să-l refacă, şi un alt bărbat alături de ea nu-şi închipuia. Altminteri ar fi trebuit ca şi ea, Nastiona, să se schimbe, să devină alt om — cum ar veni asta ? S-o facă alţii dacă vor. Ea îşi va trăi viaţa pe care a început-o şi n-o să se zbuciume în toate părţile pentru a-şi afla altă soartă. Nu. Îşi va aştepta cu încredere propria ei fericire.

Se zice că nu există chiar atîta fericire pe pămînt, încît să ajungă pentru toţi : unii au parte de ea, alţii n-au. Dar ea, Nastiona, e doar singură pe lume, cu nimic altceva nu poate fi înlocuită partea ei de fericire ; de ce tocmai ea să fie dezmoştenită astfel ? Cine a putut să facă o asemenea împărţeală ? Pentru ce atunci i-a fost dat să existe, dacă rostul însuşi al venirii ei pe lume, lucrul pentru care s-a născut, ar putea să nu ajungă tocmai la ea ? Întreaga sa viaţă se cuprinde doar în fiinţa ei : în inima, în sufletul, în trupul ei ; toate celelalte lucruri, fie şi cele mai apropiate, aflate în preajmă, nu sălăşluiesc decît în jurul făpturii sale şi ele există ca atare tocmai datorită ei ; atunci de ce un lucru hărăzit ei, Nastionei, trebuie, ca un făcut, să treacă pe lîngă dînsa şi să ajungă la altcineva ? Dacă ar mai avea de trăit după aceea o a doua şi o a treia viaţă, ca să recapete ce pierduse, ai mai zice — dar aşa

ceva e cu neputinţă : nu va mai trăi o altă viaţă şi nu va recăpăta, firește, ce a fost pierdut o dată. Ia tot ce-i al tău, nu lăsa nimic pentru mai tîrziu, altfel rămîi în pagubă.

Războiul întîrziase multă vreme fericirea Nastionei. Dar ea nici în cursul războiului nu încetase să creadă că odată şi odată aceasta va veni totuşi. Se va încheia pacea, Andrei se va întoarce acasă şi tot ce se oprise şi stătuse pe loc în aceşti ani îşi va relua mersul firesc. Ea nu-şi închipuia viaţa ei decît astfel. Dar Andrei s-a întors prea devreme, înainte de victorie, încurcînd, răvăşind şi răsturnînd rînduiala lucrurilor — fapt pe care Nastiona n-avusese cum să-l prevadă. Acum trebuia să se gîndească la cu totul altceva decît la fericire, care, speriată, se retrăsese, rămînînd undeva ascunsă, umbrită, nevăzută, de unde părea că n-are nici cale, nici speranţă să reapară.

Aşadar, din rău în mai rău.

E cu putinţă oare să rămînă ea aşa pînă la capăt, fără noroc ? Niciodată pînă acum nu se aflase într-o stare atît de îngrozitoare. Şi nici o rază de lumină de nicăieri, peste tot — întuneric beznă. Într-adevăr, din rău în mai rău : astăzi e rău, mîine nu va fi mai bine. Dar cum vine asta ? Acest „mai rău" — adică la ce s-a oprit fericirea ei acum — este tocmai copilul pe care şi-l dorise atîta timp cu nestinsă ardoare, din adîncul fiinţei sale. Tocmai el, acest copil, întruchipa pentru dînsa mult aşteptata fericire. Nu cumva ea, Nastiona, se află chiar alături de fericirea visată, dar de cealaltă parte, opusă, ca şi cum ar fi ajuns fericirea din urmă ? Sau poate că fericirea o ajunsese din urmă. Cum şi ce fel — ce importanţă are ? Important e ca drumurile lor să se încrucişeze şi nicidecum să se despartă.

Dar la ce-i foloseşte, la ce-i foloseşte ei acum această fericire ?

O, nu, nu-i chiar aşa. Ceva trebuie neapărat să se întîmple, ceva care să-i îndrepte viaţa ; altminteri o apucă nebunia. Un semn s-a şi arătat : s-a zămislit copilul. Lumea a băgat de seamă şi n-o s-o lase de izbeliște.

Dacă vine copilul, ce altceva îi mai trebuie ? ! Iar el e pe drum, se mişcă, vine.

Acum ştia ce are de făcut. De fapt, nu trebuie să facă nimic. Să lase totul să meargă aşa cum pornise. Pe undeva, acolo, mai aproape ori mai departe, o fi aşteptînd-o, totuşi, propria şi îndreptăţita ei fericire, la fel de amărîtă poate din pricină că ele două sînt răzleţite şi nu laolaltă.

Uite, şi acum : în timp ce ea zace culcată, ghemul acela se rostogoleşte mai departe, tot mai departe.

Zăceau amîndoi culcaţi şi vorbeau ce le venea în cap, oblojind parcă prin nimicuri ocrotitoare acel ceva fragil şi gingaş, dar de cea mai mare însemnătate pentru ei, de care pomeniseră cu puţin înainte. Cînd stai culcat, îţi vine mai uşor să vorbeşti despre asemenea lucruri : poţi închide ochii şi spune ceea ce n-ai cuteza să rosteşti verde în faţă ; poţi să taci fără jenă ; poţi să te retragi în sinea ta rămînînd o vreme singur, ca după aceea să revii iarăşi, reluînd firul vorbei în doi.

Se întunecase ; dar ei nu aprindeau focul. Era o noapte fără lună, şi luciul zăpezii căzute prefira prin geam o lumină rece, opacă. Chipurile celor doi păreau fără sînge în ele ; trupurile — fără viaţă, inerte ; mişcările — stîrnite parcă de o forţă străină. Glasurile păreau şi ele oarecum străine. Chiar şi ei înşişi se vedeau unul pe altul, la ceasul acesta de taină, nefiresc de străini — într-atît de blîndă şi liniştită, potolind totul împrejur, plină de iertare înainte de a-şi lua rămas bun se retrăgea această zi aprigă, fierbinte. Potrivindu-se parcă scurgerii ei molcome la sfîrşit de drum, Andrei şi Nastiona îşi vorbeau acum cu voce scăzută, aproape în şoaptă. Propriu-zis nu-şi spuneau nimic deosebit, iar vorba lor se depăna în voie, uşor şi lin, aidoma unui pendul, care putea să zăbovească mai mult într-o parte, în cealaltă mai puţin, putea fără veste să se oprească, şi apoi iar şi iar s-o ia din loc în al său du-te-vino curgător. Dar, după o asemenea oprire, Andrei, ca din senin, o buimăci cu o întrebare :

— Ce ai vrea tu, Nastiona, să capeți de la mine ?

— Cum adică, ce aș vrea ? își arătă ea nedumerirea.

— Uite, eu, de pildă, știu ce vreau de la tine. Și tu știi asta. Ne-am spus doar ce-aveam de spus și n-aș vrea s-o reluăm de la capăt. Dar eu am nevoie afară de toate astea și de multe altele. Tu îmi aduci și de-ale gurii, și îmbrăcăminte — tot ce am aici prin mîinile tale a trecut, de tine au fost aduse. Mi-e și rușine să tot storc de la tine ; primesc și primesc, dar nici cît negru sub unghie nu-ți dau în schimb. Ceva conștiință mi-a rămas totuși. M-am lăsat întru totul întreținut de tine, cînd de fapt aș putea să trag la poveri cît zece. Ce vorbesc — și mai mult ! Din cauza mea tu trebuie să te ferești de oameni. Eu am de ce mă teme, dar tu ? De ce să fugi tu de lume ? Știu, de mila mea. O să-ți pară rău și de ceea ce am vorbit chiar adineauri. Așa e firea ta. Parcă te văd, n-ai să faci nimic din ceea ce spuneai. Nu te îndemn — nu, te cunosc prea bine. N-ai să poți, Nastiona ; ține minte vorbele mele. Eu las totul pe umerii tăi : mereu te încarc ba cu una, ba cu alta. Cît despre mine — la orice, rămîn deoparte. De una singură trebuie să te zbați. Bine spuneai. Dar ce pot să fac ? Ce pot să fac, Nastiona, gîndește-te și tu. Aș fi bucuros să te ajut, dar cum, spune, ce ar trebui să fac ?

— Ce să faci ? Nimic nu trebuie să faci.

— Ei vezi, nu trebuie să fac nimic, se agăță el, ca și cum nici nu s-ar fi așteptat la un alt răspuns. Așa, vra să zică : tu pentru mine trebuie să faci atîtea, iar eu pentru tine — nimic. Pînă unde, în ce hal am ajuns : nu mai sînt bun de nimic, nu mai sînt de nici un folos nimănui. Am știut eu că așa va fi, dar tot mai nădăjduiam în ceva care să întoarcă lucrurile într-altfel. Și dacă — mă gîndeam în sinea mea — îmi va cere totuși ceva ? Ți-ai găsit. Măcar un flecușteț acolo ? Nici asta. Așadar, eu port acum în mine numai răul, nu pot aduce cuiva decît pagubă și suferință. E limpede că sînt un om pierdut, pierdut pentru toată lumea. Știam la ce merg și că asta mă așteaptă. Mă gîndeam, totuși,

că nu-s și pentru tine pierdut. Poate că tu ai să-ți faci milă și pomană cu mine, găsindu-mi un locșor cît de neînsemnat prin preajma ta. Cu toată obida ce fierbea în el, dînd să se reverse și frigîndu-i gîtlejul, Andrei vorbea încet și fără grabă ; părea că-i face plăcere să-și bată joc de el însuși și să suporte această durere. Înseamnă că tot ce faci pentru mine, faci numai din milă. Pentru mine și asta e o salvare în clipa de față, dar pe sărmana milă n-ai cum să te ții multă vreme — e un fir prea subțire ca să nu se rupă curînd.

— Ce tot spui, Andrei ? Ce te-a apucat ? îl întrerupse Nastiona, speriată. Am crezut că întrebi așa, într-o doară, și tot așa într-o doară ți-am răspuns și eu. Cînd colo, ian te uită încotro ai cîrmit-o. Cum se poate una ca asta ? De ce vorbești așa ? Nitam-nisam ai luat-o razna spre cotloanele tale, iar pe mine m-ai dat jos din sanie. Nu te grăbi să-mi faci vînt, nu se cade. Te pomenești că vei mai avea nevoie de mine. Dacă vrei, îți găsesc chiar și acum o mie de lucruri pe care să le faci.

— Adică ?

— Pentru început, aș zice să nu vorbești așa cu mine. Foarte curînd îmi va fi prea greu să mă descurc, iar dacă nici tu n-o să ai încredere, ce-mi rămîne atunci de făcut ?

— Fără mine, firește, ar fi fost mai bine.

— Cine zice că nu ar fi fost mai bine, se înțelege, se învoi ea. Dar și mai bine mi-ar fi fost chiar fără mine. Să nu știu nimic, să nu văd, să nu aud, să nu bolesc, să nu sufăr — tii, ce bine, ce grozav ar fi fost ! Numai că adevărul e altul : ce mă fac eu acum în starea în care mă aflu ? Unde să mă ascund ? Ce îmi tot spui, cum ar fi fost fără tine ? Nici nu vreau să aud de așa ceva. Și te rog să nu mă depărtezi de tine cu asemenea vorbe. N-aș răbda una ca asta. Nastiona prinse din urmă răsuflarea-i întretăiată și continuă : Amîndoi, împreună. Dacă tu ești cu ceva vinovat acolo, apoi și eu sînt vinovată alături de tine. Împreună vom da socoteală. Dacă nu eram eu — poate că nici nu se în-

tîmpla ceea ce s-a întîmplat. N-ai de ce să iei asupra-ţi toată vina. Am fost doar lîngă tine — n-ai băgat de seamă ? Oriunde erai tu, eram şi eu. Iar aici erai şi tu cu mine. Pînă şi visurile ne-au fost aidoma — degeaba oare ? Nu, Andrei, nu degeaba. Cu voia sau fără voia ta, dar peste tot am fost împreună : cîte o jumătate din noi — şi aici, şi acolo. Ce părere ai : dacă te întorceai ca un erou, nu eram şi eu părtaşă ? M-ar fi împiedicat cineva să mă bucur alături de tine ? Da de unde ! M-aş fi simţit mai erou decît tine : bărbatul meu, al meu şi nu al altcuiva. Aş fi umblat ţanţoşă prin tot satul : uitaţi-vă la mine, suratelor, pizmuiţi-mă, aflaţi şi voi cine mi-s şi cum am ajuns de fală !

— Mai bine nici nu aminteai de asta, nu mă asemuiai...

— Şi de ce nu ? ! Că a ieşit taman pe dos ? Înseamnă că nu ţi-am purtat de grijă cum trebuie ; sau că n-ai avut destulă încredere în mine, de vreme ce n-ai rezistat ; sau că n-am vegheat îndeajuns asupra ta ; sau — mai ştiu eu de ce. Nu încerca să mă dezvinovăţeşti, îmi văd eu singură vina. Dar s-o luăm şi altfel : să zicem că eu mi-aş fi pierdut răbdarea tot aşteptîndu-te, m-aş fi luat cu altul, aş fi lepădat totul şi m-aş fi dus cu el cine ştie unde ; m-ai fi socotit tu vinovată de asta numai pe mine ?

— Dar pe cine încă ?

— Cum pe cine ? Nu crezi că ai fi avut şi tu un amestec într-asta ? Păi, cum să n-ai ? Cînd tu ai fi fost acela care m-ai fi împins la aşa ceva ? Asta se putea întîmpla mai demult, cu mult înainte, încît să fi uitat şi noi cînd am luat hotărîrea aceea, dar hotărîrea am luat-o împreună, căci de una singură eu n-aş fi cutezat. Dumnezeule, ce tot îndrug ! N-aş fi cutezat în veac una ca asta. Am zis şi eu aşa, să-ţi arăt că n-are nici un rost să ne dezbinăm : tu cu ale tale, eu cu ale mele. Ne-am unit pentru a trăi o viaţă întreagă împreună. Cînd totul merge bine, traiul împreună-i uşor ca în somn — respiri în voie şi atît. Nevoia de a fi împreună o simţi la rău, de aceea oamenii se şi unesc.

N-am fost în stare să aduc pe lume un copil ; tu nu m-ai alungat. M-ai îngăduit lîngă tine așa cum sînt ; nu te-ai repezit să cauți alta, mai bună. Și-atunci, mă-ntreb, cum aș putea eu să mă despart de tine tocmai acum ? Păi, m-aș chinui și nu mi-aș ierta-o asta cîte zile aș mai avea...

— Răul cu rău nu se potrivește, Nastiona. Eu sînt un criminal, împotriva mea se ridică legea. De ce să te socoți și tu criminală alături de mine ?

— Acum e tîrziu să te mai întrebi. Trebuia să te gîndești la asta mai înainte, cînd ai apucat-o pe acest drum. Odată pornit însă, m-ai tras și pe mine după tine. Și așa socot că se și cade. Ai spus-o chiar tu : sîntem legați cu același fir. Așa și este. Numai să ai încredere în mine, da, altminteri n-o să ne fie moale la nici unul, o să ne chinuim fără nici un rost pînă ne iese sufletul. Nastiona tăcu, așteptînd răspunsul lui Andrei, dar el zăbovea și atunci ea adăugă după o scurtă chibzuială : Mi-aș fi dorit poate o altă soartă, dar le-a fost dată altora ; eu am avut parte de asta. Tăcu iarăși, apoi zise : Poate că se aranjează cumva, Andrei, ce zici ? !...

Dar nici de astă dată Andrei nu scoase o vorbă.

— Eu mă simt și acum bine. Tu știi doar : nu rîvnesc la cine știe ce. Dacă sînt cu tine — mi-e de ajuns, sînt mulțumită, toate celelalte rămîn pe undeva departe-departe. Nu mai țin minte ce a fost și nici nu văd ce va fi. Ba parcă nici nu-mi vine să cred că va mai urma ceva. Și mi se pare că rînduiala asta va rămîne în veci : noi doi împreună. Atîta doar că ți-aș cere să-ți razi barba asta uricioasă ; cu ea parcă mi-ai fi un strein. Nu mă pot obișnui și pace, orice ai spune.

Săltîndu-se ușor în coate, Nastiona se întoarse și se uită la el. Fără s-o vadă și numai după respirația ei schimbată, Andrei simți că ea zîmbește. Pînă atunci stătuseră alături lungiți pe spate și nemișcați, cu fața spre tavan, fiecare vorbind parcă de unul singur, fără să se adreseze și celuilalt. Andrei vorbise tot timpul cu ochii închiși — îi venea mai ușor astfel. Dar acum, răs-

punzînd zîmbetului ei, i-a deschis ; întîlnindu-i însă privirea atentă și supusă, nu rezistă și întoarse ochii în altă parte.

— De ce odinioară n-am vorbit noi doi niciodată uite așa, ca acum ? zise el și clătină amărît din cap. Poate că atunci lucrurile luau o altă întorsătură, ar fi mers poate pe un făgaș cu totul diferit. Ori mi se pare numai că ele ar fi mers într-altfel — dracu să mai înțeleagă ! De vorbit însă, n-am vorbit așa, e limpede. Doar că schimbam niște vorbe despre treburile noastre mărunte ; zi de zi, despre niște fleacuri. În cei patru ani am avut destul timp ca să ne mai întrebăm unul pe celălalt ce purtăm în inimă, ce gînduri ne frămîntă pe fiecare. Înseamnă că eu, de fapt, nici nu te-am cunoscut cum se cuvenea. Te-am cunoscut numai ca înfățișare. Știam doar că te am alături și atît, ce-mi mai lipsea ? Dar ce am și cum ești anume — habar n-am avut. Ba am ridicat și mîna asupra ta.

— N-ai ridicat mîna asupra-mi.

— N-am ridicat ?

— Nu.

— Înseamnă că nu vrei să-ți amintești de ce a fost rău. Mă rog, dacă zici tu așa, așa să fie. Deși, mie mi-ar fi fost mai ușor să știu că ții minte. Hei, ce comoară de suflet ești ! Cu prea multe îți voi rămîne îndatorat și, după cum vezi, n-am cu ce să mă achit de aceste datorii. Vai și amar de tine, sărmană Nastiona ! Îți trebuia un alt fel de soț, nu unul ca mine. Să știi că ți-o spun foarte serios. Păi, tu ești o femeie grozavă ! Cum naiba s-a nimerit să te însoțești tocmai cu mine, nu pricep.

— N-am nevoie de nimeni altul, mă simt bine cu tine. Ți-am mai spus-o. Și te rog, nu te apuca să hotărăști tu pentru mine.

— Halal de așa bine...

— Văd că n-ai priceput nimic, Andrei, zise Nastiona într-o șoaptă gemută, plină de obidă și năduf și-și lăsă capul iarăși pe jacheta făcută sul în chip de pernă. Dar unde mi-ai fost, rogu-te, de nu știi cum mi-a fost

mie, bine sau nu ? El nu răspunse, dîndu-şi seama că ea n-are nevoie de nici un răspuns. Cînd m-ai adus aici, nu cunoşteam pe nimeni, nici un suflet de om ; totul era pentru mine strein. Te-am urmat, aş zice, cu ochii închişi : unde m-ai fi dus — acolo mi-aş fi aflat locul. Nici pe tine aproape că nu te cunoşteam. Gîndeşte-te : de două-trei ori ne-am întîlnit ca într-o joacă şi tot aşa, în joacă parcă, ne-am şi învoit. Eu n-am crezut pînă-n ultima clipă că ai să vii să mă iei. N-a fost oare un lucru înfricoşător ? Spune şi tu. O nouă viaţă. Nimic din cea de pînă atunci nu se păstrase. Rămăsesem numai eu, singură-singurică. Dar nici măcar asta nu-mi apărea prea limpede : eram eu aceea sau nu eram eu. Ţii minte, cred : am coborît amîndoi din vapor ; eu — cu ochii în pămînt, temîndu-mă să-i ridic, poticnindu-mă pe loc neted. Ţii minte ? întocmai aşa a fost : am urcat malul, picioarele mi se împleticeau, o dată am şi căzut. Oamenii au început să rîdă, iar eu să leşin, nu altceva, nici pămîntul pe care călcam nu-l mai vedeam. Tu ţi-ai dat seama cît de frică îmi este, m-ai luat de mînă şi m-ai dus. Ajungem acasă, tu spui : ea e nevastă-mea. Tata întreabă : Cum îţi zice pe nume ? Răspund : Nastia. El mi l-a dres : Nastiona, va să zică. Şi de atunci am rămas pentru toţi — Nastiona. Iar mama mă priveşte şi tace. Îmi dau seama că nu prea i-am plăcut, că se aştepta, pesemne, să aibă altfel de noră. Ai băgat de seamă şi tu şi ai spus : ea e aici singură de tot — despre mine, adică — n-are cine s-o apere, să n-o obijduim. Ai spus-o parcă mai în glumă, mai în serios, ba şi rîzînd chiar ; da de fapt nu-ţi ardea de glumă deloc. Abia atunci m-am pătruns de credinţa că nu am greşit urmîndu-te, după ce mă repezisem ca o zăludă în necunoscut, că o s-o ducem bine împreună.

În aceeaşi seară m-ai scos în lume. Ţii minte ? M-ai dus la Vitea Beriozkin, la Maxim Vologjin şi la alţii. Uitai să-ţi spun : Maxim s-a întors acasă zilele trecute. Are braţul şi acum bandajat, susţinut de o faşă prinsă pe după gît ; se zice că i-a fost zdrobit rău. Andrei,

retrăgîndu-se în sinea lui, n-a suflat nici o vorbă la auzul acestei noutăți, și Nastiona își continuă amintirile : Nu mă purtai cu tine ca să te lauzi cu nevasta, ci ca să cunosc oamenii din sat cît mai repede și să nu mă simt streină între ei. Și, într-adevăr, a doua zi dimineață o întîlnesc pe Nadka lui Vitea și casc ochii : de unde a apărut aici o cunoștință de a mea ? îmi zic. Căci chipul mi-e cunoscut, dar de unde, nu mă dumiresc. Cînd, deodată, mi-am adus aminte : Dumnezeule, păi chiar ieri m-ai dus tu să fac cunoștință cu ei, iar eu de zăpăceală uitasem de asta. Și așa m-am bucurat că o văd, de parcă-mi era o rudă apropiată. Și am dormit noi în noaptea aceea, țin minte, în hambar. Așa ai vrut și ne-am așternut acolo. Mai întîi mi s-a părut cam ciudat, dar hambarul era curat, cu tot ce era în el în mare rînduială — hambarul acela mai mic, dinspre curte. N-avea nici o fereastră, și era întuneric beznă. Și, uite, ca și aici, ne-am culcat pe un prici — unde a dispărut mai pe urmă priciul, cine l-a desfăcut ? Păi, chiar tu l-ai scos. Sigur, chiar tu : a trebuit să faci acolo o despărțitură pentru grîne. Ce păcat : un prici așa de bine meșterit. Întunecime — ca sub pămînt, dar mirosea a lemn, a talaș. O fi lucrat bătrînul acolo la lemnăria lui. Și tu miroseai a talaș, țin minte ca acum. Tu mă întrebi : nu ți-e frică ? Nu, zic, cu tine nu mi-e frică. Cînd deodată un cocoș de după perete, din pătul, sloboade un strigăt fioros, ca și cum ar fi tras cu urechea la spusele mele și a vrut să mă pună la încercare. Iar eu sar din pat ca arsă ! Nastiona rîse. Potolit și blînd se prefiră rîsul ei și se stinse molcom : apoi lăsă să-i scape un suspin ușor. Iar dimineața am bîjbîit mult pînă să găsesc ușa : nu știam în ce parte e, și pace. Te-ai lăfăit în culcuș pînă la prînz, uitînd cu totul de tînăra ta nevastă. Între timp, eu m-am dus pe malul Angarei, am trecut prin cele două grădini de zarzavat. N-am vrut să mă așez la masă fără tine. Aștept. Văzînd asta, mama s-a dus să te scoale. Țin minte, am băut ceai cu covrigi, toți împreună : tata, mama, tu și eu. Tu încă te legai de mine în glumă, cum că aș fi

umblat nu se știe pe unde toată noaptea. După ceai mi-ai zis să mergem. Unde ? întreb eu. Ca să-ți arăt muntele care știe multe, dar nu spune. Ai rîs de mine. Și, într-adevăr, m-ai cărat sus pe munte, prin poieni ; mi-ai arătat de acolo ogoarele, pămînturile nedesțelenite, jur împrejur cît vedeai cu ochii și mi-ai povestit despre toate ; am umblat așa pînă-n seară. Cînd ne-am întors, i-am găsit la noi pe prietenii tăi așezați în jurul mesei. Dacă te-ai însurat, au zis ei, ești bun de cinste, pune la bătaie trăscăul. Era și Vitea printre ei, și Maxim Vologjin. Vitea a căzut pe front — cred că știi ? Ți-am scris. Dar nu știu dacă ți-am scris că Nadka în lipsa lui a născut o fetiță ; nu mai țin minte : ți-am scris sau nu. Acum are trei plozi, tare se mai chinuiește cu ei. Dar ce să facă ?

Nastiona se uită pieziș peste umăr la stînga, unde zăcea Andrei, dar el rămase nemișcat, stăpînindu-și pînă și răsuflarea, ca să nu se trădeze cumva. Ceea ce o făcu să regrete că a pomenit despre Vitea. Andrei și cu Vitea erau strîns legați printr-o prietenie trainică, dar Nastiona n-ar fi vrut să se lase abătută acum în nici un caz de la șirul gîndurilor sale. Dealtfel, nici nu era în stare să și le întrerupă. Amintirile ce o năpădiseră erau copleșitor de vii și răsăreau în lanț înaintea ochilor ei vibrînd de bucuria evocării și implorînd-o să nu le părăsească și să continue mai departe. Aceea, la care se oprise adineauri, dădea ghes înaintînd aproape de tot, de parcă ar fi vrut s-o curpindă toată și s-o treacă pe tărîmul ei. Într-adevăr, ce bine se simțea acolo, ce veselă și fericită era, cîte speranțe purta ea în suflet ! Și totuși Nastiona o domoli : ajunge. Furată de o altă imagine și de o trăire nouă, ea zîmbi și întrebă :

— Îți mai aduci aminte cum am venit eu la tine, la raion, cînd erai acolo la cursuri ?

În a doua iarnă, după ce s-au luat, Andrei a fost trimis de colhoz să urmeze cursul de socotitori. Avea șase clase, deci știa ceva carte ; l-au sfătuit să renunțe la gîndul de a se face tractorist și l-au îndrumat să

învețe ceva contabilitate. O muncă la fel de respectabilă și de vază, deși nu atît de bărbătească cum era cea de tractorist ; în schimb, ești tot timpul acasă, pe loc ; ca tractorist însă, te afli veșnic la dispoziția S.M.T.-ului ; luni de-a rîndul rătăcești pe ogoare streine, printre oameni streini. Asta l-a făcut pe Andrei să aleagă contabilitatea.

De Anul nou a venit acasă, iar în februarie a plecat Nastiona la el. Centrul raional era la șaptezeci de verste depărtare, cu popas de o noapte pe drum. În sanie luară loc : Innokenti Ivanovici, Vasilisa Preaînțeleapta, care se găsise tocmai atunci să meargă la spital, și Nastiona. Innokenti Ivanovici și Nastiona, ca să treacă mai ușor timpul, îndrugau verzi și uscate ; lui îi plăcea să vorbească, iar Vasilisa Preaînțeleapta tăcea, prețuia cuvîntul ca aurul, degeaba nu ți-ar fi scos o vorbuliță măcar. A doua zi către seară ajunseră la centru, se înțeleseră să-și termine treburile în ziua următoare și se despărțiră, apucînd fiecare după interesul său. Interesul Nastionei era să-l vadă pe Andrei, iar pentru asemenea treabă oricîte zile ai avea tot nu-ți ajung.

Andrei stătea cu chirie într-o căsuță veche pe malul unui rîuleț, nu departe de locul unde acesta se vărsa în Angara. Bătrîna lui gazdă nu s-a arătat defel bucuroasă de venirea Nastionei, dar și mai puțin încîntat a fost tovarășul de cameră al lui Andrei — un om în vîrstă, ursuz, cu fața ciupită de vărsat, purtînd ochelari cu sticle diferite, una de culoare mai închisă decît cealaltă și care semănau cu ochelarii de cal. Cum stătea lungit pe pat cu o carte în mînă, n-a găsit de cuviință nici să se ridice, nici să spună măcar o vorbă de bun venit. Andrei s-a agitat un timp și în cele din urmă a dus-o pe Nastiona să doarmă la Casa colhoznicilor.

Încă înainte de a porni, cu gîndul numai să plece la Andrei, Nastiona începu să nutrească o mică speranță pe care o cerca doar în sinea ei și în mare taină, de teamă să n-o sperie cumva. Iar lui Andrei nici în ruptul capului nu i-ar fi mărturisit-o. O străfulgerase un gînd :

dacă n-a fost în stare să rămînă grea acasă, poate că va izbuti s-o facă în alt loc. Acasă s-au cam obișnuit unul cu celălalt, pe cînd aici împrejurările vor fi cu totul altele, de un farmec aparte, și ar putea să-i fie într-un ceas bun. Nu degeaba se spune că cel mai iute se zămislesc buruienarii — copiii din flori ; pîndesc doar momentul în care ai uitat de ei și hop îți vin plocon : salutări de la un tătic ! Numai că la Nastiona totul s-ar petrece cum se cuvine, cinstit și cu dragoste, cu o singură deosebire : departe de casa lor și, prin urmare, de nereușită. Nu prea îi venea să creadă că din năzăreala asta a ei s-ar putea împlini și tainica-i dorință, dar cu cît nu-i venea să creadă, cu atît mai mult o ispitea gîndul să încerce să se convingă.

— Ții minte, dimineața nu te-ai mai dus la învățătura ta, ci ai alergat la mine și am mers împreună la ceainăria de peste drum. Acolo, chiar pe masă fierbea în clocot un samovar atît de mare, cum nu mai văzusem pînă atunci și nici de atunci încoace. Avea, se vede, robinetul uzat, că din el da mereu, mereu afară apa în clocot : de-aceea și puseseră sub el o farfurie adîncă. De ce nu l-or fi lipit cu puțin cositor, nu pricep. Și cînd a venit rîndul să-ți toarne ție, femeia aia a răsturnat deodată în pahar apa din farfurie ! Tu ai băgat de seamă și i-ai cerut să-ți toarne din samovar. Ea — nu, că tot din samovar s-a scurs și apa din farfurie. Tu i-ai spus că ăla nu-i ceai, ci spălătură. Ba nu-i spălătură. Ba-i spălătură. Și v-ați ciondănit așa, pînă cînd s-a învrednicit să-ți umple paharul din samovar. Mi-aduc aminte că tu cumpărașeși niște bomboane învelite în hîrtiuțe și le rontăiam la ceai în loc de zahăr. Nu știu cu ce erau bomboanele acelea, cu miere, se pare : aromate, se topeau încet și gustul lor ținea mult, mult. Ca și cum ar fi resimțit iarăși dulceața plăcută și neuitată a acelor bomboane, Nastiona plescăi din vîrful limbii și se linse pe buze. Și așa-a, după ceai, ne-am dus iar la gazda ta. Pe ursuzul tău cu ochelari caraghioși nu l-am mai găsit în odaie, iar bătrîna era acasă. La cursul de socotitori n-are ce căta, așa că stă acasă și

se holbează la noi să vadă ce vom face. Afurisită bătrînă : vede prea bine că abia aşteptăm să plece, da' ea nici gînd să se mişte din loc. Atunci ţi-a venit în cap s-o trimiţi undeva : I-ai dat bani să cumpere la magazin un şip de rachiuaş. Îi plăcea, mi-ai spus tu pe urmă, să tîrguiască asemenea marfă şi nu lăsa pe altcineva s-o facă. Dacă-i vorba de rachiuaş, zice, mă duc — cum să nu mă duc, altminteri nu m-aş urni nicicum din locul meu. Nu-i nevoie, zici tu, să alergi, nu-i nici o grabă, ai timp berechet să te întorci. Te cred şi eu, dar tu, drăguţule, pune mai bine cîrligul la uşă, ca să pot intra în casa mea după cuviinţă.

Nastiona rîse, cald, molcom, fără să-i tresară trupul, ca şi cum o rotiţă subţire ar fi trecut printr-o apă şi s-ar fi îndepărtat fără să-i tulbure luciul.

— Apoi ne-am plimbat toată ziua — unde numai n-am fost — continuă ea, coborînd glasul pînă la şoaptă şi tărăgănînd cuvintele. Tu te ţineai scai de mine şi erai atît de bucuros că sîntem împreună, vedeam doar cît eşti de bucuros. Dar ce bucuroasă eram eu ! Iarna, pe ger cumplit, mă topeam de fericire. Umblam şi simţeam dinlăuntru cum îmi arde faţa, cum îmi tremură mîinile. La început tot mi-era teamă că ai să mă întrebi de ce am venit. Şi într-adevăr, de ce ? Cum s-o spui în vorbe ? N-aveam de fapt, nici o treabă anume — am venit şi atîta tot. Am picat pe capul tău şi dă-i cu plimbările peste tot, în loc să te las în pace să-ţi vezi de învăţătură. Am văzut şi un film ! izbucni ea aprig, aproape strigînd. Îţi aduci aminte ? Am văzut un film ! Vai ce uitucă sînt. Tocmai asta era cît pe-aci să-mi scape. Nu ştiu ce-i cu ţinerea mea de minte : s-a făcut nu ştiu cum dosnică, scotoceşte toate cotloanele, dar ce e de căpătîi nu scoate la iveală. A doua zi, am plecat înapoi acasă şi am povestit pe drum filmul pe care l-am văzut, încît pînă şi Vasilisa Preaînţeleapta s-a făcut mai vorbăreaţă. Locurile noastre erau chiar în fundul sălii, sub ferestruica aceea prin care trece snopul de lumină. Către sfîrşit te-ai lipit de mine şoptind : poate că nu mai pleci mîine, poate că mai rămîi

o zi ? Eu clatin din cap că nu se poate, iar lacrimile îmi curg pe obraz şiroaie : chiar tu îmi cereai să mai rămîn, tu singur. Să-mi sară inima din loc de atîta bucurie...

Dar mai departe, mai departe, ţii minte, Andrei ? Mai departe — să mori de rîs, nu alta. Înainte de a mă conduce acolo, la Casa colhoznicilor, am trecut iar pe la tine. Ştiam că bătrîna va fi acum mai binevoitoare. Am intrat. Ea, de colo : mai pune ici, în palmă, pentru un şip, drăguţule, şi rămîneţi peste noapte în cuhnea mea, iar eu mă duc să dorm la o prietenă, mai scurtăm noaptea încălzindu-ne cu rachiuaş. I-ai dat şi s-a făcut nevăzută. Dar curînd, nici nu apucasem să ne culcăm, că s-a şi întors : magazinul e închis, zice, iar fără magazin n-are rost să mai merg la prietena mea. Atunci te-ai dus chiar tu şi ai găsit nu ştiu de unde rachiu şi bătrîna a plecat. Pe urmă am văzut că nici tovarăşul tău cel tăcut şi ursuz n-a mai venit, şi-a găsit culcuş în altă parte. Iar noi am petrecut toată noaptea aceea amîndoi, împărăteşte. Vai, Andree-ei. Şi tu mai întrebi dacă m-am simţit bine cu tine ? Mai poate fi vorbă ? ! Gîndeşte-te numai !

Dar Andrei n-o mai auzea şi n-o înţelegea. Urmărind la început amintirile Nastionei, el încercase o durere dulce, răscolitoare, care se înteţea tot mai tare sfîşiindu-i inima — la gîndul că toate astea au existat cîndva aievea ; îşi amintea şi el de ele, dar amintirea era oarecum seacă şi fugară, ca şi cum nu era vorba de cele trăite de el însuşi, ci de altcineva care-i împrumutase memoria. Ce să facă el acum cu ea — n-avea habar. Vie şi iscoditoare, ea nu putea să-i aducă decît suferinţă : cu propria lui memorie nu se împăca. Cele două memorii refuzau să se înţeleagă între ele ; încăpînd în acelaşi vas, ele izbuteau să ocupe locuri cu totul distincte, fără a se amesteca şi fără să încalce hotarul stabilit. Dar propria lui memorie era mai rea şi mai puternică, atunci cînd voia, o covîrşea pe cealaltă.

Cum s-a-ntîmplat şi de astă dată : Nastiona vorbea cu o tulburare molcomă ; el nu răspundea, ci doar sta

s-o asculte, cînd ţinînd pasul cu ea, cînd rămînînd mai în urmă, reţinut de propriile lui amănunte ; cu toate că urma pas cu pas cărarea deschisă de dînsa, se poticnea totuşi deseori, uitîndu-se chinuit şi speriat împrejur, neştiind încotro îl va duce. Şi cînd s-a interpus şi propria lui amintire, el nu s-a mirat — era şi firesc să se-ntîmple aşa — ca şi cum ar fi aşteptat-o să apară, sperînd să-şi îndure chinul pînă la capăt, să îndure ce i se cuvenea şi să se întoarcă apoi iar la Nastiona.

Amintirea aceasta răsări dintr-o nimica toată, din sclipirea unui firicel subţire de păianjen pe care îl aruncase imprudent înainte şi care a fost de ajuns ca să trezească şi apoi să-i aducă năvalnic în faţă o altă imagine. Era mult mai apropiată de starea lui de azi şi Andrei n-avea putere s-o respingă. Această ultimă amintire legată de război apărea totdeauna brusc, autoritar şi îl stăpînea îndelung, fără cruţare, cutremurîndu-l şi îngrijorîndu-l, înfăţişînd precis orice amănunt : de atîtea ori trebuise el să retrăiască unul şi acelaşi lucru, mereu acelaşi ! De fapt, tocmai de la cele întîmplate atunci se trage această răvăşire a vieţii lui : a nimerit întîi la spital şi de acolo direct aici.

...Într-o seară călduroasă de vară, după ce terminase tragerea în cadrul pregătirii de artilerie, aflîndu-se pe o poziţie de foc camuflată, bateria lui se pregătea să treacă pe o poziţie nouă. Legătura telefonică cu posturile de observaţie fusese demult întreruptă ; bateria din dreapta plecase ; la stînga restul divizionului se pregătea să facă la fel. Nu era nici o grabă, nimeni nu se zorea. De la tunul printre servanţii căruia se număra şi Andrei fuseseră scoase colimatorul şi dispozitivul de ochire fălcile afetului fuseseră împreunate şi îmbucate, se lucra doar la legarea huselor. Din spatele liniei, de după dîmbul cu rarişte începură să dudie unul după altul motoarele tractoarelor cu şenile ; două camioane zdrăngănind din caroseriile uzate se tîrau spre tunuri.

Tocmai duduitul acesta al tractoarelor a înăbuşit, se vede, uruitul mai depărtat al unor tancuri. Oamenii erau într-atît de absorbiţi de pregătirile pentru trecerea

pe altă poziţie, într-atît se tocise în ei simţul primejdiei, încît, auzind chiar un zgomot mai dens, nu i-au dat nici o atenţie. De aceea, cînd pe coama dealului din faţă apărură tancurile nemţeşti şi, doar oprindu-se pentru moment derutate de prezenţa tunurilor noastre, se năpustiră la vale ; totul păru a fi o năzărire. De unde ? În faţă erau doar ai noştri ! De unde ? La bateriile învecinate se auziră strigăte ; servanţii se repeziră să smulgă învelitorile, să pună tunurile în poziţie de tragere, coborînd şi îndreptînd ţevile spre duşman. Andrei, ca încărcător, porni iute spre lada cu proiectile cînd se pomeni asurzit şi aruncat la pămînt ; în cădere, ca prin vis, văzu cum roata tunului vecin se înalţă învîrtindu-se şi se lasă iar pe pămînt. Dîndu-şi seama că trăieşte, sări înainte şi înşfăcă lada.

Erau cinci tancuri. Dar pe unul din ele bateria din stînga, cea cu numărul unu, apucase să-l lovească şi tancul ardea. Bateria a doua însă, din care făcea parte Andrei, nu trăsese încă nici un foc. Comandantul striga ceva cu glasul răguşit, dar se ştia ce este de făcut şi fără comenzi. Coborînd de pe deal, tancurile se despărţiră brusc : două înaintară spre bateria întîi, celelalte două spre bateria a doua, căutînd totodată, cu o anume viclenie, să treacă printre cele două baterii pentru ca cei de acolo să tragă de fapt unii într-alţii. Dar nu era timp de gîndit în privinţa asta, trebuia deschis focul.

Un singur foc a apucat să tragă tunul de bază al bateriei, pe care-l încărca Andrei Guskov. Apoi, alături se auzi un scrîşnet, urmat pe loc de un zgomot asurzitor amestecat cu zvon de metal sfărîmat şi Andrei se simţi aruncat de-a rostogolul, după cum i se păru, într-o parte.

De undeva, de departe, răsuna vocea Nastionei ; răsuna prelung şi duios, umplîndu-i trupul de fiori prin intonaţia ei. Nu deslușea cuvintele ; urechile-i erau năpădite de vuietul acestei scurte şi cumplite încleştări a fierului cu fierul, în care oamenii păreau cu totul prisoselnici ; în ochi îi mijeau, în scurte scăpărări repetate, imaginile luptei ; văzduhul era înecăcios, încărcat de

duhori ; se iscau, contopindu-se într-un singur vîrtej fierbinte, strigăte, o fîşie de pămînt negru, reavăn, răscolit de proptitoarele neînţepenite, tractoare ce se retrăgeau în grabă spre adăpost, Korotko, ochitorul tunului, care, sprijinindu-şi capul pe afet, încerca să-şi vadă burta sfîrtecată de o schijă, învelitoarea ţevii de tun aruncată în aer de suflul exploziei — şi toate acestea în scrîşnetul crescînd al şenilelor, pe care frica îl făcea şi mai înfricoşător.

Şi deodată vocea Nastionei dispăru. Nerevenindu-şi încă din amintirea acestei ultime lupte a lui, Andrei se întoarse încetişor şi văzu în ochii Nastionei cu totul altceva — căldura propriilor ei amintiri. Nemaiputînd rezista, îşi adăposti faţa la pieptul ei şi scoase un geamăt surd.

— Andrei, ce ai ? Ce-i cu tine ? Ce ? se sperie Nastiona.

El îşi stăpîni lacrimile ce dau să-l înece.

— Nimic, Nastiona. Nu lua în seamă. Eşti aici, eşti cu mine.

Nu se eliberase încă de teama că amintirile şi-au schimbat locurile, substituindu-se reciproc, că bătălia pe care o retrăise cu cîteva clipe înainte era realitatea cea mai adevărată şi continua să arunce priviri temătoare împrejur.

— La ce te-ai gîndit tu ? Nastiona îl mîngîia pe cap, dar vorbea de ale ei. Eşti un prostuţ, atîta tot. Ţi s-o fi năzărit cine ştie ce. Poate că nu te simţi bine că sînt în preajma ta ; cît despre mine, nici nu poate fi vorba de una ca asta. În toţi anii aceştia te-am aşteptat atîta — doar pe tine te-am aşteptat, nu pe altcineva. O dată măcar nu m-am culcat fără să fi stat de vorbă cu tine, în gînd, iar dimineaţa nu mă sculam din pat pînă nu te aduceam cu acelaşi gînd la mine, să aflu cum o duci acolo. Şi să ştii, mi se părea cu adevărat că te văd aievea : mai întîi nu era nimeni, doar cît auzeam un şuier ca de vînt ; apoi şuierul scădea, se auzea tot mai încet, mai încet — semn că nu mai erai aşa departe ; şi deodată apăreai şi tu. Mereu singur, nu ştiu de ce

şedeai, ori stăteai în picioare îmbrăcat ostăşeşte, trist, mereu trist şi neavînd pe nimeni lîngă tine. Mă uitam la tine, vedeam că eşti viu şi, înapoi : n-aveam voie să zăbovesc cît de puţin, ori să stau de vorbă. Şi iar mă întorceam la treburile mele şi aşa zi cu zi. Poate chiar prea mult te aşteptam ; nu-ţi dădeam răgaz, te împiedicam să lupţi cum trebuie. De unde să fi ştiut ce este îngăduit şi ce nu — făceam cum mă ducea capul şi atîta tot ; nimeni nu m-a povăţuit, nu m-a îndrumat. Iar tu tăceai. O, Andrei, Andrei...

El îşi puse mîinile pe cap şi, clătinîndu-l dintr-o parte în alta, ca şi cum ar fi încercat să smulgă o greutate de neînvins, gemu :

— Doamne, ce am făcut ? ! Ce am făcut, Nastiona ? ! Şi lăsînd mîinile să cadă neputincioase, îşi întoarse faţa spre dînsa. Să nu mai vii la mine, să nu mai vii, auzi ? Iar eu am să plec. Plec de tot. Nu se mai poate aşa. Ajunge. Destul m-am chinuit. Şi pe tine te chinui. Nu mai pot.

Nastiona rămase înlemnită. Dar îşi reveni pe loc din uluiala clipei şi se împotrivi hotărîtă.

— Aşa, tu pleci, vra să zică. Tu pleci, dar cu mine cum rămîne ? Eu, eu ce mă fac ? Te-ai gîndit la asta ? Ce mă fac cu păcatul ăsta al meu ? Îl plimb în văzul tuturor, ca să intru în gura lumii ? Nu, Andrei ! Dacă aşa ne-a fost datul, să-l purtăm amîndoi. Să mai aşteptăm, Andrei. Să mai aşteptăm, nu te grăbi. Poate că lucrurile se mai limpezesc, se mai descurcă. Trebuie cumva să ieşim la liman. Cîndva, de mult, biata maică-mea spunea : orice vină, cît de mare ar fi ea, îşi găseşte pînă la urmă iertare. Aşa zic şi eu, că de, nu sînt şi ei oameni ? Se sfîrşeşte războiul şi atunci vedem noi ce şi cum. Ori ne-om putea înfăţişa lumii cu gînd de pocăinţă, ori altcumva — om trăi şi om vedea. Mai rabdă puţin, nu pleca. De unul singur — pieri. Şi eu pier ; mai întîi pier eu. Aşa cel puţin am să ştiu unde te afli, unde să te găsesc. Şi dacă vine copilul cu adevărat ? Doar numai tu ştii că e copilul tău, şi nu unul din flori. Cu cine să stau de vorbă, să-mi uşurez

sufletul. Căci pentru lume, pentru toţi ceilalţi eu sînt acum o streină. Spune, n-ai să pleci, nu-i aşa ? Rămîi ?

Fără a mai scoate o vorbă, cu oarecare zăbavă, Andrei încuviinţă din cap.

— E bine aşa, numai aşa se poate ; nu trebuie să pleci. Nastiona răsuflă adînc şi, după o scurtă tăcere, întoarse capul spre fereastră : Ce întuneric. Am şi uitat că trebuie să plec. Scoală-te, Andrei, spuneai că vrei să mă petreci. Mergem, să fim cît mai mult împreună. Şi nu-ţi mai face gînduri de-astea. Nu eşti singur. Dacă erai de unul singur, făceai cum te tăia capul.

În întuneric nu se vedea cum îi curg lacrimile pe obraji.

12

TRECUSERĂ TREI ZILE DE LA ACEASTĂ ÎNtîlnire. Ultima zăpadă căzută şi nămeţită de vînt scăzuse între timp pînă la crusta cea veche. Andrei Guskov hotărî să dea o raită pe la Atamanovka. De mult îl tot ispitea dorinţa de a face un tîrcol în jurul satului, dar renunţa mereu, de teamă să nu se dea de gol printr-o nesocotinţă sau vreo întîmplare neprevăzută. Dar acum, după discuţia cu Nastiona, după toate cele aflate de la dînsa, simţea că nu se mai poate împotrivi acestui îndemn lăuntric. Mai ciudat era însă că acum el se simţea mult mai sigur în mişcările şi acţiunile sale, de parcă ar fi căpătat deodată nişte drepturi osebite în privinţa prezenţei sale prin partea locului, drepturi care îi îngăduiau să se teamă mai puţin, să ţină seama în mai mică măsură de primejdia care-l paşte. Unde mai pui că şi vremea se încălzise, primăvara se instaura cu repeziciune şi ar fi fost pentru el momentul cel mai prielnic ; orice zăbavă sau amînare însemnînd pierderea singurei ocazii potrivite pentru a-şi revedea mai de aproape satul natal.

Noaptea era pe sfîrşite, senină şi înstelată. Dinspre răsărit, o pînză uşoară de lumină cenuşie pornea să dezvăluie zările. Andrei traversă Angara ; ocoli satul pe la marginea de jos şi urcă la deal. De la întoarcerea sa nu văzuse încă Atamanovka din partea aceasta şi satul i se arătă şi mai mic de cum îl ştia. Abia recunoştea izbele joase, care păreau culcate de-a lungul uliţelor : cu ferestrele turtite parcă, de mărimi diferite (care cu obloane, care fără), semănînd acum cu nişte cîrpituri ; cu acoperişurile ce coborau aproape pînă la pămînt ; cu garduri scălîmbe de-o parte şi de alta a porţilor. Ştia exact fiecare casă a cui şi unde este şi totuşi, privindu-le acum, stătea la îndoială dacă nu se înşală ; ca loc — erau cele ştiute de el, dar la înfăţişare — aproape să nu le mai recunoască, şi nu înţelegea : le vede astfel din cauza luminii prea slabe încă şi a văzduhului cam pîclos, sau fiindcă în aceşti ani de război casele îmbătrîniseră cu adevărat, în lipsa mîinilor meştere bărbăteşti care să le îngrijească ?

Ocoli mult timp cu privirea casa părintească, pe care voit o lăsă la urmă, ca s-o vadă abia după ce ochii se vor fi obişnuit cu priveliştea satului în întregime, pe care să-l simtă din nou apropiat inimii sale, pătrunzîndu-se de imaginea lui reală în schimbul celei plăsmuite la distanţă doar din aduceri-aminte. Dar acest sentiment de apropiere nu se grăbea să-l cuprindă : în anii cît a lipsit de acasă, dar mai cu seamă în lunile acestea cînd, deşi se afla prin preajma satului său, îşi impusese categoric să n-aibă deloc a face cu Atamanovka, se rupsese de sat în multe privinţe. Vrînd-nevrînd, lucrurile se brodiră în aşa fel, că meleagul său natal rămînea locului, iar el rătăcea pe undeva în afara lui. Să trăiască acolo laolaltă cu cei apropiaţi lui nu mai era cu putinţă ; şi nici loc pentru mormînt măcar nu i se mai cuvenea în vatra lui. Prin urmare, n-avea nici un rost să tînjească, să se chinuie, să-şi facă atîta inimă rea, să se lase pradă deznădejdii. Uneori, dînd cu ochii de marginea satului, care se zărea de peste Angara, Guskov încerca fără nici un chef şi oarecum în silă, ca şi cum

şi-ar fi bătut joc de el însuşi, să-şi amintească : ce îl atrăgea pe el acolo ? Pentru că ceva-ceva îl atrăgea odinioară, dar ce anume — nu-şi mai amintea.

Izba în care se născuse şi crescuse şi în care locuiau fiinţele cele mai dragi lui şi cele mai apropiate din lume se afla în dreptul privirii sale, în al doilea şir de case de la uliţă. În cele din urmă, pregătit sufleteşte şi cu atenţia încordată Guskov, îşi aţinti privirea asupra ei : aceleaşi trei ferestre ce dau în drum şi spre priveliştea din deal unde se afla el ; acelaşi colţ din stînga, lăsat puţin pe o rînă, care-i reaminti cuvintele tătîne-său : casa seamănă cu stăpînul ei — cam şchioapă ; aceeaşi tindă trainică, din bîrne, încăpătoare, cu acoperişul într-o apă, care adăposteşte tot felul de lucruri învechite. Izba fusese clădită temeinic, menită să ţină pentru multe generaţii ; dar sub unul din colţuri terenul se lăsase puţin, şubrezindu-i temelia ; se întîmplase chiar în vara din preajma războiului ; urma ca îndată după seceriş bărbaţii să facă o „clacă" şi, fără nici-o săpătură, să ridice colţul aplecat şi să vîre dedesubt o întăritură solidă din piatră. N-au mai apucat s-o facă însă. Iureşul războiului i-a mînat peste noapte pe toţi bărbaţii valizi pe front. Bătrînul singur n-avea cum să se descurce. Şi aşa o să rămînă izba într-o rînă, pînă se prăbuşeşte de tot, ori îşi găseşte un gospodar de ispravă. Cam aşa e ! Părinţii nu mai au zile multe de trăit, iar Nastiona... e slabă nădejde ca Nastiona să facă rădăcini aici ? şi dacă ar rămîne, n-ar rămîne singură.

Guskov scruta încordat ferestrele, nădăjduind parcă să pătrundă cu privirea înlăuntrul casei, să vadă ce se petrece acolo. Fereastra din dreapta, de la margine, era de la bucătărie ; după acea fereastră, alături, se afla lipit de casă coteţul de păsări ; la peretele opus ferestrei, în interior, e zidită o sobă rusească cu vatră şi cuptor ; pe acest cuptor zace în ultima vreme, ziua şi noaptea, mama lui. Focul în sobă nu era aprins încă — hornul nu fumega. Dar curînd se vor scula ; mama o va striga pe Nastiona şi aceasta va aprinde focul. Fereastra Nastionei e cea din stînga, spre colţul aplecat.

Acum își doarme ultimele minute de somn : culcată pe spate, cu picioarele întinse și cu brațele cuprinzîndu-și pîntecul, o deprindere care, dacă a rămas grea cu adevărat, îi va fi acum de folos. Iată, așadar, cum se pregătește omul cu mulți ani înainte pentru ceea ce urmează să ia ființă în el : încă înainte de război, fără să-și dea seama cum și de ce, ca și cînd ar fi făcut-o dintr-un fel de răsfăț, Nastiona se obișnuise să-și îmbrățișeze pîntecul — și uite că acum dobîndea prin rugă și alint ceea ce rîvnise necontenit. Astăzi Andrei va afla precis dacă speranța lui n-a fost zadarnică ; astăzi Nastiona îi va da un semn. Dacă nimic nu s-a schimbat, ea va face iarăși pe seară foc în baie. Dar Nastiona nu știe că el se află acum aici prin apropiere și nu-l va aștepta la noapte la baie ; Andrei îi spusese doar că își va face drum pînă la Angara.

Închipuindu-și cum stă Nastiona culcată în așternut — amorțită, întinsă în voie, caldă, strîngîndu-și cămașa pe pîntec ; cu fața puțin palidă și umflată peste noapte, cu tresăriri ușoare ca niște sforțări de aducereaminte, cu părul răsfirat pe pernă, închipuindu-și-o acum în ultimele clipe ale somnului ei de dimineață, Guskov rămase cu respirația tăiată și un fel de băsicuță subțire de tot, plesnind, gemu în gîtlejul lui. Răsuflă într-un oftat adînc și-și trecu privirea asupra hambarelor înșirate la stînga casei. Cel din margine, dinspre curte, de care pomenise Nastiona, amintindu-și prima lor noapte petrecută acasă, nu se vedea de aici. Din această amintire, însă, Nastiona n-a mărturisit un lucru : că strigătul cocoșului care le-a tulburat dragostea i s-a părut ei atunci drept un semn rău, pe care mult timp n-a vrut să-l dea uitării. „Semn rău“ și „semn rău“, repeta ea întruna, dar el, Andrei, încerca s-o liniștească : „Păi, cocoșii strigă aici în fiecare minut. Ce te faci, dacă te potrivești lor ?“

Dar iată că dimineața se desprinse complet din întuneric, se lumină de ziuă, și satul lipit de pămînt se mai înălță de după garduri, apărînd mai aproape și mai în priveliște. Din hogeacuri prinseră a undui pale de

fum, se auziră înăbuşit sunete somnolente. Se sculă şi Nastiona : fereastra mărginaşă din dreapta, din faţa sobei, sclipi, mîngîiată de o flacără roşietică pîlpîitoare ; se zări scurt deschizîndu-se colţul de sus al uşii ; cineva ieşise, dar cine anume, nu se vedea din cauza gardului. Nastiona sau bătrînul ? E timpul cînd Nastiona se duce să mulgă vaca ; dar şi bătrînul obişnuieşte să dea vitelor hrană cam tot în acest timp ; sau poate că şi această grijă a trecut acum pe umerii Nastionei, mai ştii ? Sau poate că mama, împinsă de cine ştie ce imbold lăuntric, adunîndu-şi ultimele puteri, a ieşit în drum şi aşteaptă să vadă ce anume a îndemnat-o să iasă, ce şi încotro are să-i dea ghes să se mişte. S-ar putea oare ca mama să nu fi simţit deloc, dar chiar deloc, că el e aici, pe aproape ?

Stătea astfel, privea şi-şi amintea, dar o făcea cu inima uşoară parcă, fără tulburare sau durere — poate pentru că aceste sentimente nu apucaseră încă să se trezească, să iasă din amorţire, sau poate că le rătăcise pe drumurile lui. Şi el însuşi începu să se mire de calmul său : pentru prima oară în cei patru ani are în faţa ochilor imaginea satului său natal, ba îşi dă seama şi de faptul că un alt prilej s-ar putea să nu-l mai aibă de aici încolo niciodată, şi cu toate astea stă acum şi priveşte cu atîta linişte în piept. Acolo fiind, se frămînta, suferea de dorul meleagurilor natale ; ar fi dat orice numai să-şi poată arunca o singură dată măcar privirea asupra satului său, doar pentru asta pornise încoace, anume, s-ar putea spune, ca să-şi vadă Atamanovka lui pentru ultima oară. Şi uite-l acum aici, dar sufletu-i rămîne pustiu. Să se fi mistuit în el chiar orice simţire ?

Ca să se mai pună la o încercare, îşi trecu privirea pe izba lui Vitea Beriozkin, leat cu el şi bun prieten, care a căzut în luptele din apropierea Moscovei. Şi de izba asta îl leagă multe amintiri ; uite, a început să fumege şi ea ; într-însa se află acum Nadka şi copilaşii ei. Andrei îl ajutase să se mute aici din partea de sus a satului, cînd Vitea plecase din casa maică-si. De fapt, nici nu prea avu ce să mute ! Au înhămat calul, au

aruncat în căruță două-trei boccele, un pat și priciul de scînduri și asta le fu gospodăria toată. Masa, lavițele le-au meșterit ei amîndoi la noua locuință, cu sculele aduse de Andrei de la el de acasă.

Andrei își dădu seama, surprins, cît de aproape și precis i se înfățișa acum Vitea : chipul, vocea, mersul, gesturile — totul. Ca și cum l-ar fi văzut chiar alături de el și nu s-a depărtat decît pentru moment. „Ciudat — se gîndi Guskov — el nu mai există, dar eu îl văd și îl aud totuși, de parcă ar fi viu. Cum se face ? Prin strădania cui ? A lui Vitea sau a memoriei mele ? Dar pe mine, să zicem, mă vede oare cineva tot așa de bine ? Eu doar exist, ar trebui să fiu văzut de oameni, un om viu — de alți oameni vii ! Deși, aici cred că este vorba de cu totul altceva, se răzgîndi el pe loc. Vitea și-a împlinit drumul datoriei, a ajuns la capăt : toată lumea știe ce s-a-ntîmplat cu el. Ce-i cu tine însă — nu știe nimeni. Oamenii se feresc de pe acum să-și amintească de tine ; n-ai nici loc de ultim popas, de unde ar putea să pornească amintirile ; căci în viață fiind încă, te-ai topit, ai dispărut ca zăpada din anul trecut. O fi și altceva : amintirea despre un om, care-și face drum către cei ce l-au cunoscut, și-o fi știind și ea, desigur, prețul ; de aceea, amintirea despre tine se va rușina veșnic și se va ascunde, cum te ascunzi și tu acum. Încît renunță la orice speranță, căci pentru tine nu va licări nici aici vreo dîră de lumină. Pentru tine nu mai există nici o speranță."

Chibzuia liniștit, cu sînge rece, fără a lăsa loc gîndurilor să treacă și prin cotloanele inimii. Nu există — nu există. Cînd va muri, puțin îi va păsa de ceea ce vor spune oamenii despre el. Acolo nu-l vor durea oasele din cauza asta ; acolo toți sînt o apă și un pămînt. Atenția lui Guskov continua să fie atrasă de casa părintească, pe care căuta să n-o scape din ochi. Îl văzu pe taică-său îndată ce acesta apăru în drum, ba i se păru că aude și scîrțîitul portiței. Bătrînul o închise cu grijă după el ; zăbovi un timp, privind spre dealul unde stătea

Andrei, ca şi cum ar fi bănuit că el se află acolo ; apoi o luă la dreapta pe drum, cu mersu-i puţin şchiopătat, slobozind dîre de abur sau pufăind din ţigară, era greu de spus. „Iată-l şi pe taică-meu — gîndi Andrei încet, fără tulburare, fără a se clinti din loc. El este." Se uită fix în spatele tatălui său, care se ţinea drept, refuzînd să se încovoaie bătrîneşte, şi simţi, descumpănit, cum i se cască în suflet un gol din ce în ce mai mare. La jumătatea drumului, tatăl său încetini mersul, se opri şi, îndoindu-se din mijloc, scutură de cîteva ori din cap — tuşea se vede. Şi iarăşi avu Andrei amăgirea că aude această tuse, că hîrîiala ei adîncă, răvăşitoare ajunge la urechile lui. Îndreptîndu-se apoi, bătrînul îşi urmă drumul şi curînd dispăru după primul colţ ce se făcea după izba bibliotecii.

Andrei mai zăbovi un timp, cu privirea tîmp aţintită înaintea sa, în pămînt : apoi, fulgerat parcă de un gînd, o luă aproape la fugă în sus la deal. După ce satul nu se mai văzu, coti la dreapta şi, cu paşi la fel de grăbiţi, pătrunse în pădure pînă dădu de drumul ce ducea înapoi la vale, dar pe lîngă o sihlă de brădet ; curînd părăsi drumul şi o luă pieziş. Şi abia după ce străbătu desişul de brădet şi începură să se arate nişte construcţii, mai încetini pasul : în faţa lui se aflau grajdurile, îngrăditura cărora ajungea cu latura ei de sus pînă la liziera pădurii. De aici Andrei putea să-l vadă pe bătrîn mai de aproape.

Raporturile dintre ei, tată şi fiu, n-au purtat niciodată vreo trăsătură deosebită, nici în bine, nici în rău ; trăia fiecare, cum s-ar spune, de capul său. Cînd era copil încă, ce-i drept, tatăl îşi mai supraveghea fiul, dar fără să se amestece în preocupările şi îndeletnicirile lui. Dacă-i sătul, îmbrăcat, încălţat — are tot ce trebuie să-i dea un părinte — e de ajuns. Iar şcoala vieţii să şi-o facă singur, pentru asta i s-au dat cap şi mîini. Nu-şi povăţuia fiul şi nici nu-l educa ; dealtfel, nici n-ar fi ştiut să spună ce-i aia educaţie, ce mîncare de peşte o fi ; socotea că viaţa îl va freca îndeajuns şi-l va struni ca pe oricare altul, după rînduiala ei ; îl va

ciopli după calapodul potrivit lui. Cînd era nevoie — îl mai lua el la rost ; dacă nu era nevoie de așa ceva — îl lăsa în pace. Dacă Andrei îl întreba despre ceva — îi explica, și explica temeinic, cu pricepere și pe înțeles, bucurîndu-se că fiul se interesează de anumite lucruri, iar el ca tată poate să-l lămurească, să-l îndrume, să-i arate ; dacă vedea că acesta vădește tragere de inimă pentru ceva folositor — îl încuraja, observa cam ce știe și ce ar mai trebui să învețe, dar nu căuta să-i vîre în cap ceva cu orice preț, împotriva vrerii băiatului ; n-avea acest obicei. Cea mai trainică învățătură e aceea pe care o deprinde omul singur, pătrunzînd cu propria lui înțelegere tîlcul și rostul lucrurilor. O singură dată numai, pe cît ținea minte Andrei, taică-su l-a „ajutat" cu asprime să înțeleagă ce e bine și ce e rău : cînd pentru o ispravă urîtă a sa a dat vina pe Mișka, băiatul vecinului, atunci taică-su a luat hățurile din cui și, fără a spune o vorbă, i-a tras o bătaie zdravănă, ca să-i fie de învățătură — o singură dată numai.

De aceea cu taică-su îi venea ușor să se înțeleagă. Acesta nu-l răsfăța, dar nici nu se răstea, nu țipa la el. Pe cînd maică-sa se înfuria mereu și îl lua la rost ; ba era bună și duioasă, ba supărată foc și pornită pe cicăleală : azi într-un fel, mîine cu totul într-alt fel. La taică-său putea să meargă oricînd și cu orice fără fereală ; la maică-sa însă trebuia întîi să se uite bine în ce ape se scaldă. Maică-sa era de fel de prin părțile de jos ale Angarei, din regiunea Bratskului, unde există cîteva sate cu grai deosebit de toate celelalte localități : în rostirea locală a cuvintelor, sunetele ci, s,z capătă o pronunțare șuierată de ț, ș, j. Pe-acolo oamenii sînt voinici, harnici și frumoși, tot unu și unu, mai cu seamă femeile. De unde s-o fi tras soiul lor atît de ales, nimeni n-ar putea să spună. Dincolo de aria acestor sate oamenii vorbesc normal ca peste tot ; dar cei de aici rămîn cu acest specific și nici nu pot altfel, ca și cum ar avea limba prinsă de gîtlej într-un anumit chip, deosebit de al celorlalți. Pentru o ureche nedeprinsă, vorbirea lor pare ciudată, caraghioasă, o înțelegi numai

dacă te-ai obișnuit. Cei din Atamanovka rîdeau deseori de maică-sa, glumind și îngînînd-o ; ea se supăra și, neștiind să-și ascundă ciuda, se ferea să apară între oameni și stătea mereu singuratică. Dar maică-sa purta în inimă și o mare durere : războiul civil i-a stîrpit tot neamul — tatăl, mama, și pe cei trei frați ai ei — pe toți. Ca să scape de oamenii lui Kolceak, fratele mai mic, care lupta printre partizani, s-a refugiat și s-a ascuns la soră-sa în Atamanovka. Era cea dintîi amintire, tulbure și cam fărîmițată a lui Andrei, care pe atunci împlinise cinci ani : niște oameni streini, bărboși au năvălit în casă, l-au scos din ascunzătoarea de sub podea pe fratele mamei și l-au dus legat cu ei. De atunci, mama l-a ținut veșnic vinovat pe bărbată-su că n-a știut să-l scape de la moarte pe fratele ei. Tatăl tăcea posomorît, ascultînd răbdător căinările ei. Întors schilodit din războiul mondial, el a izbutit să nu se mai înroleze sub nici un steag. Înscris în colhoz, chiar din prima zi s-a dus să lucreze la grajduri.

Iubea caii. Andrei n-a mai cunoscut alt om care să țină și să respecte atît de mult calul, ca taică-său. Poate că de aceea a și cerut să fie repartizat la grajd, atunci cînd a scos din ogradă și i-a dus la colectivă pe cei patru cai ai săi, socotind și mînzul, fiindcă n-avea încredere în priceperea altora. Cînd era vorba de cai, tatăl său, de obicei liniștit, ba și nițel molatic, nu ierta nimănui vreo nesocotință. Într-o zi, încă la începutul așezării colhozurilor, i-a tras lui Nestor, președintele de azi, o mamă de bătaie cu tafturul pentru că se întorsese de undeva în goana mare cu armăsarul Grom : calul era tot numai spumă și cu buzele însîngerate — atît de tare îl mînase și îl strunise cu zăbalele. L-a bătut măr pe drăguțul de Nestor și nimeni n-a îndrăznit să-l oprească. Înainte de a deveni proprietatea colhozului, armăsarul aparținea lui Ulian, fratele mai mare al lui Nestor, ucis mai tîrziu în războiul cu Finlanda ; de aceea probabil Nestor mîna calul cum voia, fiindcă îl socotea proprietatea lui ; dar tatăl lui Andrei nu ținu seama de nimic. Se supăra pe oamenii cărora le era

scîrbă să mănînce carne de cal, spunînd că dintre toate animalele calul e cel mai curat ; dar de mîncat, nu mînca nici el — nu era în stare. Din dragoste şi milă pentru cal, chiar şi faţă de unul mort. „Nici dacă ar fi să crăp de foame n-aş pune gura pe carne de cal şi de om". Pe front, ca să nu moară de foame, Andrei a trebuit de cîteva ori să mănînce carne de cal. Şi, gîndindu-se la ceea ce spunea taică-său, ajunsese la concluzia că într-o asemenea situaţie nici acesta n-ar fi stăruit să rămînă credincios convingerilor sale. Acolo, pe front, li s-a-ntîmplat odată să mănînce fiertură din carne de cal mort ; erau bucuroşi şi de atîta ; ba s-au băgat şi sub gloanţele duşmanului, ca să pună mîna pe leşul acela.

Ascuns în desişul de brădet, Andrei aştepta să apară bătrînul său tată. În mijlocul curţii, pe suporturi de piatră, la locul lor de totdeauna, stau cele două uluce lungi, scobite în trunchiuri mari de copac ; alături, cu hulubele lăsate pe pămînt şi cu fundul butoiului îndreptat ca un tun spre Angara, se odihnea sacaua. De-a lungul gardului, la stînga, stăteau în rînd, cu hulubele ridicate şi legate, căruţe şi care încărcate cu tot felul de materiale lemnoase, diferite acareturi gospodăreşti şi stive de lemne. La dreapta, după grajduri, se afla oborul în care se puteau zări spinările cailor. Nimic nu se schimbase aici în aceşti ani ; doar că totul părea mai învechit. Ograda, ruginie şi moale, din cauza fînului şi a bălegarului risipit, răspîndea prin aerul geros al dimineţii duhori de putreziciune dospită. Dezobişnuit, Andrei le respira sufocîndu-se, dar tăria lor înecăcioasă îi făcea plăcere, stîrnind în el o dorinţă ciudată de a se lăsa ameţit pînă la uitare de sine.

Prin curte se zbenguia jucăuş o mîndreţe de strijnic : negru cu pete perechi pal-deschise pe ambele coaste — vînjos, cu picioarele zvelte, cu spatele negru lucios, frumos arcuit, cu moţul şi coama tunse scurt. Privindu-l încîntat, Andrei se gîndi că strijnicul va fi, desigur, lăsat pentru prăsilă, prea era mîndru şi frumos armăsărăşul. Dar mai era şi curios : adulmecase îndată pre-

zenţa lui Andrei. Apropiindu-se de îngrăditură, vîrî capul printre doi răzlogi şi se uită la el îndelung, cu o privire cercetătoare. Andrei bătu din picior ca să-l alunge. Mînzul zvîcni din loc, întoarse capul ca să se asigure că grajdul e aproape şi iar aţinti ochii asupra acestui om strein şi suspect. Şi tot aşa a continuat şi după ce şi-a reluat zbenguiala : culegînd smocuri de fîn risipite prin curte, nu uita să ridice mereu capul şi să-l caute cu privirea — ciugulea cîteva fire şi iar se uita la el, ciugulea şi iar se uita.

Andrei se afla într-o stare de rătăcire şi descumpănire totală, cînd firul memoriei se frînge, iscînd goluri : ba nu se putea dumiri de ce stă ascuns în pădure, cînd nu avea decît să facă doar cîţiva paşi, să sară peste ocol şi să apară în lume, un salt şi iată-l în văzul tuturor — ce mai aşteaptă ? — ba, amintindu-şi că n-are voie în nici un caz să se arate, nu era în stare să înţeleagă cum de i-a apărut înaintea ochilor priveliştea acestui colţişor atît de cunoscut din viaţa lui de odinioară, trăită cîndva şi încheiată definitiv, de vreme ce el, Andrei, aparţine demult unei alte lumi. De unde şi pînă unde ? Năzăreli, vrăjitorie ? Care-i rostul ? Cine are nevoie de aşa ceva ? Ce legătură au toate astea cu dînsul ? Cum a nimerit el în acest loc ?

Îi scăpase momentul pîndit, cînd tatăl său trebuia să iasă din magazia de harnaşamente, căci îl zări abia acum ieşind chiar din grajd, ducînd de căpăstru o iapă fătătoare ce nu mai avea de purtat decît prea puţine zile ; burta-i umflată atîrna greu ; călca rar şi cu multă fereală. Ochii lui Andrei se opriră mai întîi asupra iepei, vederea ei îl uimi cel mai mult. N-ar fi ştiut nici el să-şi explice de ce anume : fie pentru că nu mai văzuse demult iepe fătătoare şi uitase cum arată ele, ba uitase cu totul şi de existenţa lor ; fie pentru că i se oferea ocazia potrivită de a nu-l cuprinde pe taică-său cu privirea întreagă dintr-o dată, ci mai întîi să-l vadă cu coada ochiului, ca să se mai obişnuiască cu prezenţa lui şi să se pregătească mai bine pentru această întîlnire. Scoţînd iapa în curte, bătrînul se opri, făcu roată în

jurul ei, chibzuind, pesemne, dacă mai e cazul s-o plimbe, apoi o luă iar de frîu şi porni cu ea mai departe. Mergînd de-a lungul laturei de jos a îngrădirii, ajunseră la colţ şi de acolo se îndreptară tot pe lîngă gard la deal spre latura unde se afla Andrei. Acesta se nelinişti, se tulbură, neştiind ce să facă : să rămînă pe loc ori să se tragă mai adînc în desiş ; a rămas însă pe loc, sperînd că e destul de bine acoperit de ramuri, şi totuşi, pentru mai multă siguranţă, se lăsă jos pe vine.

Petrecîndu-l pe front, la despărţire, tatăl său îşi pierduse stăpînirea de sine de pînă atunci şi, nemaiputînd să reziste, scăpă, cu vocea sugrumată, o întrebare, adresîndu-se cuiva : „Ne va fi dat oare să ne mai vedem vreodată, ne va fi dat ?“ Nu-şi putea închipui decît una din două : ori că le este dat să se revadă iarăşi, ori că de aici încolo nu se vor mai vedea niciodată ! Mintea lui simplă, neiscusită, nici n-ar fi fost în stare să-şi închipuie o situaţie atît de nefirească, în care unul din ei să-l vadă pe celălalt, în timp ce celălalt să nu-l vadă pe primul, aflat în preajma sa. Ceea ce de fapt se întîmpla acum. Tatăl se apropia : purta o flanelă groasă de lînă, încinsă cu o curea, căciulă vătuită cu clapele ridicate în sus şi cizme din pînză de prelată cu căpute de toval. Păşea rar şi obosit ; oboseala se observa după mîinile lăsate în jos fără vigoare, după călcătura chinuită a piciorului cînd îl trăgea pe cel beteag, după încovoierea puternică a trupului în mersu-i şchiopătat ; semăna acum mai mult cu un rănit, care, neputîndu-se sustrage urmăririi, se mişcă numai în virtutea inerţiei. Acum Andrei nu-şi mai lua ochii de la el. Bătrînul se apropia şi, pe măsură ce înainta, se ridica şi Andrei, cu mintea incapabilă să mai judece clar, cu ochii impăienjeniţi, amorţit parcă lăuntric, uitînd că trebuia să fie prudent. Ajungînd aproape lîngă zăplaz, bătrînul, ca un făcut, se pomeni cuprins de un acces de tuse şi se opri. Iapa îl privea din urmă cu ochii ei inteligenţi, înţelegători. Accesul ţinu mult, răvăşindu-i pieptul. Tuşea cu hîrîituri adînci, ţinîndu-se cu mîinile de piept şi cu faţa întoarsă într-o parte. În sfîrşit, după ce se

liniști, înălță capul și se uită drept înaintea sa, spre Andrei. Se afla cam la vreo douăzeci de metri depărtare de acesta, nu mai mult. Andrei încremeni. Dacă tatăl său mai zăbovea puțin cu privirea ațintită astfel, el n-ar mai fi rezistat, desigur, și s-ar fi arătat, dar bătrînul și-a lăsat ochii în jos și a tras de frîu. Privirea aceasta îndreptată spre el îl orbise într-atît, încît Andrei n-a mai fost în stare să vadă deslușit chipul tatălui său, să observe cît de mult schimbat era. Reținuse doar că era el, chipul tatălui său cu mustățile cărunte pe oală și atît. Abia mai apoi, însoțindu-l cu privirea din urmă pe bătrînul care se depărta, i s-a părut că s-a trezit în el o putere de ținere de minte atît de ascuțită, încît ar fi fost capabilă să prindă și să păstreze orice, pînă și cel mai mic amănunt. Dar însușirea aceasta se arătase prea tîrziu. Bătrînul a intrat cu iapa în grajd prin partea laterală, iar peste vreo cinci minute Andrei îl mai zări o dată ducînd cu furcoiul un porcan de paie. Apoi cineva îl strigă pe taică-su și Andrei își dădu seama că e timpul să plece.

13

Se strecură prin desiș înapoi pînă la drum și porni pe el în sus fără grabă, fără să se mai ascundă. Încotro ? Nu-și mai bătu capul. Un singur gînd îi mîna acum pașii : să fie cît mai departe de oameni, cît mai departe de ceea ce i-a fost dat să trăiască în această oră a dimineții. Nu regreta deloc că s-a abătut pe la grajduri. N-avea cum să bănuiască faptul că ținta însăși a devierii lui de la drum va ieși la rîndu-i întru întîmpinarea dorinței sale. Cine știe, poate de aceea a pornit să facă acest ocol, poate tocmai de aceea a și traversat astăzi Angara în speranța nemărturisită că lucrurile s-ar putea totuși potrivi întocmai așa cum s-au și potrivit. Riscul era mare, firește ; în schimb, sufletul lui răvășit, pe care îl supusese la atîtea cazne, pînă la

istov, se călise acum cu adevărat, şi această încercare avea să-i fie cu folos pe viitor.

Ce mai vorbă ? Şi-a văzut tatăl, pe bunul său tată ; cîndva se va ţine seamă de asta. Îi va fi mai uşor să trăiască de aci încolo : o îndatorire şi-a împlinit-o. Trebuia să-şi vadă tatăl ; nu se poate să nu existe ceva care să-i şoptească tatălui său, în ceasul lui de moarte, că în dimineaţa aceasta fiu-su a stat în faţa lui cerîndu-i iertare — trebuie să existe ceva, negreşit ! Şi taică-său îl va ierta. Cum de nu l-a zărit ? Îl privea parcă drept în ochi. Sau poate l-a văzut chiar bine de tot, dar n-a vrut s-o arate şi doar s-a făcut că priveşte în gol. Nu-nu, nici nu l-a zărit măcar. Altminteri l-ar fi întrebat negreşit. „El te-ar fi întrebat, dar ce i-ai fi răspuns tu ? Ce-ai fi făcut după aceea ? Încotro ai fi apucat-o ? Nu ! La povara ta mai bine să nu înhami pe nimeni altul, trage la ea de unul singur. Uite, Nastiona te ajută, de aceea şi povara s-a îngreuiat îndoit. Va trebui de aci încolo s-o eliberezi treptat şi pe Nastiona. Să rămîi de unul singur, numai de unul singur. Fără Nastiona ? Ba te înşeli — fără Nastiona nu există viaţă pentru tine. Nastiona îţi dă aerul pe care îl respiri ; ba poate numai datorită ei ai să şi dăinui încă mult-mult în viitor, chiar şi după ce vei fi murit."

Nici nu băgă de seamă că soarele răsărise. Pe tăpşanul în urcuş prin pădurea despicată de un luminiş îngust ca o fîşie, razele lui îl izbiră drept în ochi, făcîndu-l să-şi strîngă pleoapele şi totul din jur fu cuprins de un freamăt sfios şi molcom deocamdată, dar vestitor al tumultului ce va să vină. Ziua se anunţa să fie darnică şi bogată în glasuri răsunătoare ; cerul era senin, străveziu ; aerul se muia încălzit de soare ; pojghiţele de gheaţă, pe drum, începură să asude. Zăpada din pădure se subţia topindu-se, lăsînd să răzbată din iernat iarba ce prinsese a scoate colţ în ultimele cîteva zile ; ici-colo se dezveleau pete de pămînt reavăn de pe urma zăpezii topite. Copacii, fără să se fi trezit de-a binelea, îşi dezmorţeau crengile, adulmecau căldura, tresăreau de năvala propriei lor seve. O jilăveală înecăcioasă plutea

deasupra solului ; aerul nu reușise peste noapte să ridice-n tării aburеala din ajun. Razele soarelui lunecau pieziș deasupra pămîntului, fără să-l atingă, dar înclinau vădit să se aștearnă din ce în ce mai jos.

Guskov ar fi trebuit să se grăbească pentru a se depărta cît mai mult de sat, dar nu avea nici un chef să se lase zorit și înainta agale cu pași nehotărîți. Întîlnirea cu tatăl său lăsase urme : o stare de totală nepăsare punea stăpînire pe voința lui. Încotro merge și cu ce scop, ce caută el aici? Să fi stat cuminte dincolo, în colțul lui ferit, unde începuse să-și recapete liniștea dorită și să se împace cu situația în care ajunsese. Or, venirea lui aici era din capul locului ca și cum ar fi pus sare pe o rană deschisă. Și totuși avea nevoie de așa ceva, ca să-i fie mai ușor după aceea. N-ai cum să te simți cu adevărat o fiară cît timp n-ai văzut că există și animale domestice ; n-ai cum să pornești o viață nouă fără să ai tăiat ombilicul ce te-a legat de cea veche ; iar acest ombilic continuă să atîrne și îl încurcă, oricît de stăruitor caută el să-l ascundă. Trebuia să vină aici ca să se încredințeze aievea, de aproape, că pentru el nu mai exista casă natală și n-are s-o mai vadă niciodată ; că n-o să mai stea de vorbă nici cu taică-su, nici cu maică-sa ; că nu va mai ara niciodată aceste ogoare. Și iată că a făcut-o, urmînd învățătura bătrînească, din moși-strămoși, potrivit căreia : cui pe cui scoate. Acum va ști o dată pentru totdeauna că nu mai are drum încoace. Va îndura, în sfîrșit, din plin suferința cea grea pe care o evita mereu, dar de care, oricum, nu putea să scape.

Întîlnirea cu tatăl părea să se fi pitit undeva în străfundurile ființei sale, așteptînd doar un moment prielnic ca să iasă din ascunziș pentru a se răfui cu el și mai crunt ; simțea că i se dăruise atunci într-o măsură prea neînsemnată. Acum însă i se înfățișa ca un vis strecurat cu ușurință în memorie, dar care, în loc să se culce acolo, potolit și cuminte, a rămas parcă drept și țeapăn, stînjenindu-l și la mers, și la cugetare. Se

surprindea mereu revenind cu gîndul la această întîlnire : ba înmărmurind iarăşi de uimire că i-a fost dat să-l vadă pe taică-su atît de aproape, ba tresărind de o teamă tîrzie că acesta va fi putut să-l zărească ; dar revenea prudent, oarecum în treacăt, ca nu cumva să readucă momentul în întregime şi să-l retrăiască cu o suferinţă mult mai răscolitoare. În situaţia lui de acum o asemenea evocare nu-şi avea rostul : se afla în locuri streine. Streine ? Surîzînd amar, Guskov trebuie să accepte : aşa e, sînt streine pentru el. Aci trebuie să fie cu ochii în patru, nu-i este îngăduită nici un fel de slăbiciune, prea scump ar putea să-l coste.

Cu totul neaşteptat îşi aduse aminte de Tania cea mută, la care stătuse ascuns în timpul popasului de la Irkutsk. Amintirea aceasta se iscă brusc, fără nici o legătură cu lumea gîndurilor lui de pînă acum. Pur şi simplu răsări înaintea ochilor faţa ei cu buzele mişcîndu-se întrebătoare şi deodată Guskov simţi dorinţa de a se pomeni iar în căsuţa ei. S-o ia cu el, s-o ducă undeva la capătul pămîntului, într-un ţinut singuratic unde nu există suflare de om ; să se dezveţe acolo de a vorbi, iar apoi, dintr-un fel de răzbunare, să-şi bată joc în voie de Tania, după care să i se facă milă de ea şi s-o mîngîie, şi iar s-o chinuiască, fiindcă ea va îndura orice şi va fi fericită, mulţumindu-se cu o nimica toată. Sînt nostime, totuşi, chipurile acestor muţi : zîmbesc, în timp ce ochii rămîn reci, nepăsători ; buzele se mişcă, iar faţa le rămîne imobilă şi încordată. El n-o merită nici pe Tania, bineînţeles, dar un asemenea păcat şi-ar lua pe suflet : Tania oricum e nedreptăţită de soartă, aşa că poate să îndure şi din partea lui nişte umilinţe. „Şi adică de ce trebuie neapărat s-o umileşti ?“ se întrebă el. Pentru că o vină caută altă vină ; un suflet păcătos caută o prăpastie cît mai adîncă. El, de bună seamă, n-ar mai şti să trăiască altfel ; ar avea mereu nevoie de noi şi noi dovezi şi confirmări că a ajuns exact ceea ce este de fapt. Aşa s-ar simţi mai sigur de el.

Guskov ieşi în cîmp deschis şi coti la dreapta, spre poienile depărtate, unde urma să-şi petreacă ziua toată. În perioada aceasta timpurie, la început de primăvară, oamenii n-aveau ce face prin acele locuri : gunoi de îngrăşat pămîntul nu cărau acolo nici în anii mai lesnicioşi, darmite acum, şi încă pe asemenea drumuri. Nici neastîmpărul vreunui prea zelos nu l-ar mîna într-acolo ; tot ce poate da pădurea se găseşte chiar în preajma satului. Iar dacă se abate totuşi careva — n-are decît : celor nepoftiţi să le fie frică, deoarece astăzi el n-are de gînd să se ascundă. Nu-i lasă el să se apropie la o distanţă de la care să fie recunoscut, iar de departe, vorba ceea, să se uite cît poftesc şi să-şi bată capul cine poate fi, puţin îi pasă. Căci el are dreptul să cutreiere aceste locuri ca un stăpîn : a trudit pe ogoarele astea, cel puţin tot atîta cît şi ceilalţi ; ţine minte pe de rost ce suprafaţă are fiecare, ce şi unde s-a semănat înainte de război şi ce recoltă a dat. Şi faptul că pînă astăzi n-au fost năpădite de lăstăriş, continuînd să dea rod, este şi meritul lui — e vîrîtă acolo şi truda lui din anii trecuţi. El nu e strein de meleagurile astea — nu. Aici, în clipa aceasta, aerul e pătruns de prezenţa lui, simte că el a reapărut şi trece prin aceste locuri ; ogoarele s-au încordat şi au amuţit recunoscîndu-l ; numai în această memorie are el acum încredere. Oamenii nu ştiu să păstreze amintiri reciproce, sînt prea repede purtaţi de curentul vieţii ; oamenii trebuie să rămînă în memoria acelor pămînturi la sînul cărora au vieţuit. Iar pămîntului nu-i este dat să ştie ce i s-a întîmplat lui, ca om ; pentru pămînt, omul ca atare, deci şi el, este curat.

Soarele se înălţa tot mai mult şi, sub razele lui, pe drum, sclipiră, se prelinseră şi se porniră primele firişoare de apă. Zăpada pe ambele margini se învineţea, se îmbiba şi se îngreuna. Se îngreuna şi aerul pătrunzîndu-se treptat de abureală. Guskov purta pîslari (altă încălţăminte nu avea, Nastiona îi făgăduise, la ultima lor întîlnire, să-i caute vechile lui căpute de lucru), şi pîslarii ăştia îl stînjeneau acum mai mult ca orice.

I se părea că ei îl trădează, îl împiedică să treacă drept un localnic ; nepotrivirea aceasta parcă îl înstrăina de pămîntul pe care călca. Mersul în pîslari era de pe acum îngreuiat mult ; dar ce va face peste trei-patru ceasuri, cînd ziua se va încălzi de tot. Va trebui, probabil, să se oprească la ultima poiană, unde se afla un adăpost lîngă pîrîiaș. Și totuși n-ar fi vrut astăzi să se ascundă prin adăposturi ; i se făcuse lehamite, nu pentru asta făcuse acest drum încoace. Poate e mai bine să-i scoată și să umble desculț ; să lipăie ca pe vremea cînd era un puști, dar să lipăie în așa fel, încît izul ființei lui să se răspîndească pe aici peste tot, căci s-ar putea să nu mai aibă un alt prilej de a poposi pe aceste meleaguri.

Îl asaltau amintirile, năvălind de peste tot și din tot ce-l înconjura : ogoare, haturi, copacul bătrîn noduros ce veghea singuratic în mijlocul țarinei, izvorașul ce susura de sub rădăcinile unui brad semeț din rariște, chiar și din acest crîmpei de cer conturat ca nicăieri deasupra crestelor păduroase. Guskov însă, temîndu-se de amintiri, le alunga, se lepăda de ele, încît, abia apărute, acestea se frîngeau și cădeau undeva jos. E de ajuns să te lași cuprins și nu mai scapi de ele. Ce nevoie are el acum de amintiri, de vreme ce nu se mai poate schimba nimic. Ca să-și mai sporească suferința ? Păcat că memoria nu înțelege asta. Pe de altă parte, stai și te gîndești cum vine asta : doi oameni absolut streini unul altuia să aibă o singură memorie — una și aceeași, pe care nici n-au cum s-o împartă. Dacă s-ar putea nimici, da uitării cu totul cele ce alcătuiau rostul vieții sale de odinioară, i-ar fi mult mai ușor — dar nu e chip : acela, omul de odinioară, continuă să existe și va mai exista mult timp încă de aci încolo ; așa cum e — nenorocit, amărît, oropsit — n-ai cum să scapi de el. Și nu va mai avea el, Guskov, pace și liniște ; tot ce-l așteaptă în viitor va fi o viață de necontenită pribegie și de mizerie pînă la capătul zilelor.

Dar aici se surprinse gîndind în sinea lui, că, deși se lasă convins și acceptă ceea ce era de neînlăturat, pe undeva în adîncul sufletului și în pofida faptelor

pe care le recunoaşte, el tot mai speră în ceva : o licărire de speranţă mută continuă să dăinuie în făptura lui, într-un cotlon al inimii sale atît de tăinuit, încît nici el însuşi nu izbuteşte s-o desluşească prea bine ; speranţa aceasta trăia, şi, nu o dată, îi auzise foirea sfioasă, temătoare. Dar în ce putea el să spere ? Absolut în nimic. Minuni nu se-ntîmplă. Părea că pentru prima oară i se dezvălui atît de aproape adevărul gol-goluţ asupra situaţiei în care se afla, fără nici o milă şi fără ocolişuri ; îl simţea acum fiziceşte, ca şi cum, străpungîndu-l, acest adevăr ar fi trecut prin toate mădularele lui de la un capăt la altul ; un fior rece îi cutremură tot trupul. Cum se face că adevărul acesta i s-a înfăţişat astfel tocmai acum ? se întreba el nedumerit. Nici mai înainte şi nici mai tîrziu, ci tocmai acum, cînd el păşise pe plaiurile natale atît de scumpe inimii sale — nu cumva l-or fi osîndit chiar ele ? Guskov aruncă o privire piezişă în jur, apoi, cu o mişcare smucită, se îndreptă din şale şi stoarse din buze un surîs asprit, răutăcios : aşteaptă, poate că trece acuşi în zbor vreo păsărea care în grai omenesc să-ţi adeverească — ele, ele. Îşi luă inima în dinţi îmbărbătîndu-se, dar simţea că se petrece cu el ceva neobişnuit : în sufletu-i zbuciumat dospea crescînd ceva nelămurit, neplăcut. Paşii lui deveniră nesiguri, cu toate că o pornise la drum grăbit ; răsuflarea i se înteţi în gîfîieli scurte, înecate. „Păsărică-păsărea... — îşi aminti el deodată. Păi şi eu am dus-o aici ca o pasăre a cerului. Ce-mi mai lipsea ?“

Din clipa aceea se năruiră în el toate zăgazurile, săriră toate lacătele, zăvoarele, şi gîndurile lui o luară razna. Nu mai fu în stare să se stăpînească, să-şi recapete cumpătul.

„Dacă nu venea războiul ăsta blestemat, încercă el să judece, aş fi trăit şi eu cum trăiam, aş fi muncit cum munceam odată. La vîrsta mea : abia am împlinit treizeci de ani — nici jumătate din cît are de trăit omul. Nici jumătate din cît mi-ar fi fost şi mie veleatul pe lume şi uite că a şi venit sfîrşitul. Dar de ce

tocmai eu ? Din atîta omenire... Cu ce am greşit faţă de soartă, de a fost atît de haină cu mine, cu ce ? Scoase un geamăt şi, simţind că i se moaie picioarele, căută un loc să se aşeze. Văzu la cîţiva paşi mai înainte o cioată udă şi se lăsă pe ea. Şi eu aş fi trăit la fel cu ceilalţi — se agăţă el de acest gînd — aş fi muncit, doar eram un lucrător priceput şi harnic, o ştie toată lumea. Aş fi umblat pe aici cu vreo treabă... aş fi mers, uite ca acum, m-aş fi aşezat ca acum, aş fi aprins o ţigară şi, după ce-aş fi isprăvit ce aveam de făcut, m-aş fi întors în sat... — atît de firească şi cu totul la îndemînă i s-a părut această posibilitate, încît rămase trăsnit. Cu privirea pierdută, dădu să se convingă dacă lucrurile nu stau chiar aşa, de-adevăratelea, dacă nu e timpul să termine treaba ce-o are de făcut aici şi pentru care venise, ca să se întoarcă apoi în sat. Degeaba, lumea nu se întorsese pe dos şi nici nu se schimbase cît de cît ; toate erau la locul lor. Nu era o trezire din somn dulce, ci una din numeroasele adeveriri ce le avea zilnic asupra situaţiei în care se afla el acum. De data aceasta însă ea i se păru deosebit de amară şi înfricoşătoare : toată apărarea lui, cu atîta trudă ticluită, se risipi brusc în neştiut şi el rămase descoperit la voia întîmplării ; o slăbiciune dezgustătoare îl învălui, nelăsîndu-l măcar să scoată un răcnet de împotrivire, ba părea să fie chiar mulţumit de faptul că nu e în stare s-o învingă. Războiul ăsta... numai din pricina lui... se apucă el iarăşi să se dezvinovăţească şi să se căineze. Nu-i ajung atîţia morţi, schilodiţi, i-au trebuit şi nenorociţi de-alde mine. De unde o fi căzut pe capul nostru al tuturora ! ! Cumplită năpastă, cumplită ! Şi pe mine, pe mine m-a aruncat tot acolo, în vîltoarea aceea încinsă — şi nu pe o lună, două — pentru ani de-a rîndul. De unde atîta putere s-o înduri şi mai departe ? Cît am putut, am rezistat, doar n-am făcut-o dintr-o dată ; mi-am dat prinosul cît de cît. De ce să fiu asemuit şi pus în aceeaşi oală cu afurisiţii care din capul locului au pornit pe drum de vrăjmăşie şi ca vrăjmaşi au terminat ? De ce să fim traşi în acelaşi fel la răspundere şi supuşi la aceeaşi

pedeapsă ? Ba, la drept vorbind, pătimirea lor e chiar mai ușoară, pentru că n-au de ce să-și chinuie sufletul ; pe cînd al meu, cînd se va înăspri și va deveni ca de piatră... Uite, spre pildă, abia am apucat să ies din bîrlog venind încoace — și gata, sufletul mi s-a înduioșat, s-a muiat... Eu nu sînt unul din ceata lui Vlasov care a pornit cu arma în mînă împotriva alor săi ; eu m-am dat înapoi în fața morții. E cu putință să nu se țină seama de asta? În fața morții m-am dat înapoi — repetă el, agățîndu-se de cuvîntul nimerit care-i venise pe limbă. Și deodată se umplu de uimire : Un asemenea război, iar eu am șters-o. Ca să faci o asemenea ispravă, se cere iscusință, naiba să mă ia !"

Și înălțînd capul, cu privirea ațintită undeva departe peste ogoarele pe care le străbătuse, Andrei izbucni ușurat într-un rîs zgomotos, sfidător.

A mai stat așa mult timp murmurînd cuvinte răzlețe, mereu aceleași, și tot așa lăsîndu-se pradă acelorași momente de slăbiciune, prins în chinga mustrărilor de cuget, cînd îi venea să schelălăie cîinește ; ca apoi, chinuit de istov și revenindu-și puțin, să se apuce a-și bate joc de el însuși, cuprins de o veselie deșănțată, bolnăvicioasă, plină de venin, pentru ca la urmă să recadă iarăși în hăul disperării. Într-un timp, socoti că tot chinul acesta se trage din lipsa de mișcare și de ocupație ; se ridică în picioare, iar buturuga pe care șezuse o rostogoli pe drum, în necazul aceluia care va fi nevoit s-o înlăture. Aruncînd o ultimă privire asupra locurilor dimprejur, porni mai departe ; purta în suflet o apăsare tulbure, dar mersul grăbit, cum bine socotise el, împiedica gîndurile să i se închege, risipindu-le în crîmpeie ce rămîneau mereu undeva în urmă.

Dimineața se dezvăluia din plin ; pîrăiașele se porniră deocamdată mai anevoie și fără glas ; dinspre poalele munților se desprinseră lin adieri sfioase, întinzîndu-se peste țarini și lăsînd în urmă pădurea scăldată-n soare și într-o învolburare albicioasă de aburreală. Dinspre sat răsuna, triumfător, strigătul cocoșilor

sloboziți din cotețe ; croncănea gălăgios o cioară în zbor ; un suflu de vînt se zbenguia rătăcind jos, chiar pe fața pămîntului. Obrazul lui Guskov ardea, dar nu din pricina vîntului, ci a soarelui ; vîntul numai îndesa văzduhul și îl slăbea din nou. Pe bateliștea de lîngă un adăpost, în jurul grămăjoarelor de pleavă, sporovăiau niște vrăbii gălăgioase cu penajul murdar și înfoiat. La apropierea lui, o pereche de porumbei sălbatici își luară zborul de pe locul unde își căutau hrana și, cu șuierat de aripi, se înălțară în văzduh.

Guskov se opri nu departe de bătătură și urmări forfoteala vrăbiilor. La Audreevskoe, departe de așezările omenești, aceste păsări nu apăreau. Privindu-le așa, el se întrebă cam cît trăiește o vrabie, gîndindu-se că în stolul acesta înfometat și aiurit se află poate și unele care zburaseră pe aici și pe vremea lui. Dar necunoscînd durata vieții acestor zburătoare, căci asemenea fleacuri nu-l interesaseră înainte vreme niciodată, i se făcu iarăși ciudă. Stîrnind vrăbiile, se apropie de adăpost și cu greu izbuti să deschidă ușa înțepenită peste iarnă. Înlăuntru era frig și pustiu ; căută peste tot cu gîndul că poate găsește ceva de ale gurii, dar neaflînd nimic, ieși afară. Simțea că îl încearcă o vagă dorință, dar nu știa care anume : de a mînca ? De a dormi ? Luase cu el nițică mîncare, dar socoti cu cale s-o păstreze pentru mai tîrziu. Nădăjduise să găsească și pe aici cîte ceva de mestecat, deși era limpede că n-avea de unde : doar n-o să se ducă în sat să ceară, iar în afara satului, pe cîmp, la pădure nu crește nimic în această perioadă și nici prin adăposturi nu se păstrează.

Zăbovi mult timp învîrtindu-se pe loc fără nici un rost, încercînd parcă și socotindu-se unde să se aciuieze, și în cele din urmă trecu în dosul adăpostului, în bătaia soarelui dinspre munte, se așeză pe un buștean și se sprijini cu spatele de perete. Odinioară, după foametea din anul treizeci și trei, se afla printre consătenii care defrișau această padină ; sub ochii lui se întindea tocmai acea parcelă în suprafață de trei hectare și jumătate pe care o desțelenise el. Ferindu-se temător de orice

amintire prisoselnică, o cuprinse toată dintr-o privire : înnegrit de acum la capătul de jos al miriştei, ogorul părea că se uită la el cu prietenie, ogoindu-i sufletul. Încălzit şi moleşit de soare, Guskov aţipi. Din cînd în cînd pleoapele grele i se desfăceau, din obişnuinţă, numai ele singure, fără a stîrni şi restul trupului, veghind să nu răsară pe undeva vreo pată mişcătoare. Domnea o linişte deplină.

Guskov dormita şi, în somnu-i tulbure, i se năzăreau tot felul de vise în crîmpeie încîlcite, îmbulzindu-se fără nici o noimă. Ba se făcea că Lebedev, căpitanul-comandant al companiei de recunoaştere, trimiţînd plutonul lor în misiune, îl avertiza nu se ştie de ce pe el, pe Guskov, că dacă fuge la nemţi, va fi readus înapoi în schimbul unui general neamţ prizonier şi nu împuşcat, nu — ar fi prea mare cinste pentru el ! — ci supus la cazne timp de trei zile şi trei nopţi şi, vai de el, la ce cazne ; de ar şti numai ! Ba că tot acolo, prin partea Smolenskului, în zona nimănui, apărea deodată moara din Atamanovka la care a fost repartizat, chipurile, ca morar şi că asupra lui, din ambele părţi, se trage cu nemiluita, fără a se zgîrci la muniţii ; că acum numai şi numai din pricina lui nu se mai sfîrşeşte războiul şi că va ieşi învingător acela care îl va răpune pe el. Apoi se făcea că la spitalul din Novosibirsk, unde era internat, chirurgul — un locotenent-colonel mustăcios — îl cheamă în cabinetul său să bea împreună spirt şi, cinstindu-se, îi propune să ia locul unui important colonel, chiar atunci decedat într-o rezervă. Apoi, se pomeneşte iarăşi pe front, lîngă un mortier ; pierde lădiţa cu dispozitivul de ochire şi este trimis în judecata curţii marţiale. Acum se vede pe un cîmp lung-lung şi foarte îngust, scăldat în lumina proiectoarelor ; el înaintează pe acest cîmp sufocîndu-se de căldură, iar lumina se încinge tot mai mult, devine albăstruie şi se transformă într-o vîlvătaie de foc.

Se trezi, dar rămase îndelung nemişcat, înjosit şi umilit în simţirea lui de aceste vise zălude şi crunte. Nimic adevărat nu era în ele, nimeni, niciodată, nu l-a

bănuit de a fi săvîrşit vreo faptă rea. Şi uite cum, deodată, un singur pas greşit pecetluieşte la urmă o viaţă întreagă cu stigmatul mişeliei : pînă şi visele s-au schimbat, pînă şi ele, care se iscă în propria lui făptură, se întorc împotriva lui însuşi. La ce se mai poate aştepta din altă parte ?

Moara ce i se arătase în vis îi stîrni gîndul să meargă într-acolo. Se afla cam departe, dar şi ziua pentru Guskov de-abia începea. Cum nu era vremea morăritului, mai mult ca sigur nu va da de oameni acolo. Zburătăci din nou vrăbiile de pe bătătură, simţind că începe să le urască. Porni la vale, coborînd pe marginea ogorului pînă ajunse la capătul lui, iar de-acolo o luă de-a dreptul spre pîrîu. În pădurea rece de brad zăpada aproape că nici nu începuse să se topească ; chiar şi pe locurile golaşe soarele bătea aici mai slab decît peste poieni ; copacii lăsau umbre lungi, precis conturate. Pîslarii lui Guskov se potriveau mai bine pe aici şi, căpătînd un mers mai sigur, el îşi redobîndi curajul. Simţi cum îl încearcă emoţia de altădată, cînd îi plăcea grozav să zăbovească la moară. Dar cui nu-i plăcea ? Măcinatul grînelor era munca cea mai plăcută, de sfîrşit de trudă — o adevărată sărbătoare. După strînsul recoltei, veneau aici la rînd la măciniş, rămînînd bucuroşi şi peste noapte ; dar nu dormeau : bătrînii fumau şi tăifăsuiau, tineretul se hîrjonea, prin tufişuri chicoteau fetele, se puneau la cale tot felul de jocuri, ardea nestins focul de vreascuri întreţinut toată noaptea, înfierbîntînd pînă la clocot ceainicele unul după altul, iar pietrele morii măcinau întruna, cu un uruit molcom, mulţumit, umplînd doldora sacii agăţaţi de cîrlige cu făină caldă din noua recoltă.

Aceste amintiri îl înseninară pe Guskov ; ochii surîdeau, sufletu-i parcă se mai liniştise. Dar pentru scurtă vreme : apropiindu-se de moară, redeveni bănuitor, se încordă, şi, aplecat puţin înainte, ca la pîndă, păşea prudent, oprindu-se la fiecare doi-trei paşi şi plescăind uşurel din buze. Nimic nu lăsa să se simtă prezenţa omului : uşile, şi cea de sus, şi cea de jos, aveau lacăte ;

treptele scării, pentru urcat sus la coşuri sacii cu grîne, erau acoperite de zăpadă. Guskov zăbovi un timp pe loc, pentru a se convinge că nu-i nimeni şi abia după aceea porni dintre tufele de salcie spre uşă. Lacătul, ca de obicei, era pus numai de formă : cu o smucitură, îl deschise. Dacă nu-şi aducea aminte de acest mic secret al consătenilor săi, ar fi trebuit probabil să-l smulgă cu belciuge cu tot, ori să spargă geamul pentru a deschide fereastra, căci în ruptul capului n-ar fi dat înapoi fără să cerceteze moara.

Înlăuntru era frig şi totul acoperit de praf ; pe duşumele, după el, rămîneau urme albicioase de pîslari. Cercetă mai întîi cămăruţa morarului şi găsi pe policioară o cană mare smălţuită, două căpăţîni de usturoi şi o jumătate de cutie de sare, pe perete atîrna un ferăstrău de mînă. Vîrî toate astea într-un sac de papură aruncat sub laviţă şi porni să cerceteze prin toată moara. De două ori urcă şi sus pe postamentul coşurilor, cotrobăi prin toate colţurile şi ungherele, dar nu mai găsi nimic de trebuinţă, afară doar de încă un sac şi o cărţulie cu coperţile rupte ; le înşfăcă şi pe astea, că de, cine ştie, i-or prinde poate bine la nevoie.

Ieşi din moară, prinse lacătul de belciuge, aşa cum îl găsise, se uită împrejur şi deodată simţi o dorinţă aprigă, nestăvilită, de a da foc morii. Nu era greu de făcut : grămezi de uscături, adunate de-a valma cu coajă de mesteacăn, zăceau pe aproape ; chibrituri avea ; clădirea e veche, uscată, se va aprinde ca o torţă. Nu-şi pierduse judecata cu totul, îşi dădea seama prea bine că ar fi o faptă ruşinoasă, ba chiar nebunească să dea pîrjol morii... şi că în cele din urmă nici nu se va încumeta s-o facă. Şi totuşi ispita diavolească era atît de puternică, ar fi vrut atît de mult să lase o amintire fierbinte în urma sa, încît, nemaifiind stăpîn pe propria-i voinţă, se smuci din loc şi porni în grabă cît mai departe de moară, cît mai departe de păcat. Şi nu mai zăbovi decît un pic lîngă stăvilar, atras de luciul străveziu verzui al gheţii, pe dedesubtul căreia unduia apa

vrăjind şi furîndu-i privirea. Guskov îşi închipui o clipă cum pe oglinda de cristal a gheţii, mînjind-o, sîsîind şi fumegînd, ar fi sărit tăciuni mari şi — simţind din nou acea teribilă ispită de a-şi oferi o asemenea privelişte — porni cu pas zorit la deal, spre ogoare.

Rătăci astfel toată ziua, colindînd plaiurile, bătînd drumurile şi potecile de la o zănoagă la alta, prin poieni şi prin hîrtoape, ba poposind în loc deschis, ba rămînînd ascuns prin desişuri de pădure. Uneori, îl apuca o dorinţă nebună, nestăpînită, de a vedea oameni, care, la rîndul lor să-l vadă şi ei, să-l privească şi să cadă la bănuială întrebîndu-se cu teamă ce fel de om o fi adică ; apoi, fără nici o pricină, se pomenea cuprins de o spaimă groaznică, rămînînd multă vreme încremenit locului, fără a îndrăzni să facă o mişcare. Clipoceau pîrîiaşele ; aburea pămîntul în bătaia soarelui ; miresme tari, îmbătătoare făceau să-i vîjîie capul. Toate astea la un loc, sau poate şi altceva încă, îl ameţiră : o bună frîntură de timp, cam de două-trei ore, din după-amiaza aceea dispăru cu desăvîrşire din memoria lui ; încercînd să-şi amintească mai tîrziu pe unde fusese în acel răstimp şi ce făcuse, el nu izbuti să capete nici un răspuns ; din acel gol de impresii nu răzbeau pînă la conştiinţa lui decît un cîntat de cocoşi dinspre sat, care-i sfîşia sufletul, şi clipocitul apei. Pîslarii supseseră atîta apă, încît clefăiau la fiecare pas, picioarele-i ardeau dureros, dar el continua să umble în neştire, fără un ţel precis, fără a căuta drum sau poteci, fără a se uita dacă locul unde calcă e uscat sau e băltoacă.

Umblase fără a ţine seama de timp şi de distanţe, încît poposi la marginea satului abia la căderea nopţii, cînd peste tot se aşternuse întunericul. Dar unele lucruri şi îndeosebi clădirile se mai puteau desluşi încă ; scruta cu privirea locul şi, descoperind în semiîntuneric baia lor, constată descurajat că deasupra hornului nu se înălţa nici o dîră de fum. Tot timpul de peste zi nădăjduise, ba chiar era absolut sigur că va vedea hornul fumegînd, încît îşi făcea socoteala : acum

Nastiona cară apă ; acum a făcut focul ca s-o încălzească în cazan şi să se încingă pietrele... O fi împiedicat-o ceva neprevăzut ? Pentru prima oară în viaţa lui de pribegie, se pare, Guskov îl chemă în ajutor pe Dumnezeu. „Nu mă părăsi, Doamne. Fă aşa fel ca baia să fie încălzită ; e în puterile tale, Doamne, şi încă nu-i tîrziu. Împlineşte-mi numai dorinţa asta, iar după aceea faci cu mine ce vei găsi de cuviinţă, mă voi supune vrerii tale." Deodată un tremur nervos îi străbătu corpul, scuturîndu-l în lungi dîrdîieli, ca apoi, dîndu-i parcă a înţelege un anume lucru, să-l slăbească din strînsoare tot atît de neaşteptat, lăsînd în urmă-i doar o dureroasă istovire în tot trupul. Guskov se aşează pe o buturugă aflată în apropiere, hotărît să aştepte acolo pînă se întunecă de tot.

Se stîrnea din cînd în cînd şi se potolea lătrat de cîini ; se auzeau ici-colo zgomote întîrziate din forfota potolită a satului, uneori şi glasuri omeneşti ; dar toate astea ajungeau la el în rostogoliri răzleţe, molatice, iscate şi pornite din locuri şi surse nedesluşite. Ca şi în dimineaţa zilei acesteia, el se simţi iarăşi cu sufletul pustiit ; singurul frămînt care-i stăpînea acum fiinţa era gîndul : ce se-ntîmplă cu Nastiona ? Şi totuşi, luminile din ferestre îl tulburară pe Guskov : îşi închipui samovarul în clocot pe masă, focul aprins în vatră, umbrele învălurate pe pereţi ale flăcărilor, pernele dolofane rînduite pe pat, scîndurile geluite ale podelei sub picioarele goale — toate astea răspîndind acel iz drag şi scump al casei părinteşti care răscoleşte sufletul, stîrnind un dor nespus de dulce, dar care la el se prefăcu într-o tînjire fără de leac ; înţelegător, sufletu-i chinuit de zădărnicia acestei aduceri-aminte se zăvorî în grabă. Guskov îşi smulse privirea de la lumina ferestrelor şi, întorcînd capul, închise ochii — în bezna nopţii ce se lăsa încet el însuşi semăna cu o buturugă.

Într-un tîrziu, cînd satul se potoli de tot, la un moment dat — aşa cum îşi socotise timpul dinainte — el se ridică hotărît, apoi, fără a mişca mîna, îşi făcu semnul

crucii prin scurte clătinări din cap şi porni la vale spre Angara. Pe gheaţă ajunse în dreptul băii ; se aburcă sus pe mal, dar în faţa îngrăditurii se opri şi rămase nemişcat, nu din prea multă prevedere, ci pentru că era pătruns de însemnătatea clipei ce-l aştepta ; se strecură apoi printre prăjinile gardului. De la uşă încă simţi venind dinlăuntru o boare de căldură. Intră în baie, trase după el uşa, se descălţă fără grabă, uşurîndu-şi picioarele de povara pîslarilor uzi şi grei, pe care fusese nevoit să-i poarte în halul acesta toată ziua, şi de abia după asta, pregătit să facă baie, izbucni într-un rîs răutăcios, triumfător. Cu greu se stăpîni să nu strige, să nu cînte şi să nu stîrnească o larmă care ar băga în sperieţi pe toată lumea — sărbătorindu-şi astfel în voie bucuria pe care o încerca.

La Nastiona, care era acum aproape de tot, nici nu se gîndi ; i-a fost de ajuns că a găsit baia încălzită şi apa fierbinte.

14

ŞI UITE AŞA, FĂRĂ DE VESTE — SE PORNI tăvălugul. Oricît de pregătită sufleteşte era Nastiona, oricît de bine şi cu multă grijă se ferise, a fost luată prin surprindere.

În aprilie, de cum s-a topit zăpada, Miheici şi Nastiona se apucară să pregătească stocul de lemne pentru iarna viitoare. Lucrau aproape de sat, să le fie la îndemînă ; ori de cîte ori îşi găseau amîndoi timp liber, dădeau o fugă la pădure să taie lemne cu fierăstrăul un ceas-două, apoi se-ntorceau acasă. Despicatul îl făcea de cele mai multe ori Miheici singur, după care Nastiona, la rîndul ei, se ducea să le stivuiască. Tăiatul cu fierăstrăul a mers greu anul acesta. Spre deosebire de anii trecuţi, Miheici obosea repede şi după fiecare lemn tăiat simţea nevoia să se odihnească. Fără buturugi nu scăpau nici înainte vreme, dar acum, după

cum mergeau lucrurile, numai pe ele se punea nădejdea pentru iarna ce vine.

La o distanţă atît de mică, o verstă de sat, Miheici nu mai lua cu el puşca, n-avea nici un rost. Şi totuşi, munca la pădure îi zgîndări, se vede, coarda vînătorească a sufletului, căci se apucă să-şi cureţe puşca, să pregătească cartuşe şi, într-o zi, încuind hambarul unde zăbovise o bună bucată de vreme înainte de a porni la pădure, o întrebă neaşteptat pe Nastiona :

— Auzi, fată dragă, n-ai văzut cumva unde-i puşca lui Andrei ? Am căutat-o peste tot şi n-o găsesc, parcă a intrat în pămînt.

Nastiona, care îl aştepta pe tata-socru să pornească împreună, încremeni cu fierăstrăul în mînă cum stătea în mijlocul curţii. Purtase mereu în suflet teama de această întrebare, îşi pregătise demult şi răspunsul la ea şi totuşi, pusă în faţa ei, se zăpăci. N-ar fi vrut să dea lămuriri lui socru-său despre asta tocmai acum ; vai, nu tocmai acum, căci momentul nu era deloc potrivit.

— N-ai văzut-o nicăieri ? mai întrebă o dată Miheici, gata s-o lase în pace.

— Am văzut-o, recunoscu ea cu un zîmbet prostesc, aiurit ; şi, ca să nu vorbească cu glas tare, se apropie de Miheici. Şi am vîndut-o, tăticule. În unele împrejurări de importanţă deosebită, Nastiona îi spunea „tăticule", ca şi Andrei.

— Ai vîndut-o ? Cînd ai vîndut-o, cui ?

— Mai demult. Tot voiam să-ţi spun, dar m-am temut că ai să mă certi. Cînd l-am dus pe împuternicit la Karda... Te supăraseşi atunci pe mine rău de tot pentru obligaţiile cele şi m-am gîndit, într-adevăr, de unde atîta bănet ? M-a luat atunci gura pe dinainte şi am scăpat o vorbă, dar bani n-aveam chiar deloc. Şi s-a brodit ca el să vază puşca şi să-i placă. Vinde-mi-o şi vinde-mi-o ; nu s-a lăsat pînă nu m-a înduplecat în cele din urmă... şi i-am vîndut-o.

— Ce tot îndrugi, fato ? Cine a văzut-o ? Cine te-a înduplecat ? Nu înţeleg nimic.

— Păi, un om acolo, la Karda. Nu-l cunosc, dar ţin minte că era în manta militară. Katia Hlîstova, nora lui Afanasi Hlîstov, îl cunoaşte, căci am văzut-o vorbind cu el ca şi cum îl cunoştea bine. Mi-a fost oarecum greu să-l descos cine e şi cum îl cheamă. Am căzut la învoială şi gata.

— Înseamnă că luaseşi puşca la drum cu tine ?

— Am luat-o cu mine. M-am gîndit că dacă întîrziem, la întoarcere, mă apucă noaptea pe drum... mi-era cam teamă.

— Şi ai vîndut-o, zici ?

— Am vîndut-o.

Miheici rămase pe loc în dreptul uşii hambarului, unde îl surprinsese ştirea, cu gura căscată şi chipul împietrit de încordare, ceea ce făcea ca faţa-i zbîrcită să pară şi mai urîţită ; îşi întinse capul înainte spre Nastiona, iar ochii clipeau nedumeriţi.

— Îţi arde cumva de glume, Nastiona, sau e adevărat ce spui ? o mai întrebă el, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— E adevărat. Trebuia să-ţi spun chiar atunci... dar am tot amînat, de teamă.

— Şi ce crezi, cînd o veni Andrei, o să sară în sus de bucurie şi o să ne mulţumească pentru trebuşoara asta a ta ? Sau cum ?

— Cînd o veni — ne rostuim noi cumva. Am vrut doar să ies din încurcătura în care m-am vîrît ; n-am făcut-o pentru folosul meu.

— Ne rostuim... repetă Miheici dînd din cap scurt şi des, învoindu-se parcă nu atît cu spusele Nastionei, ci mai cu seamă cu un gînd al său ascuns, nemărturisit. Tăcu un timp, ducîndu-şi pesemne gîndul pînă la capătul lui deplin lămuritor şi se întoarse la cele vorbite cu o întrebare ; ca să audă răspunsul mai bine, îşi întoarse faţa uşor într-o parte şi-şi aplecă urechea :

— Şi... cu cît ai vîndut-o ?

Sosise momentul cel mai delicat şi lunecos din toată tărăşenia asta, hopul cel mai greu de trecut.

— Îndată, zise Nastiona, intră în casă şi luă de pe policioară ceasul pe care i-l dăduse Andrei şi pe care îl ţinea acolo înfăşurat într-o băsmăluţă. Cînd reveni, Miheici ieşise din hambar şi se aşezase pe una din treptele scăriţei. Iată. Şi Nastiona îi întinse ceasul. Socrul se feri în lături şi se ridică în picioare.

— Ce-i asta ? întrebă el uluit şi obrazul i se schimonosi de încordare.

— Un ceasornic, se grăbi ea să explice. Puşca n-am dat-o pe bani, ci pe ceas. Ca şi cum aş fi făcut un schimb. Ceasul putem să-l vindem mai uşor ; omul acela mi-a spus că e un ceas străin, greu de găsit şi foarte preţuit. Priveşte numai : e cu trei ace. Nastiona întoarse repede ceasul la care, se vede treaba, umblase de mai multe ori, şi i-l vîrî lui Miheici în mînă. Priveşte cum aleargă acul cel lung şi subţire, sărind de pe o liniuţă pe alta. N-am văzut în viaţa mea asemenea ceasuri. Ce născocire grozavă, şi e frumos făcut şi merge bine, fără greş. Miheici trecu ceasul dintr-o mînă în cealaltă cu teamă, ca pe o bombă, îl răsuci de cîteva ori şi îl înapoie cu ambele mîini Nastionei. Pe întuneric se luminează ; uite punctuleţele astea dau lumină albă, încît totul se vede, mai adăugă Nastiona cu admiraţie oarbă, disperată şi tăcu.

— O puşcă pe un ceas, pe o jucărie, bîigui socrul, venindu-şi în fire. Grozavă afacere, n-am ce zice.

— Un ceas e mai uşor de vîndut... Puşcă are aproape orice sătean aici, dar ceas... şi încă un ceas ca ăsta... Ţi-l smulge cu mînă cu tot — numai să-l arăţi...

— Mi se pare că ţie, fato, ar trebui să ţi se smulgă cevaşilea pentru asta. Ca să te gîndeşti bine înainte de a face un lucru, să nu te repezi la orice năzăreală şi să te laşi dusă de nas prosteşte. Cui ai să-l vinzi, cine are nevoie de aşa ceva ? La ce mai umblă atunci soarele în cer ? „Pe întuneric se luminează", o îngînă el înciudat, amintindu-şi de atuul ei cel mare cu care voise să-l îmbrobodească şi scuipă. Şi la ce mi-ar folosi lumina lui ? La strivit păduchii ?

— Îl cumpără Innokenti Ivanovici, nu se lăsa Nastiona. Sînt sigură că o să-i placă, să i-l arăt numai, se dă-n vînt după asemenea lucruri. Împuternicitul pe care l-am dus atunci îmi dădea pe el două mii, strecură ea pentru mai multă greutate, ba se şi ruga să i-l vînd lui...

— Cu cît, cu cît ai zis ?

— Cu două mii.

— Şi de ce nu l-ai dat, dacă s-a găsit un asemenea prost ?

— Bănuiesc eu că face şi mai mult.

— Caută atunci pe altul, care să-ţi dea mai mult. Să te văd, unde-l găseşti. Două mii... Împuternicitul ăsta al tău, bag de seamă, şi-a rîs de tine, iar tu l-ai crezut de-adevăratelea. Dar să lăsăm asta, se zori deodată Miheici, hai să mergem. Am pierdut o grămadă de timp cu ceasul ăsta al tău. M-ai fericit cum nu se poate mai bine, mi-ajunge. Şi ia-l odată din faţa mea, să nu-l mai văd, pentru numele lui Dumnezeu.

Porniră. Dar Nastiona presimţea că discuţia lor nu s-a terminat, că Miheici nu se va lăsa şi va mai reveni asupra ei ; prea mult timp urmau să lucreze împreună de aci înainte ; şi-apoi, odată întărîtat, nu-i vine uşor omului să treacă la discuţii mărunte. De asta se temea acum Nastiona, deşi era încredinţată că momentul cel mai de temut pe ziua de azi — întrebarea despre puşcă, venită din senin — trecuse cu bine. Important era acum să se ţină morţiş de răspunsul dat, să nu se încurce, s-o facă pe proasta mai departe. În schimb, necontenita şi apăsătoarea aşteptare a clipei cînd cele tăinuite vor ieşi la lumina zilei luase sfîrşit : unul din lucrurile dispărute — puşca — de bine, de rău îşi afla justificarea ; de aci încolo, dacă totul va rămîne aşa, îi va fi mai uşor ; bineînţeles, pînă la cealaltă încercare, cu mult mai anevoie de explicat, cînd va trebui să justifice nu o pagubă, ci o procopseală pe care o poartă în trupul ei... Dar pînă atunci mai era timp, cu toate că nu exista nici o îndoială în această privinţă.

Ajungînd la fața locului, se apucară de lucru fără zăbavă : să doboare molidul crestat dinainte. Miheici făcu o crestătură mai adîncă și mai mare cu securea pe partea spre care cumpănea arborele și începură să-l taie cu ferăstrăul din cealaltă parte. Molidul ales nu era prea gros, ca să fie mai ușor de tăiat, și totuși ferăstrăul mergea greu și cerea o sforțare mai susținută. Or, Miheici pierdu curînd răsuflarea, se înecă și se încovoie, zguduit de tusea lui răvășitoare. Așteptînd să-i treacă tusea, să se liniștească și să mai prindă putere, Nastiona se așeză pe pămîntul zvîntat și zări deodată printre smocurile de iarbă uscată din anul trecut un firicel palid-verzui, care sclipi un pic sub ochii ei și se stinse pe loc. Femeia se aplecă, scotoci prefirînd smocul și dădu peste firul răsărit, iar alături de el găsi și multe altele. Cu o mișcare mîngîioasă, desprinse unul și, ținîndu-l în palma deschisă, îl privi îndelung, încercînd un simțămînt tulburător, ca la apropierea unui gînd depărtat și plin de însemnătate, care i se părea că-i poate aduce o speranță ; dar gîndul acesta zădărîtor nu se lăsa prins ; dîndu-i tîrcoale de departe, îi scăpa neoblicit. Isprăvind între timp cu tusea lui pîrdalnică, Miheici se apropie și Nastiona îi arătă firul din palmă :

— S-a și pornit iarba verde. E primul fir pe care-l văd primăvara asta.

Fără a scoate o vorbă, el trase ferăstrăul spre dînsul. Nastiona se simți prost : reieșea că se lingușește pe lîngă socrul ei.

Ziua se arăta luminoasă, dar fără sclipire și potolită : somnolentă parcă. Soarele în cer părea subțiat, sleit ; lumina lui slabă atîrna în aer fără să atingă pămîntul. Pe undeva se auzi șuierat de țiștari ; departe în susul dealului răsuna lătrat de cîine ; scîrțiia un arbore bătrîn ; dar sunetele acestea nu tulburau liniștea, ci doar îi scădeau apăsarea. Părea că ziua asta venise anume atît de ștearsă și tihnită, ca să lase iarba să răsară din întuneric fără teamă, iar copacii să-și umfle în voie mugurii.

Dar iată că molidul scîrţîi sub ferăstrău, vîrful tresări, se încordă într-o ultimă şi disperată sforţare de a rezista, de a rămîne neclintit şi, neizbutind, se înclină prăvălindu-se şi sfîşiindu-şi cu scrîşnet ţesătura rămasă neatinsă de ferăstrău. Miheici şi Nastiona săriră într-o parte. Vîna se răsuci pe butuc, trunchiul retezat porni într-un început de rotire şi se prăbuşi cu icnet înecat în foşnetul căderii : sări în sus o ramură frîntă, tufărişul se cutremură strivit, de departe, de peste rîu, se trezi un ecou spăimîntat. Miheici puse mîna pe secure şi se apucă să reteze crengile. Nastiona, ca de obicei, porni să le adune grămadă.

După ce molidul fu despuiat de podoaba lui de cetină verde, se aşezară la odihnă. Şi, deodată, Miheici dădu glas la o întrebare :

— Ascultă, Nastiona, tu chiar nu ştii unde-i Andrei ?

Întrebarea veni ca un trăsnet ; la orice s-ar fi aşteptat Nastiona, dar nu la una ca asta ; avea de ce să se sperie.

— Andrei ? tresări ea şi frica o ajută să se arate mirată. Păi de unde să ştiu ? De ce întrebi ?

— Nu ştii, vra să zică ?

— Nu ştiu nimic. Decît ce ştii şi matale. N-am de unde să ştiu. Doar stăm împreună în aceeaşi casă.

El o cerca cu privirea aţintită iscoditor, de parcă ar fi vrut, neîncrezător în spusele ei, să priceapă după felul cum se ţine şi cum răspunde că ascunde ceva.

— Am crezut că poate mai ştii şi altceva. Ce nu poţi să spui. Dacă e aşa... spune-mi, Nastiona. Numai mie. Nu te feri de mine.

— Ce vrei să-ţi spun ? se îndîrji ea, revenindu-şi din buimăceală. Dacă ştiam ceva nou, crezi că nu-ţi spuneam ? Ştiu tot atîta cît şi matale.

— Te-am întrebat numai... Să nu fie cu supărare, te-am întrebat, pentru că în ultima vreme te văd cam schimbată.

— Cum adică schimbată ? se miră Nastiona cu un fel de curiozitate prudent iscoditoare.

— Păi, de la o vreme încoace parcă nu prea eşti în toată firea, aşa cum te ştiam. Mi s-o fi părut poate... Dar niciciînd nu mi-aş fi închipuit că ai putea, fără să întrebi, să schimbi puşca pe un ceasornic. Aşa ceva nu-ţi stă-n fire deloc. Se petrece ceva cu tine, fato, se vede cît de colo ; chiar dacă lăsăm deoparte treaba asta cu puşca. Parcă trăieşti tot timpul cu frica în sîn... mereu eşti grăbită... Nu cumva te bate gîndul să pleci de la noi ?

— Da de unde, încotro să mă duc ? Stau cu voi pînă nu mă alungaţi, mărturisi ea cu o sinceritate ţîşnită din adîncul inimii. Curînd se termină poate războiul — ce ne aşteaptă oare ?

— Unde o fi el ?

— Am spus — nu ştiu nici eu.

— Nu te iscodesc pe tine, fato, aşa veni vorba.

Se apucară iar de lucru. Nastiona mînuia cu disperare ferăstrăul, trăgînd şi împingînd, înainte şi înapoi şi, aruncînd priviri furişe la socrul său, încerca să ghicească dacă a crezut-o sau nu. Însăşi bănuiala iscată în mintea lui cum că ea ar şti ceva despre Andrei, ceva ce numai ei îi este cunoscut, nu era a bună. Nu era greu să-şi închipuie că de aci încolo el îi va pîndi orice pas, orice mişcare — o va face fără să vrea, chiar dacă a crezut-o acum, căci de o bănuială nu scapi aşa uşor : odată iscată, ea devine de sine stătătoare şi pune treptat stăpînire pe om în aşa fel, încît acesta nu mai are nici o putere asupra ei. Acum Nastiona va trebui să fie îndoit şi întreit mai cu băgare de seamă la ceea ce face sau spune, să-şi cumpănească bine orice pas. Dar ce folos cu atîta cumpănire şi fereală, cînd peste vreo două luni burta-i crescută va vorbi de la sine ; şi n-ai cum să ticluieşti o poveste ca cea cu puşca şi cu ceasornicul — ceasul acesta va tăcăi tare şi fără oprire. Nastiona nu-şi putea închipui ce o aşteaptă de aici încolo, n-avea destulă imaginaţie pentru asta ; ceea ce avea să se prăvale pe umerii ei nu se putea asemui cu nimic ; trebuia să aştepte resemnată, era nevoită să nu întreprindă nimic, pînă va şti toată lumea

ce se petrece cu ea, pînă o vor arăta cu degetul şi o vor lua la întrebări şi abia atunci să se caţăre, să se caţăre din răsputeri, bizuindu-se doar pe forţele proprii, căci n-o va ajuta nimeni ; de una singură, numai prin forţele ei proprii să-i salveze pe toţi trei. Va avea oare destulă putere ? Nu ştia şi nici nu voia să se gîndească la asta de pe acum. Punea mult temei pe tăria firii sale, trecute prin atîtea încercări grele, dar şi temîndu-se totodată că, în afară de putere şi răbdare, va fi nevoie şi de altceva, de nişte însuşiri pe care nu le are. Se poate îndura, probabil, orice ruşine ; dar fi-va oare cu putinţă să-i înşele pe toţi, pe toată lumea dintr-o dată, ca nimeni, nicicînd să nu afle adevărul adevărat ? Vor fi de ajuns pentru asta puterile unui singur om, şiretlicurile şi dibăcia lui, oricît de iscusite ar fi ele ? Nu-şi încarcă ea sufletul cu un păcat mult prea mare, un păcat ce o depăşeşte pe ea însăşi, depăşeşte tot restul vieţii sale, prin care ar urma să-l ispăşească ?

La un moment dat, ce i se păru nimerit, simţi nevoia de a-şi deschide sufletul în faţa socrului, mărturisind că este însărcinată, ca să se elibereze totodată şi de frica cea mai apăsătoare, frica faţă de viitoarea oblicire a tainei sale. Capul nu ţi-l pot lua decît o dată. Dacă se împacă el cu asta — poate cu greu şi nu de la bun început — dar dacă se împacă în cele din urmă, îi va veni şi ei mult mai uşor, se va simţi mai liniştită ; celelalte toate, cîte or mai fi, va şti ea să le suporte. Dar i se făcu milă de Miheici. Parcă îl vede de pe acum încremenind speriat, lăsînd apoi capul în jos sub povara unui gînd întunecat, neîndrăznind să întrebe ceea ce se cuvine de ştiut în asemenea cazuri... ei bine — nu, e de ajuns pentru el, pe ziua de azi, că aflase de puşcă ; iar pentru dînsa — ceea ce s-a spus pînă acum. Să nu se-ntîmple, ca prin mărturisirea ei să-l împingă pe bătrîn şi mai mult pe făgaşul bănuielii lui, întărindu-i gîndul la ceea ce pînă acum nu-l cercase poate decît în treacăt, uneori, mai mult ca o năzăreală. Nastiona se temea că Miheici, cunoscîndu-i firea mai bine decît oricare altul, nu va da crezare născocirilor ei stîngace

în această privință. Prea multe s-ar potrivi atunci cap la cap și, înnodate, l-ar da în vileag pe Andrei.

Terminînd tăiatul, stivuiră lemnele și se pregătiră de plecare : nu mai era timp de zăbavă. Ziua se apleca spre asfințit ; pe același cer se găsiră în zări opuse soarele și luna ; secerea îngustă și tăioasă a lunii își croia îndărătnic drumul pe urmele soarelui împîclit. De cîte ori vedea pe cer în același timp soarele și luna, Nastiona încerca un fel de teamă, neînțelegînd de ce nu se despart, cum le este datul. Și acum, la fel, se simți stînjenită. Se uită cu ochi mari, fără a-i mîji, drept la soare și, în același timp, i se părea că simte atingerea țepoasă a razelor reci de lună.

Înainte de a porni, Miheici se așeză pe un butuc. Nastiona se încordă de teamă că el ar putea deschide vorba iar despre Andrei. Nu îndrăznea să plece înainte singură, ca nu cumva el să-și închipuie că fuge de dînsul. Bătrînul își aprinse o țigară și, după ce pufăi vreo două minute, se ridică ; Nastiona își aduse aminte că socrului nu-i place să fumeze în mers. În tăcere, apăsați de stînjenitoarea lipsă de limpezime în ceea ce îi frămînta deopotrivă și asupra cărui lucru ar fi vrut amîndoi să se lămurească o dată pentru totdeauna, se întoarseră în sat.

Robotind prin gospodărie, dereticînd în casă, Nastiona se pomeni de cîteva ori în seara aceea oprindu-se locului năucită, înfricoșată la gîndul că ființa care încercase astăzi să-l ducă pe Miheici cu vorba, fără însă a-și atinge țelul, ba, dimpotrivă, stîrnind în el mai degrabă o anume bănuială ; că ființa la care nu se încumeta să se mai gîndească fără a se îngrozi de soarta ce o așteaptă ; ființa care, parcă dinadins, își dădea mereu în petec spre propria ei pierzanie și al cărei viitor avea să se curme doar în cîteva luni, în timp ce prezentul i se destrămase în crîmpeie răzlețe, cu totul străine, osebite unele de altele — că ființa aceea este ea însăși, chiar ea, Nastiona. Și, deodată, simți cum i se strecoară în suflet o spaimă teribilă. Spaima aceasta era scormonitoare, pusă oarecum pe

hărțuială îndelungată, dar, totodată, și supusă ca într-o joacă ; la dorință, se retrăgea cuminte, voind parcă să arate că timpul sorocit ei nu sosise încă ; pentru ca apoi iar să apară și iar să dispară, lăsînd în urma-i o neliniște tulbure, chinuitoare, de care însă Nastiona nu izbutea să scape nicicum. Își dădea seama că viața ei capătă astăzi o întorsătură hotărîtoare, spre ceea ce urma să se-ntîmple ; taina, pe care trebuia s-o știe numai ea, miji, se pare, astăzi și altor ochi — deci, nu mai era chip să rămînă liniștită. Într-asta vina era a ei, firește, numai a ei : nu s-a priceput, desigur, ce și cum să spună ; n-a știut să ascundă cum trebuie tocmai lucrul cel mai de seamă care cerea o grijă deosebită ; nu a găsit cuvintele cele mai potrivite ca să-l convingă pe Miheici că ea a rămas aceeași, cu sufletul deschis și curat ca și înainte.

Nemaiaflîndu-și locul de nerăbdare, Nastiona aștepta reîntoarcerea socrului de la treburi. O rodea să vadă cum se va purta față de dînsa și ce va spune ; simțea nevoia să se afle în preajma lui ; căci și de la ceva rău, de va fi să vină din partea lui, și într-un asemenea caz, ea va răsufla mult ușurată, decît să rămînă pradă unor temeri tulburi și încîlcite. Era încredințată că dacă Miheici are ceva pe suflet și-l roade vreun gînd oarecare, n-o să-l rabde inima și o să spună ; iar de nu va vorbi, cumva într-alt fel și tot se va trăda. E un om fără ascunzișuri, și ceea ce are de spus — spune deschis ; îi place să ducă înțelesul vorbelor pînă la capăt.

Dar Miheici se întorcea de obicei cam tîrziu de la grajduri, la căderea întunericului ; de aceea, ca să nu se mai frămînte atîta timp degeaba, ea își căută un rost oarecare și, după ce isprăvi treburile casei, plecă la Wadka.

Aici, tocmai se așezau la masa de seară. În fața fiecăruia se afla o grămăjoară de cartofi împărțiți după vîrstă : în fața mezinei Lidka — patru cartofiori, în fața lui Petka — cinci, în fața lui Rodka și a mamei — cîte șase. Și cîte o felie de pîine pentru fiecare. O

poftiră şi pe Nastiona ; ea refuză să mănînce, dar, ca să fie în rînd cu ceilalţi, îşi turnă ceai şi se aşeză lîngă Lidka. I se făcu milă de biata micuţă, care într-o clipită îşi înghiţi felia de pîine şi, trecînd la cartofi, repezea priviri lacome spre grămăjoarele fraţilor săi. Nadka ţipă la ea să mănînce mai încet, că se îneacă. Urmărind-o pe fetiţă, Nastiona simţi cum o cuprinde iar acelaşi gînd istovitor : Doamne, cînd o să se termine odată cazna asta ! Cînd se va reîntoarce viaţa cea normală, care atîrnă chiar de om şi nu de cruzimea unei puteri prădalnice din afară şi potrivnice firii lui ? Cînd vor avea hrană destulă măcar copiii ? Ce vină au ei ?

Cu aceeaşi repeziciune, micuţa Lidka îşi înghiţi cartofii şi, nemaigăsind nimic înaintea sa, rămase uluită, cu mînuţele cumpănă în aer şi cu ochii flămînzi rătăcind asupra mesei. Nimeni nu lua în seamă zăpăceala ei : de aceea mămica lor împărţise mîncarea, ca fiecare să se mulţumească cu partea lui.

— Bea-ţi ceaiul şi du-te la culcare, o înghionti mama şi fetiţa luă ascultătoare cu amîndouă mîinile paharul.

Nastiona se ridică, se duse în bucătărie, unde zărise pîinea lăsată pe a doua zi şi învelită într-un prosop şi, cu toate că se putea aştepta ca Nadka să facă gălăgie, tăie un colţişor pe răspunderea ei şi-l dădu Lidkăi, să-i mai amorţească foamea, s-o înşele oarecum, să-i mai stîmpere galopul cel fără de saţiu. Gata să îndure furioasa boscorodeală a Nadkăi, se aşeză şi o luă pe Lidka în braţe. Dar Nadka se stăpîni. Şi abia după ce o văzu strîngînd la piept trupşorul firav şi scuturat din cînd în cînd de tremur al fetiţei, o întrebă cu aer jignit şi pe un ton oarecum batjocoritor :

— Vrei cumva s-o înfiezi ?

— Ce nevoie am să înfiez de la tine ? Poate că foarte curînd aduc şi eu pe lume un prunc, — mai ştii.

A răspuns şi pe loc i-a părut rău de cele spuse : cum de a putut să-i scape o asemenea vorbă ? Mai tîrziu, cînd Nadka va băga de seamă că ceva e în neregulă cu ea, îşi va aduce aminte de aceste vorbe, care,

tocmai ele, o vor ajuta să ghicească cea dintîi ce anume e în neregulă. Dacă nu cumva a şi priceput de pe acum — după glas, după felul provocator şi plin de siguranţă în care a răsunat răspunsul ei — că n-a fost doar o vorbă de mîntuială, ci una cu un anume tîlc.

— Păi, de ce n-ai făcut-o pînă acum ? se miră nu fără temei Nadka.

— N-am vrut.

— Ia te uită : n-a vrut. Ai aşteptat să treacă războiul, vra să zică ? Şirete mai sînteţi voi toate, cum văd. Nici una nu v-aţi gîndit să-mi şoptiţi şi mie la ureche, că, adică, bagă de seamă, fato, se pregăteşte un război, poate că şi eu atunci m-aş fi stăpînit niţel.

Nastiona rîse, închipuindu-şi-o pe Nadka aşteptînd timp de cinci ani începutul războiului şi încă patru — sfîrşitul acestuia, fără a îngădui nimănui să se apropie de ea — nici lui Vitea, nici altcuiva. Spunîndu-i treaba asta Nadkăi, amîndouă făcură mare haz.

— Nu mi se potriveşte, se învoi ea. Chiar atîta răbdare n-aş fi avut ! Dacă ar fi după mine, aş turna în fiecare an cîte unul, ba şi pentru al doilea ar mai rămîne cîte trei lunişoare — sînt bună de prăsilă, se prind de prima dată ; la mine totul merge strună oricînd pofteşti. Nu ca la altele — lăsă ea să-i scape o înţepătură şi pe seama Nastionei. Dacă nu m-aş feri, aş putea să umplu cu plozi o creşă întreagă, numai să fie cine să-i primească şi să-i hrănească. Ai auzit de harem ? Mie mi-a povestit Vitea din cărţi. Ce fel de muieri or fi alea, dacă un singur bărbat are nevoie de atîtea ? Se plimbă prin faţa lor ca un cocoş şi se umflă în pene, adică : de vreau — te iau, de nu — stai şi te usucă. Să încerce dumnealui să facă pe grozavul cu mine !... Aş avea eu ac de cojocul lui ; i-aş turti eu repede trufia cocoşească monopolistului de muieri. Chiar aşa, zău, ce fel de muieri sînt alea dacă o herghelie întreagă nu e în stare să aducă pe lume, ia acolo, o duzină de plozi ? Aşa cum mă vezi, le-aş rostui de una singură toată trebuşoara asta a lor, numai ca să le fac de rîsul lumii. Nadka îşi bătea joc astfel de ea însăşi, fără să se cruţe,

dar şi mîndrindu-se totodată de faptul că îşi împlinise cu vîrf şi îndesat datoria de femeie şi că nimeni nu-i poate tăgădui acest merit. Altădată Nastiona s-ar fi simţit, desigur, atinsă de lăudăroşenia prietenei sale, dar acum îi făcea adevărată plăcere s-o asculte.

Ghemuită la pieptul ei, Lidka adormise mîngîiată. Nastiona simţea o molcomă mulţumire de a putea s-o ţină în braţe, chiar aşa, adormită ; i se părea în acelaşi timp că fătul ei, gelos şi nerăbdător în aceste minute, începe să dea vădite semne de grabă, ca niciodată pînă acum.

Reîntoarsă acasă, văzu o scenă la care nu se aşteptase cîtuşi de puţin. Miheici o învăţa pe Semionovna să umble în cîrje. Meşterise cîrjele mai demult, dar Semionovna nu voia în ruptul capului să se sprijine-n ele. Astăzi însă, Miheici, ca printr-o minune, izbutise s-o îmbie la o încercare. Silindu-se cu mare chin să se ţină drept proptită în cîrje, ea dădea să înainteze, dar, în loc s-o facă pas cu pas, îşi repezea ambele picioare deodată, de parcă erau împiedicate. Ca să nu cadă, se lăsa cu toată greutatea pe ele, căutînd să se agaţe cu mîinile de orice se nimerea, oftînd şi văietîndu-se.

— Ia-o încetişor, încetişor, o povăţuia Miheici. Mişcă-le pe rînd, întîi unul, pe urmă celălalt. De ce eşti aşa nătîngă ? Nu sări cu amîndouă picioarele deodată, ţi-a trecut vremea săritului. Unii n-au deloc picioare şi tot umblă, pe cînd ale tale sînt vii, doar că trebuie nitel ajutate. Învaţă întîi să le mişti pas cu pas, fără grabă, mai pe urmă vine şi graba.

— Dumnejeule ! gemea Semionovna. De ţe mi-a fost dat atîta chin la bătrîneţe ? Îndură-te şi ai milă de mine măcar tu, preasfîntă născătoare. Fă-l pe aţest năred bătrîn şă înţeleagă că pînă la mormînt ajung eu şi fără cîrjile lui. Măcar moartă şă mă şlăbeşti cu ele şi şă nu mi le pui în şicriu — se înverşuna ea împotriva lui Miheici. Şă nu mă faţi de rîş acolo. Ca şă veji, ţe i-a căşunat : şă mă coboare de după şobă şă umblu. **Unde şă mă duc ? Unde şă mă duc ?**

— Ei, hai ! Așază-te aici, așază-te, o instală el pe laviță. Stai aici și te mai hodinește, dacă ai obosit. Ce să-i faci. Picioarele te dor ?

— Cum să nu mă doară ? Cum să nu mă doară ? Ard ca focul. Doamne... șică nu mă dor.

Nastiona aduse lîngă vatră samovarul, îndreptînd cotul burlanului spre hogeag și dădu să aprindă lampa, dar Miheici o opri, spunînd că gazul se cam termină și trebuie economisit. Și aprinse focul în vatră. Nastiona se simți jignită, bănuind că dacă nu se apuca ea să aprindă lampa, peste puțin timp ar fi aprins-o chiar el, dar așa, găsise prilejul s-o încontreze înadins. De o lună încoace, de cînd zilele se făcură mai lungi, focul în vatră n-a mai fost aprins și uite că acum și-a adus aminte și s-a dus după smoală și surcele.

Samovarul prinse glas, vatra dudui, aruncînd lungi, unduioase și vrăjelnice fîșii de lumină pe ferestre și pereți și toată încăperea se încălzi și se învioră. Semionovna ședea încovoiată, cu fața împietrită, înstrăinată ; cu mișcări lente ale mîinilor ei vlăguite își dezmorțea picioarele.

— Ce zici, bătrînico, începem iar ? o strigă Miheici.

— Vrei să mă dai gata ? tresări ea, răspunzînd cu voce plîngăreață, dar și provocătoare totodată.

— Îhî.

— Atunți, dă-i drumul. Fără milă.

Cu o hotărîre disperată, ea dădu să se ridice de pe laviță, cumpănindu-se pe picioarele îndoite încă, începu apoi să se îndrepte încet din mijloc, sprijinindu-se cu mîinile de genunchi. Miheici îi vîrî iarăși cîrjele subsuoară. Gata și ea s-o susțină, Nastiona se apropie de bătrînă de cealaltă parte. Dar de data asta Semionovna, spre mirarea lor, dibui repede pasul potrivit pentru umbletul cel nou : proptindu-se pe una din cîrje, ea muta printr-o smucitură scurtă pe cealaltă înainte și apoi se proptea pe aceasta. În glasul ei, ca al unui copil care dibăcește pentru prima oară același meșteșug, răsunară accente capricioase de nerăbdare și mîndrie cînd le ceru :

— Ia daţi-vă la o parte, nu mă sprijiniţi. Merg singură.

Străbătu anevoie încăperea de la un colţ la altul, zăbovi îndelung cu întoarcerea, iar după ce izbuti în cele din urmă să facă rotirea necesară, reveni la locul de unde plecase şi, oftînd mulţumită, se aşeză pe laviţă. Urmărindu-i mişcările, Miheici rîdea pe înfundate, de i se scuturau umerii şi-i tresăltau mustăţile. Fără a-şi întoarce capul spre dînsul, Semionovna se învoi cu glas ostenit :

— Ţe şă spun. Piţioarele înţep parcă şă mă aşculte. După ţe le mai mişc, pot şi şă calc pe ele.

— Ei vezi, se bucură Miheici. Căci aşa, cu un singur picior al meu pentru noi amîndoi — unde ajungem ? Acum e altceva : le lecuim pe cele două — s-a văzut că se poate — şi unul ne rămîne de rezervă.

— Auleo, dacă m-ar vedea acum Andriuşka, cum ţopăi eu pe cîrji, ş-ar prăpădi de rîş... Of-of-of, nu degeaba şe spune : pentru unii e de rîş, pentru alţii e de plînş.

— Noi doi, bătrîno, n-avem voie să zăcem pe cuptor, stărui Miheici cu o convingere caldă, sfătoasă, dar şi plină de hotărîre totodată, care i se păru Nastionei deloc întîmplătoare. Fie şi în cîrji, dar trebuie să ne mişcăm.

Nastiona simţi dedesubtul acestor cuvinte un anumit tîlc ascuns pe care-l puse pe seama discuţiei lor din acea zi. E limpede că pentru Miheici cele spuse de ea atunci n-au rămas fără urme : ceva-ceva a înţeles el, a ajuns la o anumită convingere, care l-a făcut s-o ridice pe Semionovna fără zăbavă din locul ei de pe cuptor, ca s-o pună cît de cît pe picioare, fie chiar şi cu ajutorul cîrjelor. O pregăteşte cumva pentru timpul apropiat cînd va fi nevoită să se descurce fără Nastiona ? Dar de ce ? De ce ?

— Iar la vară, picioarele tale prind căldură multă, se dezmorţesc şi să vezi ce bine ai să umbli, o încuraja el pe bătrînă.

— Ţe bine ar fi, tare bine ar fi aşa cum spui tu.

— Îţi aduci aminte cum urcai odinioară pe costişă în fuga mare ? Cea dintîi ajungeai pe poiana de sus.

— Îmi aduc... cum şă nu-mi aduc aminte... Dar mai bine şă nu vorbim de aşta, Feodor, ţe şă mai răşcolim...

Nastiona tresări : de multă vreme bătrînii nu-şi mai spuneau pe nume, încît şi uitase de tot că pe socrul ei îl chema Feodor : numele acesta răsună ca un ecou ce venea din mult depărtata lor tinereţe. Întoarse privirea spre socri — adînciţi în amintirile lor, bătrînii tăceau.

Şi deodată, fără o pricină vădită, dintr-o obidă iscată din te miri ce şi cu totul nedesluşită pentru dînsa, se simţi cu desăvîrşire însingurată, adînc nefericită, lăsată fără milă pradă pierzaniei, înşelată, izgonită şi atît de streină, încît un ghem înecăcios i se puse în gît şi ar fi vrut să izbucnească în hohote de plîns amarnic, sfîşietor. Dar se stăpîni : n-avea voie să plîngă, pînă şi acest semn de sinceritate îi era interzis. Găsi un moment prielnic, cînd Miheici intră în bucătărie, se repezi în urma lui şi îl întrebă în şoaptă grăbită :

— Tăticule, eşti supărat pe mine pentru puşcă ? Te-ai supărat rău ?

— Pentru puşcă ? Era încă dus cu gîndul într-o altă lume şi n-a înţeles dintr-o dată despre ce este vorba. Nu, fată dragă, nu sînt supărat. De puşcă ne arde nouă acum... Şi gîndul nerostit al bătrînului făcu să-i crească şi mai mult neliniştea în suflet.

15

Ultima trecere a lui Guskov pe la baie a fost cam la jumătatea lunii aprilie, pe o gheaţă nesigură, şubrezită. Dibuise acolo ascuns sub prici un sac plin, pe care îl cără în adăpostul său. În sac găsi cartofi, cîteva căpăţîni de ceapă, două ridichi mari, săculeţul cu făină de mazăre, ca de obicei, şi în făină vreo zece ouă ; într-o pînză era învelită o pîine, într-alta mai groasă şi bună pentru obiele erau înfăşurate încălţările

lui vechi în care erau vîrîte o bucată de piele, sfoară şi un ac de cizmărie ; mai găsi în sac o cămaşă de culoare închisă, o foarfecă ruginită pentru tuns oi, un capăt de creion chimic, puţină sare, puţin tutun foi, un rest de săpun de rufe şi, spre surprinderea lui, un şip de trăscău. Toate acestea era menite să-l ajute să reziste cel puţin o lună de zile, pînă cînd se vor scurge sloiurile de gheaţă, şi pe apa limpezită Nastiona va putea traversa fluviul cu barca. În timp ce golea sacul, i se părea că are îndestul de toate, dar numai la trei zile după aceea se văzu nevoit să socoată bine fiecare cartof, fiecare dram de făină. Tutunul îl amesteca pe jumătate cu muşchi ; dar şi din scîrboşenia asta şi-a propus să fumeze doar cîte trei şi apoi numai cîte două ţigări pe zi — dimineaţa şi seara.

Angara pierduse strălucirea ei iernatică : gheaţa se învineţise ca de o boală istovitoare, pe ambele maluri şi nu numai pe maluri, apăruseră băltoace întinse. Drumul de sanie peste fluviul îngheţat se înnegrise pe la margini ; de-a lungul lui rătăceau ciori răzleţe cîrîind nemulţumite. Copacii strîmbi de foioase de pe ostrov păreau în aerul pur al primăverii diformi şi jalnici, ca şi cum ar fi fost schilodiţi prin toana aiurită a unei voinţe ticăloase, deşi era lesne de înţeles că în acel loc, aflat mereu în bătaia tuturor vînturilor, un copac cu greu se poate ridica nevătămat. Dealtfel, peste tot, chiar şi în pădurile luminoase de mesteacăn, perioada cea mai tristă şi lîncedă este, după cum se ştie, răstimpul dintre zăpadă şi verdeaţă, cînd simţămintele omului sînt sensibilizate pînă la tînjire, pînă la aviditate şi nu vor să se împace cu amorţeala, negreaţa şi mucezirea pe care toamna nu le cunoaşte nicicînd.

Punîndu-şi încălţările uşoare de piele, odihnitoare la purtat şi scăpînd, în sfîrşit, de pîslarii grei şi de nesuferit de aci încolo, Guskov putea acum să umble în voie cît de mult ; pentru el era starea cea mai de dorit şi cea mai plăcută acum : să se mişte, să meargă oriunde o fi. În timpul mersului gîndurile se ordonează, devin mai simple, pot fi ocupate de cele în-

tîlnite pe drum. Purta cu el puşca, dar nu trăgea, şi nici n-ar fi avut în cine să tragă : în aprilie-mai vînatul se fereşte cu deosebită grijă, iar bătaia cocoşului-de-munte nu se face auzită prin apropiere ; şi, în general, rareori întîlneai păsări prin aceste locuri lipsite de terenuri cultivate.

Cu cît se apropia vara şi aerul devenea tot mai cald, creştea şi dorinţa lui Guskov de a descoperi zăpada — acele rămăşiţe ale iernii care se mai păstrară prin ungherele umbrite, ascunse prin văgăuni şi coclauri. Găsindu-le, se oprea în faţa acestor resturi de troiene subţiate şi murdare, asudate pe la margini, şi, împovărat de un gînd greu, neostoit, îşi lua rămas bun de la ele, convins că o zăpadă nouă nu-i va fi dat să mai vadă. Se pregătea sufleteşte, întărindu-se în credinţa că a păşit pe făgaşul crugului de pe urmă şi că acest ultim crug al vieţii sale avea curînd să se închidă : îşi trăise ultima toamnă şi ultima iarnă, străbate acum ultima primăvară, iar mai departe nu-l aşteaptă decît ultima lui vară. Cu ochii aţintiţi pe pînza subţire de zăpadă sleită, Guskov încerca un simţămînt tulbure de înrudire cu ea : au existat aici împreună în acelaşi timp ; şi zăpada, şi gheaţa fac parte din ceea ce i-a fost dat lui să petreacă pe drumul lor din urmă, toate celelalte rămîn să dăinuie şi după el. Şi-a fixat pînă şi ultimul moment de cotitură după care va veni şi ultimul scurt soroc al existenţei sale : va fi chiar în ziua cînd se va descleşta, pornindu-şi apele, Angara, iar el se va muta în adăpostul de sus. Îl şi pregătise între timp : cărase acolo unele lucruri de care nu mai avea neapărată nevoie în cel din vale ; acoperise priciul cu un strat gros de crenguţe de brad şi de lăstăriş, ca să aibă timp să se usuce acolo şi să nu dea de bănuit vreunui ochi strein prin prospeţimea lor. Îşi interzise orice gînd la o schimbare a adăpostului actual înainte de acea zi de mare sărbătoare a rîului şi a tot ce vieţuieşte în preajma lui. Şi-o alesese dinainte ca zi de strămutare pe acest ultim loc de popas de pe înălţimea căruia să cuprindă cu ochiul priveliştea tulburătoare

a viiturii de sloiuri pe marele rîu dezgheţat — moment pe care şi-l hotărîse în gînd chiar el, atunci cînd îşi luase calea spre aceste meleaguri, drept cel de pe urmă scop al şederii sale aici. Ce depărtat i se părea atunci şi cît de repede se împlinea acum ! un alt ţel care să-i încheie răbojul vieţii nu-şi mai făurise. I se părea atunci că pînă la vară avea de trăit încă multă vreme şi iată că timpul s-a şi scurs pe nesimţite : ca mîine-poimîine vine şi vara — apoi, ce va urma apoi ? va scoate din săculeţul Nastionei şipul cu trăscău, şi cuprinzînd cu privirea imaginea Angarei descătuşate şi învolburate — dovada dorinţei lui împlinite — îl va goli de unul singur. Va sorbi, lăsîndu-se în voia beţiei de pribeag năpăstuit ; dintr-o pornire aprigă va amesteca înlăuntrul său durerea şi ruşinea, tihna şi nădejdea, teama şi jalea, cu dogoarea acestui amestec va mistui totul în suflet, lăsînd să se pîrguiască doar un singur simţămînt — simplu, limpede, luminos ca o fereastră : eu exist, întîmple-se orice mîine, dar astăzi eu exist. Ştia dinainte că aşa va fi şi aştepta cu teamă şi bucurie să vină ziua aceea ; aştepta cu o rece uimire sosirea ei inevitabilă.

Dormea pe apucate. Nopţile cu lună, acum îl tulburau. Se trezea sub apăsarea unei nelinişti nelămurite, care îl făcea să se ridice şi să plece din adăpost. În acele ceasuri, rana lui din piept se făcea simţită mai tare ca de obicei. Şi cu cît lumina lunii era mai clară, cu atît mai tulbure şi mai înăbuşitoare devenea această apăsare. Încercarea lui de a-şi închipui într-un fel oarecare lumea cealaltă îi înfăţişa imaginea lunii pline, aceeaşi la nesfîrşit, fără să răsară şi fără să apună, nemişcată pe un cer jos şi plat ca tavanul şi, nu se ştie de ce, fumegînd mereu.

De obicei, se ducea pe malul Angarei, se aşeza învăluit de umbra nopţii şi rămînea cu privirea aţintită pe gheaţă, invidiind şi rîvnindu-i străduinţa zadarnică. Fiindcă şi în timpul nopţii, cînd părea că prinde iarăşi tărie, gheaţa nu contenea, de fapt, să se subţieze, mîn-

cată de apă pe dedesubt : se rupeau şi se fărîmau în cădere crestele zimţate ale sloiurilor încălecate ; cu icnet şuierat răsuna din loc în loc trosnetul fugarnic al gheţii crăpate ; se legăna suspinînd pojghiţa subţire pe ochiuri şi smîrcuri. Guskov se încorda ca o sălbăticiune şi rămînea cu răsuflarea ţinută la orice sunet sau mişcare. Deprinsese, subordonînd unei singure simţiri pe toate celelalte, să pătrundă în zone de obicei inaccesibile perceperii omului : i se părea că aude cum cîntă pe gheaţă lumina lunii reluînd în cercuri lente o melodie gingaşă, prelung tremurătoare. Încordîndu-şi privirea, ajungea să vadă torentul năvalnic al Angarei străbătut de reflexul verzui al gheţii ; fixînd cîte un semn în apă, vedea locul în care acesta se deplasa în clipa următoare. În aceste ore noptatice el trăia numai prin simţuri şi nu se gîndea la nimic ; doar instinctul îl mîna să se întoarcă spre ziuă în adăpost, prăvălindu-l într-un somn adînc.

Restul somnului se deprinsese să şi-l facă ziua, întins undeva prin pădure, la soare. O vreme zăcea cu privirea aţintită în cer ; curînd însă închidea ochii, istovit de golul străveziu nemărginit şi aţipea ; revenindu-şi apoi, înfrigurat şi flămînd, se uita nemulţumit în jurul său, întrebîndu-se : şi acum, încotro ? Întrebarea aceasta şi-o punea mereu şi de cele mai multe ori ea rămînea fără răspuns ; pornea la întîmplare, numai ca să se mişte şi să nu rămînă pe loc.

Înainta adulmecînd, scrutînd împrejurimile cu priviri bănuitoare în dreapta şi în stînga ; uneori se apuca să se furişeze, de parcă ar fi urmărit pe cineva, sau, dimpotrivă, căuta să scape el de urmărire. Îşi calcula pasul, ocolea locurile deschise, se ascundea prin desişuri şi o făcea nu dintr-o dorinţă copilărească de joacă, ci pur şi simplu dintr-o trăsnaie absurdă ; ca în cele din urmă să-şi bată joc de el însuşi, izbucnind într-un hohot de rîs răutăcios, recunoscînd sincer imensa tîmpenie a comportării sale. În asemenea clipe părea că memoria îl părăseşte cu desăvîrşire ; refuza orice gînd care l-ar fi făcut să-şi aducă aminte că a

luptat în război, că a trăit printre oameni ; se complăcea a crede că dintotdeauna a rătăcit astfel de unul singur, fără ocupaţie, fără obligaţii, că de la început chiar îi fusese hărăzită o asemenea soartă.

Îl rodea mereu foamea şi totul împrejur i se părea, aidoma lui, înfometat, nesăţios ; îl chinuia pînă şi aerul — tare, pătrunzător — prea mult aer pentru un singur om. Guskov se îneca înghiţindu-l şi simţea cum o răsuflare mai plină, mai adîncă, îi storcea ultimele forţe.

În ajun de Întîi mai se pregăti să dea o raită prin coclaurile neumblate din susul Angarei, unde ar fi putut trage în voie. Se echipase mai temeinic : pe lîngă puşcă, luase şi securea, ba şi sacul la caz de nevoie — dacă rămîne acolo şi peste noapte. Socotise că plimbarea aceasta va cere mai mult de o zi, deoarece îşi pusese în gînd să se abată iarăşi pe undeva mai aproape de o aşezare, să mai vadă o fiinţă omenească, iar pînă la satul cel mai apropiat în acea parte erau vreo treizeci de verste. Nu ştia exact dacă va merge sau nu, dar gîndul s-o facă nu-i dădea pace ; sosise un fel de soroc, cînd un neastîmpăr bătăios îl înboldea în răstimpuri să se pună la încercare apărînd prin preajma oamenilor, zădărîndu-se pe sine şi, dacă se putea, să le mai tulbure şi lor liniştea prin prezenţa sa. Sau nici măcar asta, ci pur şi simplu să-i vadă de la distanţă, să audă glasuri omeneşti, să încerce a desluşi despre ce vorbesc, ce-i frămîntă şi în felul acesta să-şi mai umple, să-şi astupe golul nepotolit, lacom şi poruncitor dinlăuntrul său ; apoi să se întoarcă iar la refugiu. Nu îndrăznea să meargă spre Rîbnaia, unde risca să fie recunoscut ; mai potrivit era să se apropie de un sat necunoscut. Nu poţi şti niciodată ce ţi se poate întîmpla !

Porni la drum dis-de-dimineaţă, cînd se crăpa de ziuă şi chiar înainte de prînz ajunse pe mal în dreptul orstrovului Kamennîi, unde vînase capre în timpul iernii. În mijlocul gheţii învineţite, roase de apă şi umezite de soare, ostrovul arăta acum şi mai golaş

şi mai neprimitor. Dar Guskov simţi dorinţa de a trece şi de a-şi pune piciorul pe el imediat, fără zăbavă, mînat de gîndul la peştera în care se adăpostise peste noapte cu ocazia vînătorii de iarnă şi care îi prilejuise reuşita de atunci. Dacă n-ar fi poposit acolo, nu se ştie cu ce s-ar fi ales din acea vînătoare. Peştera aceea îl atrăgea printr-o putere misterioasă, oarecum înrudită cu firea lui, şi îl atrăgea pentru o taină ce putea să i se dezvăluie sau care urma acum să fie ascunsă acolo. Guskov era convins că descoperirea acestei peşteri n-a fost deloc întîmplătoare pentru el şi în faptul că dăduse peste ea vedea voia sorţii. Dealtfel, în ultima vreme el se simţea mereu atras de locurile mai ascunse pe care le întîlnea prin pădure, oricît de neînsemnate şi nefolositoare erau ele. Se surpindea astfel oprindu-se în faţa cîte unei găuri de şoarece şi scormonind într-însa cu băţul, ca şi cum ar fi chibzuit la ce ar putea să-i folosească ; cobora în mici văgăuni şi se pitula ca să încerce dacă pot servi de ascunzătoare ; la marginea unor rîpe adînci sau gropi adevărate, cu apă şi zăpadă netopită încă la fund, rămînea îndelung încîntat de povîrnişurile lor abrupte şi măsurînd din ochi adîncimea ; cerceta gropile copacilor prăvăliţi de vînt, smulşi din rădăcini, sperînd să afle acolo vreun bîrlog părăsit de urs ; îi plăcea să umble prin vîlcele ; ici-colo se oprea brusc din mersu-i potolit şi se ascundea în dosul vreunui copac gros, aruncînd priviri scrutătoare împrejur ; sau se vîra într-un desiş ; părea astfel că vrea să se ascundă, parte cu parte, bucată cu bucată, ici, colo, nădăjduind să se facă nevăzut. Era deci firesc ca ascunzătoarea cea de piatră din ostrovul pustiu să-l atragă în mod deosebit, de vreme ce întrunea la un loc în modul cel mai fericit ceea ce căuta cu atîta zel şi nu găsea decît în părţi răzleţite.

Malul în dreptul ostrovului era lat, deschis şi în bună parte se şi uscase ; din pămînt răzbeau firele de iarbă nouă avînd o culoare palidă de verde transparent. Deasupra Angarei stăruia un bubuit surd, icnet de gheaţă dislocată. Curînd de tot, în cîteva zile, gheaţa

va ceda, se va urni din loc şi va porni la vale ; firea toată dimprejur vestea sosirea acestui moment apropiat, răsunător. Totul părea că aşteaptă încordat, cu nerăbdare dezlănţuirea apelor încleştate ; părea că odată cu spargerea gheţii şi descătuşarea Angarei, odată cu scurgerea viiturii de sloiuri va pogorî fără zăbavă vara ; desfăşurîndu-şi mantia strălucitoare, ea va revărsa asupra firii lumină şi căldură. Şi dintr-o dată îşi va croi drum, poposind peste tot, un nou destin. Guskov fu şi el cuprins brusc de neastîmpăr ; trebuia făcut ceva, trebuia să se grăbească să întreprindă ceva. Mîncă în grabă, bău apă, luînd în palme dintr-un ochi unduitor şi porni mai departe.

Pe drum împuşcă o gaiţă de munte. N-ar fi meritat să sacrifice un cartuş ; ştiind însă că pînă deseară mai avea de umblat, iar a doua zi îl aştepta un drum la fel de lung, trebuia să-şi întărească forţele cît de cît.

Nu se apropie prea mult de satul pe care îl zărise încă la lumina soarelui, aşezat la taola fluviului, ci, dimpotrivă, se trase mai spre munte şi, învingînd oboseala, căută să se depărteze de sat cît mai tare. De fiare sălbatice nu se mai temea demult, dar se ferea să-şi dezvăluie urma oamenilor. Chiar şi a doua zi dimineaţă, pentru a se apropia de acea aşezare omenească, el făcu mai întîi un mare ocol pe munte, apropiindu-se de sat din celălalt capăt.

Auzi iarăşi strigătul cocoşilor şi acel zvon înfundat, pe acelaşi ton uniform care pluteşte unduios deasupra oricărei aşezări omeneşti. Lucru ciudat : chiar şi aici cîntatul cocoşilor era deosebit de cel din Atamanovka ; aici ei cîntau cu adevărat, nu trîmbiţau din răsputeri, ca în satul lui de baştină. În occident, pe drumurile războiului, unde se-ntîmpla să audă cîntarea cocoşilor, i se părea de fiecare dată că aceasta e mai potolită, mai stăpînită, mai domoală, sau poate mai iscusită decît prin părţile Angarei, dar acum se convingea că şi pe aici ei răcnesc în diferite feluri.

Coborînd pe panta dealului, dădu peste îngrăditura unui țarc cuprinzător a cărui latură de sus șerpuia la întîmplare prin mestecăniș. Fusese meșterită de mîini femeiești și în timp de război, se vede treaba, căci prăjinile erau întinse la nimereală ; ici-colo prinse de pari, în rest — fie bătute în cuie, fie legate de copaci ; pe alocuri unele se desprinseseră la cîte un capăt sau căzuseră chiar de tot — n-avea cine să le fixeze la loc. După semănat va trebui cineva să dreagă țarcul. Cu gîtul întins, se uită spre stînga, unde zărise, cam la o verstă depărtare sau ceva mai mult, o casă singuratică în marginea satului ; chibzui cum să se strecoare mai aproape de sat ca să vadă ce se petrece acolo. Se temea, dar și ardea de nerăbdare în același timp să încerce a se expune unei primejdii ; ar fi vrut să comită o trăsnaie de speriat și pentru el, și pentru alții ; începură a clocoti într-însul sîngele rău adunat și dorințele confuze neîmplinite. Nu înțelegea pentru ce anume venise aici, bătînd un drum anevoios de peste treizeci de verste — doar nu pentru a sta buimac, așa cum stă acum, în fața țarcului, ca să facă mai apoi calea întoarsă. Firește că nu. Așadar, trebuie să afle negreșit ceea ce l-a făcut să pornească la acest drum.

Undeva pe aproape se frînse o crenguță și Guskov tresări. Abia acum văzu în dosul unei tufe o vacă arătoasă, bălțată, cu pete mari negre pe alb sau, dimpotrivă, albe pe negru ; tocmai de aceea n-o băgase de seamă pînă atunci, petele o făceau una cu mestecănișul pestriț, în dosul căruia stătea el. Alături de vacă păștea vițelul ei de vreo trei-patru luni — mic, la fel de bălțat ca maică-sa. Bucuros de a-și fi găsit o ocupație, Guskov își concentră privirea asupra lor. Cu botul întins deasupra pășunii chele, vaca încerca să smulgă niscai verdeață, deși firele de iarbă nici nu răzbiseră cum trebuie la suprafață și nu avea ce apuca. Vițelul părea să fi înțeles acest lucru mai bine decît maică-sa, deoarece își tot vîra botul la ugerul ei ; vaca însă nu-l lăsa să sugă, se muta de pe un picior pe altul și se trăgea într-o parte. El se vîra din nou, atunci

ea întorcea capul şi-l alunga împingîndu-l cu fruntea ei lată.

Guskov urmărea mişcările lor cu aceeaşi atenţie concentrată cu care privise cu o lună în urmă zbenguiala mînzului prin curtea grajdurilor, cînd pîndise apariţia tatălui său. Acum însă interesul lui părea să fi căpătat o ascuţime şi mai mare, şi nu lipsită de anume frămîntare : încerca, se pare, presentimentul că de aci încolo nu-i va mai fi dat vreodată să aibă a face cu animalele domestice folositoare omului. Despărţit de ele de pe acum, simţea cu atît mai mult nevoia de a se afla în preajma lor, cu cît era silit să se ţină mereu departe de ele. În comparaţie cu multe alte pierderi, aceasta nu era, desigur, cea mai importantă, dar nu mai puţin dureroasă şi cu totul de neînţeles, încît pe undeva în străfundul firii sale refuza să se împace cu ea.

Cu totul întîmplător, desigur, reuşise vaca să plece din ogradă cu viţelul după ea ; nici o gospodină n-ar lăsa să umble slobod un viţel abia înţărcat. Oricît ar da cu copita vaca, nelăsîndu-l să sugă, acasă se va întoarce astăzi tot cu ugerul gol. Guskov surîse mulţumit, ca şi cum nimeni altul decît el ar fi pus la cale această evadare. Se prea poate că, dacă nu venea el aici, nici viţelul n-ar fi plecat de acasă. Iar acum, de vreme ce ai scăpat, nu te lăsa, dă-i cu botul, dă-i, suge totul pînă la ultima picătură — să aibă stăpîna ta pentru ce să te boscorodească deseară.

Era însă timpul s-o ia încetişor spre sat, unde îl aştepta o anumită treabă, deocamdată nici de el ştiută, dar pentru care venise totuşi pînă aici. Firesc ar fi fost, desigur, să adaste sfîrşitul zilei şi abia cînd se întunecă să-şi vîre nasul acolo unde nu fusese poftit. Dar el nu voia să aştepte ; îl rodea ca şi pînă acum, zădărîndu-l, aceeaşi nerăbdare, care devenea tot mai nestăpînită, mai stăruitoare. Guskov ştia că n-o să se lase împins la cine ştie ce nesăbuinţă şi nici n-o să rişte să se dea de gol şi să fie prins ; era sigur că, oricum s-ar întoarce

lucrurile, va reuși să dispară. Cu mîinile goale n-au cum să-l dovedească.

Porni încetișor de-a lungul îngrăditurii, oprindu-se mereu și scormonind cu privirea locurile prin care înainta. Curînd zări marginea satului și cam în aceeași clipă ajunseră la urechile lui sunete de armonică. Își aduse aminte pe dată că era o zi de mare sărbătoare — 1 Mai. Ca să vezi : sărbătoresc, vra să zică. Războiul e în toi, iar ei serbează, petrec ; au înălțat, uite, steagul roșu, au scos la iveală acordeonul ascuns ; către seară vor porni grupuri-grupuri pe la case, vor cînta, vor dansa, își vor face de cap în voie. Întîmplă-se orice, poporul nu se lasă scos din făgașul lui. Și la Atamanovka oamenii petrec acum. Guskov se simți cuprins nu de deznădejde și nici de obidă măcar — la ce să te mai necăjești acum ! — ci mai curînd de un fel de uimire : ian te uită la ei, serbează. Ca înainte de război. Ca și cum nici n-ar fi fost război ! Nici că le păsa lor de dînsul, care rătăcește pe aproape ; pentru ei, el nu se află pe-aici !

Așadar, e lesne de înțeles cum de a putut vițelul să scape din țarc și să iasă din curte. Satul e în sărbătoare. Toate grijile mărunte au fost lăsate la o parte ; oamenii petrec. Guskov întoarse privirea înapoi : vaca înainta pas cu pas spre mestecăniș și ajunsese aproape de locul unde cu puțin mai înainte stătuse el. Porni mai departe și iar se uită înapoi, ațintind privirea asupra vițelului : un gînd încrîncenat i se înfipse deodată în creier. Vițelul sări zvîcnind din picioarele dinapoi, ca și cum l-ar fi înțepat ori împuns cineva, făcu un salt în lături și se liniști iar, dînd alene din coadă. Guskov întoarse acum privirea înapoi spre sat — drumul spre tăpșanul împrejmuit era pustiu — și, cu pași hotărîți, făcu calea întoarsă.

Soarele înălțat începea să dogorească ; aerul curat, străveziu, se încărca de zvonuri ușoare, sărbătorești, ce se iscau din soare și veneau să umple liniștea. Cînd satul nu se mai văzu, dispărînd după tîmpla dealului, se stinse și cîntul armonicii ; toate zvonurile și glasu-

rile se contopiră într-o singură, amplă şi nesfîrşită polifonie. Încercînd să-şi stăpînească pornirea, Guskov se opri un timp în faţa ocolului, pe locul unde chitise să sară peste îngrăditură ; ascultă şi se uită iscoditor încă o dată împrejur şi, de teamă să nu se răzgîndească, sări iute peste gardul nu prea înalt. Culegînd de jos o nuieluşă, se apropie de vacă pe la spate ; simţindu-l, vaca întoarse capul şi-şi aţinti asupră-i ochii mari, apoşi, atît de apoşi şi inocenţi, încît Guskov simţi că-l podidesc lacrimile. O mînă cu nuiaua la deal spre spărtura ce se vedea în gardul dinspre munte ; vaca porni ascultătoare. Viţelul — un tăuraş cu corniţele abia mijind — se ţinea lipit de maică-sa. Ieşind însă din ocol, vaca se răsuci şi o luă iute la stînga, spre sat ; dar prin mestecăniş nu putea să fugă şi Guskov izbuti s-o întoarcă din drum. Vaca se opri şi mugi din răsputeri, furioasă ; viţelul zbieră şi el ; alarmat, Guskov se zori şi mai tare.

Se apucă să mîne dobitoacele spre pîrîul de-a lungul căruia coborîse la vale de dimineaţă, ştiind că prin locurile acelea nu va da cu ochii de nimeni astăzi. Dar tocmai într-acolo vaca nu voia să meargă ; se smucea mereu ba la dreapta, ba la stînga, dornică să scape de om şi s-o ia îndărăt spre sat ; simţind parcă primejdia, viţelul nici că se dezlipea de ea ; vaca răsufla din greu, coastele i se înfoiau tare, din gură i se prelingeau bale. Obosise şi Guskov ; puşca atîrnată la spate în bandulieră îl încurca, o luă în mînă. Se învîrtiră astfel prin pădure vreo jumătate de oră, iar pînă la pîrău mai era cale lungă. Oprindu-se după fiecare încercare de a se păcăli reciproc, omul şi vita se uitau cu ură unul la celălalt ; vaca răgea încolţită, petele ei albe erau leoarcă de sudoare. După mai multe încercări zadarnice de a o mîna astfel spre pîrău, Guskov se dumiri să procedeze altfel. Îşi scoase cureaua şi, lăsînd vaca în pace, căută să abată numai viţelul. Ar fi fost cu mult mai bine să fi făcut treaba asta ceva mai departe de sat, dar n-avea încotro. Nici viţelul nu se lăsa uşor prins ; în ultima clipă se smucea şi sărea în lături : sforţările lui Guskov

de a-i petrece cureaua pe după grumaz nu reușeau. Mînia omului se transformă în înverșunare : era gata să tragă cocoșul, ca dintr-o împușcătură să termine cu vînătoarea asta stupidă și numai teama de a nu se trăda îl reținu s-o facă.

Dar îl ajută și norocul : în cele din urmă, izbuti să împingă vițelul într-un desiș de arboret și, în timp ce acesta își căuta loc să răzbată dintre tufe, Guskov reuși să-i treacă după gît ștreangul curelei. Vițelul se prăbuși în genunchi, sări iar în sus, se zbătu căutînd să scape, dar omul știa cum să supună vita în asemenea împrejurări : cu cealaltă mînă îl apucă de coadă și, răsucindu-i-o, îl scoase dintre tufișuri. Zăpăcit și înghesuit, vițelul scoase un răget de spaimă. Nelăsîndu-i timp să-și revină, omul îl tîrî în fugă spre locul la care voia să ajungă — la pîrău. Mugind, vaca se luă după ei. Acum vițelul nu mai zbiera, ci scotea doar niște gemete jalnice : din gîtleju-i strîns de curea ieșeau niște sunete hîrîite, sugrumate, ce aduceau a mieunat.

Înainte de a ajunge la pîrău, Guskov se opri să se odihnească ; i se tăia răsuflarea. Legă vițelul de un plop tînăr și încercă să alunge vaca, dar ea nu se lăsa : se depărta puțin și se oprea, iar cînd Guskov, la rîndu-i, se depărta, ea se apropia de vițel, îl mirosea, îl lingea, îl împingea cu capul, îndemnîndu-l parcă să se smulgă și să fugă cît mai era timp. La îndemnul stăruitor și înspăimîntat al mamei, vițelul scotea gemete jalnice abia ținîndu-se pe picioare ; era sleit de puteri, năruită îi era ținerea de minte, înțelegerea, simțirea.

Revenindu-și din oboseală, Guskov îl apucă iar și îl tîrî pînă la pîrău. Hotărîse să treacă pe celălalt mal, sperînd că gheața va împiedica vaca să se țină după el. Dar socoteala lui se dovedi greșită. Fără a șovăi măcar o clipă, vaca se avîntă după ei pe gheață ; picioarele din față îi alunecară în lături și ea se prăbuși ; se zbătu mult timp să se ridice în picioare și, neizbutind, se tîrî în genunchi, se opinti să lunece pînă la celălalt mal. Cînd dădu să iasă pe uscat, Guskov încercă s-o lovească

cu patul puștii, dar vaca, printr-o săritură disperată, își repezi trupul înainte și se căță pe mal.

Se aflau acum la vreo trei verste depărtare de sat, cel puțin. Pentru mai multă siguranță, să nu fie văzut de nimeni, Guskov se depărtă de pîrău, mai urcă sus pe coasta muntelui și, înfundîndu-se în pădure, alese un loc mai zvîntat, dar și mai ascuns și legă iarăși vițelul de un copac. Oprindu-se la oarecare depărtare, vaca urmărea mișcările omului. Apucat de o furie aprigă, Guskov smulse de sub centură securea și se năpusti amenințător asupra vacii. Animalul se întoarse și o rupse la fugă șchiopătînd și frîngînd ramuri cu picioarele-i împleticite ; dar cum se opri el, se opri și ea. Nu era chip să scape de vacă și pace. Reîntorcîndu-se, omul văzu că vițelul zace la pămînt : era atît de vlăguit, că nu-l mai țineau picioarele. Întoarse speriat capul spre omul care se apropia : printr-o mișcare fulgerătoare și fără greș, muchia securei bufni năprasnic în fruntea lui lată și capul vițelului se bălăbăni cu un icnet și rămase atîrnat de cureaua legată de copac. În aceeași clipă, din spate îl ajunse mugetul înfricoșător al vacii. Cuprins de o furie sălbatică, Guskov se năpusti și asupra ei, gata s-o răpună ; dar văzînd că animalul nu dă nici un pas înapoi, se opri brusc ; îi ajunge pe ziua de azi și un singur omor — s-ar putea să i se oprească în gît.

În timp ce el jupuia vițelul, vaca rămase nemișcată în același loc, cu privirea ațintită asupra omului ; din cînd în cînd scotea cîte un muget gemut, silindu-l pe acesta să-i urmărească mișcările cu teamă. Mirosul de carne fragedă, încă vie, îi stîrni lui Guskov greață. Despică din vițelul ucis două hălci, la care mai adăugă o bucată și le înghesui în sac ; restul de carne îl ascunse, după obiceiul ursilor, sub un morman de frunză uscată pe care îl acoperi apoi cu dărîmătură de copaci. Înainte de a pleca, aruncă o ultimă căutătură spre vacă. Cu capul aplecat, ea se uita la el cu aceeași privire grea, neclintită și plină parcă de o cumplită amenințare : amenințarea venea însă nu din partea animalului, ci din afara celor

petrecute în această zi, şi care urma să se împlinească de aci încolo. Guskov se grăbi să plece.

La întoarcere, rămase peste noapte în taiga, în dreptul ostrovului. Locul acela îl atrăgea mereu şi mereu cu o patimă de neînvins şi de neînţeles. În seara aceea, ca să ajungă pînă-n dreptul lui, Guskov se sforţă din răsputeri să-şi învingă oboseala şi ultima sută de paşi o parcurse cu greu, abia ţinîndu-se pe picioare. Noaptea, cu tot somnu-i adînc, se pomeni trezit de un vuiet detunat în necontenite salve, venind dinspre Angara : începuse trosnetul gheţurilor. Guskov nu se miră şi nici nu se bucură. Conţinutul sacului său părea că-i stîrpise orice urmă de sentiment. Nici acum nu-şi putea da seama de ce ucisese viţelul ; pentru carne numai sau dintr-un alt imbold, care se încuibase în el temeinic şi dominator ?

Cam la o săptămînă după aceea, din adăpostul său de sus, unde se mutase între timp, Guskov auzi în plină zi, venind dinspre Atamanovka, un vălmăşag de împuşcături, ca în noaptea de Anul nou. Nu i-a fost greu să înţeleagă tîlcul lor : se terminase războiul.

16

„S-A TERMINAT RĂZBOIUL !"

Un vestitor călare trimis anume de la Karda, strigă din răsputeri aceste cuvinte, care se prăvăliră peste case şi ogrăzi cu puterea unui tunet mult aşteptat. Satul întreg tresări, se învolbură. Şi, bineînţeles, Nestor a fost cel dintîi care a pus mîna pe puşcă şi a tras primul foc în aer. Alţii se luară după el şi se stîrni un bubuit de puşti de vînătoare cum nu se mai pomenise în Atamanovka vreodată. Cu ţipete de bucurie, de jale, de durere şi iar de bucurie, femeile săriră să se îmbrăţişeze, slobozind în văzul lumii zăgazurile răbdării ajunse la margini ; copiii, buimăciţi de vestea cea mare, al cărei tîlc copleşitor depăşea puterea de cuprindere

a minții lor fragede, alergau bezmetici de colo-colo, neștiind ce ar avea de făcut cu ea, încotro și unde s-o ducă mai departe. Dar și oamenii mari se zăpăciră ; simțămintele simple omenești, prin care își exprimau trăirile obișnuite, se dovedeau în cazul de față neîndestulătoare. După uluirea din primul moment, după izbucnirile în lacrimi și îmbrățișări, copleșiți parcă de o nesperată fericire, oamenii umblau într-aiurea fără să-și găsească locul, se adunau și se risipeau, și iar se adunau pîlcuri-pîlcuri, ciulind urechea la ceea ce urma să se mai audă, de parcă ar fi așteptat ceva, poate un semnal. Apăru Nestor și porunci să se pună drapelele. Și, cu toate că nu mai avea nici o calitate să dea ordine — de o lună trecuse împuternicirea de președinte lui Maxim Vologjin — porunca lui fu ascultată și cu toții se grăbiră să caute ceva potrivit pentru steaguri roșii. Unii au găsit, alții nu ; oricum însă tot satul se împodobi, căpătînd un aer sărbătoresc, oamenii își puseră veșminte mai acătării, din cele păstrate cu anii ; copiii înălțară ici-colo deasupra porților sau caselor steguțe făcute de ei în mare grabă.

Se înseninâ ca de sărbătoare și cerul, care de dimineață părea că anunță o zi mohorîtă : norii plumburii se risipiră și soarele străluci vesel, scăldînd firea toată într-o lumină solemnă.

Nastiona și Vasilisa Preaînțeleapta arau ogorul cel apropiat de vatra satului pentru semănătura de mazăre ; țineau brazdele pe aceeași latură a țarinei și se aflau una după alta cînd se auziră venind din sat focuri de pușcă. Vasilisa Preaînțeleapta se dumiri prima despre ce poate fi vorba și se repezi să deshame caii. Nastiona o urmă. Ajunseră în sat cînd forfoteala era aci în toi. Dînd drumul cailor la poartă, Nastiona, înfierbîntată, gîfîind, se năpusti în casă, făcîndu-i pe bătrîni să tresară : Semionovna, speriată, se ridică în capul oaselor pe prici ; Miheici se răsuci pe loc din dreptul ferestrei, întorcînd privirea spre noră-sa : tulburați de vestea cea mare, aducătoare de bucurie, erau nerăbdători s-o audă și pe cealaltă. Întîlnind însă ochii lor plini de

așteptare, Nastiona se opri în prag : ce rost are această rîvnă, ce vrea să le spună ?

— Am auzit cum trag — se apucă ea să explice ceea ce era de la sine înțeles, și, cu multă sforțare, ca și cum i se tăiase orice dorință de a mai spune ceva, adăugă : și ne-am dumirit.

— Doamne ! se rugă Semionovna și întoarse privirea spre icoană, făcîndu-și cruce. Să fie adevărat oare că am apucat și jiua asta ? Acum trebuie să ne spună și nouă unde-i Andriușka al nostru, așa-i ?

— Așa e, bătrînico, trebuie să ne spună, întări Miheici, aruncînd cu fereală o privire piezișă spre Nastiona.

— Acum le dă drumul acasă la toți... să se întoarcă la mame, la neveste.

— Chiar pe toți nu-i lasă să plece.

— De ce să nu-i lase ?

— Pentru că... Nu se știe ce se mai poate întîmpla. Fără oaste nu e îngăduit să rămînă țara.

— În războiul celălalt nu s-a mai vestit sfîrșitul, ca acum. Nimenea nu știa : s-a isprăvit, nu s-a isprăvit... S-au lăsat de jerman și s-au apucat înde ei la bătaie... niți nu se putea mai rău... Și așa, n-a mai venit pațea... S-au bătut pentru comune, pentru colhojuri. N-am avut niți o zi liniște. S-o fi isprăvit cu adevărat ?

Nastiona trecu în odaia ei, ca să se schimbe. Sufletu-i avîntat, plin de elanuri încă din clipa cînd importanța evenimentului pătrunsese în conștiința ei acolo pe ogor, continua să vibreze, o îndemna să alerge în mijlocul tuturor celorlalți din sat, dar ceva o reținea totuși, îi șoptea că această zi mare nu este și ziua ei, nu e victoria ei, că ea nu este nicicum părtașă la victorie. Cel mai neînsemnat din semenii săi este părtaș, dar ea — nu. Neștiind ce să facă, se întinse pe marginea patului și, după obișnuința din ultima vreme, își pipăi pîntecele, dar fără emoția gestului matern, ci într-o uitare totală în care mîinile singure își aflară locul obișnuit. Din uliță veniră strigăte, tropot de cal mînat

în goană ; o voce bărbătească necunoscută porni să zbiere un cîntec răspicat :

Cu buiestraşii de oţel
Vom brăzda în lung şi-n lat
Ogoarele toate.

Nastiona sări din pat şi alergă la fereastră : să se fi întors careva aşa repede din război ? În mijlocul drumului, împleticindu-se, mărşăluia, înconjurat de o droaie de puşti, un om strein de sat, înalt, costeliv, cu flanela desfăcută la gît şi cu capul gol. Nastiona auzi cum, în odaia din faţă, Miheici o lămurea pe Semionovna :

— Cel din Karda, care a adus vestea. L-au şi îmbătat, vezi bine, de bucurie. De aşa ceva n-avea cum să scape... La o zi ca asta...

— Hei, lu-u-me ! urlă deodată omul din Karda, oprindu-se cu picioarele răşchirate pe loc şi cumpănind braţele în aer, pentru a se ţine drept. Ieşiţi cu toţii la de-mon-stra-ţie ! Hitler kaput ! Trase o înjurătură aprigă, care se potrivea la sunet cu sfîrşitul acestui ultim cuvînt ; clătină din cap, ca şi cum s-ar fi scuturat cu asta de zbierete, se cumpăni un pic şi porni mai departe, reluîndu-şi cîntecul :

Mersul nostru e sigur şi dîrz
Şi duşmanul nu va călca nicicînd
Pe al republicilor noastre pămînt.

Şi strigătul acesta, şi acest cîntec întîrziat, venind parcă întîmplător din alte vremuri, făcură să tresară inima Nastionei, descumpănind-o şi mai mult : îndurerată, încolţită, inima i se zbătea nevolnică în căutarea a ceva nelămurit, care să-i aducă mult dorita cumpănire. Nastiona ieşi în curte şi, aplecîndu-se peste gard, văzu la capătul de sus al drumului o mare forfotă de oameni ce se adunau în grabă. Cum nu era dornică să afle care anume localnici alergau într-acolo, nu mai zăbovi cu privirea spre a-i recunoaşte şi se întoarse în casă. O clipă îşi aduse aminte de Andrei şi gîndul acesta

stîrni în ea o neașteptată înverșunare : din pricina lui, numai din pricina lui nu-i este îngăduit acum să se bucure de victorie în rînd cu toată lumea. Dar, în clipa următoare, dîndu-și seama că de fapt vestea asta despre încetarea războiului o să-i facă sînge rău mai ales lui Andrei, în situația în care se afla el acum, Nastiona se reculese pe loc, oarecum îmbunată ; i se făcu milă de el, cu toate că îi mai stăruia în suflet acea pornire de ciudă înveninată ; deodată însă o cuprinse o dorință aprigă de a-l revedea, de a fi împreună cu el în aceste clipe de grea cumpănă. Tocmai acuma ei doi ar trebui să fie împreună, ca o pereche nedespărțită ; dar, din păcate, s-au înstrăinat amîndoi de oameni și stau așa, deoparte, fără a fi părtași la marea sărbătoare a celorlalți. „Cum adică — stau așa, deoparte ?“ — respinse ea cu indignare un asemenea gînd, încercînd parcă să se apere, să-și recapete locul ce i se cuvenea de drept printre oameni. „N-am muncit și eu din răsputeri în tot timpul războiului ? M-am străduit oare mai puțin, am pregetat cumva să-mi dau toată silința alături de ceilalți ca să grăbim cît de cît sosirea acestei zile ? Uite că merg și eu îndată. Mă duc și eu“ — se îndemna Nastiona, rămînînd totuși pe loc, ca și cum ar fi așteptat să vină și de undeva din afară un imbold hotărîtor care s-o facă să se ridice și să se ducă în mijlocul oamenilor.

Și acest imbold veni într-adevăr. Se auzi tropot de cal, înfrînat și oprit brusc sub ferestre, și același Nestor nepotolit, gălăgios, aplecîndu-se din șa, bătu tare în geam și strigă ca un apucat :

— Ascultă aici, care ești viu, care ești mort ! Toată lumea să poftească la adunare în izba-bibliotecă ! Ședință de sărbătorire ! Auzi, Miheici ? Unde ești ? Nastiona !

— Ei, hai, hai, răspunse Miheici apropiindu-se fără grabă de fereastră. Ce zbieri așa ?

— La adunare-ședință-cinstire ! Cu ocazia victoriei. Ordin urgent. Ce aveți, ce n-aveți — aduceți totul la izba-bibliotecă. La refenea. Pune la bătaie *tarasunul,* Miheici. Nu te zgîrci. Zic, adă *tarasunul,* ai înțeles ?

— Am înţeles, am înţeles, mormăi Miheici. De asta îţi arde ţie ! De altceva nu-i nevoie ? Numai la *tarasun* ţi-e gîndul.

Dar Nestor n-avea cum să-l mai audă, mînase calul mai departe.

— Vai ţe jărghit, ţîţîia speriată Semionovna, clătinînd din cap. Toţi ei, de-alde Agapov, şînt gălăgioşi nevoie-mare. Dar ăşta e trăşnit rău de tot.

— Du-te, Nastiona, zise Miheici cu un zîmbet trist şi îngîndurat sub mustăţile pleoştite. Avem şi *tarasun*. Du-te, repetă el mai hotărît, revenindu-şi. Mai tîrziu trec şi eu pe acolo. Astăzi e păcat să stea omul acasă. *Tarasunul* e jos în pivniţă, pe mîna dreaptă în dosul scîndurii — ia-l de-acolo. Să petreacă lumea. Să petreci şi tu. Du-te.

— Cum şă dai *taraşunul* ? Cînd vine Andriuşka ţe pui pe masă ? interveni Semionovna.

— Cînd vine Andriuşka, găsim noi. Cine ştie cînd vine ? Iar ziua de azi nu se mai întoarce. Coboară, Nastiona, şi scoate *tarasunul*.

Era un rachiu obişnuit de cereale, tras din recoltele bogate dinainte de război, dar aici, din vechime, i se spunea *tarasun*, cum îl botezaseră sătenii bureaţi. Nastiona cunoştea locul unde se află. La începutul primăverii, controlînd rezerva de cartofi, observase o surcea înfiptă în pămînt dedesubtul căreia dădu peste damigeana cu rachiu, pe care-l ţineau ascuns — nu de dînsa, ori de altcineva, ci numai ca să nu cadă sub ochi, zgîndărind degeaba pofta de a-l pune la bătaie înainte de momentul sorocit. Într-o altă zi, Nastiona umplu de acolo un şipuşor de rachiu şi îl vîrî în sacul pregătit pentru Andrei. Nu era cine ştie cît, dar pentru un timp avea poate să-i îndulcească viaţa, să-i dea mai multă tărie, mai mult curaj să înfrunte greutatea drumului pe care l-a ales. Cu ce altceva putea să se amăgească ? Mereu singur cuc. E greu să stai aşa săptămîni şi luni întregi. Uite, ea se duce acum să-şi ia locul între oameni. Ce, parcă n-a meritat-o ? Nu se poate să n-o fi meritat !

Semionovna stărui totuşi să se facă după voia ei : din damigeana — care şi aşa nu mai era plină — turnară jumătate într-un borcan şi îl ascunseră, iar cealaltă jumătate o turnă Nastiona într-un bidonaş, ca să nu pară că vrea să ducă de nas pe ceilalţi cărînd cogeamite damigeană. Ieşind pe poartă, ea se opri pentru a prinde mai mult curaj şi se uită cu grijă, bătrîneşte, în dreapta şi în stînga de-a lungul drumului. De multă vreme nu mai cunoscuse drumul atîta forfotă şi larmă. Casa bibliotecii se afla în mijlocul satului, în a patra curte de la casa Guskovilor. De acolo veneau glasuri agitate şi miros de fum. Stîrniţi de forfota oamenilor, cîinii alergau şi lătrau bezmetici, dădeau strigăt şi băteau din aripi cocoşii, cîrîiau găinile, guiţau purceii, se trînteau uşi, scîrţîiau portiţe ; puştimea alerga ropotind în stoluri zgomotoase. Dar peste toată această larmă aiurită pluteau vibrînd răsunător nişte sunete aparte — pure, cristaline, dulci şi triumfătoare, atît de familiare, dar şi demult pierdute sau uitate de Nastiona. Ea ridică privirea, cercetînd de unde vin ele şi curînd descoperi pe acoperişul şurei trei rîndunele aşezate în rînd, care îşi revărsau cîntecul de bucuria regăsirii. S-au întors drăguţele pe meleagurile lor văratice să-şi tocmească cuiburi, să clocească ouă, să-şi crească puii. Chiar astăzi, nici mai înainte, nici mai tîrziu. Aidoma vieţii paşnice, care se reîntorcea în aşezările ei de baştină, de unde fusese smulsă ca un firicel de iarbă ; se întorcea vătămată, stîlcită, dar paşnică poate cu adevărat. Nici nu-i venea omului să creadă : într-atît se obişnuiseră cu necazurile şi cu suferinţa. Rîndunelele ciripesc, înalţă imnuri de slavă, de făgăduinţă şi de recunoştinţă, îşi răspîndesc prin văzduh bunavestire în zvonuri cristaline, şi nici nu ştiu poate că războiul s-a terminat. Sau poate că ştiu şi de aceea şi-au grăbit zborul, ca oamenii să-şi înalţe privirile şi să-şi dea seama că ziua de azi înseamnă pentru ei sfîrşitul suferinţelor.

Şi din acea clipă Nastiona simţi cum sufletul ei începe parcă să renască. O cuprinse o slăbiciune fericită, prostească, un fel de uimire naivă, duioasă faţă

de te miri ce — să zicem față de aceleași rîndunele — dar mai ales, dorința de a dovedi că nu este cu nimic mai prejos decît ceilalți și că nu se teme de nimic.

Peste drum de izba-bibliotecă avea casa Innokenti Ivanovici : arătoasă, zîmbitoare, cu acoperișul foarte înalt ; într-o jumătate din casă stau bătrînii — Innokenti Ivanovici cu nevastă-sa, Domna ; cealaltă, acum nelocuită, fusese pregătită pentru fiul lor adoptiv, Vaska (din căsătoria lor n-aveau copii), care de doi ani, de cînd împlinise vîrsta de ostășie, se afla pe front. Nelocuită și totuși își păstra înfățișarea dinainte : era încălzită, îngrijită ca de obicei, pe pervazuri se vedeau glastre cu flori, iar ferestrele erau împodobite cu perdele. De fapt, nici nu se știa prea bine în care din aceste încăperi stăteau acum bătrînii : nu prea obișnuiau să primească musafiri, deși erau oameni cu dare de mînă și aveau cu ce să ospăteze pe oricine le-ar fi venit, precum și cu ce să se ducă ei pe la alții. Innokenti Ivanovici era un gospodar chibzuit, cu rînduieli temeinice și părea hărăzit pentru o viață bine întocmită. Dealtfel, nici nu i s-ar fi potrivit un altfel de trai, după cum nu i se potrivește unui om în vîrstă o îmbrăcăminte de flăcăiandru.

Cînd Nastiona a ajuns în dreptul izbei lui, se auzi zăvorul, porțile se deschiseră și apăru Innokenti Ivanovici — întinerit, îmbrăcat într-un veston albastru-închis la culoare, de sub gulerul căruia se vedea pe gît dunga de cusătură înflorată de la bluză, în pantaloni noi de aceeași culoare cu vestonul, vîrîți în carîmbii unor cizme de toval purtate, dar în foarte bună stare încă, unse proaspăt cu dohot plăcut mirositor. Nastiona se bucură, de parcă ar fi văzut apărînd în fața ei pe cineva din rudele apropiate și făcu doi-trei pași în întîmpinarea sa, zîmbind și admirînd înfățișarea lui atît de bravă.

— Innokenti Ivanovici, a sosit și ziua mult așteptată ! strigă ea.

— A sosit, a sosit, răspunse el grav și întrebă : N-ai nici o știre de la al tău ?

— N-am, rîse ea scurt, uitîndu-se cu îndrăzneală drept în ochii lui. N-am, Innokenti Ivanovici, nici un cuvînt, nici un cuvinţel. Se gîndi un pic şi adăugă : Poate că ştii matale ceva, pe unde o fi, spune.

Innokenti Ivanovici se dădu înapoi uluit :

— Păi, dacă nu ştii tu, de unde să ştiu eu ? Vino-ţi în fire, femeie.

— Dacă ştii cumva — spune, Innokenti Ivanovici, nu-mi ascunde — adăugă ea cu acelaşi rîs nefiresc. Cît despre mine, n-ai grijă, am să-ţi spun, Innokenti Ivanovici, am să-ţi spun negreşit.

În curtea izbei-biblioteci ardeau focuri, iar în două cazane mari clocotea fiertura. Noul preşedinte de colectivă, Maxim Vologjin, îngădui, cu ocazia victoriei, să fie tăiat un berbec din turma colhozului. Femeile, aşezate pe nişte buşteni, curăţau cartofi. Curtea era plină de lume, se adunase tot satul. În încăperea cea mare fuseseră rînduite în lung, cap la cap, mese acoperite cu feţe curate pe care se aşezau mîncărurile şi băuturile aduse. Din puţinul adus de fiecare se alcătui o masă îmbelşugată : varză acră şi castraveţi muraţi în castroane adînci, brînză de vaci şi lapte covăsit în oale şi ulcioare, peşte proaspăt, pescuit în grabă, ridiche rasă de toamnă, colaci, papanaşi, ouă, turtă dulce cu măline — nu se zgîrciră la nimic, aduceau tot ce le mai rămăsese în păstrare pentru cei aflaţi pe front. O droaie de prichindei fuseseră trimişi după sevă de mesteacăn pentru cazul că nu ar ajunge băutura adunată. Un grup de băieţi, mai răsăriţi, plecase pe malul Angarei să prindă peşte. Orice peştişor prins, mare-mic, era adus în fuga mare şi aşezat pe masă încă viu, zbătîndu-se şi nimerind în blide ori prăvălindu-se pe jos. Ferestrele erau larg deschise, iar pe unul din pervazurile late răsuna patefonul lîngă care, strîngînd la piept mînerul, stătea micuţa Lidka. Nadka, aşezată pe aproape, curăţa şi ea cartofi. Nastiona se lăsă pe vine în faţa ei şi o prinse de mînă.

— Am apucat şi ziua asta, Nadka ! zise ea rîzînd printre lacrimi. Nadka îşi feri privirea şi nu răspunse nimic.

Nastiona o găsi pe Liza Vologjina și o îmbrățișă.

— Ce-i cu tine, Nastiona, ce ai ? murmură Liza ocupată lîngă cazane, întorcînd spre dînsa fața calmă, îmbujorată de dogoarea focului. Ești bucuroasă ?

— Bucuroasă.

— Îl aștepți pe Andrei al tău ?

— Îl aștept.

Pe Maxim l-a sărutat, cuprinzîndu-l cu brațele pe după gît, la care acesta, fîstîcit și încîntat oarecum, strigă :

— Ei, care mai urmează ? Dați năvală cît e Liza-n toane bune.

— Ți-arăt eu acuși toane bune ! îl domoli Liza mai în glumă, mai în serios. I-am dat voie numai Nastionei, și numai cu împrumut — pînă se întoarce Andrei, altele n-au voie, nici una.

Nastiona se băgă între oameni și, cu șoaptă tremurată, prevenitoare, cu surîs sau chicot vag și vinovat, părînd a nu fi în toată firea, întreba sau reamintea parcă : „A sosit ! ?" Nimic altceva nu era în stare să spună. În ziua aceea însă, totul apărea firesc. Îmbrățișa și era îmbrățișată, o făcea lăcrămînd și i se răspundea cu lacrimi în ochi ; se apuca să rîdă — rîdeau și ceilalți. Plutea într-un fel de uitare de sine : copleșită de un sentiment de rară apropiere sufletească. Simțămintele ei, deprinse cu o viață simplă, desfășurată fără întortochieri, după o rînduială limpede, bine statornicită, dar zdruncinate de la un timp, răvășite de salturile înfrigurate ale zbuciumului necontenit care o arunca din plîns în rîs, din bucurie în teamă și în spaimă, iar astăzi cu desăvîrșire buimace și strivite — simțămintele ei refuzară pur și simplu să i se supună : și ea, de obicei reținută și cumpănită, mai cu seamă în ultima vreme, ea, care se obișnuise numai să răspundă și să nu întrebe, se lăsă purtată de curent la voia întîmplării. Mai tîrziu se simți prost, dîndu-și seama că nu se gîndise măcar să dea o mînă de ajutor femeilor care pregăteau bucatele, ci se așezase la masă, la toate de-a gata.

Ţinea minte doar că mereu i se părea această zi a fi ultima pe care poate s-o petreacă împreună cu toţi ceilalţi din sat ; că mîine va rămîne singură, singură-singurică într-un imens pustiu întunecos.

Se aşezară la masă. Maxim Vologjin pe drept — şi ca ostaş reîntors de pe frontul de luptă, şi ca preşedinte — ocupă locul de frunte. Alături de el, la dreapta, se instală, bineînţeles, Nestor ; la stînga, trimisul de la Karda, care, din cînd în cînd, închidea ochii şi lăsa să-i cadă capul în piept, dar de fiecare dată se smucea ridicîndu-l sus. Cu zăngănit de medalii Maxim se ridică în picioare.

— Oameni buni ! începu el cu glas subţire, sugrumat, şi comesenii amuţiră pătrunşi de emoţia lui. Oameni buni ! Nu mă pricep la cuvîntări. Ne-ar trebui un alt vorbitor pe care să-l ascultăm aici, acum. Ş-apoi, ce mai vorbă ! Ce se poate spune mai mult, cînd am învins ! N-au fost născocite încă vorbele cu care s-ar putea spune toate astea. Am rezistat, le-am venit de hac şi am pornit înainte ; i-am frînt fiarei sălbatice şira spinării ; i-am venit de hac blestematului de Hitler. Am fost pe front, ştiu ce s-a petrecut acolo. Să urli de mînie, nu alta. Maxim trase aerul adînc în piept şi răsuflă înfiorat. Ştiţi prea bine totul. Acum toţi camarazii mei, ostaşii care sînt în viaţă, toţi pînă la unul ard de nerăbdare să se întoarcă acasă, ca să împingă viaţa noastră înainte. Am suferit multe pierderi. Pe unde a trecut războiul, pămîntul s-a înălţat de atîtea morminte. Pămîntul a sporit, iar braţele s-au împuţinat. Ce să mai vorbim ? ! Nici n-am fi putut rezista fără voi, cei de acasă. Pentru că în timp ce bărbaţii luptă, femeile adună hrană ; bărbatul se umple de ură împotriva duşmanului, iar femeia, la mii de verste, ţinîndu-i treaz gîndul la ea şi la familie, îi moaie inima, ca să nu i se împietrească. Nicicum n-am fi putut învinge fără voi şi n-am fi prăznuit acum această zi. Măreaţă ne e ţara şi de necuprins, dar şi Atamanovka noastră şi-a pus umărul la izbînda ei cea mare. Şi nici nu se putea altfel. Şi noi cei plecaţi de aici am luptat pe front,

şi voi cei rămaşi aici aţi trudit pentru front. Să ne ridicăm cu toţii, să privim cu ochii larg deschişi ziua de azi şi s-o ţinem minte în vecii vecilor. Un asemenea război n-a mai fost şi prin urmare nici o asemenea victorie n-a mai fost. S-o sărbătorim, aşadar, cum se cuvine, oameni buni !

Mesenii se ridicară în picioare, ciocniră paharele, dădură rachiul pe gît şi, răsuflînd într-un singur glas, se aşezară tăcuţi la locurile lor. Nastiona dădu să ciocnească cu Nadka, alături de care şedea, dar Nadka apucase să-şi golească paharul înaintea tuturora. De data aceasta era, de mirare, tăcută ; nu se amesteca în discuţii şi privea în jurul său cu ochi nedumeriţi, neînţelegînd parcă ce se-ntîmplă, de ce a fost tulburată curgerea zilelor chinuite cu care se obişnuise. Pentru ea, ca şi pentru viaţa tuturor celorlalţi, era nevoie de pace. Dar acum, cînd pacea venise, Nadka se gîndea cu strîngere de inimă că de aci încolo fericirea unora şi nefericirea altora se vor vădi şi mai limpede, mai bătător la ochi, şi mai neîndurător.

Trimisul de la Karda, după ce bău, porni iar cîntecul lui îndrăgit :

Mersul nostru e sigur şi dîrz
Şi duşmanul nu va călca nicicînd
Pe al republicilor noastre pămînt.

Cineva îl dojeni cu blîndeţe :

— Aoleo, drăguţul de el, cum o ajunge acasă în halul ăsta ! ?

— Nu cumva povestea asta cu sfîrşitul războiului e o născocire de a lui ? Băut cum e, ce nu-i trăsneşte omului prin cap. A scornit-o — şi gata.

— Am scornit eu ? ! auzi trimisul şi dădu să se ridice ; izbuti cu greu şi în ochi îi sclipiră lacrimi. Am scornit, ziceţi ? întreba el plimbînd pe chipurile comesenilor o privire implorătoare şi indignată. Ce-i cu voi ? Ce v-a apucat ? strigă el şi se înecă. Şi apoi, regăsindu-şi anevoie glasul, continuă : Cine ar cuteza să născo-

ceasc㠠aşa ceva ? Vă daţi seama ce vorbiţi ? Am mînat într-o goană nebună calul, ca să vă dau de ştire... Mi-am părăsit într-o zi ca asta satul, pe consătenii mei de acolo. Ei bine, la o aşa mulţumire nu m-am aşteptat. Un om cu inima haină şi tot n-ar găsi destulă răutate ca să clocească în cap un gînd atît de ticălos !... Ce-i cu voi ? !

Săriră care mai de care să-l liniştească şi să-l împace.

— Nici vorbă nu poate fi de născocire... E clar ca bună ziua !

— Dreptu-i, cine să cuteze a face una ca asta ?

— Păi, omul a sosit treaz. La noi, aici, i s-a făcut cinste, de bucurie.

— De ce să fie ponegrit degeaba... D-apoi lucru de şagă-i să mîi în goana mare douăzeci de verste ?

— Umpleţi-i paharul să bea şi să ne ierte pe noi, neobrăzaţii. Că asta sîntem — niște neobrăzaţi...

Vestitorul goli paharul şi-i iertă. Apoi povesti cum a ascultat cu urechile lui ştirea despre victorie şi a găsit cu cale să le-o aducă şi lor, la Atamanovka.

— Dar ai noştri, sătenii, ştiu toţi oare ? întrebă cu glasul ridicat Maxim, întrucît însufleţirea mesenilor devenea tot mai zgomotoasă.

— Ştiu toţi, cum să nu ştie ?

— La atîtea bubuituri şi morţii aveau cum să afle.

— Auleo, am uitat de moşu ! sări de colo Liza. Moşu Stepan ! A plecat de ieri la moară să dreagă ceva. El n-are de unde să ştie !

— O fi auzit şi el împuşcăturile !

— Ce să audă, e surd de tot.

— Te pomeneşti că bătrînul se ştie încă în plin război.

— Să trimitem să-l aducă, nu e bine să-l lăsăm acolo.

Aici vestitorul din Karda se simţi dator să-şi „ducă misiunea“ pînă la capăt, pînă la ultimul om — care era moşul ; dădu să se ridice, dar cei de faţă îl convinseră să rămînă la masă. Nestor se năpusti afară, calul pe care-l călărise toată ziua rămăsese înşăuat în curte ;

după el țîșniră și doi flăcăi. Din ferestrele deschise femeile strigau în urma lor :

— Nu-i spuneți acolo nimic. Aduceți-l drept la masă.

— Legați-l și aduceți-l numaidecît.

— Nu care cumva să-l legați. Moare pe drum.

Se așezară iarăși la mese ; turnară în pahare și băură, de astă dată însă — mustul pe care-l aduseseră între timp de la Innokenti Ivanovici de acasă. Ca și mulți alții, el nu luase băutura cu dînsul, ci așteptase un moment prielnic să anunțe că are acasă ceva must. Ca să știe toată lumea că bea din mustul lui. Într-adevăr era o băutură grozavă — groasă, dulce, îmbătătoare. Femeile se întreceau în laude pentru must și pentru gospodar ; își aduseseră aminte cum îl preparau înainte de război, tăindu-l la fierbere de mai multe ori ; ce chefuri strașnice se făceau pe atunci și de la ce case se porneau chefurile.

— O să mai petrecem noi, muierilor, o să mai petrecem și de-aci încolo — strigă vesel Maxim, roșu la obraz, smucind scurt din brațul rănit. Unde a mers mia, o merge și suta ! O s-avem de toate. Curînd se întorc bărbații...

— Care mai poate să vină ? întrebă cu voce nu prea tare, dar clară, încît o auzi toată lumea, tînăra nevastă Vera Orlova, rămasă văduvă și cu un băiețaș de crescut.

— De... — se codi Maxim — careva tot o să vină...

— După știrile pe care le am — raportă ridicîndu-se Innokenti Ivanovici — urmează să se întoarcă șase inși. Căută cu privirea printre meseni pe Nastiona. Socotindu-l printre aceștia și pe Andrei Guskov, despre care nu se știe nimic.

— Și care sînt ceilalți ?

— Păi ce, nu-i știm care sînt ? Ce mai întrebați !

Și Innokenti Ivanovici se apucă să-i enumere.

— Dar pe al meu de ce nu l-ai numărat ? sări neașteptat cu gura Nadka, după ce el termină. Strigă tăios, izbucnind parcă, poruncitoare, mînioasă. Sau nu mai știi să numeri mai departe, mare socotitor ce ești ?

— Pentru că tu ai primit înştiinţare oficială, nu se lăsă încurcat Innokenti Ivanovici : ştia ce să răspundă.

— Şi ce dacă am primit ? Eşti dator să-l numeri. Omul meu se întoarce. Eu spun că se întoarce, se adresă Nadka tuturor, pornită, sfidătoare — o să vedeţi. Să nu credeţi că nu vine. Vine şi-ţi strică socoteala. Numără-l şi pe el de pe acum. Şapte, nu şase — aşa să ştii.

— Atunci înseamnă că şi al meu se întoarce — lăsă să-i scape cu voce surdă Vera Orlova, cu ochii în pămînt.

— De al tău n-am ştiinţă, dar al meu se întoarce. Femeile dădură glas nesigure.

— Mai ştii ce se-ntîmplă... Aşa, la Karda, la alde cuscra Nastasia...

— Iar la Bratsk, cică, s-au primit două înştiinţări de moarte pentru acelaşi om, dar într-un fel ucis în una şi într-alt fel în cealaltă. Cînd colo, într-o bună zi, se pomenesc cu el în prag teafăr sănătos. Pe cine să mai crezi ?

În acel moment uşa se izbi de perete şi apăru bătrînul morar, moş Stepan, cu mîinile legate la spate, escortat de Nestor cu arma în mînă. Careva la plecarea lui Nestor aruncase o vorbă necugetată şi acesta, în prostia lui, se executase. Bătrînul păşi înlăuntru poticnindu-se de prag şi, fără nici o expresie deosebită pe faţă, cuprinse masa sărbătorească într-o privire calmă a ochilor săi mici de sub streaşina unor sprîncene stufoase, fără nici o mirare sau teamă, ca şi cum cele ce i se înfăţişau acum corespundeau întocmai cu ceea ce se aşteptase el să vadă aici.

Nestor săltă capul şi, adresîndu-se nu atît adunării, cît mai cu seamă portretelor atîrnate pe perete, zbieră :

— Elementul rămas necuprins în acţiune, la ordinul dumneavoastră, a fost adus. Se ascunsese la moară.

— Mare zevzec mai eşti, Nestore, îşi reveni cea dintîi din uimire Nadka. Mă şi mir cum naiba n-am pierit cu toţii cu un asemenea trăsnit ?

— Moşule ! izbucniră cei din jurul mesei într-un cor de glasuri.

Femeile se repeziră, îl dezlegară, îl ridicară pe braţe şi îl aşezară la masă, strigîndu-i drept în urechi, dîndu-şi brînci şi întrerupîndu-se unele pe altele :

— Moşule, s-a terminat războiul !

— Moşule, dragule, unde ai fost ?

— Iar noi am început-o aici fără matale. Să nu te superi. Ne-am zăpăcit cu toţii.

— Ne-am aşezat noi la masă, da parcă mai lipsea cineva. Cine lipseşte ? Păi, moşu lipseşte. Dumnezeule !

Bătrînul întorcea în toate părţile către cei ce-i vorbeau capul lăţos şi mare, dînd din el calm şi tăcut în semn că înţelege prea bine şi că-i iartă, cum să nu-i ierte. În faţa acestei înţelegeri grave, pline de înţelepciune, femeile, toate, izbucniră în lacrimi duioase. Abia acum, după ce-l vestiră şi pe ultimul suflet de om din Atamanovka ce anume s-a întîmplat, se încredinţară şi ele, în sfîrşit, că războiul s-a terminat.

17

TOŢI SĂTENII ÎŞI COBORÎSERĂ BĂRCILE PE apă, unii le şi foloseau pentru diferite transporturi gospodăreşti, dar Miheici, ca un făcut, nu se grăbea deloc. Luntrea lui nu fusese nici călăfătuită măcar şi zăcea singuratică pe mal, răsturnată cu fundul în sus. Nastiona murea de nerăbdare, dar nu cuteza să-l zorească pe socrul său : i-ar stîrni bănuiala că are neapărată nevoie de barcă în scopuri necunoscute de dînsul. Dar nici să aştepte fără să întreprindă ceva nu era în stare. I se părea că, odată războiul terminat, s-ar fi cuvenit să intervină o schimbare şi în soarta lui Andrei, deci şi în soarta ei ; de aceea trebuia să stea de vorbă neîntîrziat cu bărbatul său, să afle ce are de gînd să facă, pe ce drum să apuce. În aceste săptămîni lungi cît anul, de cînd nu se mai văzuseră, i se tot năzărea că în freamătul acesta al firii trezite, cînd vara îşi dezvăluie frumuseţea în toată splendoarea culorilor ei, cînd din

pămînt dă ghes iarba și pădurile își îmbracă veșmîntul verde, iar Angara, eliberată de ghețuri, încîntă și farmecă prin necontenita curgere a apelor ei albastre, i se năzărea că în aceste zile cînd sufletul omului, mai mult ca oricînd, percepe totul cu deosebită tulburare, cînd simțirea-i vibrează la orice chemare a firii și se pătrunde de adevărul ei, Andrei s-ar putea să nu reziste și să facă cine știe ce nesăbuință. Dealtfel, și visele ei erau acum agitate, confuze, lipsite de orice tîlc : ba se făcea că cineva o gîdilă, cineva necunoscut, nevăzut, și ea, rîzînd în hohote, aleargă, tot smucindu-se în dreapta și în stînga, ca să ajungă cît mai repede la pat și să se ascundă sub plapumă ; ba că stă de vorbă cu vaca Maika și aceasta îi răspunde cuminte și cu multă seriozitate ; ba se vedea pe ea însăși, fetișcană încă, locuind aproape de Irkutsk și pe care tot ea, ajunsă mare și măritată, o învață să înoate în apa Angarei ; și alte asemenea năzbîtii ciudate. Nastiona se trezea din aceste vise și, cu inima zvîcnind în piept, rămînea lungită în pat mult timp, temîndu-se să facă vreo mișcare, mereu cu gîndul la Andrei, pe care-l iubea, față de care nutrea o dragoste amară și plină de îngrijorare. Dragostea ei pentru dînsul era însoțită de milă, iar mila ei — însoțită de dragoste. Aceste două sentimente se cuibăriseră adînc și trainic în inima ei și nimic nu ar fi fost în măsură s-o schimbe în această privință. Îl condamna pe Andrei mai cu seamă acum, cînd războiul era încheiat, cînd părea că și el ar fi rămas teafăr ca toți ceilalți ce supraviețuiseră. Cu toate acestea pînă și în momentele cînd pornirea ei împotriva-i se umplea de ură și de furie disperată, cu aceeași disperare ea se pomenea revenind la gîndul : cum vine asta, doar e soția lui. Iar dacă așa stau lucrurile, nu-i rămîne decît să aleagă una din două : ori să se spele pe mîini, lepădîndu-se de el cu totul și, cocoțîndu-se pe gard, să trîmbițeze, precum cocoșul : n-am știut și n-am văzut, nici o vină n-am avut ; ori să meargă alături de el pînă la ultima suflare, chiar de-ar fi să-și pună capul pe butuc. Nu degeaba se spune : cu cine, prin cununie, ți-a fost dat să te-nsoțești,

cu acela un trup și-un suflet ești. Suferința lui e cu mult mai grea, mai apăsătoare. Îl paște o moarte urîtă, rușinoasă, și, pentru a nu lăsa în urmă-i un renume hulit pe vecie, a hotărît să se supună de bunăvoie la cazna cea mai cruntă — de a nu da ochi cu nimeni, de a nu se mai arăta nicăieri între oameni. E vinovat — cine ar spune că nu e vinovat ! Dar ce forță ar mai putea să-l readucă la locul lui, din care s-a desprins, sărind acolo unde nu trebuia să sară. Și unde o fi acea forță pentru care ar fi în stare acum să dea orice numai s-o găsească ?

Neapărat trebuia să-l vadă pe Andrei. Și cît mai degrabă. Să afle ce are el de gînd să facă.

Pîntecul Nastionei crescuse mult și, cînd îl dezgolea seara înainte de culcare, vedea că, pe zi ce trece, movilița se bombează tot mai tare. Mîngiind-o ușor cu un sentiment de duioșie, Nastiona rămînea nemișcată o vreme, apoi, răsuflînd adînc după această primă treaptă, se desprindea pe nesimțite din amorțeală, lăsîndu-se purtată pe sus undeva spre limanul unei singurătăți minunate, numai de ea cunoscute, și acolo, în tihna aceea de pustiu, uitînd de toate cîte se află pe lume, vedea aievea și simțea fiece părticică a trupului său. Vedea și fătul, și, deopotrivă, ceea ce se transforma treptat în prunc ; simțul ei lăuntric îl atingea, înfățișîndu-i parcă totul : și cum e culcat, și cum trage în el seva maternă, molcom, necontenit, cu nesaț. E băiețel, de bună seamă, așa cum dorise Andrei, și tocmai asta o cam neliniștea : dacă era fetiță, mai rămînea speranța că or să mai vină și alți copii, frați și surori, din aceeași mamă și același tată, dar așa, băiatul s-ar putea să rămînă singur la părinți. La toate astea Nastiona se gîndea mai tîrziu, după ce își revenea din acea stare de totală cufundare în adîncurile făpturii sale, de parcă s-ar fi privit din afară, pentru ca, revenindu-și încet în fire, să-și dea seama cu anevoie unde se află și ce se petrece cu ea. Se temea de ziua cînd s-o afla că e însărcinată. Pe de altă parte ar fi vrut ca acea zi să vină cît mai curînd și atunci n-o să mai fie nevoită să se ascundă, să-și

strîngă mijlocul, ferindu-se de privirile oamenilor, mereu la pîndă ca nu cumva vreunul să observe că ea nu e singură şi că poartă în pîntec un copil. Dealtfel, chiar şi aşteptarea acelei zile era pentru Nastiona un adevărat chin. La statura şi plinătatea trupului ei nu se va observa decît peste o lună poate ; ca apoi să rămînă toţi cu gura căscată. Tot mai des i se întîmpla să-şi închipuie că e prinsă de o forţă şi tîrîtă într-un fel de ventuză ce o va împresura şi o va ţine în strînsoarea ei cît va mai putea să respire ; ca după aceea, în ultimul moment, s-o lepede pe undeva : strivită, sufocată, pe jumătate vie. Oricît ar fi încercat însă a pătrunde cu un ochi măcar în viaţa cea nouă, căreia era redată, pentru dînsa această viaţă nouă rămînea tăinuită în beznă aidoma tihnei din adîncul mormintelor.

Trebuia găsit un mijloc de a traversa Angara şi Nastiona se duse la moş Matvei, bătrînul paznic al geamandurilor. Postul lui se afla la o depărtare de jumătate verstă de sat, pe malul înalt din susul apei. Frate bun cu Innokenti Ivanovici, de care însă nu era deloc apropiat şi cu care nici nu ţinea să aibă legături mai strînse, moş Matvei se deosebea mult de acesta : Innokenti Ivanovici era socotit printre fruntaşi, toată lumea îi spunea şi pe numele tatălui în semn de preţuire mai aparte ; ştia carte, se pricepea la politică, era un om umblat, înainte de război călătorise prin diferite colţuri, chiar foatre depărtate, din ţară ; văzuse şi cunoscuse multe la viaţa lui şi putea să-şi dea cu părerea. Pe cînd moş Matvei nu ieşise din Atamanovka decît pînă la Karda, de vreo două-trei ori ; era atît de simplu şi de obişnuit, cu nimic mai deosebit de toţi ceilalţi consăteni ai săi, încît nimănui nu i-ar fi venit la îndemînă să-i spună altfel decît „moş Matvei". Nu făcea parte din colhoz, dar în zilele fierbinţi ale culesului recoltelor venea regulat în ajutorul colhoznicilor şi-i plăcea mai cu seamă la dezghiocat mazărea, muncă de care bărbaţii se cam fereau, şi să clădească stoguri sau şire, aşezînd cu braţele lui şi bătătorind fînul sau paiele ce i se aruncau de jos cu furca.

Cu o zi înainte, Nastiona fusese de faţă cînd moş Matvei îl ruga pe Maxim Vologjin să-i dea un om în ajutor la coborîrea şi aşezarea pe apă a geamandurilor.

— M-au cam lăsat puterile — se plîngea el — nu dovedesc singur. Nu vreau să chem pe careva fără ştirea voastră. Sînteţi în plin semănat. La seceriş m-aş achita prin muncă. N-o să fiţi în pagubă, mă ştiţi doar.

Nastiona ascultase atunci numai cu o ureche rugămintea bătrînului paznic, dar acum îşi aduse aminte de ea la gîndul că, dacă s-ar duce să-l ajute, poate că acolo i-ar veni mai repede în cap cum să treacă în ascuns pe celălalt mal. Cum de nu s-a gîndit la asta chiar atunci, fiind de faţă ? Ce-i drept, neştiind să înoate, se temea să lucreze pe apă, dar pentru o singură zi ar fi izbutit cumva să-şi învingă frica. De ar fi numai ăsta singurul lucru de care să-i fie teamă acum !

Către seară porni de-a lungul malului şi ajunse la baraca lui Moş Matvei cînd soarele scăpăta dincolo de Angara, chiar în dreptul rariştei, în care se afla Andreevskoe. Jumătate din cursul apei era acoperită de umbră, uşoară şi luminoasă încă, dar curentul părea acolo mult mai puternic şi mai năvalnic decît pe jumătatea rămasă în bătaia razelor soarelui. Aici apa îţi lua ochii cu legănarea ei sclipitoare, părînd că se abate jucăuş din fuga-i necontenită, rotindu-se şi încetinindu-şi mişcarea. Voioşi, zglobii se zbenguiau peştii — de la cei mici, care, săltînd temerar în aer de mai multe ori la rînd, se scufundau cu un pleoscăit subţire şi lăsau în urma lor pe apă doar cîteva cerculeţe dantelate, de o clipă ; pînă la cei mari, care, despicînd apa mai din adînc, ţîşneau şi apoi se afundau cu un ghiorţăit molcom şi grav. Sub malul înalt gheaţa nu se topise încă ; răscolită, colţuroasă şi murdară, era brăzdată din loc în loc de dîre negre, pe care se scurgeau peste nisip şi prin pietriş şuviţe subţiri de apă. Pe mal forfoteau sprintene, agitate, neobosite, o sumedenie de păsărele cu cozile lungi, ascuţite : prin părţile unde crescuse Nastiona ele se numeau codobaturi, iar aici li se spunea cotorobuşte.

Mai la fund, în apă, pluteau tot felul de peştişori în stoluri : aici plevuşcă, acolo omulaşi — aceştia din urmă adunaţi parcă în cinstea vestitei lor rubedenii somonul de Baikal, — care însă nu trăieşte în apele Angarei. Peştişorii aceştia, la auzul paşilor Nastionăi, se repezeau în adînc învolburînd apa, descriau în stol un semicerc şi, după ce omul trecea, se trăgeau iarăşi aproape de mal, ceva mai în jos, cît îi abătuse puterea curentului. Cu şuier ascuţit săgetau deasupra capului ei lăstunii ; jilăveala strepezită tăia răsuflarea ; molcom plescăia valul stîrnit de rostogolirea din adînc, deoarece aerul era sleit, nemişcat ; de departe, dinspre capul de sus al ostrovului, se auzea vuietul curentului. Umbra înainta văzînd cu ochii pe oglinda apei şi odată cu apusul soarelui se stîrni un vînticel subţire, al cărui suflu uşor se stinse curînd, ca şi cum tot rostul lui fusese doar să închidă ziua. Acum Angara toată, de la un mal la celălalt, părea că se mişcă mai grăbită. Din copilărie încă Nastiona era convinsă că pe întuneric apele curg mai repede şi sînt mai învolburate decît la lumina zilei.

Moş Matvei meşterea în jurul bărcilor ; ca paznic, avea patru, pe care şi le tocmise singur. Pe prundiş erau pregătite pentru a fi coborîte în apă geamandurile proaspăt vopsite — trei în roşu şi două în alb. Nastiona coborî pe treptele săpate în malul rîpos şi întărite cu blăni scurte de scîndură proptită în ţăruşi. Se apropie de moş Matvei şi, după ce îi ură spor la lucru, îşi îndreptă privirea plină de interes asupra geamandurilor.

— Ei, cum e, moşule, îl luă ea de-a dreptul, pe cine ţi l-a dat Maxim ca ajutor ?

— Pe cine să-mi dea... Bătrînul îşi clăti fără grabă mîinile în apă, le şterse de pantaloni şi coborî jos din barcă. Maxim e băiat isteţ. Cu cine te învoieşti, zice, pe acela să-l iei ; căci eu, zice, n-am dreptul să rînduiesc oameni la treaba asta. Bătrînul se aplecă oftînd şi căutînd ceva sub picioare. Am pierdut şnurul de cîlţi, zise el. Ia vezi, nu dai cumva de el, că ai ochi tineri. Şnur lat ca ăsta nu se mai găseşte în ziua de azi. Adineauri îl aveam în mînă, unde l-oi fi rătăcit ?

Șnurul s-a găsit în barcă, sub băncuța din față. Bătrînul îl vîrî în buzunar.

— N-aș avea nevoie de ajutor decît pentru două geamanduri, celelalte pot să le așez și singur. Dar astea două nu dovedesc să le pun fără o mînă de ajutor din partea cuiva. Una albă trebuie s-o așez, uite, acolo, în fața ostrovului, unde apa se rostogolește prea năvalnic și nu pot face față de unul singur ; cealaltă albă, dincolo de capătul satului, la răstoaca de sub piciorul malului surpat. Cred că ții minte unde erau puse anul trecut. Pe cele roșii le trag eu cu încetul și singur. Musai trebuie să mă duc în sat să rog pe careva să mă ajute, căci mîine-poimîine, negreșit, vine șalupa în control. N-aș vrea să mă găsească cu treaba neisprăvită.

— Dar eu n-aș putea să te ajut, moșule ? se oferi Nastiona, întorcînd iarăși privirea spre locul unde zăceau geamandurile și deosebind acum înfricată pe cele două albe, cele mai grele și anevoioase la tras cu barca.

— Păi, făcu bătrînul nehotărît, neștiind dacă trebuia să ia în serios propunerea Nastionăi. De ce nu, dacă nu șuguiești cumva. La cine aș putea să mă duc să mă rog ? Chiar vrei să mă ajuți cu adevărat ?

— Cu adevărat, cu adevărat, moșule. Să-mi dai numai după aceea barca să trec pe ostrov și înapoi. Vreau să tai niște mlajă. Barca noastră zace încă pe mal.

— La mlajă te ajut și eu, ce mare scofală !

— Nu-i nevoie, dragă moșule, se sperie Nastiona. Mă descurc singură mai pe îndelete, fără grabă. Și, ca să nu-și trădeze teama, adăugă : Văd eu ce-oi face...

— Cum vrei. Aș putea să te ajut, nu-i cine știe ce greutate. Ți-i, ce baftă pe mine, parcă te-ar fi trimis Dumnezeu ! De mulțumire că lucrurile se aranjau pentru el ca din senin atît de simplu, bătrînul miji ochii spălăciți, încadrați de gene și sprîncene albicioase, și pufăi satisfăcut. Mă tot gîndeam : de cine să mă rog ? Fiecare e prins cu treburile lui. Atunci, dacă e vorba că vrei să mă scoți din încurcătură, să pornim mîine cît mai devreme, dis-de-dimineață. Ciupește ceva din somnul dulce. Vii, nu mă păcălești ?

— Vin, vin, moș Matvei. La răsăritul soarelui, poate că și mai devreme sînt aici. Dar să nu-i spui lui Maxim că am venit singură, de capul meu, și am cerut să mă iei în ajutor. Spune că m-ai chemat matale. N-am nici un chef să merg mîine la arat ; mi s-a urît ; mai răsuflu măcar o zi.

— Te înțeleg, fii pe pace, spun așa cum zici.

Ziua următoare Nastiona a petrecut-o toată pe rîu. Se apucară de treabă chiar la revărsatul zorilor, pe răcoarea încă jilavă, în liniștea densă și somnolentă a dimineții, în care se auzea doar murmurul monoton depărtat al apei revărsate peste praguri și foșnetul abia deslușit al undei. Angara părea întunecată și greoaie ; lîngă maluri apa isca unduiri mărunte ; la mijloc, pe patul lat al rîului, luneca în sclipiri uleioase viitura cea mare. Coborîră pe apă o ditamai barcă, lungă și pîntecoasă, stabilă ca un barcaz, care cerea însă forță, nu glumă, la vîslit, cu atît mai mult, cu cît avea legată în spate o geamandură rotundă și grea. Mai întîi o traseră cu frînghia în sus de-a lungul malului, apoi Nastiona se așeză la lopeți, iar moș Matvei la vîsla de cîrmit. De cum se depărtară de mal, Nastiona se strădui să nu privească apa, lăsînd ochii în jos, ațintiți pe fundul bărcii și alungînd mereu gîndul că foarte curînd va fi nevoie să se ridice în picioare și să facă anumite treburi ajutîndu-l pe bătrîn.

Cu această primă geamandură avură mult de furcă. Vîslind fără oprire, se pomeniră mai la vale, depășind locul unde trebuia fixată geamandura. Curentul era aici atît de puternic, încît toate încercările de a urca cît de cît mai în sus, împotriva cursului apei, se dovediră zadarnice. Era și caraghios să-și închipuie că ar putea izbuti. Viitura era mereu năvalnică și tălăzuită, stîrnind vuiet greu și repezind peste bord stropi mari, șfichiuitori. Necăjit amarnic de greșeala făcută, moș Matvei se dădu bătut în cele din urmă. Vîsliră iarăși spre mal și coborîră de data aceasta pe cel stîng, care era mai aproape și pe care Nastiona năzuia atît de mult să ajungă, dar nu așa : cu geamandura și cu bătrînul

paznic după ea. Şi totuşi, cînd coborîră pe mal, simţi o puternică ispită de a găsi un motiv oarecare pentru a rămîne acolo, de a-l convinge pe moş Matvei să vină s-o ia către seară, şi abia atunci să aşeze la locul ei această afurisită geamandură. Ştia însă că aşa ceva era de neîngăduit. După ce se odihniră un timp, porniră iarăşi în sus, de-a lungul malului, trăgînd după ei barca. De astă dată se urcară în barcă la o distanţă mult mai mare de locul ţintit şi avură destul timp să se pregătească şi să arunce în apă pietroiul la locul cuvenit, ba a fost nevoie chiar să şi tragă de el ca să-l aducă ceva mai jos. Sarcina Nastionei era să vîslească şi să ţină pe loc barca la comanda bătrînului. După ce se convinse că geamandura stă bine ancorată, moş Matvei răsuflă uşurat, se aşeză şi-şi aprinse o ţigară.

— Cu asta am totdeauna de furcă la aşezat, mărturisi el. Dealtfel, şi la aprins şi la stins încep tot cu ea. Puhoiul e prea turbat aici. Uite cum smuceşte, nu-i chip să te ţii locului.

Şi într-adevăr, cu geamandura a doua a mers mult mai uşor. Nastiona propuse să mai aşeze una, căci timp mai era, dar bătrînul nu se învoi şi o lăsă să plece.

— Ajunge. Ne-am înţeles să mă ajuţi la două, zise el vesel, mulţumit de treaba făcută. Cu celelalte n-am bătaie de cap. La aşez eu mîine şi pe ele. Ia barca şi du-te să-ţi vezi de treburile tale cît e lumină mare. Poate vrei să te ajut ?

— Mă descurc eu, moşule.

— Cum vrei.

Bătrînul îi oferea o luntre uşoară, dar Nastiona a rămas, cum şedea, în barca cea mare ; se deprinsese cu ea şi nu-i mai era atît de frică. Pe cînd luntrea cea uşoară se lăsa mînată de orice fior de vînt şi de cele mai mici valuri şi asta o înspăimînta pe Nastiona : dacă o surprinde vîntul cel puternic de jos, ori cine ştie ce vîrtej de apă — gata, e pierdută. Cu barca mare merge mai încet, dar fără nici o teamă. Omul trebuie să moară fie în aşternutul lui, de moarte bună, fie prins în mers de cine ştie ce năprasnă, dar pe pămînt, pe pămînt, unde

sub tălpi se simte tăria lui, iar plămînii cer aer. O singură dată, încă înainte de război, a văzut ea un om înecat şi, pînă şi-n ziua de azi, de cîte ori îşi aducea aminte de întîmplarea aceea, o treceau fiori reci.

Nastiona îl lăsă pe bătrîn să coboare în dreptul cantonului, şi, fără a mai zăbovi, cum era obiceiul la o ceaşcă de ceai, porni să traverseze Angara. Acum, rămasă singură în barcă, cu gîndul netulburat la întîlnirea cu Andrei, după aproape două luni în care şi-au dus traiul fiecare în felul său, întîlnire la care ea căutase să ajungă prin toate mijloacele cu putinţă, pe căi cinstite sau mai puţin cinstite (care cinstite ? — toate au fost necinstite !), Nastiona fu cuprinsă de o dorinţă neînţeleasă şi stăruitoare de a îndepărta momentul acestei întîlniri, de a lăsa deocamdată totul baltă. Ce ar putea să-i spună lui Andrei astăzi ? Războiul a luat sfîrşit, s-a întors acasă încă unul de pe front, fostul partizan Luka Smolin, un bărbat în vîrstă şi tăcut de felul său, care fusese mobilizat pentru cavalerie, dar a făcut tot războiul pe lîngă cai, la căruţele trenului regimentar. Miheici a silit-o acum trei zile să scrie la biroul de cercetări, întrebînd de soarta lui Andrei, şi tot el a înmînat poştaşului scrisoarea. Semionovna se mişcă acum mai lesne, chiar şi fără cîrje ; să-i fi priit cumva căldura ? E bine că umblă, firește, dar ea — Nastiona — e înclinată să vadă în această schimbare un semn ascuns, rău prevestitor pentru ea. Şi ce altceva ar mai fi de spus ? Aha-da, pîntecul... d-apoi, îl vede el şi singur, negreşit. Mai e şi povestea aceea cu ceasul : mai deunăzi — şi-a luat inima în dinţi şi pînă la urmă l-a vîndut lui Innokenti Ivanovici, bineînţeles, în pierdere, iar banii primiţi i-a dat la obligaţii ; sosise termenul de plată şi n-a avut încotro.

Şi ce avea să-i spună el ? Ce i-ar putea spune ? Ce-i în capul lui, la ce se gîndeşte — va înţelege ea dintr-o privire. Nu se mai poate ca lucrurile să meargă aşa multă vreme. Trebuie luată o hotărîre, într-un fel sau altul. Dar în ce fel ? Se apropie ceasul judecăţii — a judecăţii obşteşti, a Celui-de-sus, ori a propriei lor

conştiinţe — dar se apropie. Nimic pe lumea asta nu se capătă pe degeaba.

Soarele era încă sus, dar pe apă se făcuse răcoare ; dinspre miazănoapte se simţea adierea unui vînticel rece. O nedumerea totdeauna faptul că vara vîntul poate să sufle împotriva curentului, căci i se părea că rîul, prin curgerea lui largă şi năvalnică trebuie să tragă după el şi aerul.

Vîslea fără grabă ; în urma sforţărilor de peste zi, greutatea ramelor mari se făcea tot mai simţită : braţele nedeprinse plesneau de o durere surdă, spatele-i, prins de furnicături, înţepenea sub apăsarea aceloraşi neîncetate mişcări ; în urechi răsuna plăcut plescăitul apei sfîşiate : moale, melodios, cu clinchet de mici clopoţei ce piere în adîncuri. Celălalt sunet însă, dur, scîrţîit şi icnit al vîslei ce biruia opunerea apei, însoţea fiece sforţare de a împinge barca înainte. Pe la mijlocul rîului, ca în oglinda tăriilor, ochiul bătea departe împrejur şi totul se legăna plutind şi perindîndu-se — izbe, păduri, cer, ogoare pe dealuri, malul — toate păreau puse sub semnul netrăiniciei, toate păreau aşezate pe nişte plauri plutitori, deasupra beznei. În adîncul cerului, deasupra Angarei, plana ca un punctuleţ un vultan, scrutînd şi iscodind tărîmurile sale de vînătoare. Pentru prima oară, nu se ştie de ce, prinse milă de această pasăre răpitoare : greu îşi cîştiga hrana, sărmana de ea. În ultima vreme Nastiona se gîndea ades că n-are dreptul să judece rău pe nimeni — nici omul, nici fiara, nici pasărea — pe nimeni ; căci fiecare trebuie să-şi trăiască propria sa viaţă nu după cum îl taie capul, ci după o rînduială de care atîrnă şi căreia îi este aservită viaţa ; tocmai de aceea nu-i în puterea nimănui s-o schimbe potrivit vrerii sale.

O luă pe după marginea de jos a ostrovului, pe partea nevăzută dinspre sat, mai înaintă pînă la un loc unde se socoti la adăpost de priviri şi trase barca la mal. Rămînea să mai traverseze doar braţul cel îngust, avînd de vîslit cam de trei ori mai puţin decît i-a

trebuit ca să ajungă aici. Se oprise nu din pricina oboselii. O copleşea un alt soi de slăbiciune, o slăbiciune sufletească. Întreaga ei făptură trăia clipe grele de mare nedumerire şi răvăşire lăuntrică în care îşi făcuseră loc, deopotrivă, înfruntîndu-se şi împletindu-se, şi bucuria revederii apropiate cu Andrei, şi teama de această întîlnire, teama de a scruta cu ochii minţii necunoscutul ascuns deocamdată în bezna nepătrunsă. Trebuia să găsească o ieşire din acest zbucium chinuitor, să-şi pună gîndurile într-o anume ordine, să-şi limpezească sufletul într-un fel sau altul, dar numai într-unul singur şi abia după aceea să pornească mai departe. Şedea nemişcată, privind la apă cu ochi pierduţi ; cu un zîmbet nefiresc, silit oarecum şi încordat pe faţă, parcă întors spre adîncurile făpturii sale, ca să înlesnească pogorîrea lină a împăcării cu sine. Dar împăcarea întîrzia, neliniştea din suflet nu-şi găsea astîmpăr. Zîmbetul pieri de pe chipul Nastionei, care se crispase dintr-o dată atunci cînd, fără voie, îşi aminti cum s-a străduit să-i vîndă lui Innokenti Ivanovici ceasul. Toate ca toate dar o asemenea amintire nu putea nicidecum să-i aducă alinare.

Innokenti Ivanovici a cercetat îndelung ceasul. răsucindu-l în mîini în toate felurile, ducîndu-l la ochi, lipindu-l de ureche, şi repezind mereu priviri iscoditoare spre Nastiona. Se vedea că ceasul îi place, dar mai mult decît dorinţa de a-l cumpăra, îl rodea dorinţa de a afla de unde-l are Nastiona, cum anume prin ce mîini şi prin ce împrejurări a putut să ajungă ceasul aici. De aceea îl şi cercetase de aproape, pentru a descoperi vreo urmă — un semn, o inscripţie — care să-l lămurească. Nu găsi însă nimic. Lungind vorba pentru a-şi ascunde nerăbdarea şi pentru a o mai perpeli pe Nastiona, o întrebă în cele din urmă, aşa, ca într-o doară :

— De unde îl ai ? Ţi l-a trimis cumva Andrei ?

Nastiona avea răspunsul pregătit şi, preluînd jocul lui Innokenti Ivanovici de-a v-aţi ascunselea, o făcu pe mirata.

— Aş !... Chiar eu l-am cumpărat pentru Andrei, anul trecut la Karda. Şi uite acum sînt nevoită să-l vînd. Nu am cu ce plăti obligaţiile. Cînd s-o întoarce, îşi face el rost de alt ceas. De zeci de ori m-am căit că-l luasem.

— Şi cît ai dat pe el ?

— Două mii.

Nu s-a mai apucat să-i îndruge şi lui cum că a făcut trampa asta, dînd în schimb puşca. Se temea ; căci pe ăsta nu-l duci de nas ca pe Miheici ; ăsta, dacă îi arăţi numai un căpeţel, scoate el la iveală întreg firul.

— N-am eu de dat atîţia bani pe aşa ceva, clătină din cap Innokenti Ivanovici. Şi încă vă mai plîngeţi de sărăcie. Două miare ai scos dintr-un foc, şi le-ai dat de parcă ar fi două ruble. Şi cine ţi l-a vîndut acolo, la Karda ?

— Drept să spun, nici nu-i ştiu numele. Un militar în manta. Mi-a plăcut ceasul grozav ; am vîndut la repezeală jacheta, şalul şi ce mi-a mai venit la îndemînă pînă am făcut suma — îşi ticluia minciuna Nastiona, uitîndu-se fără frică drept în ochii lui Innokenti Ivanovici. Dacă ar fi s-o fac acum, în ruptul capului nu l-aş mai cumpăra.

— Două mii nu am. Eu nu mi-s un bogătan ca tine — se codi Innokenti Ivanovici, tocmindu-se cu dibăcie, fără a înceta s-o scruteze cu ochi atent pe Nastiona. O mie, calea-valea, poate că aş încropi cumva, mai mult însă n-am de unde.

Cumpănind, ea scoase un oftat :

— Mă rog, fie şi aşa, îl dau cu o mie. Cui aş putea să-l vînd aici ? Iar ca să mai bat drumul pînă la Karda, îmi trebuie o zi întreagă, ba chiar două zile bune. Nu-mi arde mie de aşa-ceva acuma.

Innokenti Ivanovici i-a numărat în mînă mia de ruble, dar de crezut, n-a crezut o iotă în toată povestea asta cu ceasul ; se vedea cît de colo, şi Nastiona şi-a dat şi ea seama. La drept vorbind, nu trebuia să meargă tocmai la dînsul cu treaba asta ; adevărul era însă că nici n-ar fi avut la cine altul să se ducă ; în toată Ata-

manovka numai el avea ceva bani puşi deoparte. Ş-apoi, ceva de neînţeles o trăgea ; o trăgea împotriva voinţei sale să meargă anume la el. Prea era dornic să adulmece urmele altora, să afle cît mai mult şi înaintea tuturor cevaşilea, orice-o fi — numai să afle el cel dintîi. Na-ţi acum, poftim şi adulmecă după pofta inimii ; chiar eu ţi-am vîrît sub nas o bucăţică bună — să mă pomeneşti cît ăi trăi. Plimbă-ţi năsoiul jur împrejur. Curînd-curînd îţi mai servesc una, şi mai dihai — căci eu nu mă tem.

Ba, tocmai că avea ea de ce să-i fie teamă : doar nu era nevinovată ca un înger. Degeaba, orice-ai face, orice-ai drege, tot nimic nu se alege.

18

NASTIONA ŢINEA BINE MINTE CĂ, LA VEnirea verii, Andrei urma să se tragă în adăpostul de sus şi deci acolo trebuia să fie acum ; nu ştia însă unde să lase barca : să coboare mai la vale şi s-o adăpostească în pîrîu, sau s-o tragă în dreptul ostrovului sub mal — de dincolo n-avea cum să fie văzută, iar dacă apare careva pe-aici, oricum o zăreşte. Încît e mai bine nici să n-o ascundă. Doar n-are de dat socoteală nimănui ce caută ea dincoace, peste apa Angarei ! A venit, chipurile, să taie mlajă pentru împletiturile socrului — şi gata, locurile pe acilea sînt pline de mlajă. Unde mai pui că nu demult chiar Miheici zicea cum că ar trebui adusă mlajă de pe ostrov. E adevărat, de pe ostrov, nu de aici, dar e aproape acelaşi lucru ; n-are decît să-i spună lui Miheici că a tăiat-o de pe ostrov. S-o mira el oleacă, nu-i vorbă, dar n-o fi chiar pricină de nemulţumire, că doar el a fost cu gîndul ; iar ea s-a şi grăbit să-i facă pe plac. Mai încape aici vreo supărare ? De fapt, făcuse o ispravă cu folos — uite aşa, mereu îi căşunează că de peste tot îi dau tîrcoale : neîncrederea, bănuiala şi iscodeli de tot felul ; chiar şi atunci cînd nu-i nici un temei.

De astă dată însă, cineva o pîndise cu adevărat. După ce trase barca cu botul pe nisip, îşi roti privirea jur-împrejur, apoi, dădu să urce malul nu prea înalt. Deodată, din tufişul des din dreapta răsări un om. Nastiona nu văzu de unde anume apăruse el, ci doar auzi paşi pe prundiş în urma sa şi se întoarse speriată : atunci îl zări aplecat deasupra bărcii, trăgînd-o cu smucituri puternice pe prundişul uscat. Nastiona scoase un ţipăt.

— Cum o laşi aşa ? Ţi-o ia apa, zise el şi porni, puţin aplecat din mijloc, să urce către ea.

Era Andrei. Nastiona se avîntă spre dînsul cu inima zvîcnind de sperietură şi de bucurie, cu glasul înecat în gemete şi suspine, tremurînd înfiorată. El n-o lăsă să-l îmbrăţişeze, ci o duse după tufiş, ca să nu fie văzuţi dinspre Angara, şi abia acolo o strînse în braţe, cercetîndu-i chipul şi ochii.

— Ştiam că vii azi. Am prins de veste încă de dimineaţă, îngăimă el cu răsuflarea tăiată, mijindu-şi ochii de aproape ce o vedea. Am auzit glasuri colo, în capătul braţului, şi te-am recunoscut. Mi-am dat seama că vrei să treci dincoace. Şi am stat la pîndă toată ziua. În sfîrşit, te-am văzut singură în barcă vîslind încoace.

Şi iar o strînse cu putere la pieptul lui.

— Mai încet, ursule, se dădu ea îndărăt, lăsînd să i se vadă pîntecul umflat. Îl striveşti. Ce, nu se vede ?

— Eşti sigură ? întrebă el copleşit de bucurie.

— D-apoi ce, crezi că-mi umplui burta cu păsat ?

Izbucnind într-un rîs dogit, cu vădită stîngăcie, ca omul ce n-a mai rîs demult, el îi pipăi uşurel pîntecul cu palma-i lată, spre a se convinge de tăria rotunjimii lui. Nastiona răsuflă adînc, mulţumită ; atingerea aceasta grijulie îi făcu mare plăcere.

— Nu se simte încă nimic, îşi dădu el cu părerea.

— Aş ! nu se simte...

Ea îi apucă palma şi o lipi de moviliţă, tocmai acolo unde fătul se proptise cu o părticică a trupuşorului său.

— Se simte ?

— Parcă ar fi ceva.

— Parcă, parcă... E sigur. Chiar știu că-i băiat.

— Știi tu, pufni el, cum poți să știi ?

— Punem rămășag și pe o fetiță, că-i băiat ?

— Să-l naști întîi pe ăsta.

— Îl nasc, cum să nu-l nasc ? Nu s-a mai pomenit ca plozii să rămînă acolo. Și cuvintele ce le rostise i s-au părut pline de haz, drept care Nastiona rîse cu poftă.

Dar zăbovind ceva mai mult cu privirea pe chipul lui Andrei, încetă brusc și toată mulțumirea și voioșia ei de pe urma acestei întîlniri ce se împlinea așa pe neașteptate, înainte de timpul sorocit, începură să pălească. Chipul lui se subțiase, trăsăturile i se ascuțiseră ; pînă și prin barba crescută se vedea cît de tras este la față și ce scofîlciți îi sînt obrajii. Barba nu mai era neagră, ci părea bălțată de atîta îmbîcseală, iar firele-i încîlcite o făceau și mai respingătoare. Ținea capul mereu întins înainte într-o încordare pînditoare, de teamă parcă să nu-i scape văzului și auzului nimic din ceea ce s-ar petrece în fața lui. Și, de bună seamă, acesta era adevărul crud. De curînd își tăiase părul pe dibuite și acum îl avea în șuvițe și smocuri caraghioase. Cel mai mult însă o îngrozeau la el ochii, într-atît de schimbați erau de la ultima lor întîlnire : împăienjeniți de tristețe, cu căutătura chinuită în care se întipărise o singură expresie — aceea de atenție ascuțită, bănuitoare... Andrei surprinse privirea îndurerată cu care ea îi cerceta chipul și se oțărî.

— Nu-ți mai plac, ai ?

— Andrei... își ascunse ea fața la pieptul lui, ca să nu răspundă, și, de acolo, cu voce sugrumată, murmură ceea ce socotea că este mai important de spus acum : Andrei, tu nu știi încă : războiul s-a terminat.

— Ba știu, rosti el netulburat.

Nastiona se trase înapoi uluită :

— De unde știi ? Cine ți-a spus ?

— Am auzit salvele voastre de sărbătoare.

— Așa-i, s-au tras multe focuri de pușcă... adevărat.

— Am acum niște ochi și urechi... văd și aud cale de o poștă — tărăgănă el, fie pentru a ocoli miezul discuției ce se isca de la sine, fie pentru că avea chef să facă pe grozavul în acel moment. Aproape că îmi vine să mă minunez de mine însumi. Dimineața voi erați cu barca încă pe cursul mare al Angarei cînd v-am simțit. De acolo, de sus, din adăpost, v-am auzit. Iar cînd ați ajuns pe făgașul brațului, te-am și recunoscut după glas.

— Din păcate, nu ți-am adus mare lucru — murmură Nastiona rar și cu gîndul aiurea. Doar un coltuc de pîine și cîteva ouă. Atîta. Mă temeam să nu se bage de seamă.

— Nici nu era nevoie. Acum îmi vine mai ușor, taigaua mă hrănește. Aș avea însă mare nevoie de o plasă-apărătoare. Curînd o să mă năpădească muscăraia. Fără plasă, mă dă gata.

— Plasă... Bine zici, cum de am uitat s-o iau ?

— O aduci data viitoare.

— O aduc...

Nastiona se gîndea de unde să procure o plasă. Cea veche a lui Andrei, din păr de cal, se destrămase demult ; alta mai bună n-aveau în casă. Va trebui să facă rost de undeva cît mai repede : liota de musculițe e mai primejdioasă decît orice fiară sălbatică ; aici în pustietatea asta, cum e singur, muscăraia toată va tăbărî asupra lui.

Continuau să stea față în față, cumpănindu-se nehotărîți de pe un picior pe altul în același loc, lîngă sihla de mesteceni tineri, cam tot de statura lor, ce dau de zor în verde. Frunzulițele pe ramuri se și desfăcuseră din mugurii îmbobociți, dar erau încă mici, palide și cu încrețituri adînci. Prin unele goluri dintre vîrfurile mestecenilor se vedea sclipind apa Angarei. Priveliștea satului de pe malul opus era acoperită de spinarea înaltă a ostrovului ; soarele în asfințit bătea pieziș într-acolo. Dincoace, malul era jos, neted, vîrstat pe toată întinderea lui cu pîlcuri răzlețe de mălini și de mesteceni, ușor înclinat spre marginea apei și învăluit în tăcere ca într-un pustiu. Prin iarbă forfoteau niște

păsările mici necîntătoare, cu gîtul lung şi cu spatele vărgat ca la unele gîze. De departe, dar tot de pe acest mal, stăruia să fie ascultat cucul. Nastiona se gîndise încă în barcă să numere cam cîţi ani de viaţă îi prezice, dar i-a fost teamă ; altminteri, i-ar fi numărat pînă acum cel puţin două sute — mă rog, viaţă fără de moarte.

— Ei, mergem în adăpost ? o întrebă Andrei, aruncînd fără să-şi dea seama o privire scrutătoare împrejur.

— Nu-i prea departe ? se codi Nastiona. Cum să las barca... Pune mîna careva...

— N-are cine...

Nastiona se repezi pînă la ţărm şi luă din barcă legăturica de pînză cu merinde. N-au mers însă chiar pînă la adăpost. Pe drum dădură într-o poieniţă înconjurată de pădure deasă în mijlocul căreia zăcea un buştean gros, curăţat de coajă, alb şi tare ca osul şi se aşezară pe el. Nastiona puse în faţa lui Andrei bocceaua pe care acesta se apucă s-o dezlege fără grabă, uitîndu-se mereu undeva în zare ; dar văzînd pîinea, nu-şi mai stăpîni nerăbdarea şi-şi înfipse în ea dinţii, muşcînd dintr-un colţ. Nastiona se feri să i se uite drept în faţă, ca să nu mai vadă ce hulpav mănîncă şi se lăsă jos pe pămînt întinzîndu-şi picioarele amorţite de atîta vîslit. Din cînd în cînd, ridica totuşi capul, aruncînd cîte o privire furişă spre dînsul, şi simţi cum în sufletul ei îşi face loc treptat o stranie mirare : nu o mai uimea nici înfăţişarea lui şi nici lăcomia cu care înfuleca, ci faptul că acest bărbat zdrenţăros, ajuns într-un hal fără de hal, care îşi curăţă în faţa ei barba de fărîmituri, este chiar omul de dragul căruia a petrecut atîtea zile şi nopţi în nesomn şi în zbucium, iar acum s-a zbătut atîta ca să-l vadă cu orice preţ. Doamne, cît de schimbătoare şi de întortocheate sînt sentimentele omeneşti ! Cît de capricioase şi nestatornice sînt ele ! Să fie el omul la care voia să ajungă vîslind din răsputeri şi de dorul căruia a suferit şi s-a frămîntat atîta ? omul care a căpătat asupra ei o putere înspăi-

mîntătoare şi totuşi dorită ? Nu-i venea a crede. Aici, Nastiona opri şirul gîndurilor ce o împresurară : nu-şi punea oare şi el aceeaşi întrebare atunci cînd a văzut-o prima oară, după reîntoarcere : la cine şi pentru cine fugise ? de dragul cui a făcut el trăsnaia asta ? Şi unde mai pui că avea de înfruntat nu doar primejdia de a traversa Angara, ci una neasemuit mai gravă şi fără de scăpare. La aceste gînduri, inima Nastionei se strînse cu durere, cu deznădejde : nu ştie omul nimic despre sine, nu crede în sine însuşi, se teme de sine însuşi.

Iar cucul, fără a-şi schimba glasul, cînta şi cînta întruna, hărăzind cît se cuvine celor ce-l ascultă : copacilor, rîului, pietrelor. În faţa ostrovului apa mugea ; printre crengile copacilor, sclipeau în bătaia razelor piezişe ale soarelui fire de păienjeniş timpuriu. Explozia de verdeaţă adumbrea ochii într-o pîclă verde, unduioasă ; miresme jilave, stăruitoare răcoreau răsuflarea. De sus se prăvăli pe poieniţă un fluturaş şi mult timp i-a trebuit să scape din capcanele desişului de tufe pînă să-şi reia zborul. Dar vederea spre Angara, printre ramuri, rămînea neschimbată, chiar şi botul săltat al bărcii trase pe mal se arăta bine ochiului. Nastiona arunca mereu priviri scurte într-acolo, nu atît de teamă că ar putea să dispară barca, ci cuprinsă de o teamă nedesluşită, apăsătoare, aşteptîndu-se parcă să se întîmple ceva de neînlăturat.

Andrei tocmai isprăvise de mîncat şi, ca să nu lunece vorba pe alt făgaş, Nastiona întrebă hotărîtă :

— Războiul s-a sfîrşit — ce ne facem noi de aci încolo ? Ce zici, Andrei ?

— Nu ştiu, săltă el din umeri.

Nastiona se simţi stingherită : i se păru că el rostise prea nepăsător acest „nu ştiu", de parcă nu voia să ştie de nimic.

— Dar cine altul să ştie, dacă nu chiar noi ? Ceva trebuie să facem, Andrei.

— Şi ce-ai vrea tu să fac ?

— Nu-i vorba că aş vrea eu... Dar să stăm aşa, cu braţele încrucişate ? Sau cum ? Spune şi tu.

El se întoarse spre dînsa şi, după ce tăcu o vreme, căutînd primele cuvinte, răspunse cu tărie :

— Ce avem de făcut ? Tu, întîi de toate, trebuie să naşti, iată ce ai de făcut. Chiar de o fi să mori, trebuie să naşti, în asta e tot rostul vieţii noastre. Faci ce vrei, cum vrei, dar numai pentru asta să te pregăteşti. Rosti aceste cuvinte la început cu hotărîre, aproape aspru, curînd însă glasul i se frînse şi se muie. Nu-i scăpă Nastionei nici faptul că vocea lui se frîngea deseori : ba căpătînd asprimi defel potrivite, ba devenind pe loc jalnică, aproape plîngăreaţă — fie din cauza singurătăţii, a tăcerii îndelungate, fie din altă pricină, neştiută de ea. Andrei tuşi, dregîndu-şi glasul, şi continuă : Cît despre mine ? Ce am de făcut eu ? Cred că te-ai gîndit de multe ori că n-aş fi păţit acolo nici pe dracu. Să nu zici ba, sînt sigur de asta. Eu însumi gîndesc aşa. Mai ales acum, cînd războiul s-a terminat, nu-i nici o mirare să gîndeşti astfel. Poate că într-adevăr n-aş fi păţit nimic. Aş fi scăpat cu zile şi m-aş fi întors. Se aplecă spre dînsa aproape lipindu-şi obrazul de al ei şi, cu ochii mijiţi mai mult ca oricînd spre a nu înfrunta privirea Nastionei, şopti cu vocea sugrumată parcă de groază : Căci dacă pieream acolo, n-aş fi stat acum alături de tine ! Nimeni nu ştie asta. Iar eu, uite că stau aici. Aşa că nu mă întreba, nu mă îndemna să pun ceva la cale. N-aş putea face decît un singur lucru. Andrei se înălţă şi, cu un gest hotărît, arătă cu mîna cursul rîului la vale. Aşteaptă, nu mă întrerupe. Ştiu dinainte ce ai să spui şi te cred cum nimeni altul nu te-ar crede. Cum ţi-am spus eu atunci : pînă la vară, nu-i aşa ? Uite că vara a şi sosit. Veneai pe la mine pe zăpadă şi pe gheaţă, iar azi ai trecut rîul pe apă. Să dispar, nu-i aşa de greu pentru mine ; de asta, oricum, nu există scăpare. În cele patru luni de cînd mă aflu aici am trăit patruzeci de ani, peste cei treizeci ai mei. Ca să dispar, zic, pentru mine nu-i greu deloc. Dar trebuie să fiu sigur că nu pier zadarnic. Vreau să cred că aş putea să-ţi fiu de folos, că s-ar putea

să mai vii pe aici nu de dragul meu, ci pentru tine. Ca să-ţi uşurezi sufletul.

— Nici acum nu ştiu ce m-o fi mînat să vin aici, mărturisi ea.

— Dă naibii totul, uită de toate celelalte — toată grija şi gîndurile toate să-ţi fie la pruncul pe care trebuie să-l naşti. Copilul e salvarea noastră. Iar în toată pătania asta a mea eşti binişor amestecată şi tu. Eşti neliniştită, te frămînţi. După ce naşti, o să-ţi fie mai uşor. Dar pînă una-alta, pregăteşte-te de pe acum. Te aşteptam, te-am aşteptat zi de zi, ceas de ceas, ca să-ţi spun : pregăteşte-te. Încuie-te în tine, rămîi nepăsătoare, cu inima împietrită, astupă-ţi urechile şi nu asculta ce trăncăneşte lumea pe seama ta. Rabdă totul, Nastiona. De dragul lui, ca să-l fereşti de orice vătămare. Cînd o să-ţi fie totuşi peste putere să mai înduri — treci pe la mine. Să vii. Am să te aştept. Doar pentru tine am să trăiesc de-acu încolo, altminteri n-am de ce să stau aici. Iar dacă vor începe să te hăituiască peste măsură, atunci... atunci îi răpun pe toţi pînă la unul, dau foc la tot satul, nici pe maică-mea care m-a născut n-o cruţ.

Aţintind ochii tulburi ca de nebun spre malul opus al Angarei, el îşi trase capul între umeri.

— Andrei ! Andrei ! se îngrozi Nastiona.

O privi cu ochi nevăzători încă şi, revenindu-şi treptat din accesul de furie sugrumătoare, se încuie într-o tăcere ce părea că nu se va sfîrşi. Nastiona, la rîndul ei, nu ştia nici ea ce să spună. Îmboldită însă de un gînd străin parcă, venit cumva din afara frămîntului lor, îşi aduse aminte că n-are cu ce tăia nuielele pentru care făcuse acest drum : nu luase de acasă nici cuţit, nici secure. Ei bine, orice s-ar spune, dar în fiecare din ei doi, înzestrat cu mîini şi cu picioare cît pentru un singur om, zac totuşi mai mulţi deodată, care trag de el în toate părţile, îl sfîşie în bucăţi pînă îl bagă în mormînt. Iar el sărmanul, mai cutează să spună cum că nu poţi şti niciodată ce-i în sufletul altuia... parcă el însuşi ar şti, cît de cît, ce-i în al său !

Simţind cum de jos începe s-o pătrundă răceala, Nastiona se ridică şi se aşează pe buştean. Andrei se trase lîngă ea, dar n-o îmbrăţişă cum ar fi crezut ea că va face, ci porni să se legene înainte şi înapoi. Soarele plecase din poiană mai spre ţărm. Pe botul bărcii îşi găsise de lucru, sărind şi cumpănindu-şi codiţa tremurătoare, o păsărică sîrguincioasă : îşi luă zborul, dispărînd, şi iat-o iarăşi pe bordura bărcii, uitîndu-se în apă cu plecăciuni repezi, necontenite. La răsărit, pe dunga orizontului, apărură fîşii uşoare de nori albicioşi şi Nastiona se nelinişti ; de nu s-ar strica vremea.

— Mă bate gîndul să fac un drum spre ţinuturile Lenei.

— Spre ţinuturile Lenei ? se miră Nastiona. Ce să cauţi acolo ?

— Am avut de prin părţile acelea un prieten, pe Kolea Tihonov, am luptat în război împreună. Glasul i se frînse iarăşi, sugrumat, ca de o strînsoare scurtă şi repetă : — Kolea Tihonov. Eram, ce-i drept, în plutoane diferite : eu în plutonul unu, el în plutonul trei. Plutoanele plecau în recunoaştere pe rînd, încît nu ne vedeam prea des. Dar la orice ocazie ne căutam şi rămîneam împreună. Nu era încă însurat... un flăcău tare de treabă. Blînd şi inimos. Şi priceput nevoie-mare — la de toate. Ar fi dat şi cămaşă de pe el, ba şi raţia toată de hrană şi-ar fi dat-o. Avea pe obraz o cicatrice, dar atît de bine se nimerise, că arăta ca o gropiţă. O împunsătură de furcă dintr-o bătaie cu puştimea. Şi ne-am înţeles amîndoi : dacă unul va fi ucis, celălalt, cînd se-ntoarce, să treacă pe-acasă la dînsul şi să spună tot ce ştie. Ne socoteam vecini de prin aceleaşi părţi — între Lena lui şi Angara mea nu-i mult de mers. Era şi şugubăţ pe deasupra. Dar dacă ne omoară pe amîndoi ? zic eu. Aşa ceva nu se poate întîmpla. mă lămureşte el. Pentru asta e nevoie ca Angara şi Lena să se unească într-o singură apă. — Andrei pufni scurt şi oftă apoi prelung. — Eu, ca să-mi arăt învăţătura, îi dovedesc cu baioneta pe nisip că cele două ape se contopesc totuşi cu adevărat într-una singură — acolo,

în mare. La care el îmi răspunde că marea înseamnă moartea. Cele două ape, zice, trăiesc atîta vreme cît curge fiecare în matca ei, iar marea — e moartea. După moarte ne contopim şi noi. Şi-odată, întorcîndu-ne în zori din misiunea de recunoaştere, aflu că în noaptea aceea Kolea a fost adus mort. Ar fi cazul, poate, să mă duc la ai săi, să le povestesc, continuă fără zăbavă Andrei. Ştiu, ţin minte bine unde a fost înmormîntat. Chiar eu l-am îngropat. Ar trebui să mă ţin de cuvîntul dat şi să-mi îndeplinesc făgăduiala...

— Şi în ce fel ai de gînd s-o faci ? întrebă cu precauţie Nastiona.

— Mă dau drept unul venit de foarte departe. Sătucul lui numără doar cîteva case. Stau puţin de vorbă acolo şi pornesc înapoi. Cînd l-am înmormîntat, n-am plîns, acolo nu se obişnuieşte aşa ceva. Dăunăzi însă mi-am adus aminte şi m-au podidit lacrimile. Doar nu sînt un nesimţit, Nastiona. Aici, în singurătatea asta, poţi să înnebuneşti de atîtea gînduri. Şi ce gînduri : unul mai veninos decît celălalt... Şi-mi zic : n-ar fi mai bine să mă duc şi să mă predau : o să capăt ce am meritat ; şi cu cît mai mult, cu atît mai bine. Ce mi se cuvine, aia mi se va da. Nastiona îşi reţinu răsuflarea, ca să nu-i scape nici un cuvînt din spusele lui. Dar tocmai atunci el îşi înălţă fruntea şi, hotărît, cu mişcări energice, clătină din cap în semn de refuz categoric : nu, nu mă predau. Şi nu pentru că m-aş teme de osînda şi de pedeapsa ce mă aşteaptă. Dimpotrivă : poate că moartea prin împuşcare mi-ar veni acum ca o salvare. Cel puţin or să mă îngroape undeva, pe cînd aici, n-are cine nici măcar să-ţi ascundă trupul. Asupra voastră nu vreau să cadă nici o umbră. Dacă se află că pruncul e de la mine, te mănîncă de vie. Cu mine s-a zis, răspund pentru faptele mele, dar tu de ce să pătimeşti ? Iar dacă naşti, o să aibă şi copilul de tras ponoase din pricina asta cît o trăi. Nu, nu mă predau. Tu spui : ce facem ? Păi, ăsta-i chinul meu cel mare. Mai aşteptăm puţin : să se mai limpezească lucrurile. Poate hotărăsc să mă duc în ţinutul Lenei. Au să nu

mă duc ? E şi în asta o primejdie. Mă cuprinde groaza, Nastiona, la gîndul că trebuie să mă depărtez de tine : dacă mai respir acum e fiindcă mă ştiu în preajma ta. Dimineaţa mă trezesc cu gîndul : ce-o fi făcînd acum Nastiona, s-o fi trezit oare ? Rătăcesc toată ziulica şi mă întreb întruna : pe unde o fi acum Nastiona ? Se gîndeşte oare la mine şi în ce fel anume ? De aceea îţi spun : mai rabdă, Nastiona. Rabdă şi nu te da de gol cu nimic. Ferească Dumnezeu să scapi cuiva o vorbă. Şi-apoi, aşa cum eşti acum, ca şi cum nici nu mi-ai fi nevastă — cu nevastă-sa omul trăieşte în casa lui. Pentru mine tu eşti acum lumea toată ; căci tot ce mi-a mai rămas în viaţă s-a contopit, s-a legat în făptura ta. Şi nu e chip să se dezlege.

— Nu vorbi aşa, Andrei, ce-ţi veni ?

Rostind aceste cuvinte de blîndă dojană, ea se lipi de umărul lui, simţind cum i se înfiripă în inimă o bucurie sfioasă, stîngace, neliniştită ca la omul rătăcit cînd nu poate încă deslui dacă zarişte a cea albur ie vesteşte revărsatul zorilor sau preceasul amurgului.

— M-am săturat să tot tac, am chef de vorbă acum. Îţi mai aduci aminte de ziua aceea de Sîntilie, cînd eram împreună la coasă prin bolovănişul de peste rîu ? Nu ne-au fost de ajuns parcelele noastre ; zor-nevoie s-o cosim şi pe aceea şi ne-am cărat pînă într-acolo. Era dogoare mare, muscăraia nu ne slăbea defel ; locul era numai dîmbuleţe şi muşuroaie, nici n-aveai cum să tragi cu coasa în plin ca să duci o brazdă cum se cade. Cică era zi de sărbătoare : oamenii nu se plimbau în voie, dar nici nu se lucra. Şi trăsnetele, cum cerea datina într-o asemenea zi, se pregăteau de zor să zguduie firea toată : cerul şi văzduhul colcăiau de încărcătură. Ţii minte ?

— Cum să nu !... Îmi amintesc prea bine. Era chiar în vara cînd a început războiul. Te lăsaseşi de contabilitate şi în locul tău venise Innokenti Ivanovici.

— Întocmai. Ne învîrtim în loc şi ne înverşunăm unul împotriva celuilalt. Dar de ce, ce naiba ne-a apucat,

nu ştim nici noi. Repezeam spre tine cîte o privire pornită şi mă gîndeam ce anume vorbă să-ţi arunc ca să te facă să izbucneşti în plîns, iar după aceea găseam eu ce să-ţi mai spun ca să-mi descarc năduful. La rîndul tău, vedeam că te uiţi pieziş şi taci mîlc cu buzele strînse. Şi ce mare lucru ar fi fost, mă rog, să ne fi dumirit pe loc, să dăm naibii mizeria de parcelă şi să plecăm frumuşel acasă ? Aş ! Ţi-ai găsit cine s-o facă : nişte încăpăţînaţi, o vorbă nu suflă nici unul — tăceam pufnind cu ciudă. Şi deodată, în loc de fulgere şi tunete, se porni din senin o ploicică molcomă, caldă. Parcă nu se arătase încă nici un nor. Abia pe urmă s-a întunecat tot cerul ; dar pînă atunci fusese limpede ca sticla. Ne-am oprit şi ne-am privit cu mirare. Ţi-aduci aminte ? Şi ne-am simţit pe loc atît de bine şi eram fericiţi. Fericiţi că a dat ploicica aceea blîndă şi caldă, că sîntem numai noi doi alături şi că n-am mai apucat să ne certăm. Ca şi cum alţi oameni fuseseră înaintea noastră acolo, iar noi doi picasem chiar atunci şi ne întîlnisem în acel loc. Şi bagă de seamă, cu amîndoi s-a petrecut această schimbare în acelaşi timp. Ce o fi fost, ce se-ntîmplase ? Din cauza acelei ploi neaşteptate, pentru că nu a mai trebuit să lucrăm ? Asta să fi fost oare ?

— Apoi ne-am dus la mazăre...

— La mazăre ne-am dus mai tîrziu. Am lepădat coasele şi am pornit unul spre celălalt şi ne-am prins de mîini. Iar ploaia parcă nici nu era jilavă, se risipea destrămîndu-se în zbor ca aburul. Ne învăluise poate vraja ei ? Cît despre mazăre, tu ai fost aceea care m-ai tras acolo : aş fi mers atunci după tine oriunde m-ai fi chemat. Ca să vezi, cîte lucruri ne-au răsărit deodată în amintire...

— Iar acum, cine zici tu că şade aici, Andrei ? Noi, cei de-acuma, sau cei de-atunci, care coseau ?

Cu capul plecat într-o parte, Andrei frămînta gînduri grele, din depărtate aduceri-aminte.

— Nu ştiu ce să zic. Cred mai degrabă că nici noi, ăştia de-acum, şi nici cei de altădată, ci altfel de oa-

meni — cu totul schimbați. A venit războiul... s-au întîmplat atîtea... Ba nu, se învioră el dintr-o dată. Cei de-acuma, sîntem chiar noi, Nastiona. Altfel nu mi-aș fi adus aminte de toate astea. De bună seamă, noi sîntem aici, noi înșine. Doar nu s-a șters chiar totul, de parcă nici n-ar fi fost vreodată. Că n-am avut parte numai de rău, ci și de bine. Ce zici, n-am dreptate ?

— Eu gîndesc că n-are rost să păstrăm în amintire și ce a fost rău.

— Ba da, totul trebuie păstrat în amintire, Nastiona. Totul... Atîta doar că răul, ca o pată rușinoasă, nu se cade a fi pomenit decît la nevoie.

— Și tu chiar le ții minte pe toate ?

— Captivată și purtată de năvala amintirilor, care făceau să-i tresalte inima de bucurie prin atingerea lor gingașă, ea nu mai ținu seamă de nimic — că el era murdar, jerpelit, delăsat. Dar era Andrei — omul cu care cunoscuse viața, viața ei unică, plină de bucurii. Cîtă fericire îi dăruise această viață ! Nastiona își reveni din lumea fermecată a acestor amintiri cînd soarele, ajuns doar un talger învăpăiat, înainte de a scăpăta, își cernea razele în sus dincolo de creștetul zimțat al pădurii ; aerul se îngreunase, verdeața se întunecă și se învălui în răcoare. În fața ochilor ei se legăna ușor, înfiorată, o rămurea de zadă pe care, din niște muguri urîți și noduroși ca negii, răzbeau gingașe și drepte, ca niște măturici minuscule, panicule conifere. Revenindu-și, ea își aduse aminte înspăimîntată :

— Dumnezeule mare, cum să mă întorc eu acasă fără nuiele, e singura dovadă că aveam un rost să plec cu barca ! Ai cumva briceagul la tine ?

— Îl am.

Hai, să nu mai zăbovim.

Ea lăsă să-i treacă pe lîngă urechi întrebarea pe care el o pusese, în timp ce se îndreptau spre barcă, pentru ca abia mai tîrziu să-și dea seama de tîlcul ei :

— Ia spune-mi, Nastiona, de cînd am apărut eu aici nu s-a mai vestit de nimeni, de la noi din sat, că ar fi căzut pe front ? Nu i-a mai venit nimănui numele ?

— De cînd ai apărut tu ?

— Îhî.

— Pe cît ştiu eu, nimănui. Ba chiar sînt sigură că n-au mai venit înştiinţări. Ultima a fost despre moartea lui Volodea Somov. Asta a fost încă în toamnă.

— Aşa, va să zică.

Era limpede, îşi căuta o îndreptăţire care să-i mai uşureze vinovăţia. Nastiona se pierdu în gînduri : ce urmărea el cu asta ? O făcea numai pentru sine sau nutrea şi alte ţeluri ?

19

CÎTEVA ZILE MAI TÎRZIU, NASTIONA APĂRU din nou ; de data asta cu luntrea lor, pe care Miheici o călăfătuise în cele din urmă şi o coborîse pe apă. De dimineaţă se pornise o ploaie măruntă, dar rece şi sîcîitoare, care împiedica orice muncă la cîmp. Se apucă să sape în grădina lor de zarzavaturi, dar nu izbuti să facă decît un singur strat pentru castraveţi şi din cauza ploii a fost nevoită să se lase şi de treaba asta ; s-a ales doar cu îmbrăcămintea udă şi cu necazul de a fi irosit degeaba atîta vreme. Ca să nu piardă ziua toată fără de nici un folos, hotărî să treacă dincolo, pe celălalt mal, ca să-i ducă lui Andrei sita apărătoare pe care cu greu o găsise precum şi o sticlă de dohot, tot contra musculiţelor ; şi cu asta îşi lua o grijă de pe cap. Se bucură că Miheici era plecat de acasă şi că nu trebuia să dea nici un fel de lămuriri ; Semionovnei i-a zis că pleacă să-şi încerce norocul la prins peşte. O tot auzise plîngîndu-se : „poftim, lumea peşcuieşte, numai noi n-am văjut niţi măcar o codiţă de peşte proaspăt". Nastiona i-a spus doar că „pleacă", anume i-a spus aşa, ca să nu se înţeleagă dacă se duce pe jos sau merge cu barca — şi într-un fel şi într-altul însemna că „pleacă". Semionovna nu mai apucă să scoată o vorbă, pentru a-i spune dacă o lasă ori ba, căci Nastiona o şi luase din loc,

îndreptîndu-se cu paşi grăbiţi spre Angara. Vîslele se aflau în tinda băii, tot acolo se păstrau şi vechile pripoane pentru pescuit, înfăşurate pe ţăruşi de lemn. Nastiona le luă cu dînsa, coborî repede pe ţărm, dezlegă barca şi se desprinse de mal. Dar în loc să urce mai întîi în susul apei cîtva timp, contra curentului, ea porni cu lovituri largi de vîsle drept la vale, purtată cu repeziciune de curentul puternic. La vreo cinci minute după aceea, cînd satul nu se mai văzu prin sita ceţoasă a ploii mărunte, întoarse brusc luntrea şi o luă de-a curmezişul spre celălalt mal.

Ploaia deasă pătrundea cu murmur săţios în apa rîului mohorît, de un sur-oţeliu. Ostrovul arăta neted, şters, deopotrivă cu apa, doar puţin săltat deasupra-i ca o pată murdară ori ca un nour coborît jos. Şters şi mohorît era şi cerul, de parcă nici n-ar fi existat, ca şi cum s-ar fi prăvălit undeva, aşa cum dispare soarele la apus, în locul lui venind înserarea. Nastiona îşi aminti că în martie, în toiul unui viscol cumplit cu zăpadă jilavă, rătăcise pe rîul îngheţat cam tot pe aici, pe undeva : timpul trece, se schimbă, dar la dînsa nu se schimbă nimic — şi iarna, şi vara e nevoită să caute vremea rea, ca să poată ajunge în acelaşi loc, mînată de aceeaşi grijă. Îmbrăcase peste scurteică un impermeabil vechi, dar mult prea ros ca s-o apere de ploaie. Pe spate i se prelingeau calde şi supărătoare şuviţe de apă. Scurteica udă i se lipea mereu de piele şi, ca să scape de atingerea asta neplăcută, se răsucea şi scutura tot timpul din umeri, ceea ce o încurca la vîslit.

Traversă Angara, căută gura pîrăului cunoscut şi trase luntrea în sus, la loc ferit, sub un mesteacăn rămuros, ca s-o ascundă de ochi streini şi de ploaie. Luă cu ea un pripon cu cîrlige, pe celălalt îl lăsă în barcă. Coborînd pe uscat, răsuflă ostenită : fugise de acasă şi ajunsese aici ; ajunsese, s-ar spune, într-o clipită. Dar nu uita că plecarea ei are şi întoarcere. De aceea luase cu dînsa priponul. Totul la ei merge acum de-a-ndoaselea. De cînd e omul, i-a fost mult mai uşor să se reîntoarcă acolo de unde a plecat, decît să tot meargă

înainte ; la ei însă nu-i așa. Ia, să încerce acum Andrei să se întoarcă la locul de unde și-a stîlcit viața. Să încerce chiar ea să se întoarcă la acea Nastiona de acum o jumătate de an ! Dar ce greu îi va fi să facă astăzi drumul înapoi acasă : aceeași Angara i se va părea de cinci ori mai lată, aceleași vîsle vor atîrna mult mai grele, aceeași apă se va arăta mai adîncă și mai înfricoșătoare. Ce-ar fi să nu se mai întoarcă, să rămînă aici, pe locul ce i-a fost hărăzit pentru a nu fi nevoită să se mai prefacă, să umble cu minciuni, cu vicleșuguri la tot pasul, ci să trăiască liberă, scutită de toate astea, așa cum îi este firea.

Coborî înapoi spre Angara, desfăcu și întinse priponul cu șirul de cîrlige pe un loc al malului stîncos, unde cursul apei era repede și drept. Era timpul cel mai prielnic pentru pescuit cu această unealtă ; peste o săptămînă-două, cînd apa se limpezește și reintră în curgerea ei obișnuită, nu se poate prinde cu pripon nimic. Anul trecut, după ce se topise gheața, Nastiona a prins de cîteva ori cu aceste cîrlige, în dreptul malului lor, și crapi, și lostrițe. Miheici, la anii lui, nu mai pescuia decît cu prostovolul, renunțînd la orice alte mijloace. Or, astăzi, Nastiona n-avea nevoie decît de o acoperire oarecare, să ducă fie și un prăpădit de peștișor, dar care să-i fie dovada că a fost la pescuit. Încolo, întîmple-se orice. Și așa lucrurile se îndreaptă spre un sfîrșit. Acolo, pe malul ponorît, într-o surpătură neagră cu vîrfuri de rădăcini dezgolite, Nastiona adună, scormonind pămîntul reavăn, viermi mari și lungi, agață această nadă de cîrlige și aruncă în apă priponul pe care-l trase la fund piatra ce i-o legase în capăt. Poftiți la nadă, peștilor, mari sau mici ; nu mă lăsați să plec cu mîinile goale ! Depărtîndu-se, se gîndi că, dacă nu se prinde nimic, va trebui să lase agățate de cîrlige cel puțin resturile de viermi, ca să se vadă că a fost la pescuit cu adevărat, că a căutat și a înfipt viermi în cîrlige și nu a umblat brambura cine știe pe unde. Miheici are minte iscoditoare. Ar putea intra oricînd la bănuială.

Ploaia se cernea mereu, deasă și rece. Nastionei i se năzări că aude un fel de fîșîit neîntrerupt, sîcîitor cu care picăturile cădeau pe pămînt. Fragedă, moale, iarba le primea molcom, în timp ce frunzele copacilor tresăreau înfiorate. Deasupra Angarei se întindea pînza deasă a burei înceţoşate ca de toamnă. În văzduh apăru un fel de unduire abia simţită — dacă nu era şi asta tot o nălucire, o amăgire a ochilor care, se ştie, nu rabdă pustiul. Nastiona nu avusese încă prilejul să urce sus la adăpostul cel depărtat şi porni la întîmplare : apucă întîi de-a lungul malului pe o cărăruie veche, uitată de lume, pe care o trădau petele pleşuve ce se zăreau din loc în loc prin iarba mult crescută. După un răstimp, socotind că poate părăsi cărarea, o luă în sus, urcînd pe costişă spre pădure şi spre ogoarele de altădată. I se părea că trebuie să dea curînd peste acele runcuri, dar pe întregul versant se vedeau atîtea padini, curături şi poieni, încît n-avea cum să se descurce dacă erau locuri ţelinoase sau foste arături sălbăticite. Înainta trecînd de la o padină la alta, urcînd tot mai sus, dar nu dădea de nici un adăpost. Ploaia deasă îi stînjenea vederea şi a trebuit să rătăcească multă vreme înainte de a da peste un izvor ascuns într-o viroagă. Dumirindu-se să coboare pînă la izvor, zări prin rariştea plopişului de munte un acoperiş de draniţă înnegrită de vreme ; era adăpostul pe care îl căuta. Bătu în gemuleţ şi iarăşi strigă întocmai cum o mai făcuse şi prima dată la adăpostul din vale, ca Andrei să-i recunoască glasul şi să nu se sperie ; şi tot ca atunci el ţîşni afară, o prinse de mînă poftind-o înăuntru şi o ajută să lepede veşmintele ude. Dar discuţia lor se desfăşură de astă dată altfel decît în ajun, cînd el o întîmpinase pe mal.

Din vina Nastionei. Tot ascultîndu-l, ea se lăsa furată de tîlcul vorbelor lui din care reieşea că nimic nu mai poate fi schimbat şi că pentru ei nu există altă ieşire decît ca el să stea ascuns aici, iar ea să tacă acolo ; să tacă mîlc, cu dinţii încleştaţi, răzbind prin zile ca printr-un desiş de pietre colţuroase spre o ieşire izbăvitoare,

necunoscută deocamdată şi cu neputinţă de prevăzut. Cum rămînea însă de una singură, o cuprindea disperarea şi inima-i sîngera, zbătîndu-se în ghearele unor temeri chinuitoare în faţa aceleiaşi întrebări : ce se va întîmpla cu ei ? Ce speranţe mai pot avea oare ? Adevărul adevărat va răzbi la lumină şi prin piatră, răsărind drept, în toată statura lui : colo, în mijlocul Angarei, în locul cel mai adînc, pe firul ei cel mai iute — el se va înălţa din apă ca un arbore grăitor. Nu există putere care să-l ascundă. N-ar fi oare mai bine ca Andrei să iasă din ascunzătoarea lui şi să-şi recunoască vina ? Doar există o credinţă cum că mai multă bucurie aduce în ceruri unul care s-a pocăit, decît zece drept-credincioşi. Oamenii trebuie să înţeleagă şi ei că cel ce a căzut o dată într-un asemenea păcat greu, nu va mai păcătui cîte zile va avea. Şi, văzînd iarăşi în faţa ei chipul lui Andrei, tras şi alungit, cu o barbă cîlţoasă, ochii lui afundaţi, cu o căutătură mereu pînditoare parcă, trupul lui încovoiat, îmbrăcămintea-i murdară ; pomenindu-se după atîta umblet prin ploaie, în adăpostul acela întunecat şi umed ca o hrubă, cu miros muced, stătut — dînd de toate astea, Nastiona se cutremură, covîrşită de o nouă durere.

— Nu faci foc deloc, precum văd, lăsă ea să-i scape cu năduf.

— N-am sobă, zise el prudent, simţind-o cam pornită.

Cuprinsă de o tristeţe amară, care-i pustia trupul şi făcea să-i vîjîie capul, Nastiona gemu :

— Poate că n-ar trebui aşa, pe ascuns, ce zici, Andrei ? Ar fi poate mai bine să ne arătăm în faţa lumii ? Aş merge cu tine oriunde — unde te vor duce pe tine, mă duc şi eu. Nu mai pot să îndur ceea ce se-ntîmplă cu noi. Şi nici tu nu mai poţi aşa : să te vezi numai în ce hal ai ajuns. Ce-ai făcut cu viaţa ta ? Cine ţi-a spus că te vor împuşca ? Războiul s-a terminat... Şi aşa, ne-a fost de ajuns atîta prăpăd şi moarte.

Vorbea cu înfrigurare și vedea cum chipul lui Andrei se depărtează de ea, cum trăsăturile feței lui înmărmurite se schimonosesc într-un surîs răutăcios.

— Vrei să scapi de mine, rosti el cu voce dură. Foarte bine, dă-i drumul.

— Andrei ! se înspăimîntă ea.

— N-avea grijă, Nastiona, o să scapi, continuă el, stăpînindu-și glasul, muindu-l și mlădiindu-l pînă la un ton de consolare. Ai obosit, firește, cît poate îndura omul ? E timpul să-i punem capăt. Îmi dau și eu seama. O să scapi, Nastiona, dar nu așa cum ți-ai pus tu în gînd. Zici că vrei să mă urmezi oriunde ? surîse el și mai acru, trăgînd aerul adînc în piept pentru a-și întări iarăși glasul : Păi, tu știi prea bine că, oricum, nu vei fi pusă la zid alături de mine. Eu însă ajung acolo singur. Tu ai să pleci, drăguțo, singură acasă, ai să pleci avînd cugetul împăcat. E bine ticluit, n-am ce zice !

— Încetează, Andrei, încetează, te rog. Nu ți-e rușine ?

— Chiar eu am să te scap, Nastiona, eu însumi. Curînd, foarte curînd ; nu va trebui să aștepți mult. N-am de gînd să te chinuiesc așa toată viața. Chiar mîine pot s-o fac, dacă așa stau lucrurile, chiar și acum, fără nici o zăbavă — Angara e colea. Și nu va fi nevoie nici de îngropăciune, nici de altă bătaie de cap. Mi-am pregătit și o frînghiuță care poate ține și cinci inși deodată. Chiar din luntrea ta mă arunc, iar tu va trebui să iei seama să nu ies cumva la suprafață. Tot ai de trecut Angara la înapoiere — mă iei și pe mine în luntre. O jumătate de drum te ajut eu la vîslit.

Cu brațele lipite de piept, ca într-un gest de apărare. și scuturînd din cap cît putea, ca să nu audă și să nu priceapă, Nastiona rosti, implorîndu-l :

— De ce-mi vorbești așa, Andrei, de ce ? Cu ce ți-am greșit ? Mă gîndeam și eu cum să facem ca să fie mai bine... nu ca să te îndemn ori să te silesc, ci pentru că nu știu cum e mai bine. Am spus ce mi-a trecut prin minte. Iar tu vii cu asemenea vorbe... pentru ce ?

— N-am nevoie să fiu îndemnat, știu ce am de făcut. Ți-am spus doar din prima zi, chiar de la început : nu ! Și n-ai să mă faci să dau înapoi, nu încerca. De la drumul pe care am pornit nu există întoarcere pentru mine. Degeaba stărui, n-ai să izbuteşti ! țipă el, fără a se mai stăpîni și răstindu-se cu atîta pornire, încît ea a rămas înlemnită. Ce miloasă eşti : ai vrut cum e mai bine. Știu eu ce vrei. Ai găsit șiretlicul cum să-mi faci vînt ; toată noaptea, cred, n-ai dormit frămîntîndu-ți creierii și uite că ai găsit — nici că se putea mai bine ! Mi-ai adus și sita, ca să mă apere de musculițe cînd mă vor lega la mîini și la picioare. Mă lipsesc de ea. Mă descurc eu și fără sita asta a ta. Și nu mai am nevoie de nimic ; ți s-a urît și ție să tot cari pentru mine lucruri și merinde. Ajunge. Ai făcut destul, odihneşte-te. Și să nu mai vii, tot n-o să dai ochi cu mine. Dar ține minte un lucru : dacă spui cuiva că am fost pe aici, dau eu peste tine. Din mormînt și tot vin să-ți cer socoteală. Să nu uiți asta, Nastiona.

Nădăjduind să-l oprească, să-l mai potolească, ea făcu un pas spre dînsul, la care el lăsă să-i scape pe obraz o schimă scurtă de vădit dezgust și-și trase capul între umeri.

— Uită-te la mine un pic, Andrei — se rugă ea cu oarecare stăruință. Uită-te. Uită-te la mine, nu te ascunde. Privește-mă și spune : semăn eu cît de cît cu aceea despre care vorbești tu ? Ce-i cu tine, Andrei, ce ți-a venit ? Hai, spune : semăn ?

— Poate că ai vrea să și cad în genunchi în fața ta? Să-ți cer iertare pocăit : că recunosc, adicătelea, că te-am învinuit degeaba ! sau ce altceva vrei să fac ?

— Nu-i nevoie să te căiești. Iar în genunchi îți cad eu, numai să nu vorbești așa cu mine. Să nu crezi în ceea ce ai îndrugat aici, nu te amăgi cu ceea ce e de necrezut. Cum ai putut să-ți închipui că eu m-aș pune împotriva ta ? Ce-i cu tine, Andrei, ce-i cu tine ? Nu-i bine așa, omule, nu se cade... Ei, hai, uită-te binișor la mine, sînt eu așa cum spui tu ? S-ar putea oare să nu vezi ?

Şi fără a-şi lua ochii de la faţa lui, muşcîndu-şi buza ca să nu izbucnească în plîns, ea se ghemui, zguduită de năvala lacrimilor abia stăpînite.

— Adică să nu cred ce cred eu, ci să cred ce-mi spune dumneaei... Bună treabă, murmură el, întorcînd capul descumpănit şi clocotind de o ciudă aprigă, oarbă împotriva tuturor şi a tot ce-l înconjura.

Se lăsă o lungă tăcere. Nastiona se ridică să plece, dar el nu se urni din loc, rămase în picioare aşa cum stătea — şi nici n-o însoţi.

N-o răbdă inima să rămînă aşa decît trei zile. Şi la cel dintîi prilej, Nastiona, fără ştirea cuiva, coborî luntrea şi porni. Mai mult nu era în stare să îndure fără a şti ce se-ntîmplă cu el : l-o mai găsi oare acolo ? mai trăieşte ? Iar cînd, în plină noapte, bătu în gemuleţ şi el ţîşni afară, ea îi sări de gît nemaiputînd de bucurie, uitînd şi obida, şi supărarea, fericită că-l vede în faţă, că trăieşte. Mîngîind-o şi aproape plîngînd şi el de bucurie, Andrei se afurisea, se lovea cu pumnii în cap pentru nerozia lui, o ruga cu disperare să nu se supere, să nu creadă nimic din cele ce îndrugase, zicînd că, dacă nu venea ea acum, el ar fi furat o barcă şi ar fi pîndit-o dincolo, ca să-şi ceară iertare. Toate astea o făcură pe Nastiona să-şi piardă şi mai mult cumpătul ; într-un tîrziu, ea murmură ca un fel de legămînt :

— Dacă-ţi faci cumva seama, îmi curm şi eu zilele, aşa să ştii.

20

MAI DEPARTE TOTUL A MERS DE-A DURA CU o repeziciune crescîndă ca pe o pantă povîrnită.

În acea zi de sîmbătă, Nastiona pregăti baia şi, întrucît Semionovna se ferea să se spele într-o baie prea încălzită, intră prima. Dar nici nu apucă să-şi săpunească bine capul (Liza Vologjina împărţise cu ea o bucată de săpun de rufe), cînd se pomeni că cineva

intră în tindă şi începe să se dezbrace ; înlemnită, Nastiona deslusi oftatul gemut al soacrei sale. La repezeală dădu să se clătească la cap, ca să iasă din baie, spunînd că a isprăvit cu îmbăiatul. Dar se răzgîndi : de vreme ce soacră-sa a venit singură, înseamnă că trebuie ajutată şi n-o s-o lase să plece ; aşa că, fie ce o fi : ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus. De ce o fi venit oare taman acum ? Niciodată nu mai făcuseră baie împreună ! Ca şi cum ar fi potrivit-o înadins, ştiind că nu va fi deloc binevenită. Sau tocmai de aceea a căutat să vină acum, pentru că nu era aşteptată ; o fi băgat ea de seamă anumite lucruri şi, prinzînd împrejurarea, a hotărît să se convingă ? Dacă e aşa, să vezi comedie ! Nastiona se aşeză pe prici, cît mai departe în colţ şi puse ciubăraşul lîngă ea ca să-i mai acopere pîntecele, ba făcu şi o încercare să şi-l tragă înăuntru pe cît se putea. Aş, cum să-l mai tragi cînd e bombat şi rotunjit binişor, cum să-l ascunzi cînd bate la ochi prea tare ca să rămînă nevăzut. Oricît te-ai strădui — se vede, ce mai — se vede cît colo.

Dar de această dată — minunea minunilor ! — totul se termină cu bine. Semionovna fie că n-a observat nimic, fie că, observînd, a socotit că nora ei s-a îngrăşat din altă cauză. Totuşi, de vreo două sau trei ori, în timp ce se îmbăiau, Nastiona surprinse căutătura iscoditoare a soacrei aţintită asupra ei şi atunci, adunîndu-şi toate puterile, se strădui să-şi sugă pîntecul atît de tare, încît fălcile i se încleştară pînă la durere. Mai tîrziu, după ce se îmbrăcă şi ieşi din baie, îi păru rău că se ferise de ochii ei. Era cazul, dimpotrivă, să folosească această împrejurare prielnică şi sigură, ca să se arate în toată frumuseţea şi, dacă ar fi fost întrebată, să spună adevărul gol-goluţ. Ar fi fost mult mai bine ca soacră-sa să afle acest lucru chiar de la dînsa, decît din gura unor oameni streini de familie. N-ar fi aruncat în ea, desigur, cu un ciubăraş de apă clocotită ; cît despre mînia, ocările şi ce ar mai fi urmat — n-avea decît să tune şi să fulgere ; în schimb ea, Nastiona, s-ar fi eliberat, în sfîrşit, de apăsarea acelei veşnice aştep-

tări, de acea frică ce devenea mai cumplită, mai insuportabilă.

Şi totuşi îmbăierea lor n-a trecut fără să lase urmări neplăcute pentru Nastiona. Soacră-sa începu de atunci s-o iscodească tot mai stăruitor cu privirea, care, după cum o cunoştea Nastiona, nu-i făgăduia nimic bun. Înseamnă că bătrîna bănuieşte ceva, altfel n-o cerceta cu atîta zel. Într-adevăr, de vreo douăzeci de ori pe zi o vedea pe soacră-sa cum se ridică în picioare şi o urmăreşte cu privirea, fără să mai ascundă în ce loc anume îşi aţinteşte ochii. Nastiona, ferindu-se de această privire, căuta să se strecoare repejor, cumva pieziş, acoperindu-şi pîntecul cu braţele sau aplecîndu-se uşor cu pieptul înainte, ori punînd pe ea haina largă a lui Andrei. Dar pîntecele începuse de la o vreme a-i creşte ca o plămădeală, încît nici un şiretlic nu o mai ajuta să şi-l ascundă.

Şi, odată, pe înserat, cînd se aflau singure acasă — Semionovna dereticînd mai mult prin odăi, iar Nastiona robotind prin curte — soacră-sa, ca şi cum pentru prima oară ar fi dat cu ochii de pîntecele Nastionei, o întrebă de-a dreptul :

— Ian aşcultă, fato, nu cumva eşti borţoasă ? Prea te-ai umflat la burtă ? !

Nastiona simţi cum îi sare inima din loc, gata să se rupă : acu-i acu... Iată-te ajunsă la drumul calvarului. Hai, Nastiona, treci peste prag, păşeşte. Nu mai poţi da înapoi : nici ascunzîndu-te, nici tăgăduind. Şi, cu aceeaşi vorbă, dar întoarsă cu latura ei dură, Nastiona răspunse :

— Da, sînt borţoasă.

— Ia te uită-ă ! făcu Semionovna tărăgănat, mirată la culme, dar şi bucuroasă parcă de faptul că bănuielile i se adevereau. Şi, deodată, sări pe cît îi îngăduiau picioarele bolnave. Cuprinsă de o mînie cumplită, aproape sufocată, slobozi din gîtlej doar nişte sunete şuierate, nefiind în stare să scoată nici o vorbă, ci doar scuturînd neputincioasă din cap. Spurcato ! ţipă ea în cele

din urmă şi Nastiona nu se dumiri chiar dintr-o dată că o făcuse „spurcată". Ioleo-leo-leo-o ! se văicări apoi bătrîna apucîndu-se de cap. Ţe ruşine, ţe ruşine ! Doamne ! Maica preţiştă ! Pedepşeşte-o, pedepşeşte-o aţi pe loc. Şi-a ridicat coada căţeaua ! N-a mai aşteptat! Şi trăieşte aşcunşă, şmerită, tîrîtură afurişită ! O şă vină Andriuşka, cînd colo ea e gata, iapă deşfrînată... Nu ţi-a foşt ruşine ? Ţi-ai pierdut minţile ? Chiar aşa fără niţi o ruşine ? Şă te năpădească viermii în locul aţela ! Şi în veţii veţilor şă nu şcapi de ei. Că bine ţi-ar şta, tare bine ! Dar speriată ea însăşi de aceste blesteme, Semionovna se opri şi, aproape înecîndu-se, întrebă cu o sclipire de speranţă : Îmi umbli cumva cu minţiuni ? Poate că nu-i nimic adevărat ?

— Ba-i adevărat, bîigui Nastiona cu faţa împietrită de neputinţă, ştiind că altfel n-are voie să răspundă şi, fără să vrea, îşi împinse înainte pîntecul.

— Auji la ea, ţe jiţe, gemu Semionovna. Ba-i adevărat, jiţe. Auji ! De parcă aşa şe cade şă fie. N-o înecă ruşinea — nu-u ! Ţe, eşti pişică ? O pişică dejmăţată ? găsi ea un alt cuvînt şi, ca la o pisică ţipă arătînd cu mîna spre uşă : Jîşt ! Jîşt din caşă, dejmăţato ! Şă nu te mai văd în caşa aşta ! Cară-te de aiţi : unde ai umblat, acolo şă te duţi. Cînd şe întoarţe Andriuşka — ţe-i şpunem ? Pe ţine am ţinut în caşă ? Pe ţine am aţiuiat şpre ruşinea noaştră ? Cînd află şatul, şi o şă afle tot şatul, niţi vorbă — Dumnejeule mare ! Te-am ghiţit eu, fato, chiar din prima ji te-am ghiţit ţe pramatie-mi eşti. Şi-a dat drumul haimanaua şi ne-a aduş plocon bucurie. Ţe mai aştepţi, piei de-aiţi pînă n-am puş încă mîna pe vătrai. Şă nu rămînă niţi ij de tine în caşa aşta.

Nastiona părăsi casa numaidecît, doar cu ce era îmbrăcată la ceasul acela de seară. Luă la repezeală căldarea cu apă pentru viţel, pe care, buimacă, o lăsase pe trepte, şi o mută pe laviţă. Din casă continuau să curgă blesteme şi afuriseli şuierate ; se opri un timp locului, nevenindu-i parcă să creadă că sînt strigate pe seama şi

în urma ei şi că a fost chiar acum izgonită din casă cu adevărat ; apoi, nehotărîtă, tot mai zăbovind şi aşteptînd parcă ceva, deschise portiţa. În apropiere, pe un mic tăpşan, nişte băieţi jucau arşice. Printre ei se afla şi Rodka. Nastiona îl întrebă dacă maică-sa e acasă, la care acesta-i răspunse că era acasă cînd a plecat el şi că n-avea de gînd să iasă nicăieri. În altă parte Nastiona n-ar fi avut la cine să se ducă. Şi s-a dus la Nadka.

Nu era supărată pe Semionovna — aşa cum se încîlciseră lucrurile, n-avea cum şi de ce să se supere. Trebuia să se aştepte la aşa ceva. Pînă-n ultima clipă, însă, Nastiona nădăjduia că, de vreme ce nu are nici o vină — că doar a umblat cu bărbatul ei — adevărul trebuia cumva să iasă la iveală şi s-o ferească de o răfuială cruntă ca asta. Nu rîvnea la dreptate — era greu să-ţi dai seama acum ce e drept şi ce nu, ci se aştepta măcar la un pic de înţelegere din partea soacrei sale, la acea tainică presimţire a inimii sale de mamă, care s-o fi îmboldit să ghicească adevărul negrăit cum că pruncul, împotriva căruia s-a încrîncenat atîta, nu-i este străin. E cu putinţă oare ca sîngele ei să nu-i fi şoptit nimic, să nu-i fi strecurat în inimă măcar o singură zvîcnire de bănuială ? La ce te mai poţi aştepta atunci din partea celorlalţi oameni ? Şi iată că buboiul, care a copt atîta timp, trăgînd din răbdarea şi tăria ei, a spart în sfîrşit ; dar rana rămasă nu poate fi oblojită cu nimic. Cît pot ajuta propriile ei amăgiri şi sărmana-i mîngîiere la gîndul că toate astea trebuie să le rabde pentru ceea ce ar urma să vină mai tîrziu ? Şi care-i binele ce va să vie ? Zadarnic, nimic bun n-o mai aşteaptă, nimic.

Inima Nastionei, odată prăbuşită, nu şi-a mai revenit: bătea slab, abia simţită, de undeva din afund. Sau poate că se ţinea doar cu inima care bătea în copilul din pîntecul ei ? De ea însăşi nu-i păsa deloc, dar trebuia să-l ferească pe copil ; să nu fie atins de suferinţa care s-a abătut asupra ei ; să-l poarte cu bine — nevătămat pînă în ziua cînd urma să apară pe lume. Poate că

atunci oamenii, văzîndu-l, cînd vor avea ce să vadă, se vor pătrunde de milă şi nu-l vor alunga dintre ei cum a fost alungată ea din casa părintească după cei opt ani cît a trăit acolo. N-o durea faptul că s-a întîmplat aşa. Nu, nu durerea era pricina suferinţei pe care o încerca, ci obida şi ruşinea ; şi nu de ea însăşi îi era ruşine, deoarece ştia prea bine drumul pe care a mers, ci se ruşina de felul cum s-a-ntîmplat, încît a ajuns să caute pe la streini un adăpost pentru noapte. Să plece din sat, n-are cum : e legată cu piedică dublă, şi de mîini, şi de picioare şi nici n-ar avea unde să meargă. Şi iat-o, rămasă singură-singurică.

Ajunse sleită la Nadka şi se propti greoaie de uscior, neîndrăznind să intre fără să aibă învoirea ei. Mai ştii poate că Nadka n-are să vrea s-o primească. Pe orice om, de aci încolo, trebuie să-l cunoască din nou : e de ajuns să te urneşti din locul pe care te-ai aflat şi cu care se obişnuiseră toţi ceilalţi, ca totul să se schimbe faţă de tine, oamenii să fie gata să te strige pe alt nume. Trebăluind lîngă soba aprinsă, Nadka o întrebă :

— Ce ai rămas aşa pierită în prag ?

— Mă primeşti să stau la tine un timp ? răspică de-a dreptul Nastiona, nefiind în stare s-o lungească pentru a-şi pregăti mai pe îndelete rugămintea de a fi găzduită.

— Pe tine, zici ?

— Pe mine.

Ridicînd mîna în semn că nu-i arde de glume, Nadka se opri şi se uită la ea mai atentă :

— Ce-ai păţit ?

— M-au alungat.

— Pe tine te-au alungat ?

Nastiona arătă spre pîntec :

— Se vede ?

— Io-te-te-te-e, ce pătăranie, tărăgănă Nadka cu glas cîntat a negrăită mirare. Chiar e adevărat ce spui ? De la cine-l ai ? Ia stai, stai ! Nadka sări din loc, veni repede lîngă Nastiona, o trase înăuntru, o aşeză pe

laviță și, rămînind în picioare aplecată în fața ei, vorbi cu sufletul la gură : Păi, cum vine asta ? E adevărat, se vede. Și nimeni nimic... De la cine-l ai, soro ? Ti-i, ce ispravă ! E cu cîntec mare, femeie ! Se iscă un tărăboi de pomină — cu surle și tobe ! Ce să mai vorbim ! Cine te-a împănat astfel, soro ?

— Duhul sfînt — ce n-ar fi dat Nastiona ca nimeni să n-o întrebe de nimic, să n-o tragă de limbă, să n-o sîcîie, s-o lase în pace ! I se făcuse lehamite de toate.

— O fi el duhul sfînt, nu se lăsă Nadka, dar e bine de știut cum îl cheamă. Dacă nu-i cumva un secret, bineînțeles. Parcă n-am văzut nici un bărbat pe-aici. Ia, mai bine, spune tu totul dintr-o dată. Fără codeli și ascunzișuri. Poate că vreau și eu să-l pun pe sfîntul ăsta la încercare ?

— Nu-l mai ajungi din urmă, Nadka, hotărî Nastiona să îndruge, dîndu-și seama că n-o să mai fi nevoită să dea explicații și altcuiva, de vreme ce știe Nadka : e prea de ajuns, ca să afle și toți ceilalți. O făcea în silă, dar n-avea încotro, trebuia să spună ceva. Nu era primul, iar acum, desigur, nici ultimul păcat cu care își încărca sufletul. Ții minte, a venit pe la noi un împuternicit ? Cînd am semnat pentru obligațiuni.

— Ei și ?

— Și ce mai vrei, asta-i tot ! se înciudă Nastiona. Am înhămat calul, am mînat și... iată ploconul. Parcă mult îi trebuie omului cînd e priceput ?

— Așa e, știu, nu-i trebuie mult, se grăbi să fie de acord Nadka. Mult îți trebuie pe urmă să descurci iețele. Nastiona, Nastiona ! Și ce cuminte te arătai ; la orice vorbă spusă mai de-a dreptul roșeai ca o fată mare. Poftim cumințenie. Și acum ce te faci ? Dacă se întoarce Andrei ? Te omoară pe loc.

— N-are decît. Dar ce mă tot ispitești ce și cum ? De unde să știu ? Spune mai bine dacă pot rămîne o vreme la tine ? Mă lași ori nu ?

— Rămîi, firește. Unde să te duci ? Stăm împreună și ne apărăm, la o adică. Bătrîna nu ți-o iartă în ruptul

capului. Toate oscioarele ei s-au încrîncenat acum împotriva ta. I-ai adus plocon un nepoțel, chicoti Nadka. De aia era mereu cu ochii pe tine și te ținea din scurt lîngă dînsa. Pe muiere, însă, n-ai cum s-o împiedici într-ale ei. Muierea-i în stare să se păcălească și pe ea însăși, darmite să ducă de nas pe alții. Cine și-ar fi închipuit despre tine așa ceva ? Mare curaj ai avut, Nastiona ! Nu te văd bine deloc de aci încolo. Te-ai nenorocit, Nastiona ! Ei, ce să-i faci ; vom trage împreună la carul nefericirii noastre. Eu, una, m-am deprins cu asta. Și cum, ai plecat de acolo cu mîinile goale ? N-ai luat nimic din lucrurile tale ? Să mă duc eu să ți le strîng și să le aduc ?

— Nu-i nevoie. O fac eu singură mai pe urmă.

— Singură. Am văzut eu ce ești în stare tu singură. Și nu te mai necăji atîta. S-au mai văzut și altele, mai deocheate. N-a pierit nimeni de așa ceva. Nu degeaba se spune : să n-aibă parte omul de atîta cît poate îndura. Ne descurcăm noi. Deocamdată însă muiere ești doar cu numele. Să naști mai întîi, să naști și pe urmă vedem noi. Zi cel puțin cum îl cheamă ?

— Pe cine ?

— Pe cine... pe cine altul ? — pe ăsta al tău care te-a înscris la obligații ? Mare crai ! Ai întrebat cel puțin cum îl cheamă ?

— Nu.

— Nici măcar numele nu-i știi ? Proastă mai ești, Nastiona. Pe ce nume declari copilul ? Uite ce înseamnă să n-ai habar de treburile astea ! Dacă n-ai născut, nu știi. Copilul trebuie înscris în metrică. Acolo o să te întrebe : pe ce nume ? Nu-i nimic, născocim noi ceva. Pînă una-alta, îi găsim noi un tată de ispravă.

Nadka mai oftă compătimitoare de cîteva ori, o mai încurajă și dispăru de-acasă. Oricum satul avea să afle tărășenia. De ce să nu fie ea prima care să tragă clopotul ! Iar Nastiona, rămasă singură, închise ochii și, cu răsuflarea înecată de o durere cruntă, se prăbuși pe laviță. Ar fi izbucnit în hohote de plîns ca să-și mai

ușureze sufletul de această durere copleșitoare care se întinse prin toate mădularele trupului ei chinuit, dar se temea să nu-i facă rău pruncului cu atîtea lacrimi cîte avea de vărsat. Și mult timp se zbuciumă astfel pe laviţa aceea, ba sărind în picioare, ba căzînd la loc, fără a-şi afla însă un pic de uşurare ori liniştire pentru sufletul ei chinuit.

Seara tîrziu a venit Miheici şi a chemat-o prin Nadka în ogradă. Se aşezase pe o buturugă noduroasă, cu urme de topor pe suprafaţa-i netedă. Nastiona se opri în faţa lui abia ţinîndu-se pe picioare, dar nu se aşeză, putea astfel să se mai mişte, să se cumpănească de pe un picior pe altul, căci nemişcarea o apăsa cumplit. Cu degetele-i noduroase, tremurătoare, Miheici îşi umplu pipa, dar cu greu izbuti s-o aprindă cu amnarul, pîcîind din pipă des, ca să se înteţească jăraticul. În sfîrşit, prinse în piept un fum gros dar se înecă, începu să tuşească horcăit, îndoindu-se din mijloc, încît părea că i se sfîşie măruntaiele. I-a trebuit mult timp să-şi recapete răsuflarea şi să se mai potolească. Nastiona aştepta. După cîteva noi fumuri, de astă dată liniştitoare, Miheici ridică spre ea o privire înlăcrămată şi zise obosit, rugător :

— El e aici, Nastiona. Nu te ascunde, ştiu că e aici. Nu spune nimănui. Dar mie, numai mie, poţi să-mi spui. Ai milă de mine, Nastiona. Doar îi sînt tată.

Nastiona clătină din cap.

— Fă aşa ca să ne vedem măcar o singură dată, una singură şi atît ; cea de pe urmă oară să-l văd. Te rog, Nastiona, pentru Dumnezeu, te rog. N-o să ai nici o iertare dacă nu mă ajuţi să-l văd... Vreau să-l întreb : ce nădăjduieşte el şi pe ce se bizuie. Ai ? Nu ţi-a spus nimic ? De ce îmi face de rîs bătrîneţile ? Cum a putut să ajungă la o faptă ca asta ? Am avut în neamul nostru tot felul de firi, dar ca să ajungă vreunul să se ticăloşească în halul ăsta nu s-a pomenit... şi ce ticăloşie ! Vreau să stau cu el de vorbă, pune-ne faţă-n faţă, Nastiona, ceru el cu glas aproape amenin-

ţător. Pentru Dumnezeu, ajută-ne să ne vedem. Trebuie întors din drumul pe care a apucat, pînă nu s-a ticăloşit încă de tot. Doar îţi dai seama şi tu : joaca asta a lui nu mai ţine. Trebuie să-i pună capăt. Ai milă de mine, Nastiona, ajută-mă. Şi ţie o să-ţi fie mai uşor după aceea.

Îngîndurată, lăsîndu-se oarecum ispitită de implorarea lui, Nastiona clătină totuşi din cap, neînduplecată :

— La ce te gîndeşti, tăticule ? Ce pot eu să-ţi spun ? N-am, nu am ce să-ţi spun. Nu-i nimeni aici, ţi s-a părut numai. Nimeni.

— Să nu minţi, Nastiona. Miheici se ridică şi bătu cu luleaua de picior, scuturînd-o. Pe cine vrei tu să duci de nas ? Am ţinut să ne înţelegem cu binele, între noi doi. De unde ai burta asta ? De la el... Parcă nu te ştiu cum eşti tu cu adevărat. Povestea asta pe care ai născocit-o poţi s-o spui bătrînei, muierilor din sat, dar nu mie. Şi puşca ai dus-o lui, şi alte cele i-ai dus. Iată dovada — şi arătă cu luleaua pîntecul Nastionei, aproape atingîndu-l şi trase repede mîna înapoi. Ce te faci cu el ? Ce te faci — te întreb ?

Dîndu-şi seama prea bine că n-ar trebui să-i scape din gură vorbele ce urma să le rostească, dar negăsind altceva, neştiind ce altceva ar putea să-i spună, hotărîtă fiind să curme, să pună astfel cît mai repede capăt acestei convorbiri şi să plece, să se prăbuşească iar pe laviţă, Nastiona mai făcu o sforţare şi, ca ultim mijloc necurat, sinistru, folosi un atu măsluit :

— Am trăit cu Andrei al vostru patru ani de zile şi nu s-a arătat nimic. Iar matale îmi spui acum că asta-i o dovadă.

Uluit, bătrînul clipi des din ochi, privind la ea cu groază, apoi se întoarse şi porni cu paşi greoi spre portiţă. Zărind parcă pe cineva în drum, se trase înapoi, dar, stăpînindu-se, îşi adună puterile, se smuci din loc, deschise hotărît portiţa şi părăsi ograda.

21

NASTIONA RĂMASE MULT TIMP NEMIȘCATĂ în culcușul ei, prefăcîndu-se că doarme. Aștepță pînă se ostoiră de tot Nadka și copiii. Mai zăbovi o bună bucată de vreme pentru cazul că vreunul din ei ar mai da semne de neliniște. Și după ce se încredință astfel că toată lumea doarme, se ridică încetișor, își luă rochia, jacheta și pantofii în mînă și, desculță cum era, părăsi tiptil încăperea. Pe prispa cu cerdac, lîngă peretele umbrit, își puse rochia și jacheta, se încălță și, așa, gata îmbrăcată, dar fără broboadă pe cap, se opri pe treapta de sus a scăriței, adunîndu-și parcă puterile și voința, cumpănindu-și încă o dată hotărîrea : dacă trebuie să facă ceea ce își pusese în gînd sau mai bine să se întoarcă în casă, să se culce în așternutul ei și să uite totul, fie chiar și pentru un timp oarecare. Avea atîta nevoie de liniște și pace, pe care de la o vreme încoace nu le mai regăsea.

Era o noapte cam sinistră : cu bură, ceață deasă și întuneric beznă. În noaptea trecută plouase ; de dimineață se pornise iarăși o ploaie rară cu picături mari, măturate parcă de vînt de pe copaci : erau ultimele scuturături ale norilor sleiți și ploaia nu se mai întoarse ; dar cerul a rămas ziua toată acoperit de o posomoreală haină, ce părea acum și mai apăsătoare. În întunecimea deasă, clădirile aproape că nu se zăreau deloc ; numai o privire ațintită mai putea desluși, anevoie, casele din preajmă, sau poate că nici nu le deslușea, ci, deprinsă doar cu ele, ghicea unde sînt așezate ; cerul împovărat se lăsase atît de jos, încît se simțea jilăveala lui rece, cu totul alta decît cea de pe pămînt, ca și o adiere străină, învăluitoare. Era o noapte cu totul prielnică pentru cel ce ar fi vrut să umble ascuns de orice privire. Dar pe Nastiona o speria această liniște adîncă, lugubră, care acolo pe Angara avea să pară și mai înfricoșătoare.

Căci tocmai acolo, pe Angara, ţintea Nastiona să ajungă coborînd din cerdac ; noaptea şi numai pe vreme urîtă, ferindu-se de oameni, deprinsese ea demult să străbată acest singur drum. Cu paşi mărunţi ca să nu se poticnească ori să se lovească de ceva, trecu ea prin oborul viţeilor spre baia pe care acum trei zile încă o socotea şi a ei ; dibuind pe întuneric, luă din tindă vîslele şi prăjina. Vîsla cea de cîrmă o lăsă, întrucît nu învăţase încă s-o mînuiască bine. Nemaistînd în casa socrilor săi, folosirea bărcii lui Miheici aducea a furt în toată regula, dar Nastiona n-avea altă cale de ales. E mai bine totuşi, decît să ia o barcă de la oameni cu totul streini : ar fi în stare să asmută cîinii împotriva ei, ori să născocească cine ştie ce răutăţi peste ceea ce avea de pătimit. Simţindu-i parcă teama, undeva prin mijlocul satului hămăi de-a surda un cîine, după care se luă şi un altul. Nastiona se opri speriată, se chirci lîngă gard cu inima strînsă, aşteptînd potolirea lor. Acum se temea de orice : de întunericul nopţii, deşi acesta o şi ocrotea în multe privinţe ; de liniştea care, mai mult ca oricînd, adîncă dar şi înteţitoare cum era, trăda neliniştitor cel mai mic sunet ; se temea de acest lătrat, care mai mult ca sigur se stîrnise din cine ştie ce nălucire de vis a vreunui cîine adormit, deoarece amuţise pe dată ; în toate i se năzăreau porniri răutăcioase, urzeli viclene, semne rele. Înaintă cu multă băgare de seamă, cocîrjată aproape pe brînci, poticnindu-se la fiece pas şi ascultînd cu luare-aminte ; coborî malul povîrnit, dar scrîşnetul prundişului sub picioare i se păru zgomotos, cum zgomotoasă, asurzitoare se dovedi şi alunecarea hîrşîită a bărcii împinse în apă. Desprinzînd-o de mal, Nastiona se răsturnă şi se ghemui în ea, lăsînd curentul să poarte luntrea pînă mai jos de vatra satului.

Aici, pe Angara, noaptea părea totuşi ceva mai străvezie ; suprafaţa apei răsfrîngea o lucire sură venită din adînc, în care se arătau plescăind şi se pierdeau rostogolindu-se unduirile în mişcare. Puţin mai sus, deasupra unui strat opac, se aşternea în dungi suprapuse o altă luminozitate, mai întunecoasă şi mai slabă, dintr-o sursă

neştiută. După care începea bezna. Nastiona dibui cu privirea luminiţa lanternei de pe geamandura cea albă, la aşezarea căreia îl ajutase pe moş Matvei la a doua lor cursă ; şi faptul că o vedea, că nu dispăruse, nu se stinsese, îi strecură în suflet un vag simţămînt de uşurare. Zgomotul apei la răstoacă părea noaptea mai potolit, mai înfundat ; în schimb fîşîitul neîntrerupt, încordat, însoţit de un şuier uşor al curentului se auzea acum limpede de tot. Orbeşte tîrcolea, abia înfiripată, adierea de vînt din preajma zorilor, stîrnind vîrtejuri iuţi şi pogorînd apoi vlăguită.

Era timpul să pună mîna pe vîsle ; oricît de burniţoasă era vremea, noaptea de vară e totuşi foarte scurtă. Cînd luase barca, Nastiona îşi făcuse socoteală s-o aducă înapoi înainte de a se lumina de ziuă. Dar acum era limpede că nu va izbuti să se întoarcă la timp. Prea mult a zăcut în pat, prea mult a zăbovit în pridvor şi prea mult a ţinut drumul furişat de la baie pînă la mal şi coborîrea bărcii cu atîtă fereală ; prea mult a durat lunecarea bărcii în voia ei pînă la locul unde nu mai putea fi văzută. Timpul nu aştepta. Bine ar fi dacă s-ar întoarce măcar la lumina dimineţii, în tot cazul înainte de a se fi sculat oamenii şi de a fi pornit cu treburi pe malul apei : ca să nu fie nevoită să tragă barca la mal în văzul lumii şi să dea un nou prilej de bîrfă pe seama ei. S-ar putea să fie pentru ultima oară cînd face acest drum cu barca, de aci încolo nu va mai fi nevoie. De-acum înainte soarta nu mai trebuie pusă la încercare — ajunge ! Şi aşa se pare că ea, Nastiona, a dat greş pe undeva, luînd asupra ei mai mult decît s-ar fi cuvenit — unde anume, cînd, în ce împrejurare ? La ce bun să mai scormonească ? N-are nici un rost. De-ar izbuti măcar să-l prevină pe Andrei, să cadă cu el la învoială, şi apoi — fie ce-o fi. Atîta oboseală cumplită se adunase în ea, încît o apuca uneori dorinţa să se depărteze cît mai mult de mal, să lepede vîslele, să se întindă pe fundul bărcii şi să închidă ochii, lăsîndu-se în voia curentului — s-o poarte oriîncotro, că mai rău decît acum tot n-ar putea să-i fie.

Trecuseră trei zile de cînd Semionovna o alungase din casă, dar Nastionei tot nu-i venea să creadă că trăiește aciuată pe la oameni, că nu-i este îngăduit, ca altădată, să treacă în odăița ei, să se schimbe și, așezîndu-se pe patul ei de lemn, să-și mîngîie cu sfială pîntecul înainte de a se culca. Acum, cînd nu mai era nevoie să-l ascundă, cînd oricine, dacă avea chef, putea să-și caște ochii la el a mirare, ori cu bucurie răutăcioasă pentru taina pe care i-o dezvăluia, părea că începe să i se tocească, să se stingă pînă și duioșia față de pruncul pe care-l poartă, pînă și acel fior minunat de neliniște ocrotitoare pentru viața lui abia înfiripată. Rămăsese în ea doar teama : ce se va-ntîmpla cu el ? Nu era atît de ușor să îndure necontenit privirile țepoase și iscoditoare ale oamenilor — pironite, bănuitoare, răutăcioase. După cum ea însăși nu era în stare să-și dea seama că tot ce i se întîmplase e adevărat, la fel și ceilalți nu erau în stare să-și închipuie că ea, Nastiona de acum, este aceeași Nastiona pe care o știuseră de atîta timp și simțeau mereu nevoia să se încredințeze cît de adevărat este zvonul : există aievea acel pîntec, n-a scăzut, nu a dispărut ? Nimeni, nici un suflet de om, nici măcar Liza Vologjina n-a încercat să-i mai dea puțin curaj : fii tare, adică, ține-te, nu lua în seamă bîrfelile ; copilul e doar al tău, nu-i al altcuiva strein, ai grijă și păzește-l ; iar lumea, cu timpul, se va potoli. Dacă s-ar fi potrivit cît de cît cu anumite termene, n-ar fi fost de mirare ca pînă și Liza să fi început să-l bănuiască pe Maxim al ei amestecat în toată povestea asta. Sau poate că s-a și gîndit și a socotit — cine știe ! Katerina, nevasta lui Nestor, de pildă, a început să se uite chiorîș la ea, frămîntată de tot felul de presupuneri și bănuieli ; cum să se ducă la dînsa pentru a o încredința că Nestor al ei n-are nici un amestec ?

Nu toată lumea dădea crezare poveștii cu împuternicitul — era și de înțeles ; dar acest lucru nu-i ușura cu nimic Nastionei situația. Față de femei, treacă-meargă ; cu femeile îi venea mai altfel, întrucît nu se știa vino-

vată față de ele, cel puțin în înțelesul acelei vinovății cu care erau înclinate ele să-i măsoare fapta ; de aceea putea să le privească drept în ochi fără nici o rușine ; nemăsurat mai greu îi venea să facă față unor presupuneri mai mult sau mai puțin apropiate de adevărul știut de ea. Innokenti Ivanovici, de pildă, chiar la prima întîlnire după ce păcatul ei fu oblicit de toată lumea, o și ispiti, îngustîndu-și ochii șireți, scormonitori și dînd din cap a înțelegere, cînd aruncă nada :

— Ar trebui să lămurim totuși cine te-a procopsit cu așa medalie, drăguțo ? Nu crezi că așa se cade ?

Și, cu privirea ațintită pe chipul ei, aștepta să vadă dacă nu surprinde cumva tresărirea vreunei vinișoare, dacă nu se dă de gol cumva.

— Lămurește, lămurește, Innokenti Ivanovici, îl înfruntă ea ca de obicei în ultima vreme, nelăsîndu-se prostită. Deocamdată pot să-ți șoptesc că micuțul o să cam semene cu matale.

— Ptiu, scorpie ! făcu el dînd să plece, dar nu înainte de a-și fi rostit avertizarea : Las-că lămurim noi cu cine o să semene.

Vorba lui sună prea amenințător pentru dînsa ca să n-o îngrijoreze. Dar ce putea să facă ea, ca să înlăture primejdia pe care i-o vestea ? Nu-și putea închipui. Dealtfel, Nastiona nici nu-și prea dădea seama ce se petrece cu dînsa ; nu era în stare să-și adune gîndurile, să le închege într-o judecată cît de cît mai cumpănită și care s-o ducă la o hotărîre : așa cum părăsise uluită și cu voința surpată cuibul ei, după ce Semionovna o beștelise și o alungase, așa rămăsese fără să-și mai revină. Totul împrejur i se părea străin, pornit împotriva ei : pîndind și urmărind fiecare pas pe care ea îl făcea, iscodindu-i toate gîndurile. Se mișca, umbla ca să nu înțepenească, să nu amorțească de tot ; ieșea la muncă, rostea cuvinte cînd era întrebată, dar ce anume spunea, ce lucra, pe unde umbla — uita totul pe loc. Nopțile și le petrecea aproape într-o continuă veghe, chinuită de o durere amară, strivitoare, cînd nu vedea mijind de nicăieri măcar o licărire de speranță pentru

aflarea unui drum salvator. La lumina zilei nu deosebea dacă e dimineaţă ori seară, într-atît era de năucită, ameţită, abătută. Nadka se vedea nevoită să strige la ea, s-o îndemne la cîmp, la masă, la culcare. Nastiona se supunea ascultătoare, făcea tot ce i se pretindea, ca apoi să rămînă iară încremenită, cu privirea în gol, nevăzătoare, lipsită de viaţă. Un singur lucru îi întreţinea puterile şi veghea. Tot aştepta cositul fînului care urma să înceapă dintr-o zi în alta. Legase de vremea cositului, cîndva atît de veselă, plăcută şi mereu dorită de dînsa, o credinţă nestrămutată că în acele zile tot zbuciumul ei chinuitor, tulbure, trebuie să se curme, să-şi afle un sfîrşit. Ajunge — cît se mai poate îndura astfel ? !

N-avea de gînd să meargă în ziua aceea la Andrei ; dar seara, întorcîndu-se de la o şezătoare, Nadka o luă chiar de la uşă :

— Auzi, Nastiona, ce se vorbeşte în sat pe seama ta... Cică ai fi borţoasă chiar de la bărbatu-tău şi nu de la unul strein.

Nastiona simţi cum o cuprinde un val de fierbinţeală din tălpi pînă-n creştet.

— De unde să-l fi luat oare pe al meu ! se sili ea s-o întoarcă în glumă. Patru ani ar fi cam multişor să porţi fătu-n burtă !

— Innokenti Ivanovici umblă cu scorneli d-astea. De la el, se pare, a şi pornit zvonul, lămuri Nadka. N-are astîmpăr ghiujul. Dacă nu poate avea trecere la muieri altcum, încearcă şi el să se facă interesant prin alte cele. Tulbură apele cu născocirile lui.

— Dacă-i de la al meu, de la al meu să fie, se învoi Nastiona, ca şi cum ar fi spus : vorbiţi ce şi cît poftiţi, nu-mi pasă.

De abia mai tîrziu o răzbi frica : nesuferitul ăsta nu se lasă. Un om mai băgăreţ ca Innokenti Ivanovici nu găseşti în lumea întreagă. Va umbla cu iscoada pînă va răzbate la făgaş ; dacă i-a intrat o dată în cap, nu se lasă cu una, cu două. Îşi face drum şi la raion, îl caută pe împuternicit şi, din vorbă-n vorbă, îi face şiret cu

ochiul : că, adică, la Atamanovka lumea se aşteaptă curînd să aibă de pe urma lui un spor la prăsire. Acela se va lepăda, bineînţeles, de orice amestec, se va jura, va face gură şi atunci vorba lor va lua o întorsătură serioasă. Nu, Andrei trebuie să plece îndată — oriunde, oriîncotro, dar să plece fără zăbavă. Sau, să se predea : dacă o face de bunăvoie, e mai mare nădejdea să fie cruţat. Doamne, se ştie doar : cît de mult s-ar desfăşura firul, ajunge odată la capăt. În ce belea s-a vîrît Andrei ăsta... în ce belea... Şi la ce bun ? Chiar dacă pleacă acum, dacă dispare pe vecie, ca şi cum nici n-ar fi fost vreodată — Nastiona nu mai ştia nici ea ce ar vrea ! — asupra copilului tot va cădea acea faimă rea, de care voia el, ca tată, să-l ferească ; totuna se va spune că pe vremuri umblau zvonuri cum că tatăl său a fugit de pe front în timpul războiului. Şi hula asta nu se poate cu nimic şterge... Aşa e făcut omul : spune-i despre cineva cum că e născut din diavol, de crezut, va crede sau nu, dar despre diavol n-o să uite ; ba o să găsească poate şi o sută de probe că-i chiar din diavol, din necuratul. Înseamnă că şi copilul se va naşte purtînd dangaua ruşinii de care nu va putea să scape nicicînd, toată viaţa. Şi uite că nici în această privinţă nu va fi cum au vrut ei ; nimic nu le reuşeşte. Iar cu păcatul părintesc moştenit astfel, ce viaţă mai poate avea el între oameni ! ? Şi nu le-o va ierta niciodată. Şi-i va blestema pe bună dreptate !

Ce neagră-ntunecime e peste tot ; ce beznă fără licăr de lumină ! Şi cîtă apăsare vine de sus, din cer. Nu mai există nici maluri : numai apă şi apă, care în orice clipă poate, fără a se opri, să se desfacă din mers şi iar să se contopească. Şi nu-ţi poţi da seama : mai luminează oare, nu s-a stins cumva flacăra sfioasă a geamandurii, care ba mişeşte, ba dispare. Noaptea deasupra apei pluteşte un iz de ţărînă ca într-un vechi cimitir răscolit de ape, cînd simţi în gît înecîndu-te jilăveala lui acră şi mucedă, iar sufletu-ţi se ghemuieşte spăimîntat într-un colţişor, ascunzîndu-se de nişte chemări nedesluşite ; şi ţi se pare atunci că din clipă

în clipă va răzbi din adînc un glas, care îţi va spune ceva cumplit de adevărat, tăindu-ţi orice poftă de a pluti mai departe.

Nastiona cufunda lin, fără plescăit, vîslele şi le trăgea cu grijă prin apă, împingînd barca înainte. I se părea că înaintează cu totul neauzită, fiind atentă la orice sunet — de pe apă, de pe mal, sau strein de tot, de pe alt tărîm — bănuitoare faţă de orice, gata pentru orice. Şi cînd dinspre mal veni un zgomot scurt, ca şi cînd s-ar fi ciocnit un lemn de altul, ea îl prinse îndată şi încremeni. Şi-n aceeaşi clipă desluşi zgomotul clar şi hîrşit de barcă trasă pe prundiş. Apoi clipocit de apă tulburată, după care se făcu iar linişte ; curînd însă auzi bătaia uşoară, ritmică a unei singure vîsle.

Nu încăpea nici o îndoială : cineva se luase pe urmele ei. O pîndise, aşteptase să pornească şi acum se lua după dînsa. Cine să fie oare — Miheici sau un străin ? Prin apropiere, chiar la piciorul malului abrupt se mai aflau două bărci — una a lui Innokenti Ivanovici, cealaltă a Agafiei Somova — nefiind prinse cu lacăt, oricine putea să pună mîna pe una din ele. Nastiona rămînea nemişcată ; curentul îi întoarse luntrea şi o purta la vale, vîslele lăsate libere brăzdau lunecînd suprafaţa apei. Nu mai putea să-şi continue drumul : de vreme ce ea aude zgomotele de pe mal înseamnă că şi cei de acolo o aud pe dînsa.

Cealaltă barcă, pierzînd urma Nastionei, se potoli un timp, apoi vîsla de cîrmă îşi reluă munca. Nastiona se dumiri numaidecît că ar putea să se îndrepte spre mal potrivindu-şi vîslitul la bătăile lopeţii celuilalt. Pînă la mal era o distanţă bunicică, dar ceva mai jos înainta în matca Angarei un grind pietros de care curentul se izbea cu zgomot. Să ajungă ea pînă acolo, că mai departe poate vîsli în voie, avînd doar grijă să nu i se izbească vîslele de bord. Un plescăit ritmic, urmat de un clipocit se auzi abia perceptibil în dreptul Nastionei, o întrecu şi amuţi iarăşi undeva în apropiere, aşteptînd ca Nastiona să se dea de gol, apoi fără multă zăbavă, porni mai departe.

Nastiona avu senzația că începe a se lumina de ziuă : în văzduh apărură pale subțiri, ruginii. Spre dimineață aerul se mai răci, iscînd un suflu premergător vîntului de jos ; dincolo de bord își așternea tremurul ușor un început de briză. Ferindu-se mereu, Nastiona ajunse la grind și, cu ajutorul prăjinii, împinse barca la mal. Acum n-ar fi trebuit să se ascundă, ci, dimpotrivă, să facă zgomot cît mai mult, trîntind, izbind, ca să știe cel ce o urmărea că ei nici prin gînd nu i-a trecut să traverseze Angara, ci, neavînd somn, îi veni să facă o plimbare cu barca de-a lungul malului, ca să-și mai uite necazurile. Obosise, i se făcuse lehamite de tot și de toate. De ar veni mai repede sfîrșitul ; orice sfîrșit e mai bun decît o viață ca a ei. Tare ar fi vrut să doarmă, dar știa că, din cauza nereușitei, a faptului că nu izbutise să ajungă la Andreevskoe, îi va fi cu neputință să adoarmă. Păcat numai că în felul acesta își făcuse un mare rău : trădase Angara.

Coborî pe uscat și, nu se știe de ce, urcă sus pe malul înalt. Într-adevăr, se lumina de ziuă : colo, spre măgura din zare se arătară pe cerul întunecat dungi alburii. Noaptea se urnea din loc ; părea că și vremea dă semne de nerăbdare — poate spre o zi mai luminoasă, trăgînd după ea posomoreala aceea sumbră și grea ca de plumb. Noapte apăsătoare și cruntă ; într-o noapte ca asta se chinuie și cei cu sufletul curat, darmite ea, Nastiona, al cărei suflet nu mai poate decît să tînjească, plîngînd și tînguindu-se fără pic de nădejde.

Deodată, simți că-i fuge pămîntul de sub picioare ; scoase un țipăt și se agăță cu mîna de o cruce de lemn mult aplecată. Dumnezeule mare, în ce loc nimerise ? Unde se află ? ! În cimitirul înecaților ! Cuprinsă de groază, își simți tot trupul străbătut de fiori de gheață ; picioarele i se muiară și n-o ascultau. Tîrîș, ieși din mormîntul prăbușit și se rostogoli jos pe pantă pînă la barcă. Doamne, ai milă de mine ! Ce a fost asta ? ! De unde și pînă unde se abătu pe capul ei și pacostea asta ? Nu-i ajung necazurile și spaimele care o apasă necontenit de la o vreme încoace ? Fără a se mai gîndi că poate fi auzită, puse mîna pe prăjină și mînă din

răsputeri luntrea în sus, cît mai departe de locul acela groaznic, înspăimîntător.

Cimitirul fusese înjghebat în vară de Mişka-argatul, care, încă înainte de război, se pripăşise la Atamanovka. Venit dintr-un orfelinat, adolescentul de atunci era acum un flăcău în toată firea.

În ultima vreme, ca niciodată, apa aducea multe cadavre de înecaţi — de ce oare ? — doar războiul se terminase, speranţele prindeau aripi, sau poate că arca vieţii făcuse un viraj înclinîndu-se prea mult, astfel încît nu toţi au reuşit să rămînă în picioare şi cei slabi au căzut în Angara ? Cine ştie... Mişka-argatul, poreclit astfel pentru că la început îşi dusese zilele argăţind pe la alţii, nu se da în lături nici de la o îndeletnicire cu totul neobişnuită — pescuitul cadavrelor ; le agăţa, le trăgea la mal şi le îngropa într-un loc ales de el. Pentru treaba asta sovietul sătesc îi plătea zece ruble de fiecare mormînt. Cîştigul îi conveni : zile întregi Mişka-argatul rătăcea cu barca pe fluviu, căutînd cu privirea-i rapace ca de uliu prada. Pînă acum avea îngropaţi în cimitirul lui patru înecaţi ; îi îngropa de mîntuială, fără prea mare osîrdie şi grijă — atîta cît îi trebuia ca sovietul să-i dea adeverinţă că înecatul a fost îngropat.

Nastiona tremura ca varga. Şi tot timpul cît ţinu drumul ei de întoarcere pe luntrea împinsă cu prăjina, ea nu izbuti să se liniştească. Ştiuse doar, ţinea minte prea bine : ziua-n amiaza mare ocolea de departe acel loc, se temea să se uite măcar în partea aceea. Şi uite că acum s-a băgat acolo noaptea. Ba a mai călcat şi peste un mormînt şi s-a prăbuşit în el. Ce poate să însemne asta ? Cutremurîndu-se de spaimă şi de silă, începu să se teamă de ea însăşi : se umpluse de noroi, de noroiul acela... şi se apucă să se cureţe, să-şi spele mîinile pe care le înfipsese în pămîntul lutos şi lipicios al mormîntului. Şi tot i se părea că mîinile-i miroseau a drojdie.

Nu uitase, totuşi, să verifice : urmăritorul ei luase barca Agafiei Somova.

22

A DOUA ZI, NASTIONA NU S-A MAI DUS LA lucru. A rămas acasă și Nadka. Nimic rău nu era într-asta, de vreme ce chiar în dimineața următoare începea cositul fînului și era firesc ca oamenii să-și facă în ajun pregătirile necesare. În sfîrșit, veni pentru Nastiona și vremea cositului mult așteptat în care își pusese osebite speranțe de izbăvire străluminată, deși nu întrezărea cum anume putea să-i fie acest răstimp de ajutor. Era doar cositul fînului... cînd încerca de obicei un simțămînt de trăire înseninată, sărbătorească, pe care i-l dădea cositul de orice fel. Îi plăcea să iasă la cîmp înainte de răsăritul soarelui, pășind pe iarba înrourată ; să se oprească la marginea parcelei sale, proptindu-și coasa în capul brazdei și, dintr-o primă încercare, să reteze scurt o pală subțire de fîn, ca după aceea să tragă în plin, simțind cu întreaga-i făptură freamătul suculent al ierbii tăiate. Îi plăcea fîșîitul sec și icnit al cositului de după-amiază, cînd dogoarea e încă în toi și brațele după hodină se pornesc mai alene, dar odată puse în mișcare, își recapătă vigoarea și-i dau zor, uitînd că săvîrșesc de fapt o lucrare trudnică și nu sînt prinse doar într-un simplu joc. Plin de neastîmpăr pătimaș, sufletul se înflăcărează și, pe negîndite, te pomenești înaintînd voios, retezînd iarba cu un zel avîntat și pe măsură ce dobori polog după polog, ai senzația că te înfigi, te înșurubezi cu fiece mișcare într-o trăire adînc intimă, care a fost o vreme dată uitării. Îi plăcea pînă și greblatul pe arșița toropitoare, cînd fînul adunat se rostogolește cu foșnet sec și frînt, răspîndind deasupra fîneței cosite mireasma densă, amețitoare a feluritelor ierburi și flori. Îi plăcea căpițarea zorită a fînului, cînd ochii cată mereu cu teamă la cer să nu dea vreo ploaie ori să nu te apuce înserarea cu poloagele încă în brazdă. Îi plăcea forfoteala voioasă în jurul stogurilor sau șirei — îi plăcea totul, de la început pînă la sfîrșit, din prima și pînă la cea din urmă zi.

Dar cea de atunci era o altă Nastiona. Alta era Nastiona de odinioară, în schimb cea de acum părea şi mai nerăbdătoare, aşteptînd cositul fînului cu o speranţă înfrigurată, de neînţeles, şi cu o credinţă oarbă, ca şi cum de asta depindea soarta ei. Negreşit, îşi zicea Nastiona, pradă acestei închipuiri, negreşit în zilele de coasă totul se va limpezi : cum şi unde să trăiască, cu cine să se-nvoiască, pentru cine-n suflet vrajbă să adune, cui să dea închinăciune. O îmbată dorinţa să iasă în zori ca altădată, singură-singurică, în capul hatului cu iarbă pînă la brîu, să intre în ea cu coasa şi să tragă pală după pală, fără oprire, pînă ajunge cu brazda culcată, hăt, în celălalt capăt al fineţei. Şi abia de-acolo să întoarcă privirea peste cărarea deschisă şi să răsufle uşurată. Nu degeaba se spune că munca îl bagă pe om în mormînt, dar tot munca îl hrăneşte pînă la mormînt şi îl ocroteşte. Principalul e că-l ocroteşte.

Dar toate astea au fost ieri ; astăzi, însă, după noaptea de zbucium, în care n-au lăsat-o să traverseze Angara. ca să-l vadă pe Andrei, ea se simţea cu totul descumpănită : oboseala se prefăcu în disperare, acceptată acum ca semn al răzbunării. Nu mai dorea nimic, nu mai spera nimic, în sufletu-i secat se furişă o sfîrşeală greţoasă. Ceea ce încă ieri i se arăta posibil, luminos, astăzi dispăruse după un zid întunecat. Nu închisese ochii toată noaptea ; capul îi vîjîia de durere — şi nici măcar de durere, ci de o sleire chinuitoare ; o apăsare dureroasă părea că se aşază pe locul unde purta fătul şi nici n-avea cum să ştie dacă aşa se-ntîmplă de regulă ori e un semn că îşi vătămase copilul. „Ai cam luat-o razna, se dojeni Nastiona înciudată şi pierdu pe loc şirul gîndurilor. Aşa-ţi trebuie."

Nu făcea nimic, nu se apuca de nimic, se învîrtea prin casă fără nici un rost, cu braţele atîrnînd vlăguite ; ieşea pe uliţă şi iar intra în casă, măsurînd odaia cu paşi şovăielnici, de parcă aştepta ceva, căuta ceva şi nu găsea, nemaiavînd răbdare să aştepte. Prindea şi o lua în braţe pe micuţa Lidka, o strîngea la piept, o

mîngîia, o giugiulea cu atîta stăruință, încît bietul copil începu să se ferească de dînsa.

— Ai căpiat sau ce-i cu tine ? Pe-unde ai hăimănit toată noaptea ? o luă la rost Nadka.

Nastiona nu se miră, nu se sperie : așa e, a hăimănit ; de ce să n-o întrebe ?

— Umblam să mă strecor la omul meu, apoi m-am răzgîndit, răspunse ea. Cînd spui adevărul, nu-ți mai dă nimeni crezare. Or, pentru dînsa e mai ușor să spună ceea ce este adevărat. S-a săturat de atîta minciună. I s-a făcut silă de toate.

— Ai căpiat, ce mai... hotărî Nadka. Naiba să te ia, dacă nu înțelegi de vorbă bună. Naște-l odată și nu te mai perpeli atîta. Doar ai de născut un copil, un pui de om, nu un pui de javră.

Noroc de Nadka asta, ea cel puțin n-o alungă. Pe altcineva, Nastiona nici nu avea aici. Și-apoi, nici n-ar fi drept să se plîngă de ceilalți. Ea singură a plecat de la ei, s-a desprins singură din rîndul oamenilor. Mai poate spune ceva, cînd și față de femeia asta, care se poartă cu ea omenește, cu inima deschisă, ea se ascunde și minte, de parcă i-ar fi cel mai mare dușman ? Nadka e încrezătoare, nu se îndoiește de spusele ei, dar vine o vreme cînd o să-și dea seama că a dus-o de nas, și n-o s-o ierte. Iată deci cum i s-au încurcat ițele de tot ; și n-are nici o scăpare.

Către prînz, strecurîndu-se pe cărări dosnice, apăru iarăși Miheici și o chemă afară, în ogradă. Era grăbit și-i trînti de-a dreptul tot ce avea de spus, fără pic de milă sau de căldură, răspicat și cu privirea ațintită în ochii ei :

— Ascultă, fato. Dacă el e aici, spune-i să plece cît mai repede, ori să facă ce-o vrea pînă nu l-au prins încă. Oamenii par să pună ceva la cale. Innokenti Ivanovici îi dăscălește și comandă. Nestor a plecat azi la Karda. Nu-i a bine...

Nastiona n-a scos o vorbă. Dînd să plece, Miheici întoarse capul și adăugă cu aceeași voce seacă, aspră :

— Îmi vine să te afurisesc, fată, cum nu m-ai lăsat să-l văd, şi să schimb cu el o vorbă, dar şi aşa s-au abătut pe capul tău destule ponoase. Păcatul pe care l-ai săvîrşit o să te apese greu şi n-ai cum să scapi de el. Şi aici Miheici, fără să vrea, îşi vărsă amarnica amărăciune : d-apăi şi el, halal fiu, n-am ce zice : i-a fost frică să dea ochi şi să schimbe o vorbă cu tatăl său. Ce să mai spun...

Şi, dînd din mînă a nemărginită jale, bătrînul sări peste gardul de nuiele, săltîndu-şi caraghios piciorul beteag.

Înmărmurită, Nastiona rămase încă multă vreme stană de piatră în mijlocul ogrăzii, încercînd să desprindă din noianul de gînduri o anumită hotărîre de vajnică şi neapărată trebuinţă ; dar nicicum nu izbutea s-o dibuie, căci firul acestui gînd nedesluşit se încîlcea de fiecare dată în minte şi se pierdea în gol. Gata — s-a mistuit în foc totul, iar scrumul nu rodeşte. Şi-apoi, ce s-ar mai putea face ? E prea tîrziu.

Acum nu-i mai venea să creadă nimic : nici că Miheici a trecut pe la dînsa, nici că astă-noapte a urmărit-o cineva pe Angara. I se părea că toate astea le născocise singură, cu mintea ei bolnavă, şi că uitase de propria ei născocire. Înainte vreme, cînd o apuca urîtul, îi plăcea să-şi închipuie că i se întîmplă tot felul de încurcături hazlii şi uneori se lăsa în voia acestui joc într-atîta, încît cu greu mai putea apoi să deosebească adevărul de neadevăr. Tot aşa s-o fi întîmplat şi acum. Capul îi vîjîia, gata parcă să plesnească. Încerca să alunge orice gînd, să stea nemişcată — nu mai avea la ce gîndi, nu mai avea încotro să-şi îndrepte paşii. Ajunge.

Pe-nserate, Nadka veni cu o ştire nouă : sosise în sat miliţianul Burdak. Nastiona primi vestea în tăcere, dar şi cu oarecare îndoială : o fi sosit — n-o fi sosit. Nimeni nu poate să ştie cu adevărat. Dacă te potriveşti la vorbele lor, îţi împuiază capul. Şi chiar dacă a sosit — ce mare grozăvie ? Cîte treburi nu-l pot aduce la Atamanovka pe un miliţian. Să prindă ceva peşte, de pildă,

ori să-i mai strunească pe cei rămaşi în urmă cu livrarea cotelor către stat. E sectorul lui şi-i liber să apară în fiecare zi. Şi dacă a sosit — e bun sosit, ce-i cu asta ?

Se culcă devreme şi, cu toată foiala copiilor Nadkăi, adormi iepureşte, cuprinsă de un somn îndurerat. Taman la ţanc, aşa cum îşi pusese în gînd înainte de a se fi culcat, se trezi brusc, de parcă ar fi înghiontit-o cineva. Se simţea odihnită şi cu puterile refăcute ; avea capul limpede. Nu ştia cît timp a dormit şi cît anume a trecut din noapte. Ornicul din perete se oprise, tăcea ; Nastiona însă era încredinţată că nu întîrziase şi că ceilalţi nu i-au luat-o înainte. Se îmbrăcă fără nici o fereală şi tot aşa, fără fereală, ieşi din casă trăgînd uşa după dînsa. Cînd nu te ascunzi, nu te fereşti de nimic, îţi merge din plin, iar reuşita îi era de astă dată necesară cu orice preţ...

Abia acum băgă de seamă că peste zi se înseninase oarecum, că pe bolta cerului se zăreau sclipind stelele. Noaptea era calmă, cu vălu-i întunecos subţiat de o lumină sărăcăcioasă, egală, prin care ochii izbuteau să răzbată binişor. Dar şi mai liberă se simţi privirea aici, pe Angara, cu patul ei drept şi întins. Nastiona coborî luntrea de pe mal în apă, se desprinse de uscat şi puse îndată mîna pe lopeţi. Trebuia să se grăbească, să-i dea de ştire bărbatului său, să-şi ia rămas bun de la el. Pentru totdeauna, sau pentru un timp oarecare — nu se ştie.

Ce ruşine... De ce oare o apasă ruşinea asta cumplită şi faţă de Andrei, şi faţă de oameni, şi faţă de ea însăşi ? De unde a putut ea să adune atîta vinovăţie pentru o asemenea ruşine ?

Ce uşoară şi plăcută e viaţa în zile fericite şi ce amară, chinuitoare este ea în zile de nenoroc ! De ce nu i-a fost dat omului să-şi adune din timp de unele, ca să uşureze cu ele povara celorlalte ? De ce între ele se cască totdeauna o prăpastie ? Unde erai tu, omule, cu ce jucărele te încîntai cînd ţi se hărăzea soarta ? Cum de te-ai învoit la ea ? De ce ai lăsat, fără pic de chibzuială, să-ţi fie tăiate pe rînd aripile, tocmai atunci cînd aveai

cel mai mult nevoie de ele, tocmai atunci cînd trebuia să fugi de nenoroc nu pe brînci, ci în zbor neîntîrziat ?

Nastiona vîslea şi cu un sentiment de supunere, de resemnare se învoia la tot ce se întîmpla ; aşa se cuvine, pesemne, a meritat-o... Încredinţează-i omului netrebnic, după o viaţă trăită, o a doua viaţă şi tot nu va învăţa cum să trăiască. O-o, cîtă linişte, cîtă tihnă e în ceruri ! Noaptea trecută însă a fost cutremurătoare. E groaznic cînd ochii nu deslușesc nimic în întuneric : ţi se pare că din clipă în clipă trebuie să ţi se-ntîmple ceva. Să fie chiar adevărat ce se spune, că stelele văd de la înălţimea lor cu mult înainte ce se va întîmpla sub ele, aici jos ? Unde oare or fi zărind-o pe Nastiona dincolo de această noapte şi ce ştiu ele despre soarta ei ? Cam slab licăresc astăzi steluţele — cum ar putea să întrezărească ceva cu mult înainte ?

Nastiona vîslea, chinuită de atîtea gînduri — neobişnuite, deşarte — gînduri ce-i depăşeau puterile, şi se mira că mintea ei se mai străduie a căuta răspuns la ele. Simţea în suflet un freamăt sărbătoresc, de bucurie, dar şi de tristeţe negrăită totodată, ca la auzul unui cîntec vechi, duios, cînd nu mai ştii ale cui sînt acele voci : ale celor în viaţă acum, ori ale celor care au trăit cu o sută, cu două sute de ani în urmă. Amuţeşte un cor, intonează al doilea, iar de departe îşi vesteşte intrarea şi un al treilea...

Orice s-ar spune : minunat e să trăieşti ; e înspăimîntător să trăieşti ; e ruşinos să trăieşti.

Şi deodată, în toiul acestei îngîndurări, la auzul ei ajunseră alte voci, cîtuşi de puţin cîntătoare. Întoarse capul mirată şi văzu pe mal cîţiva oameni.

— Uite-o acolo, acolo ! striga Nestor. Pe apă se auzi bine ce se vorbeşte şi cine vorbea. Nestor mai adăugă şi un cuvînt usturător, injurios pe seama ei, după cum a înţeles prea bine Nastiona. A tulit-o, ca să ne-o ia înainte. N-o să-ţi meargă, porumbiţo, n-o să-ţi meargă. Te ajungem.

— Coborîţi şi cealaltă barcă, răsună acum glasul lui Innokenti Ivanovici. Mai repede, mai repede, ce vă moşmondiţi atîta ?

— Te-ajun-gem noi !

Speriată, Nastiona dădu să vîslească din răsputeri, dar după două-trei lovituri puternice renunță și lăsă lopețile din mînă. Încotro să meargă ? Și ce rost ar mai avea ? Și așa se depărtase destul de mult, la ce să se mai zbată !

Era frîntă de oboseală. De ar ști careva ce sfîrșită este și cît ar vrea să se odihnească ! Să nu-i fie teamă, să nu-i fie rușine, să nu aștepte cu frica-n sîn ziua următoare, să se simtă liberă de tot, pentru totdeauna, să nu mai știe nici de ea însăși, nici de alții, să nu mai țină minte nici pic din ceea ce i-a fost dat să îndure. Iat-o, în sfîrșit, fericirea cea mult dorită, dobîndită prin chin — de ce nu crezuse oare mai înainte că această fericire există ? Ce mai căuta, pentru ce se zbuciuma ? Zadarnic a fost totul, zadarnic.

Rușine... oare înțeleg toți ce rușinos e să trăiești cînd altul în locul tău ar fi știut să-și croiască o viață mai bună ? Mai e cu putință, după toate astea, să privești în ochii oamenilor ?... Dar va pieri și rușinea, va fi dată uitării, și o va izbăvi și pe dînsa...

Se ridică dreaptă, în picioare și privi spre plaiul Andreevskoe de pe malul opus. Dar vederea acelor locuri era ascunsă de pîcla întunecoasă a depărtării.

Bărcile se apropiau. Acum, acum, să nu fie prea tîrziu...

Făcu un pas spre bord și se uită în apă. De departe, din afund, izvora un licăr luminos — ca într-o poveste îngrozitor de frumoasă — în el se legăna înfiorat cerul. Cîți oameni au cutezat oare să ajungă acolo și cîți alții se vor mai hotărî s-o facă !

De-a curmezișul Angarei pluti o umbră întinsă ; se trăgea noaptea de plecare. În urechi năboia un plescăit limpede, mîngîios și îmbietor, din care se revărsau în clinchet cristalin zeci, apoi sute, apoi mii de clopoței... Zvonul lor crescînd chema pe cineva la sărbătoare. Nastionei i se părea că se cufundă în toropeala dulce a unui somn odihnitor. Cu genunchii sprijiniți de bord, se apleca din ce în ce mai mult, ațintind privirea ochilor

larg deschişi — ochi ce-i fuseseră daţi să privească mulţi şi mulţi ani înainte — în adîncuri şi văzu cum la fund de tot se iscă o flăcăruie ca de opaiţ aprins.

— Nastiona, să nu faci asta ! Nastio-o-o-o-na ! mai auzi ea glasul disperat al lui Maxim Vologjin — tot ce i-a mai fost dat să audă — şi se rostogoli încetişor în apă.

Se despică Angara clipocind, luntrea se clătină, la lumina slabă a nopţii se legănară, lărgindu-se, cercuri line. Dar Angara năvăli zorită, le strivi, le înghiţi şi n-a mai rămas în acel loc nici măcar o crestătură de care să se poticnească curgerea nestăvilită a puhoiului.

Auzind larmă pe fluviu şi bănuind că s-ar putea să aibă vreo legătură cu el, Guskov sări ca ars, îşi adună în grabă lucrurile şi, cu mişcări deprinse, readuse la repezeală adăpostul în stare de părăsire şi se mistui în taiga. Pentru asemenea împrejurare, venită prin surprindere, avea dinainte pregătit un refugiu ascuns — ostrovul Kamennîi. Acolo, în peşteră, nu-l găseşte nici dracul. Fugea şi de pe acum îşi făcea socoteala — cum e mai bine : să-şi înjghebe o plută uşoară ori să şterpelească de undeva o bărcuţă, ca să treacă pe ostrov.

În a patra zi după cele întîmplate, apa lepădă pe mal, aproape de Karda, trupul Nastionei. S-a dat de veste celor din Atamanovka. Cum Miheici zăcea pe moarte, fu trimis Mişka-argatul, care o aduse pe Nastiona cu barca, înapoi în sat, şi se pregăti gospodăreşte s-o îngroape în cimitirul înecaţilor. Femeile însă nu îngăduiră una ca asta şi o înmormîntară între morţii lor, doar că ceva mai la margine, lîngă gardul şubrezit de vreme.

După înmormîntare, femeile toate se adunară acasă la Nadka şi acolo vărsară cîteva lacrimi, la o foarte cumpătată masă de pomenire. Erau lacrimi de jale pentru Nastiona.

Lector : AUREL BUICIUC
Tehnoredactor : NICOLAE ȘERBĂNESCU

Tiraj 25.130 ex. broșate. Bun de tipar 11.01.1979.
Coli tipar 17,5.

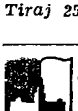

Comanda nr. 80 476
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

Prozator de subtilă observație psihologică și remarcabilă forță de investigare a celor mai diverse ipostaze ale comportamentului uman, Valentin Rasputin (n. 1937), debutează în literatură la începutul anilor '60 cu scurte povestiri lirice și reportaje, purtînd amprenta unui pronunțat colorit etnografic siberian, de nuanță exotică.

Se afirmă ascendent — ca personalitate viguros conturată și inconfundabilă — prin romanele: **Bani pentru Maria** (1966), **Sorocul cel de pe urmă** (1970, apărut și în versiune românească), **Trăiește și ia aminte** (1974), **Despărțirea de Matiora** (1976).

Relevant pentru proza rasputiniană este dramatismul ei conflictual, sugerînd un bogat registru de semnificații, în manieră parabolică. Operă complexă, de mare pondere în proza rusă contemporană, romanul **Trăiește și ia aminte** — încununat cu Premiul Lenin pe 1976 — pune în dezbatere **un caz** și o **situație-limită** privind condiția existențială a omului modern, cu toate implicațiile în plan social și general-uman. Mesajul creației lui Rasputin — o pasionantă pledoarie pentru om, pentru integritatea lui spirituală, în consens cu valorile etice perene — îl situează pe acest scriitor-analist, de singulară structură, într-un filon de vie și arzătoare modernitate.

Lei 10,50